

BORDER REGIMES

EDITORIAL

- 5 **Danijela Tamše:** On Crossing Borders
- 9 **Andrej Kurnik:** Migration Beyond the Legal Discourse. The Political Subjectivity of Migration and Assemblages of Mobility
- 28 **Sabine Hess and Bernd Kasperek:** The European Border Regime After the Summer of Migration: Destabilising and Restabilising Schengen
- 56 **Sarah Lunaček:** The Effects of the Externalization of European Union Migration Regimes in Agadez (Niger)
- 81 **Info Kolpa:** Report on Illegal Practices of Collective Expulsion at the Slovenia-Croatia Border
- 114 **Špela Perner and Simona Zavrtnik:** The #Smartphone Revolution. Traversing the Refugee Route with a Smartphone
- 135 **Uršula Lipovec Čebon, Tina Ivnik and Eva Fekonja:** Hospitality and Migration: Criminalisation of Hospitality in Velika Kladuša

INTERVIEW

- 165 **Andrej Kurnik:** »My Attempts at a Synthesis Made Me Particularly Interested in the History of Non-State Spaces.« An Interview with Andrej Grubačič

AKADEMSKI KOLEGIJ

- 179 **Editorial:** *Akademski kolegij* Should Belong to Students!
- 182 **A Timeline of the *Akademski kolegij* Building**
- 183 **Blaž Šenica:** Building *Akademski kolegij*: A Historical Outline
- 192 **Marija Glavaš:** Where Will We Sleep Tomorrow?

MEJNI REŽIMI

UVODNIK

- 5 Danijela Tamše:** O prečkanju meja
- 9 Andrej Kurnik:** Migracija onkraj pravnega diskurza. Politična subjektiviteta migracije in skupki mobilnosti
- 28 Sabine Hess in Bernd Kasperek:** Evropski mejni režim po poletju migracij: destabilizacija in ponovna stabilizacija Schengna
- 56 Sarah Lunaček:** Posledice eksternalizacije politike migracij Evropske unije v Agadezu (Niger)
- 81 Info Kolpa:** Poročilo o nezakonitih kolektivnih izgonih na slovensko-hrvaški meji
- 114 Špela Perner in Simona Zavratnik:** #Revolucija smartphone. Na (begunsko) pot s pametnim telefonom
- 135 Uršula Lipovec Čebren, Tina Ivnik in Eva Fekonja:** Migracije in gostoljubje: kriminalizacija gostoljubja v Veliki Kladuši

INTERVJU

- 165 Andrej Kurnik:** »Poskusi sinteze so me pripeljali do tega, da me najbolj zanima zgodovina nedržavnih prostorov.« Intervju z Andrejem Grubačičem

AKADEMSKI KOLEGIJ

- 179 Uvodnik:** Akademski kolegij študentom!
- 182 Časovnica dogajanja v zvezi s stavbo Akademskega kolegija**
- 183 Blaž Šenica:** Zgodovinski oris nastanka Akademskega kolegija
- 192 Marija Glavaš:** Kje bomo pa jutri spali?

O prečkanju meja

Migracije, meje.

Pred leti, v času velike popularnosti določenega oglasnega sporočila, mi je neki znanec zaupal: »Vedno, ko grem odpret hladilnik, pomislim, da bo morda iz njega skočil [ime igralca iz te reklame].« Morda je to občutek, ki ga imate nekateri od vas zadnja leta v zvezi s temo migracij in meja. Po tako imenovanem poletju migracij leta 2015 so postale migracijske študije izjemno popularne, razlogi za to pa so večplastni.

Prihod velikega števila ljudi v razmeroma kratkem času je sprožal različne reakcije, od razvijanja solidarnostnih praks do strahu pred spremembami, ki jih prinaša nova populacija. V teh nekaj mesecih je bila politika Evropske unije povsem usmerjena v upravljanje nastalega položaja. Del tega »obvladovanja« so bili tudi štetje, preštevaje, kategoriziranje in kanaliziranje. Uradna poročila tistega časa so bila formulirana nekako takole: »V državo X je na dan Y vstopilo Z število ljudi; od tega toliko in toliko žensk, toliko in toliko moških in toliko in toliko otrok; med njimi je bilo toliko in toliko Sircev, toliko in toliko Irancev, toliko in toliko Afganistancev.« Takšni statistični obravnavi ljudi na poti, ki so prestopili meje Evropske unije, so se zoperstavili številni, ki so menili, da moramo fenomen razumeti v kompleksnejših koordinatah, pri katerih bodo brez vnaprejšnjih predpostavk o upravičenosti migracije upoštevani vsaj še razlogi, zaradi katerih so se ljudje sploh odpravili iskat boljše življenje. Seveda je bila poglavitni razlog vojna v Siriji, a vendarle je tako imenovana balkanska migracijska pot obstajala že pred tem in po njej so se do svojega cilja, praviloma do države v srednji, severni in zahodni Evropi, premikali številni – le da jih je bilo veliko manj in da so bili manj vidni. Razlog za nenadno povečano popularnost te poti so bile poleg večjega pritiska vojnih beguncev številne utopitve v Sredozemskem morju, skozi katero deloma tečejo druge migracijske trase. Balkanska pot je

tako obveljala za varnejšo alternativo, četudi je na njej treba za do-sego schengenskega območja prestopiti več državnih meja. Razcvet migracijskih študij moramo razumeti v tem kontekstu: kot poskuse kompleksnejšega razumevanja nastalega položaja.

Seveda pa so bili ti poskusi zelo raznoliki in so segali od umetnega ustvarjanja žrtev in nekritičnega univerzaliziranja izkušenj migracije do veliko plodnejših analiz, ki imajo korenine v paradigmi avtonomije migracij. Poglavitni problem prvega pristopa, ki je v resnici bolj kot znanstven in raziskovalni moralističen, je namreč v tem, da posameznikom na poti odvzame vsakršen protagonizem in jih obravnava le še kot idealne tipe, kot reprezentacijo nečesa drugega, kot platno, na katero zarisujemo svojo krepost, ki jo na ogled postavimo drugim. V nasprotju s tem pa se pristop, ki izhaja iz razumevanja migracij kot avtonomnih, osredinja prav na protagonizem posameznika, na njegovo aktivnost, ustvarjalnost, moč. Ljudje tako po eni strani niso šli na pot zaradi enoznačnih dejavnikov »potiska« in »potega«, kot nas prepričujejo nekatere teorije (t. i. teorije *push-pull*), prav tako pa takrat, ko so na poti, niso zgolj žrtev obstoječih politik, temveč njeni soustvarjalci. Gre torej za perspektivo nenehnih prelomov, preseganj, stranpoti: za nekakšno »*the game*«, kot njen specifični odraz, ki ga v svoji analizi kriminalizacije gostoljubja v Veliki Kladuši bežno omenjajo tudi Uršula Lipovec Čebren, Tina Ivnik in Eva Fekonja, imenujejo nekateri migranti, trenutno na poti nekje v drobovju balkanske poti. Vendar lahko prav zaradi univerzalizma statistične obravnave na eni strani ter prevlade žrtvenega diskurza na drugi ta protagonizem zaznamo le skozi terensko delo: in tu se kaže pomembnost etnografije kot metode, ki je bila skupno izhodišče vseh avtoric in avtorjev, ki so prispevali svoj delež k bloku pred vami.

Migracije in posredno državljanstvo kot statusno vprašanje, močno prepleteno z umeščanjem posameznika v prostor, njegovimi pravno prepoznanimi pravicami in dolžnostmi, je ena vodilnih tem, s katerimi se pri *Časopisu za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* ukvarjamo že več desetletij. Če pogledamo samo izdaje zadnjih desetih let, torej od leta 2009 do leta 2019, vidimo, da smo se z migracijami in državljanstvom ukvarjali vsaj v osmih zvezkih oziroma tematskih blokih.¹ Kar je skupna rdeča nit teh števil, je večplastno razumevanje fenomena ter iskanje naracij, ki bi poudarjale protago-

1 Tj. v zvezkih oz. blokih z naslovi: *Evroorientalizem* (št. 235, 2009), *Horizont bojev: na lateralah, mejah in marginah* (št. 238, 2009), *Postdaytonska Bosna in Hercegovina* (št. 243, 2011), *Transformacije dela* (št. 244, 2011), *Državljanstvo in državljska enakost* (št. 246, 2011), *Rasizem: razrezani svet* (št. 260, 2015), *Begunci, dobrodošli!* (št. 262, 2015) in *Balkanska migracijska pot: od upora na mejah do striptiza humanizma* (št. 264, 2016).

nistično stran migrantov in tistih, ki niso polno vključeni v državljanske pravice, bodisi ker so podrejeni specifičnemu delovnemu režimu bodisi ker so iz različnih razlogov brez papirjev. Pri tem je še posebej relevanten še nekoliko starejši zvezek *Zgodba nekega izbrisa* iz leta 2007 (številka 228), ki je prvi temeljit kritičen zapis o dejanju izbrisa in o njegovih posledicah in s katerim je končno postalo jasno, da imamo tudi v Sloveniji svoje *sans papier*.

Poudarki omenjenih zvezkov ČKZ so seveda različni, od abstraktnih konceptov do živih praks in študij primerov. Tako sta bila številka iz leta 2016, *Balkanska migracijska pot*, še pred tem pa konec leta 2015 blok *Begunci, dobrodošli!*, eden najhitrejših odzivov in analiz takratnega dogajanja. Besedo in moč izjavljanja sta tematska sklopa dala predvsem samim migrantom, tako tistim na poti kot tistim, ki so že bili v Sloveniji, pa tudi prostovoljcem, aktivistom in raziskovalcem na terenu. Takrat nas je najbolj intrigiral tako imenovani balkanski koridor, začasen suspenz mejnega režima in s strani držav članic EU organiziran prevoz migrantov na zelene destinacije, ki je nastal kot odziv na velik pritisk na zunanjih mejah schengenskega območja in še preden so se zmogle države članice zediniti okoli tega, kako »valove« čim boljje »usmerjati« in čim lažje »zaježiti« (retorika grozečih voda in naravne katastrofe je bila v medijskih poročilih in sporočilih političnih akterjev prevladujoča). Vendar se je koridor začel kaj kmalu ožiti, dokler se ni sredi marca 2016 s sporazumom med Evropsko unijo in Turčijo dokončno zaprl.

Zaprtje koridorja pa vsekakor ni pomenilo, da so ljudje nehali prihajati ali pa da so se tisti, ki so že bili na poti, vrnili »domov«. Ena najvidnejših posledic zaprtja je bil prej nastanek kriznih heterotopij vzdolž Balkanskega polotoka, katerih paradigmatična podoba so postala taborišča tistih, ki čakajo na priložnost za vstop v schengensko območje. Druga očitna posledica ponovne vzpostavitve meja, ki jo kritično obravnava prevodni prispevek Sabine Hess in Bernda Kasparka na prihajajočih straneh, je praksa nelegalnih kolektivnih izgonov, t. i. *push-backov*, ki so v Sloveniji postali stalnica z junijem 2018, ko je vodstvo policije izdalo navodila, ki jih v svojem poročilu, ki ga poobjavljamo na straneh tega zvezka, obravnava kolektiv Info Kolpa, ki je prvi pri nas opozoril na sistematično in nelegalno zavračanje migrantov; nekatere druge države so prakso kolektivnega vračanja, ki, kot opozarjata Špela Perner in Simona Zavratnik, pogosto vsebuje tudi brisanje digitalnih sledi, vzpostavile že prej. V obeh

fenomenih, tj. nastanku posebnih nemest za nezaželene in v kolektivnih izgonih, se kristalizira politika eksternalizacije evropskih meja. Ta ni nekaj novega, kot pokaže tudi besedilo Sarah Lunaček, ki analizira položaj v Agadezu, nigrski severni pokrajini; je pa novo to, kot med drugim opozarja Andrej Kurnik, da eksternalizacija zdaj poteka tudi v sami Evropi, na njeni margini, ki že dolgo velja za območje, ki ni povsem evropsko, a tudi ne povsem drugje – ki je vključeno takrat in toliko, kot to ustreza tistemu, ki odloča o pogojih vključevanja. Prav siceršnji geopolitični položaj držav na Balkanskem polotoku kot hierarhično vključenih v evropske povezave in nedavna regionalna zgodovina, ki se odraža v posameznih praksah gostoljubja, ki ga obravnavajo tri že omenjene avtorice, vzpostavljata singularno dinamiko, ki je ne moremo razumeti brez poznavanja teh specifik.

Meje niso nič trdnega, statičnega, zagotovljenega, na kar nas opominja izrek »nismo mi tisti, ki smo prečkali mejo, meja je prečkala nas« (*»We didn't cross the border, the border crossed us«*). Rek je nastal po podpisu sporazuma, s katerim se je leta 1848 končala vojna med Mehiko in Združenimi državami in po katerem so prej mehiška ozemlja pripadla severni sosedi. Lokalno prebivalstvo se je znašlo v položaju, ko je kljub temu, da se morda sploh ni nikamor premaknilo, postalo tuje: meja jih je prečkala. Podobno se je v slovenskem primeru zgodilo z izbrisanimi, od katerih so številni prihajali ravno z območja današnjih kriznih heterotopij. Migranti danes prečkajo meje, vendar se meje prav tako vedno znova lomijo, zarisujejo in skozi mikropolitичne prakse prečkajo njih; eksternalizacija, koncept in praksa, s katero lahko povzamemo rdečo nit bloka, ki je pred vami, je eden od odrazov tega prečkanja.

Migracija onkraj pravnega diskurza. Politična subjektiviteta migracije in skupki mobilnosti

Abstract

Migration Beyond the Legal Discourse. The Political Subjectivity of Migration and Assemblages of Mobility

The article deals with the restoration of the European border and migration regime on the Balkan Route after the refugee corridor was closed. The author argues that the criminalization of transit migration is to be understood in the context of the articulation of global hierarchies – as the repression of excessive and unauthorized mobility of subjugated populations and as the hierarchical inclusion of states along migration routes into imperial integrations. While highlighting the problem of state violence on people on the move, the article spotlights the inadequacy of critique that is based on the legal discourse and the human rights discourse. Such critique resuscitates sovereignty-based conceptualizations that eclipse migrant subjectivity. Illegal push-backs of asylum seekers are not an expression of the return of the nation state's monopoly on human mobility, but points to its important role in the management of migrations that is characteristic for the border and migration regime. Critical border and migration studies use the notion of regime to highlight the heterogeneity of agents who create it and to illustrate the ways in which migration and mobility struggles are constitutive for the regime itself. The article advocates such an approach and uses theories of how the modern wage labor market was constituted upon limited mobility and escape options and how escape and mobility are constitutive for sovereignty. Such an understanding of the subjectivity of migration is proposed as the first strategy to understand migration beyond the discourse of sovereignty and human rights. The second strategy is to understand assemblages of mobility as sites of articulation of postcolonial critique on migrant routes and migration is therefore understood as the power to open and decolonize Europe.

Keywords: Balkan Route, migrant subjectivity, assemblages of mobility, postcolonial critique

Andrej Kurnik is an Assistant Professor at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. He is a member of the editorial board of the Journal for the Critique of Science. (andrej.kurnik@fdv.uni-lj.si)

Povzetek

Članek tematizira restavracijo evropskega mejnega in migracijskega režima na balkanski poti po zaprtju begunskega koridorja. Najprej ugotavlja, da je treba kriminalizacijo tranzitne migracije razumeti v kontekstu artikulacije globalnih hierarhij – kot zatiranje ekscesne in neavtorizirane mobilnosti podrejenih svetovnih populacij in kot hierarhično vključevanje držav na migracijskih poteh v regionalne imperialne integracije. Nato se osredini na problem državnega nasilja nad ljudmi na poti in na neustreznost njegove kritike na podlagi diskurza prava in človekovih pravic, saj takšna kritika znova obuja suverenistična pojmovanja, ki onemogočajo razumevanje migracijske subjektivitete. Praksa nasilnega kolektivnega vračanja prosilcev in prosilk za azil ne izraža vrnitve monopola nacionalne države nad mobilnostjo ljudi, ampak kaže njeno pomembno vlogo v upravljanju migracij na način mejnega in migracijskega režima. Kritične mejne in migracijske študije uporabljajo pojem režima, da bi izpostavile heterogenost akterjev pri njegovem vzpostavljanju in pokazale, kako so migracije in boji za mobilnost konstitutivni za režim. Članek zagovarja tak pristop in ga ilustrira na primeru teorij konstituiranja modernega trga meznega dela na način obuzdenja mobilnosti ter bega in teorij njune konstitutivnosti za suverenost. Takšno razumevanje subjektivitete migracije se v članku pojavlja kot prva strategija razumevanja migracije onkraj diskurza suverenosti in človekovih pravic. Druga je razumevanje skupkov mobilnosti kot mest artikulacije postkolonialne kritike na migracijskih poteh, pri čemer je migracija razumljena kot moč odpiranja Evrope in njene dekolonizacije.

Ključne besede: balkanska pot, migracijska subjektiviteta, skupki mobilnosti, postkolonialna kritika

Andrej Kurnik je docent na Fakulteti za družbene vede UL in član uredništva Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo. (andrej.kurnik@fdv.uni-lj.si)

Uvod

Čprav je fenomen balkanske poti iz leta 2015/2016 že solidno dokumentiran (na primer Beznec, Speer in Stojić Mitrović, 2016; Hameršak in Pleše, 2017; Lunaček Brumen in Meh, 2016), ostaja njena pojavnost neizčrpen vir za kritične mejne in migracijske študije. Danes je mobilnost na poti skrajno omejena in upočasnjena, mejna represija je strmo dvignila ne samo materialne stroške človeške mobilnosti, ampak tudi stroške v obliki izgube človeških življenj in sistematičnega trpinčenja tisočev, ki se skušajo v teh dneh prebiti do svojih destinacij v severni in zahodni Evropi.

Restavracija mejnega in migracijskega režima Evropske unije po zaprtju begunskega koridorja spomladi 2016 prinaša poleg sistematične dehumanizacije

nizacije ljudi na poti in državnega nasilja tudi številne dileme, ki zahtevajo premislek in aktualizacijo temeljnih izhodišč in tez kritičnih mejnih in migracijskih študij. Te lahko povzamemo v trditvi, da je treba migracijo iztrgati iz diskurza žrtev in tako afirmirati ekspanziven prag svobode, ki obstaja v migracijskih praksah. Osredinjenje na subjektiviteto migracije omogoča, da razumemo, kako so te prakse konstitutivne za artikulacije mejnega in migracijskega režima, in tudi kako ekscesnost mobilnosti, ki jo pogled oblasti tlači v kategorijo nelegitimne in nelegalne migracije, skicira mogoč a(nti)hegemonski politični projekt.

Skrajno državno in paradržavno nasilje, ki spremlja restavracijo migracijskega in mejnega režima Evropske unije – z množičnim nezakonitim vračanjem, kriminalizacijo solidarnosti in utaboriščanjem ljudi na poti – botruje diskurzu urgence. Svojevrstna strategija napetosti na mejah tako vodi v ponovno razširjeno redukcijo migrantske subjektivitete na žrtev – nemočen in pasiven subjekt vsemogočne državne suverene oblasti. V pričujočem besedilu na podlagi branja temeljnih potez restavracije mejnega in migracijskega režima EU na balkanski poti zavračam opazno digresijo v javnem diskurzu o migracijah, ki niha med figuro kriminalnega migranta in figuro žrtve ter predlagam poglobitev tez in izhodišč kritičnih migracijskih študij. Viktimizacija migrantov utrjuje pravni diskurz o migracijah, ki zastira politično subjektiviteto migracije. Na podlagi t. i. kopernikanskega obrata v migracijskih in mejnih študijah in na podlagi raziskave skupkov mobilnosti na postjugoslovanskem ozemlju nakazujem možnosti, kako zapopasti dramo na balkanski poti onkraj diskurza suverenosti in človekovih pravic.

Restavracija evropskega mejnega režima na balkanski poti kot artikulacija in naturalizacija globalnih hierarhij

Kritične mejne in migracijske študije, ki tematizirajo balkansko migracijsko pot, poudarjajo, da so dogodki leta 2015 in na začetku leta 2016 pomenili začasen suspenz migracijskega in mejnega režima EU. Tako imenovano poletje migracij (Kasperek in Speer, 2015), ki je kulminiralo s pohodom tisočev beguncev iz Budimpešte v smeri Avstrije, je prisililo oblasti, da so začasno suspendirale schengenski sporazum in dublinsko uredbo. Tako je morala nemška kanclerka Angela Merkel zaradi množičnega izvajanja pravice do gibanja in pod pritiskom stotisočev vzdolž balkanske poti

oznaniti suspenz dublinske uredbe za državljane Sirije. Odločitev, kateri edina alternativa bi bila uporaba množične in brutalne sile na evropskih mejah (El-Shaarawi in Razsa, 2019), je še razplamtela mnogotero gibanje, ki s prečkanjem meja v praksi uveljavlja pravico do svobode gibanja. Vzpostavitev formalnega begunskega koridorja v kritičnih študijah potemtakem ne razumejo kot humanitarne geste, ampak kot edino možnost, da oblasti znova vzpostavijo nadzor nad mobilnostjo čez evropske meje (ibid.). Začasna formalizacija balkanske poti in začasna dekriminalizacija tranzitne migracije je oblastem omogočila uvedbo državnega monopola nad migracijsko potjo in s tem ekspropriacijo nadzora nad pogoji mobilnosti, ki je bila kot posledica bojov za svobodo gibanja čedalje bolj v rokah migrantske multiture. Da bi znova vzpostavile nadzor nad mobilnostjo, so skušale oblasti maksimalno omejiti avtonomijo migracij. To so dosegle na različne načine, med drugim z diskriminiranjem na podlagi nacionalne pripadnosti, s preprečevanjem delovanja od držav neodvisnih solidarnostnih in humanitarnih pobud ter organizacij, s kriminalizacijo solidarnosti in spodbujanjem protimigrantske histerije, kar sta posledici uvajanja izrednih razmer, ki so jih oblasti legitimirale z enačenjem beguncev in migrantov z varnostno grožnjo. Formalizaciji koridorja je po podpisu sporazuma med Evropsko unijo in Turčijo marca 2016 sledilo njegovo zaprtje. S tem smo bili priče procesom restavracije mejnega in migracijskega režima Evropske unije, ki znova potiska tranzitno migracijo in s tem balkansko pot v podtalje.

Balkanska pot ni nastala leta 2015. Spomnimo se, da je bil eden od začetkov novodobnega protirasističnega gibanja v Sloveniji odgovor na policijsko nasilje nad tranzitnimi migranti na slovensko-hrvaški meji konec leta 2000 in na začetku leta 2001 (Razsa in Kurnik, 2014). Takrat se je po koncu vojn na območju nekdanje Jugoslavije znova vzpostavila zgodovinska migracijska pot, ki povezuje območje Bližnjega vzhoda in onkraj z Evropo. Slovenski pretendenti za status schengenskih čuvajev so se na to odzvali z množičnim zapiranjem tranzitnih migrantov v *ad hoc* tujske centre in z uporabo tudi smrtonosne sile na meji; to represijo sta spremljali ksenofobna in rasistična histerija v obliki formiranja vaških straž in poplava sovražnega govora v javnosti. Balkanska pot tudi ni izključno migracijska, ampak jo povezujejo s celo vrsto podtalnih in kriminalnih aktivnosti, od trgovine z drogo in orožjem, do trgovine z ljudmi (Krasniqi, 2016). Tako ima podoben status kot druge poti, ki transcendirajo meje med globalnim jugom in severom, kot je na primer zgodovinska komunikacijska pot, ki povezuje Podsaharsko Afriko s Severno Afriko in naprej z Evropo, ali prav tako tradicionalna in zgodovinska pot, ki povezuje Srednjo in Severno Ameriko. Nelegitimnost, kriminalnost in podtalnost teh poti je posledica specifičnih načinov kodiranja in normiranja

tokov, ki so funkcionalni za reprodukcijo in poglobljanje globalnih hierarhij in neenakosti. Tako je pomenljivo dejstvo, da je pozornost snovalcev politik na področju migracij čedalje bolj usmerjena na poti vzdolž njihovega celotnega poteka in ne več na fizične meje, ki ločujejo države oziroma imperialne regionalne integracije od njihove zunanosti (Hess in Kasperek, 2019). Fokus na migracijske poti kaže, da je upravljanje človeške mobilnosti integralni del režima kroženja in mobilnosti, ki nastaja v procesih rekonfiguriranja in reartikuliranja globalnih odnosov neenakosti.

Kriminalizacija tranzitne migracije na način redukcije neavtoriziranih praks mobilnosti na trgovino z ljudmi in kriminalizacije eksistence tranzitnih migrantov je pglavitna dimenzija restavracije evropskega mejnega režima po zaprtju begunskega koridorja. To značilnost restavracije v nadaljevanju obravnavamo na območju nekdanje Jugoslavije, kjer je povezava med zatiranjem ekscesne mobilnosti in artikulacijo ter naturalizacijo¹ globalnih neenakosti in hierarhij še posebej izrazita. Študije formalizacije balkanske migracijske poti in restavracije evropskega migracijskega in mejnega režima na območju nekdanje Jugoslavije (Beznec in Kurnik, 2019; El-Shaarawi in Razsa, 2019; Kurnik in Razsa, 2019) so pokazale, da lahko razumemo različno vlogo posamičnih držav ob migracijski poti, če upoštevamo njihov različni strukturni položaj v evropskih integracijah oziroma v nastajajočem evropskem imperiju. Relativno human odnos srbskih oblasti do tranzitnih migrantov je zagotovo deloma rezultat tega, da je Srbija še daleč od polne integracije in da ji geostrateški položaj omogoča, da ji vsaj začasno ni treba prevzeti vloge meje Evropske unije. Hrvaške oblasti so v času obstoja formalnega koridorja s svojo politiko »dobro prošli« nekaj časa celo povzročale učinek domin proti severu. Ko je nova desničarska vlada kot prioriteto opredelila vstop v schengensko območje, je začela hrvaška policija izvajati nasilen kolektivni izgon, katerega namen je odvrčanje beguncev in migrantov od balkanske poti. Slovenija je v času obstoja humanitarnega koridorja v letih 2015/2016 v nasprotju s Hrvaško povzročala učinek domin v smeri sever-jug. Perifernost in odvisnost Slovenije v evropskih integracijah je jasno ilustriral predsednik republike Pahor v nagovoru parlamentu na izredni seji, ko je dvotretjinska večina spremenila zakon o obrambi, tako da je na meji vojska dobila policijska pooblastila. Dejal je, da mora ne glede na ceno schengenska meja ostati na južni slovenski meji. Različna vloga

¹ Kritično družboslovje razume pod pojmom naturalizacije poskuse prikazati družbena razmerja kot objektivna, fiksirana in nesprenmenljiva. Sama narava je v moderni znanosti razumljena kot objektivna in dana realnost. Glede na to, da se pojem narave spreminja in da pod vplivom na primer ekologije čedalje bolj označuje proliferacijo multiplcitet in razliko, ki se nenehno reproducira, je treba znova premisliti uporabo pojma naturalizacije. V tem besedilu je še uporabljen, četudi je ostalina modernega razumevanja razmerja med naravo in kulturo, ki se mora tudi zaradi ekološke krize umakniti.

različnih držav v času obračuna s tranzitno migracijo na način vzpostavitve humanitarnega koridorja in njegovega zaprtja kaže na to, da se artikuliranje globalnih neenakosti in hierarhij skozi zatiranje ekscesne mobilnosti kaže tudi kot hierarhično umeščanje držav ob migracijski poti v evropske integracije in imperij. Tarča restavracije evropskega mejnega režima v smislu artikulacije in naturalizacije globalnih hierarhij niso zgolj populacije globalnega juga, ampak tudi populacije evropskega mejnega ozemlja, ki morajo vedno znova potrjevati svojo evropskost.

Evropeizacija meja in odlagališče Bosna in Hercegovina

Restavracija evropskega mejnega in migracijskega režima je zdaj še posebno dramatična v Bosni in Hercegovini, skozi katero steče balkanska migracijska pot na začetku leta 2018 (Ahmetašević in Mlinarević, 2019). Ko začne hrvaška policija izvajati sistematičen kolektivni izgon beguncev (t. i. *push-backs*), ki vstopajo na Hrvaško iz Srbije, postane aktualna pot čez Bosno in Hercegovino, saj je njena skrajna severozahodna točka najbližja schengenski slovensko-hrvaški meji. Nefunkcionalnost bosansko-hercegovske države, ki je zaradi daytonske ustave v permanentni krizi, na dvoumen način pogojuje situacijo na migracijski poti. Zaradi konstantne blokade delovanja državnih institucij je vzhodna meja Bosne in Hercegovine precej porozna, a taista blokada delovanja države in njena nefunkcionalnost povzročata katastrofalen humanitarni položaj ljudi na poti in čedalje hujše protipravno nasilje nad njimi. Tako na primer policija Unsko-sanskega kantona, ki se nahaja na severozahodni meji BiH s Hrvaško, tudi v nasprotju z državno zakonodajo kriminalizira solidarnost z begunci, preprečuje uporabo javnih prevoznih sredstev in omejuje gibanje migrantov v tranzitu.

Če hočemo razumeti, kako se artikulira evropeizacija mejnega in migracijskega režima v evropski soseščini, kot je Bosna in Hercegovina, moramo upoštevati splošne značilnosti evropeizacije oziroma hierarhičnega vključevanja tega območja v evropske integracije. Terenska raziskava balkanske poti v BiH, ki jo je avtor pričujočega besedila izvedel spomladi 2019, je pokazala, da je restavracija evropskega mejnega in migracijskega režima del širšega umeščanja evropske soseščine v evropske integracije (Beznec in Kurnik, 2019; Kurnik in Razsa, 2019) Zato je Evropska unija v kontekstu represije nad neavtorizirano in ekscesno mobilnostjo še kako prisotna, čeprav daje na institucionalni ravni občutek indiferentnosti. Pove-

dano drugače, EU ne daje eksplicitnih navodil državnim in lokalnim oblastem, a kljub temu odločilno določa načine, kako se upravlja neavtorizirana mobilnost. Unija sredstev za blaženje skrajno slabega humanitarnega položaja tranzitnih migrantov, ki so zablokirani v Bosni in Hercegovini zaradi sistematičnih in množičnih verižnih kolektivnih izgonov, ki jih izvajata hrvaška in slovenska policija, ne namenja bosansko-hercegovskim oblastem, ampak Mednarodni organizaciji za migracije (IOM). Ta sprejemne centre namenoma slabo upravlja, da bi maksimalno otežila življenjske razmere beguncev in tako poslala sporočilo odvratanja potencialnim novim tranzitnim migrantom. Evropska unija prav tako namenja premalo denarja za soočanje s humanitarnimi problemi, ki so posledica politike množičnega vračanja beguncev iz njenih držav članic. Nastanek razvpitega taborišča Vučjak pri Bihaću je rezultat premalo sredstev in tudi politike Unije, da ne financira sprejemnih centrov, ki so blizu njenim mejam. Obvozu lokalnih in državnih oblasti in opiranju na IOM botruje kolonialni predsodek, da so balkanske populacije nesposobne samovladanja. Podobno kot je daytonska ustava, ki jo je za BiH napisala tako imenovana mednarodna skupnost, rezultat predsodka, da so ljudstva na Balkanu od nekdaj v nenehnih konfliktih in da je ustava, ki podeljuje oblast etnonacionalnim elitam, edini način, da se izogne vojni. Islamofobija je prav tako pomemben vzvod evropskih centrov moči, da pretvorijo Bosno in Hercegovino v cono zaustavljanja mobilnosti migrantov in njihovega odvratanja. Stigmatiziranje države in njene velike muslimanske skupnosti ni zgolj domena hrvaških in srbskih nacionalistov, temveč tudi evropskih politikov. Izjava visokega predstavnika avstrijskega notranjega ministrstva, da bi morali namesto o balkanski poti govoriti o džamijski poti (glej Radio Slobodna Evropa, 2018), je zagotovo vplivala na večanje distance bošnjaškega prebivalstva do tranzitnih migrantov. Sama islamska skupnost se je distancirala od pomoči beguncem, saj naj njeni objekti ne bi bili ustrezni za takšno pomoč (glej Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini, 2018). Vernica, ki sicer še vedno pomaga beguncem, je to stališče pojasnila kot poskus, da bi se izognili temu, da bi bila takšna pomoč napačno razumljena. Resnici na ljubo je treba omeniti, da je zatiranje ekscesne mobilnosti, ki izziva globalne hierarhije, tudi endogeno in avtohtono. Evropeizacija kot naveza uvedbe kapitalističnega produkcijskega načina in nacionalne forme, kot jo opredeli Asim Mujkić (2019), botruje graditvi nacionalnih skupnosti, vključno z bošnjaško, ki jim notranja kolonizacija in rasizem nista tuja (Bjelić, 2018). Artikulacija evropskega mejnega in migracijskega režima v evropski soseščini ni zgolj vsiljena, saj ta prostor še zdaleč ni imun proti evropskim in modernim političnim formam, ki umeščajo teritorije v globalne hierarhije na podlagi lokalnega diskriminiranja in

supremacizma. To pa ne pomeni, da v tej soseščini ne obstaja močna sled a(nti)hegemonskih tradicij in diskurzov, ki lahko subvertirajo t. i. evropeizacijo na splošno in specifično lokalno artikulacijo evropskega mejnega in migracijskega režima. O tem bomo govorili v tretjem poglavju tega besedila.

Nasilno vračanje in lažna alternativa med evropskim in suverenističnim odgovorom

Poglavitna metoda restavracije evropskega migracijskega in mejnega režima na balkanski migracijski poti je protipravno vračanje oziroma kolektivni izgoni. Poročilo slovenske aktivistične pobude Info Kolpa (Info Kolpa, 2019)² nazorno pokaže, da slovenska policija od poletja 2018 sistematično zavrača prosilce za azil in jih na podlagi bilateralnega sporazuma o vračanju predaja hrvaški policiji. V statistikah razviden radikalen obrat razmerja med izgnanimi in tistimi, ki zaprosijo za azil, sovpada s skrivnostnim in nikoli popolnoma razkritim navodilom direktorja policije o vračanju migrantov hrvaški policiji v primeru mešanih patrolj. Nasilne kolektivne izgone prosilcev za azil v Bosno in Hercegovino, ki jih izvaja hrvaška policija, obširno dokumentirajo aktivistične iniciative, kot so Are You Syrious (Are You Syrious, n. d.), Inicijativa Dobrodošli (Welcome, Croatian Central Refugee Information Site, n. d.), Border Violence Monitoring (Border Violence Monitoring Network, n. d.), No Name Kitchen (No Name Kitchen, n. d.) itd. Brutalnost hrvaške policije, ki na Hrvaškem prijete prosilce za azil in tudi vrnjene iz Slovenije nasilno prežene čez zeleno mejo z Bosno in Hercegovino, je škandalozna. Čeprav o nasilnih *push-backih* na Balkanski poti poročajo številni mediji in se o tem na primer že govori tudi v evropskem parlamentu, veljata tako Slovenija kot Hrvaška še naprej za vzorni evropski učenki. Tako je Hrvaška kljub množičnemu kršenju človekovih pravic in mednarodnega prava pred kratkim dobila zeleno luč Evropske komisije za vstop v Schengensko območje, Angela Merkel pa je ob svojem obisku na Hrvaškem tamkajšnjo policijo pohvalila zaradi dobrega varovanja evropske meje. Pomenljivo protislovje nasilnega vračanja na balkanski poti je, da osrednje evropske države in institucije Evropske unije, ki stojijo na okopih liberalnega konsitucionalizma in varovanja človekovih pravic, ne problematizirajo razširjenega nasilništva in protizakonnosti slovenske in hrvaške policije. Iz tega lahko izluščimo, da restavracija evropskega mejnega režima ni mogoča ob hkratnem varovanju človekovih pravic. Na balkanski poti se domnevna evropska

² Poročilo poobjavljamo tudi v tej številki (op. ur.).

alternativa mejnega nadzora ob spoštovanju človekovih pravic, mednarodnega prava in pravne države, ki bi naj stala proti suverenistični poziciji absolutne in neomejene pravice države, da nadzira meje, ki jo posebej jata Orbánova Madžarska in evropska populistična desnica s Salviniem na čelu, izkaže kot čisti blef.

Ta blef je treba razkriti zaradi epistemološke in politične blokade, ki jo povzroča perpetuiranje obstoja domnevne alternative med evropskim in suverenističnim pristopom k restavraciji evropskega mejnega režima. Lažna dialektika med evropsko periferijo ter njenim centrom in institucijami EU ustvarja iluzijo, da obstaja humana dimenzija evropskega mejnega in migracijskega režima in da je meje mogoče upravljati z reproduciranjem in poglobljanjem globalnih hierarhij brez nasilja in ob spoštovanju človekovih pravic. Dobrodošle in nujne kritike policijskega nasilja na balkanski poti lahko tako nasedejo na čereh pravnega diskurza in moralnega ogorčenja zaradi nespoštovanja pravne države in neodzivnosti nadzornih institucij. Diskusija o reappropriaciji pogojev mobilnosti, o tem, kako si lahko globalna multituda prilasti pogoje lastne mobilnosti in nemobilnosti, se umakne fetišizmu pravne forme in države. Imaginarij nove političnosti in nastajajoče globalne subverzivne politične subjektivitete se umika imaginariju neizogibnosti liberalnega konstitucionalizma, ki temelji na dvojnem aksiomu pravic in predstavnštva (Papadopoulus, Stephenson in Tsianos, 2008). Težko se je izogniti občutku, da je epohalen začasen suspenz evropskega mejnega režima, ki so ga v letih 2015 in 2016 povzročili mobilnostni boji globalne multiture na balkanski poti, paradoksalno prinesel vsaj začasen umik izjemnega preboja v samorazumevanju mobilnostnih bojev in migracije, katerega protagonisti so bila sama migrantska gibanja. Opozorilo, da niso migranti niti žrtve niti hudobneži in da je treba razumeti, da je njihov protagonizem konstitutiven za režim mobilnosti, je v senci hude represije nad globalnimi vagabundi zbledelo. To preprosto opozorilo je treba znova osvetliti. Zato bomo v nadaljevanju pogledali, kako misliti migracijo onkraj diskurza suverenosti in človekovih pravic.

Migracija onkraj diskurza suverenosti in človekovih pravic (prvič). Kopernikanski obrat v kritičnih mejnih in migracijskih študijah

V kritičnih mejnih in migracijskih študijah pride pod vplivom refleksij v migrantskih gibanjih in novih epistemoloških in metodoloških zastavitev v kontekstu krize modernega pojmovanja političnega subjekta, ki jih pogosto enačimo s poststrukturalizmom, do kopernikanskega obrata (Casas-Cortes, Cobarrubias in Pickles, 2015). Imanentizacija pojma oblasti, ki razgradi predpostavke obstoja središčne racionalnosti oblasti, njenega transcendentnega izvora in monopola (nacionalne) države nad artikulacijo oblastnih odnosov, ima pomembne posledice za te študije. Avtorji, ki uporabljajo pojem režima, tako poudarjajo, da je treba razumeti artikulacije mejnega in migracijskega režima kot rezultat delovanja številnih akterjev, ki še zdaleč niso zgolj nacionalne države, ampak prej cela pahljača akterjev, od nadnacionalnih instanc, nacionalnih držav, nevladnih organizacij, do samih mobilnostnih praks migrantov. Mejni in migracijski režim potemtakem ni izraz absolutne oblasti nacionalnih držav, ampak nastaja na podlagi nenehnega merjenja moči in pogajanja med številnimi akterji, medtem ko so mobilnostni boji in prakse zanj konstitutivni. Na takšni strateški ravni imajo različni akterji različno moč ne samo v kvantitativnem, temveč tudi v kvalitativnem pogledu. Ekscesne in neavtorizirane prakse mobilnosti, ki izzivajo in subvertirajo poskuse njenega vpreganja in obuzdanja, so tako izraz druge moči, na podlagi katere si lahko zamislimo a(nti)hegemonski politični projekt. Kritične migracijske in mejne študije zatorej prakticirajo vzpenjajočo se analizo, kot jo je opredelil Foucault (Foucault, 2008), ki omogoča identificiranje obče sheme podrejanja na podlagi razumevanja artikulacije oblastnih razmerij od spodaj, v kapilarah in na marginah, pa tudi drugo moč ali a(nti)hegemonijo na podlagi uporov, ki so za oblast konstituirajoči.

Dekonstruktivističen pristop, ki denaturalizira in deobjektivizira pojma migracije in meja (Hess, 2012), po eni strani omogoča analizo artikulacije migracijskega in mejnega režima v času, ki ga označuje prehod od vladanja k vladovanju. Razumevanje pluralnosti akterjev in njihove heterogenosti omogoča adekvatno analizo aktualne dejanskosti artikulacije režima. Po drugi strani pa usmerja pozornost na politično subjektiviteto migracije. Pravni diskurz, ki ga vsiljuje lažna dialektika med evropskim, na spoštovanju človekovih pravic in pravne države temelječim pristopom, in suvereničnim, ki temelji na absolutni pravici državne oblasti nad mobilnostjo,

blokira raziskavo takšne politične subjektivitete. Če se ponovno obrnemo na Foucaulta (Foucault, 2010) in njegovo zavračanje pravnega diskurza ter represivne hipoteze delovanja oblasti, potem nam ni težko razumeti, zakaj je deplasirano razumeti migracijo in mobilnost kot odklon od kanona sedentarnosti in kaj pomeni razumeti mobilnost kot eno osrednjih sodobnih družbenih praks, na podlagi katere se artikulira oblast. Tako kot moderna oblast ne zatira seksualnosti, ampak proizvaja resnico o njej, jo artikulira od znotraj in usmerja v skladu z zaželenimi funkcijami, tako oblast v času integriranega globalnega kapitalizma mobilnosti ne zatira, temveč jo spodbuja, artikulira od znotraj, usmerja, obuzdi in tako vzpostavlja odnose izkoriščanja, hierarhiziranja in diskriminacije. Ko spremljamo restavracijo evropskega mejnega in migracijskega režima na balkanski poti, ne smemo pozabiti, da je Evropska unija politična entiteta, ki spodbuja kroženje, in da je prosto kroženje kapitala, blaga, storitev in delovne sile njeno temeljno načelo. Trditev, da zdajšnja oblast ne zatira mobilnosti in migracije, ne pomeni, da ni represije; represija nad ekscesno in neavtorizirano mobilnostjo je v funkciji obuzdenja mobilnosti in artikuliranja globalnih odnosov neenakosti in gospodstva na njeni podlagi. Globaliziran svet je svet normalizirane mobilnosti. Mobilnost ni eksces, temveč norma. Osvobodilna je, če je ekscesna, če izživlja režim distribucije moči, pripisovanja pomenov in kategorizacije.

Imanentizacijo oblasti oziroma predpostavko, da kapitalistična oblast ni suverena, ampak imanentna, je v kontekstu proučevanja migracij med prvimi operacionaliziral Yann Moulier Boutang (1998), ki je napisal zgodovino kapitalističnega trga mezdnega dela iz perspektive mobilnosti, bega in aparatov njunega obuzdenja. Pri tem ne pokaže zgolj, da je kapitalistični trg dela segmentiran, da je »svobodno« mezdno delo zgolj vrh ledene gore, pod katerim se nahajajo različne oblike odvisnega dela, ampak tudi, da obuzdenje mobilnosti in bega na način vključitve in izključitve iz predstavnštva ter pravic nevtralizira njun politični potencial. Zaustavljanje bega najemnih delavcev (ang. *indentured servants*) iz plantažnega režima izkoriščanja se je v devetnajstem in na začetku dvajsetega stoletja izrazilo tako, da so institucije delavskega gibanja (sindikati) razen redkih izjem, kot so bili IWW, opustile ukinitve mezdnega dela kot cilj svojega delovanja in so postale utrdbe, ki branijo ekskluzivnost mezdnega dela in privilegiran dostop do njega za predstavljanje in subjekte pravic. Danes, ko imajo vlogo zgodovinskih najemnih delavcev mednarodni migranti, ki si skušajo prilastiti pogoje mobilnosti in bega vzdolž globalnih migracijskih poti, se obuzdenje mobilnosti znova dogaja v obliki aksioma predstavnštva in pravic. In tudi tokrat ni težko opaziti, da zaustavljanje in blokiranje ekscesne mobilnosti na mejah med globalnim jugom in severom pripomore k stratifikaciji in

segmentaciji trga dela in posledično k nevtralizaciji političnega potenciala bega in mobilnosti. O tem lepo priča supremacistična histerija predstavljanj in subjektov pravic. In ni odveč poudariti, da pomeni zatiranje ekscesne mobilnosti na migracijski poti zatiranje ekscesne mobilnosti kjerkoli na kontinuumu segmentiranega trga dela.

Raziskave tranzitnih migracij kot poti bega (Papadopoulus, Stephenson in Tsianos, 2008) so perspektivo središčnosti bega oziroma ekscesne mobilnosti v artikulacijah moderne kapitalistične oblasti še razširile in radikalizirale. Beg začnejo razumevati kot konstitutiven za suverenost, natančneje za artikulacijo transnacionalne in postliberalne suverenosti. Ta se izvije iz logike utemeljitve, državne zamejenosti, substancialnosti in transcendentne legitimacije oblasti in temelji na arbitrarnosti načinov vzpostavljanja meja, ki se vzpostavljajo povsod, kjer je treba organizirati družbeni prostor in politično vladovanje z namenom nadzora in vpreganja mobilnosti. Takšno suverenost izvajajo državne in nedržavne institucije, ki se ravna po *ad hoc* normativnih načelih, vzpostavljenih v conah izjeme, kjer se deaktivirajo človekove pravice (ibid.). Takšne cone izjeme so konfliktna cone, v katerih prakse reappropriacije pogojev mobilnosti subvertirajo poskuse normaliziranja mobilnosti skozi identifikacijo, kategorizacijo (ibid.) in prečiščevanje tokov.³ Stanje izjeme na migracijskih poteh je tako prizorišče dehumanizacije od zgoraj, katere namen je uveljaviti kontrolo nad mobilnostjo s ciljem hierarhiziranja in upravljanja populacij, in desubjektivizacije od spodaj, miriade praks dezidentifikacije, postajanja, izumljanja novih prehodnih biografij, kar so prakse evakuacije forme subjekta in subjekta suverenosti (ibid.).

Če gledamo na balkansko migracijsko pot skozi optiko prava in torej optiko zakonske utemeljitve ter aksioma predstavnštva in pravic, spregledamo nastajajočo politično subjektiviteto migracije, ki nastaja v prostoru med izvorom in destinacijo, kjer se razblinjajo za subjekt suverenosti značilne identifikacije in kategorizacije oziroma kjer postanejo dezidentifikacija, nevidnost in neopaznost poglavitne strategije ekscesne mobilnosti. V škandalu migracijskih poti z dehumanizacijo, brezsramnim rasizmom, nasiljem in državnimi umori lahko beremo še kaj drugega kot zgolj objokovanja vreden neobstoj pravne države. Beremo lahko celo več, kot je stanje izjeme, ki je konstitutivno za suverenost in tudi vladavino prava; beremo lahko subjektiviteto politike neopaznosti, ki nastaja onkraj horizonta liberalne ustave in ki daje namige za skiciranje a(nti)hegemonskega političnega projekta v času erozije modernih političnih oblik. Urgenca na migracijskih poteh, kot je

³ O problemu neprečiščenih tokov je na primer govorila nekdanja notranja ministrica Republike Slovenije Vesna Györköös Žnidar.

balkanska, zagotovo otežuje branje subjektivitete globalnih vagabundov, saj kar kliče po humanitarnih sentimentih in moraliziranju, ki zastirajo dejstvo, da boj za reappropriacijo pogojev mobilnosti ljudi na poti piše zgodovino sodobnih antikapitalističnih in antikolonialnih bojev in da se vpisujejo v bogato zgodovino bojev proti njuni kvintesenci, suvereni oblasti.

Migracija onkraj diskurza suverenosti in človekovih pravic (drugič). Migracijske poti kot skupki mobilnosti

Mobilnostni boji na migracijskih poteh in konkretno na balkanski poti so epistemološki izziv. Na prvi pogled se morda zdi, da državno in paradržavno nasilje na mejah potrjuje suverenistično hipotezo, po kateri se vrača suverenost nacionalnih držav in država znova izvaja monopol nad normami in silo na njej pripadajočem teritoriju. Takšno hipotezo razveljavi natančnejši pogled na empirično realnost na balkanski poti. Državno nasilje, kot je na primer nezakonito vračanje, ki ga izvajata slovenska in hrvaška policija, sicer drastično povečuje stroške neavtorizirane mobilnosti in njeno tveganost, a vendarle meje ostajajo porozne, nekakšne »asimetrične membrane«, ki »proizvajajo nove hierarhije ljudi, tako da kategorizirajo in procesirajo nekontrolirane mobilnosti kot različne migrantske kategorije« (Hess, 2018). Mejno nasilje torej ni v funkciji restavracije sedentarnosti nacionalne države, ampak v funkciji stratificiranja in segmentiranja družbenega prostora, »multiplikacije dela«, kot bi dejala Mezzadra in Neilson (2018), na podlagi vzpostavljanja režima mobilnosti.

Migracija zahteva imanentizacijo političnih kategorij oziroma odpiranje sintetičnih političnih kategorij in vnašanje antagonizma v njih. Zahteva, da se esencialistična ontologija umakne relacijski. Mignolo in De Castro vsak na svoj način pokažeta, da je sintetičnost kategorij pravzaprav posledica kolonialnosti oblasti. Njena kritika odpravi univerzalno mesto in vzpostavi hibridna mesta izjavljanja (Mignolo, 2012) oziroma odpravi primerjanje in prevajanje kot objektivizirajočo triangulacijo (suverena, državna znanost) in uvede primerjanje in prevajanje kot implikacijo in vzajemno transformacijo (znanost mnogoterosti) (De Castro, 2009). Migracija kot ekscesna mobilnost se izmika suverenosti in njenim operacijam identifikacije in kategorizacije in je praktična antikolonialna kritika. Kot takšna tvori skupke mobilnosti in na njihovi podlagi lahko beremo vzajemno artikulacijo med mobilnostnimi

boji in lokalnimi a(nti)hegemonскими (antimodernimi in antikolonialnimi) diskurzi in tradicijami. Takšni skupki mobilnosti so potemtakem hibridna mesta izjavljanja vzajemnega prevajanja in kontaminacije, ki omogoča artikulacijo postkolonialne kritike vzdolž migracijskih poti, na evropskih mejnih teritorijih, kot je Balkan oziroma postjugoslovansko območje.

Balkansko pot, ki je bila v letih 2015 in 2016 prizorišče začasnega suspenza evropskega mejnega in migracijskega režima in je danes eno osrednjih prizorišč njegove restavracije, lahko razumemo kot delovišče odpiranja Evrope (Kurnik, 2015). Skupki mobilnosti, ki se tvorijo na njej in vzdolž nje, imajo potencial, da animirajo procese dekolonizacije evropskih mejnih teritorijev in Evrope: tako, da artikulirajo kritiko kolonialnosti oblasti, ki se jasno izrisuje v procesih eksternalizacije evropskega mejnega in migracijskega režima in da pokažejo na zgodovinsko in latentno prisotnost drugega (alternega) razumevanja politične skupnosti na podlagi razlik in heterogenosti, razumevanja, ki je alternativa modernemu, zahodnemu, evropskemu, tistemu, kar je zakoličeno v konceptu suverenosti in v nacionalni formi. Začetna raziskava, ki smo jo opravili na balkanski poti in nazadnje v Bosni in Hercegovini, je pokazala možnost naracije balkanske poti, ki bi kombinirala afirmacijo migrantske subjektivitete in afirmacijo lokalnih a(nti)hegemonških epistemologij in bi torej združila dostojanstvo ljudi na poti in epistemološko dostojanstvo teritorija, ki ima bogato zgodovino alternativnih zastavitvev vključujočih oblik *biti v skupnem* na podlagi različnosti in heterogenosti.

V kontekstu restavracije evropskega mejnega in migracijskega režima na balkanski poti dobiva Bosna in Hercegovina vlogo odlagališča ljudi na poti. Tukaj Evropska unija drastično upočasnjuje gibanje ljudi, ki prihajajo z ozemlja EU (Grčija, Bolgarija) in skušajo priti na druga ozemlja EU (ciljne države na severu in zahodu). Funkcija tega odlagališča, katerega simbol je razvpiti Vučjak, je normalizacija ekscesne mobilnosti ljudi na poti, pri čemer so na delu skrajno brutalni, na rasizmu in sovraštvu do revnih temelječi mehanizmi selekcije. Nasilno in nezakonito kolektivno vračanje, t. i. *push-backs*, ciljajo na tiste, ki si ne morejo privoščiti tihotapskih storitev in se morajo zato podati na dolgotrajno pešpot čez Hrvaško in Slovenijo, ki sta skrajno sovraženi teritoriji, na katerem se je treba skrivati pred lokalnim prebivalstvom in pred policijo. Bosanskega odlagališča ne moremo razumeti brez upoštevanja neokolonialnosti razmerij med Evropsko unijo in njeno soseščino. Bosna in Hercegovina je protektorat mednarodne skupnosti na čelu z EU, njena postdaytonska ustava je vsiljena s strani dominantnih sil v mednarodni skupnosti in temelji na kolonialnem imaginariju drugega, ki je razumljen kot agresivna plemena, ki lahko sobivajo le, če so pod skrbnim paternalističnim očesom civiliziranih sil in če se vzpostavi ravnotežje med

eskluzivnimi in vzajemno sovražnimi etnonacionalnimi skupnostmi. Legitimacija nacionalistične agresije na multikulturno in pluralno Bosno in Hercegovino v obliki vsiljenega sistema delitve oblasti med etnonacionalnimi oligarhijami, ki povzroča popolno ohromelost javne oblasti, je substrat, ki danes omogoča nastanek evropskega odlagališča beguncev na balkanski poti. Vloga Bosne in Hercegovine v restavraciji mejnega in migracijskega režima EU kaže na kolonialnost t. i. evropeizacije. Nacionalistične vojne v devetdesetih letih in neokolonialna intervencija dominantnih svetovnih sil so na območju nekdanje Jugoslavije zasenčile bogato zgodovino alternativnih, antimodernih in s tem antikolonialnih in antievropocentričnih konceptualizacij *biti v skupnem* na podlagi kulturne in družbene heterogenosti, ki kaže na postkolonialen pogoj na tem področju, in vsilile evropsko nacionalno formo kot ekskluzivno matrico razumevanja državnosti in konstituiranja politične skupnosti. Evropsko odlagališče ljudi na poti v Bosni in Hercegovini nastaja v kontekstu agresivne nacionalizacije etničnih in religioznih pripadnosti s spremljajočim državnim rasizmom (Foucault, 2016; Bjelić, 2018), ki pripomore k splošni dehumanizaciji ljudi na poti in ustvarja klimo rasiističnega in ksenofobnega sovraštva.

Neokolonialnost v odnosu med centrom in periferijo ter kolonialnost t. i. evropeizacije prostora nekdanje Jugoslavije in še posebej Bosne in Hercegovine je danes ozadje drame nastajanja evropskega odlagališča za ljudi na balkanski poti. Če nas ne zavede cinizem evropskih centrov moči, če torej v množičnem razčlovečenju ljudi na poti v Bosni in Hercegovini ne vidimo še enega znamenja njene nedoraslosti evropskim standardom, potem je treba kritiko situacije na balkanski poti zastaviti kot afirmacijo bojev za svobodo gibanja in lokalnih a(nti)hegemonskih tradicij in diskurzov, ki sotvorijo skupke mobilnosti. Terenska aktivistična raziskava v Bosni in Hercegovini je pokazala, da obstaja zanimiva vzajemna artikulacija med mobilnostnimi boji in »bosansko paradigmo« (Mujkić, 2019), ki jo izraža krilatica »mirna Bosna«. Ko smo raziskovali ozadje solidarnosti z ljudmi na poti, smo ugotovili, da je solidarnostni aktivizem izraz novega vala politizacije, ki je odgovor na etnonacionalističen ekskluzivizem (od bebolucije leta 2013, velikih protestov leta 2014 in solidarnostnih pobud v času velikih poplav istega leta) in je hkrati zgodovinsko zakoreninjen v a(nti)hegemonskih diskurzih in tradicijah, katerih genealogijo lahko sledimo od davnega obstoja bosanske cerkve, rezerviranosti bosanskega človeka do velikih hegemonskih projektov v obliki imperijev in nacionalno državnih projektov, komunistične ideje bosansko-hercegovske državnosti in narodnoosvobodilnih odborov do samoupravljanja, neuvrščeniosti in nazadnje do begunstva, ki je tudi izraz bega iz prevladujoče etnonacionalne matrike. Bosanska paradigma

vsebuje razumevanje, da so vse homogenizirajoče oblike vsiljene in da so vse konstelacije oblasti minljive in izpostavljene propadu. Takšen odnos, ki se je razvil skozi turbulentno zgodovino zasedb in menjavanja različnih imperialnih gospodarjev, je Bosno preoblikoval v »*corpus separatum* evropske moderne« (ibid.). Bosna je tako »telo, ki ni uniformno, homogeno, ampak je narejeno iz razlik v nenehnem procesu razlikovanja. Integralistično oko bi lahko to interpretiralo kot begajočo dezintegracijo, čeprav je pravzaprav kvalitativno nov vidik integracije.« (ibid.)

Evropeizacija Bosne in Hercegovine zastira takšne a(nti)hegemonске diskurze. Imperceptibilna politika migrantov (Papadopoulos, Stephenson in Tsianos, 2008) jih znova dela vidne in tako kliče k postkolonialni kritiki geopolitične regije, iz katere je bila do zdaj izključena. Lokalitetam vzdolž balkanske poti, kot je Bosna in Hercegovina, so najprej z nacionalistično agresijo in nato z vsiljeno neokolonialno ustavo odrekli politično samoodločbo in s tem tudi epistemološko samoodločbo. Takšna nezmožnost geopolitičnih teritorijev, da se mislijo iz sebe, obstaja vzdolž celotnega postjugoslovskega dela balkanske poti, pri čemer je Bosna in Hercegovina paradigmska. Zato je zanimivo opazovati, kako boji za mobilnost, s tem ko tvorijo skupke mobilnosti s subalternimi lokalnimi tradicijami in a(nti)hegemonskimi diskurzi, pripomorejo k potencialu za epistemološko in politično emancipacijo. Da bi znova zagnali radikalno kritiko evropskih mejnih in migracijskih politik in artikularili potencial mobilnostnih bojev za radikalno družbeno spremembo, potrebujemo novo diskurzivno strategijo, onkraj izčrpavajoče navidezne alternative med postnacionalnim odgovorom Evropske unije in nacionalno suverenističnim odgovorom na t. i. migracijsko krizo. Takšna strategija bi lahko bila delo na novi naraciji balkanske poti na podlagi skupkov mobilnosti kot hibridnih mest izjavljanja, ki kažejo potencial migracije, da odpre Evropo.

Literatura

Ahmetašević, Nidžara in Gorana Mlinarević (2019): *People on the Move in Bosnia and Herzegovina in 2018: Stuck in the Corridors to the EU*. Sarajevo: Heinrich Böll Stiftung BiH/North Macedonia/Albania.

Are You Syrious? Dostopno na: <https://medium.com/@AreYouSyrious> (10. september 2019).

Bachir Diagne, Souleymane in Jean-Loup Amselle (2018): *En quête d'Afrique(s)*. Paris: Albin Michel.

- Balibar, Étienne (2004): *We the People of Europe? Reflections on Transnational Citizenship*. Princeton: Princeton University Press.
- Beznec, Barbara, Marc Speer in Marta Stojić Mitrović (2016): *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Beograd: 5. Research Paper Series of Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe.
- Beznec, Barbara in Andrej Kurnik (2019): *Old Routes, New Perspectives. A Postcolonial reading of the Balkan Route*. Rokopis.
- Bjelić, Dušan I. (2018): Toward a Genealogy of the Balkan Discourses on Race. *International Journal of Postcolonial Studies* 20(6): 2–24.
- Border Violence Monitoring Network*. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/> (10. september 2019).
- Boutang, Yann Moulrier (1998): *De l'esclavage au salariat. Économie historique du salariat bridé*. Paris: PUF.
- Casas-Cortes, Maribel, Sebastian Cobarrubias in John Pickles (2015): Riding Routes and Itinerant Borders: Autonomy of Migration and Border Externalization. *Antipode* 47(4): 894–914.
- De Castro, Eduardo Viveiros (2009): *Métaphysiques cannibales*. Paris: PUF.
- El-Shaarawi, Nadia in Maple Razsa (2019): Movements Upon Movements: Refugee and Activist Struggles to Open the Balkan Route to Europe. *History and Anthropology* 30(1): 91–112.
- Foucault, Michel (2008): *Vednost – oblast – subjekt*. Ljubljana: Krtina.
- Foucault, Michel (2010): *Zgodovina seksualnosti. Volja do znanja*. Ljubljana: ŠKUC, Lambda.
- Foucault, Michel (2016): »Družbo je treba braniti.« *Predavanja na Collège de France (1975–1976)*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Hameršak, Marijana in Iva Pleše (2017): Zarobljeni u kretanju: o hrvatskoj dionici balkanskog koridora. V *Kamp, koridor, granica*, E. Bužinkić in M. Hameršak (ur.), 9–39. Zagreb: Institut za etnologiju i folkloristiku.
- Heller, Charles, Nicholas de Genova, Maurice Stierl, Martina Tazzioli + Huub van Baar (2015): *Crisis*. Dostopno na: <http://nearfutureonline.org/europecrisis-new-keywords-of-crisis-in-and-of-europe-part-2/> (10. september 2019).
- Hess, Sabine (2011): Caught in Mobility: An Ethnographic Analysis of the Context of Knowledge Production on Migration in Southeast Europe. V *Crossing and Controlling Borders Immigration Policies and their Impact on Migrants' Journeys*, M. Baumann, A. Lorenz in K. Rosenow (ur.), 229–248. Opladen & Farmington Hills: Budrich UniPress.

- Hess, Sabine (2012): De-naturalizing Transit Migration. Theory and Methods of an Ethnographic Regime Analysis. *Population, Space and Place* 18: 428–440.
- Hess, Sabine (2016): "Citizens on the Road": Migration, Border and Reconstruction of Citizenship in Europe. *Zeitschrift für Volkskunde* 112(1): 3–18.
- Hess, Sabine (2018): Border as Conflict Zone. Critical Approaches on the Border and Migration Nexus. V *Migration: Changing Concepts, Critical Approaches*, D. Bachmann-Medick in J. Kugele (ur.), 83–97. Berlin/Boston: De Gruyter.
- Hess, Sabine in Bernd Kasperek (2017): De- and Restabilising Schengen. The European Border Regime After the Summer of Migration. *Cuadernos Europeos de Deusto* (56): 47–77.
- Hess, Sabine in Bernd Kasperek (2019): *Historicising the Balkan Route: Governing Migration Through Mobility*. Rokopis.
- Hadžimušić, Aida (2018): Migranti vraćeni natrag u Sarajevo – ljuti i razočarani. *N1*, 10. november. Dostopno na: <http://ba.n1info.com/Vijesti/a296431/Migranti-vraceni-natrag-u-Sarajevo-ljuti-i-razocarani.html> (10. september 2019).
- Info Kolpa (2019): *Poročilo o nezakonitih izgonih na slovensko-hrvaški meji*. Dostopno na: https://push-forward.org/sites/default/files/2019-08/scaled_Poro%C4%8Dilo_o_nezakonitih_kolektivnih_izgonih_na_slovensko_hrva%C5%A1ki_meji%281%29.pdf (1. september 2019).
- Islamska zajednica u Bosni i Hercegovini (2018): *Apelujemo na državne organe da aktiviraju akcione planove za zbrinjavanje izbjeglica*. Dostopno na: <http://www.islamskazajednica.ba/vijesti/mina-vijesti/26321-apelujemo-na-drzavne-organe-da-aktiviraju-akcione-planove-za-zbrinjavanje-izbjeglica> (10. september 2019).
- Kasperek, Bernd in Marc Speer (2015): Of Hope. Hungary and the Long Summer of Migration. *Border Monitoring*, 9. september. Dostopno na: <https://bordermonitoring.eu/ungarn/2015/09/of-hope-en/> (1. september 2019).
- Krasniqi, Kole (2016): Organized Crime in the Balkans. *European Scientific Journal* 12(19): 204–220.
- Kurnik, Andrej (2015): Hvala, ker odpirate Evropo. *Časopis za kritiko znanosti* 262: 225–240.
- Kurnik, Andrej in Maple Razsa (2019): *Reappropriating the Balkan Route: Mobility Struggles and Joint-Agency in Bosnia and Herzegovina*. Rokopis.
- Lunaček Brumen, Sarah in Ela Meh (2016): »Vzpon in padec« koridorja. Nekaj refleksij o spremembah na migracijski poti od poletja 2015. *Časopis za kritiko znanosti* 264: 21–45.
- Mezzadra, Sandro in Brett Neilson (2018): *Meja kot metoda ali pomnoževanja dela*. Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete.

- Mignolo, Walter D. (2012): *Local Histories/Global Designs. Coloniality, Subaltern Knowledges, and Border Thinking*. Princeton: Princeton University Press.
- Mujkić, Asim (2019): *Bosanska paradigma i njezina dez-integracija*. Rokopis.
- No Name Kitchen*. Dostopno na: <https://www.nonamekitchen.org/en/> (10. september 2019).
- Papadopoulos, Dimitris, Niamh Stephenson in Vassilis Tsianos (2008): *Escape Routes. Control and Subversion in the Twenty-first Century*. London: Pluto Press.
- Papadopoulos, Dimitris in Vassilis Tsianos (2013): After Citizenship: Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons. *Citizens Studies* 17(2): 178–196.
- Pistotnik, Sara, Uršula Lipovec Čebren in Nina Kozinc (2016): Ta prostor je postal naš, skupen prostor. To je zame cilj Fronte. *Časopis za kritiko znanosti* 264: 99–118.
- Radio Slobodna Evropa (2018): Austrijski ministar: Nova »džamijska ruta« za migrante ka EU. *Radio Slobodna Evropa*, 1. junij. Dostopno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/29265324.html> (10. september 2019).
- Razsa, Maple in Andrej Kurnik (2014): Occupy Slovenia: How Migrant Workers Contributed to New Forms of Direct Democracy. V *Border Politics: Social Movements, Collective Identities, and Globalization*, N. A. Naples in J. B. Mendez (ur.), 206–229. New York: New York University Press.
- UNHCR Macedonia (2015): *The Former Yugoslav Republic of Macedonia as a Country of Asylum: Observations on the Situation of Asylum-Seekers and Refugees in the Former Yugoslav Republic of Macedonia*. Dostopno na: <https://goo.gl/MzMY5h> (1. september 2019).
- Welcome, Croatian Central Refugee Information Site*. Dostopno na: <https://welcome.cms.hr/index.php/en/> (10. september 2019).
- Župarić-Ilić, Drago in Marko Valenta (2019): Opportunistic Humanitarianism and Securitization Discomfort Along the Balkan Corridor: The Croatian Experience. V *Refugee Protection and Civil Society in Europe*, M. Feischmidt, L. Pries, Ludger in C. Cantat (ur.), 129–160. Palgrave Macmillan.

Evropski mejni režim po poletju migracij: destabilizacija in ponovna stabilizacija Schengna¹

Abstract

The European Border Regime After the Summer of Migration: Destabilising and Restabilising Schengen

The migrations of 2015 and the slow and inadequate responses of the European Union have led to a political crisis in the European Union. The institutions and policies of the European border and migration regime that have evolved since the Schengen Treaties of 1985 and 1990 and the inauguration of the Common European Asylum System with the Treaty of Amsterdam (1997) were not able to formulate, let alone implement, a timely and appropriate answer. We argue that despite the current public perception of a "refugee crisis", the EU is indeed dealing with a deep and systemic crisis of its migration and border policies. The authors argue that the roots of this crisis don't primarily lie in the migrations of 2015, but date back to the collapse of the Mediterranean border regime in the wake of the Arab Spring of 2011 and the ensuing controversies around issues such as the perceived partiality of the refugee distribution mechanism of the Dublin system as well as the mounting public outcry resulting from the repeated instances of tragedies in the Mediterranean, epitomised by the Mare Nostrum operation launched by the Italian state in late 2013. Currently, the approaches to solving this crisis are heterogeneous. Not all of them may be compatible with the Schengen system, since the re-institution of national border controls is often at their core. At times, other suggestions involve radical move towards a deepened europeanisation of migration and border policies, such as the creation of the European Asylum Support Office and the European Border and Coast Guard Agency. In the article, which is based on ethnographic research conducted in south-eastern Europe, the authors discuss the developments around the ongoing dynamics of the destabilisation and restabilisation of Schengen.

¹ Članek je bil izvorno leta 2017 objavljen z naslovom De- and Restabilising Schengen: The European Border Regime After the Summer of Migration v reviji *Cuadernos Europeos de Deusto* 56: 47-77.

Keywords: Schengen, border control, migration

Sabine Hess teaches at the University of Goettingen. She is the director of the Institute of Cultural Anthropology and European Ethnology. (shess@uni-goettingen.de)

Bernd Kasperek is a cultural anthropologist and mathematician. He is a member of the research association bordermonitoring.eu, and a founding member of the journal Movements. (bk@bordermonitoring.eu)

Povzetek

Migracije leta 2015 ter počasen in neustrezen odziv Evropske unije nanje so povzročili politično krizo v EU. Institucije in strategije evropskega mejnega in migracijskega režima, ki so se razvijale od schengenskih pogodb leta 1985 in 1990 ter uvedbe skupnega evropskega azilnega sistema z Amsterdamskim sporazumom leta 1997, niso bile sposobne formulirati pravočasne in primerne rešitve, kaj šele da bi jo začele izvajati. Avtorja trdita, da je EU kljub sedanji javni percepciji »begunske krize« dejansko v globoki in sistemski krizi svojih migracijskih in mejnih politik, ki ne izhaja toliko iz migracij leta 2015, temveč sega nazaj, v čas arabske pomladi leta 2011, ko se je sesul sredozemski mejni režim, k sporom o vprašanjih, kot je pristranskost mehanizma porazporeditve beguncev po dublinskem sistemu in pogostih javnih protestih zaradi ponavljajočih se tragedij v Sredozemskem morju, ki jih pooseblja operacija Mare Nostrum, ki jo je leta 2013 začela italijanska vlada. Danes se ta kriza rešuje s heterogenimi pristopi, ki niso vsi združljivi s schengenskim sistemom, saj je v središču reševanja krize pogosto ponovna uvedba nadzora državnih mej. Drugi predlogi so – občasno – usmerjeni v radikalno poglobitev evropeizacije migracij in mejnih politik, kar se kaže v ustanovitvi Evropskega azilnega podpornega urada in Evropske agencije za mejno in obalno stražo. Članek temelji na etnografski raziskavi, ki je potekala na jugovzhodu EU; v njem razpravljamo o trenutni dinamiki destabilizacije in ponovne stabilizacije Schengna.

Ključne besede: Schengen, nadzor meje, migracije

Sabine Hess je zaposlena na Univerzi v Göttingenu in tudi direktorica Inštituta za kulturno antropologijo in evropsko etnologijo. (shess@uni-goettingen.de)

Bernd Kasperek je kulturni antropolog in matematik, član skupine bordermonitoring.eu, ustanovni član uredništva revije Movements. (bk@bordermonitoring.eu)

Uvod

Čezmejne migracije poleti in jeseni leta 2015 so bile neustavljive. Migranti in begunci, ki so prispeli zlasti v Grčijo, niso zahtevali samo pravice, da nadaljujejo pot proti severnim in zahodnim evropskim državam, temveč so po Evropi pogosto sami pragmatično ustvarjali in si utirali svoje poti. Njihovo število je bilo nepričakovano visoko in njihova moč neverjetna. Taborili so na mestnih trgih po vsej Evropi; skakali so na ladje in vlake; če je javna prevozna sredstva blokirala policija, so dobesedno prehodili več

sto kilometrov do naslednje državne meje, ki so jo hoteli prestopiti. To kolektivno, a neorganizirano gibanje, ki se je začelo že v začetku leta 2015, je zbudilo mednarodno pozornost konec avgusta istega leta, ko so več tisoč beguncev zadrževali na železniški postaji Keleti v Budimpešti, zaradi česar so se odpravili na »pohod upanja« in peščili ob glavnih avtocestah proti Avstriji in Nemčiji (Kasperek in Speer, 2015; Kasperek, 2016a). Ob avtocestah korakajoča telesa, namenjena prestopiti naslednjo notranjo schengensko mejo, so se izogibala policijskemu nadzoru in evropskim registracijskim postopkom, poročila o njih pa so ustvarila ikonografske podobe upora na obmejnem območju.² Stopili so iz sence prispodobe, ki so jo v veliki meri ustvarile raziskave o ilegalnih in nedokumentiranih migracijah, in na nepričakovan način zahtevali politično subjektiviteto in moč (Hess, 2016a).

Evropske vlade niso bile pripravljene na te nove kvantitativne in kvalitativne ravni migracij v Evropo. Kljub kazalcem, ki segajo v leto 2013 in ki so opozarjali na povečevanje števila prihodov, se evropske institucije niso odzvale pravočasno. Vsa Evropska unija je bila takrat še vedno vpeta v iskanje izhoda iz dolžniške krize evropskih držav in njenih gospodarskih in političnih posledic. Sočasno je neposredna soseščina EU postajala čedalje bolj nestabilna in je zahtevala večje politično posredovanje na višjih ravneh. S tega vidika lahko čas med letoma 2013 in 2015 povzamemo kot obdobje, v katerem je zanesljivo zastala prvotna dinamika evropeizacije migracijskih in mejnih politik, zasnovanih po letu 1999. Čeprav je mnogovrstna kriza zahtevala večjo pozornost, je bil zastoj tudi rezultat prepričanja, da bo večplastni mejni režim, zasnovan v prejšnjih desetletjih – navzven razširjajoči se programi eksteralizacije (Lahav in Guiraudon, 2000; Bialasiewicz, 2012), ponovno oboroževanje zunanje meje EU tako s tehnološkimi kot z vojaškimi sredstvi (Carrera in Den Hertog, 2015), razvijanje in uporaba tehnologij mejnega režima, kot so digitalne, biometrične podatkovne baze znotraj schengenskih meja (Broeders, 2007; Tsianos in Kuster, 2016), dobro izdelani pravni okviri, kot so schengenski pravni red, skupni evropski azilni sistem (CEAS) ali Dublinska uredba –, zagotavljal dovolj vzvodov za ustavitev migracijskih gibanj proti Evropi. Dogodki leta 2015 so to samozadovoljstvo nenadoma prekinili. V enem samem letu je postala politična krajina glede migracij in mejnih politik v Evropi popolnoma nerazpoznavna in nastale so različne frakcije, ki so se zanašale na različne ukrepe za ponovno utrditev evropskega mejnega režima.

Skupni imenovalec študij mej je poudarek na preobrazbi pojmovanja meje iz demarkacijske črte, ki obkroža nacionalno ozemlje, v vseprisoten, tehno-družbeni, deterritorializirani aparat ali režim, ki proizvaja geografsko

² Glej video *We Walk Together: A Syrian Family's Journey to the Heart of Europe* (Domokos in dr., 2015).

raztegljive mejne krajine (*borderscape*).³ To še zlasti velja za Evropsko unijo, ki jo lahko imamo za »laboratorij« omenjene preobrazbe (Walters in Haahr, 2005). S Schengenskim sporazumom leta 1985 je evropski projekt napovedal oblikovanje celinskega mejnega režima in v ta namen skoval nov pojem »zunanja meja«, ki je postal osrednji mehanizem in prostor nadzora migracij. Čeprav je ta globalno unikatni proces regionalizacije in nadnacionalne harmonizacije prvotno potekal zunaj formalnega okvira Evropske komisije oz. Evropske unije, je bil gonilna sila v pospešenem in poglobljenem procesu evropeizacije, ki je dosegel vrh z Amsterdamsko pogodbo (1999) in Lizbonsko pogodbo (2009) (Hess in Tsianos, 2007: 24). Rezultat tega procesa sta bila nastanek »ozemlja svobode, varnosti in pravičnosti« z Amsterdamsko pogodbo in vzporedna graditev evropskega mejnega režima kot »fluidnega skupka« (glej Bialasiewicz, 2012: 844; Walters in Haahr, 2005: 105), ki ga sestavljajo agencije Evropske unije, evropski pravni okvir, procesi standardizacij in harmonizacij še zlasti tistih praks, ki se nanašajo na upravljanje meje, naraščajoči vojaško-industrijsko-akademski kompleks, ki ga v največji meri financira EU, poleg tega pa še bolj tradicionalni politični nacionalni aparati nadzora migracij, ki so se razvijali od 70. let naprej, ter fleksibilno vključevanje NGO-jev (mednarodnih in medvladnih organizacij, kot sta UNHCR ali IOM) (glej Hess in Karakayali, 2007; Ratfisch in Scheel, 2010; Geiger in Pécoud, 2010).

Če v jedru evropskega mejnega režima obstaja osrednje temeljno načelo, ga poganja tisto, kar sta G. Lahav in V. Guiraudon (2000: 55–77) imenovali temeljna »dilema nadzora« nad, kot sta se izrazila Walters in Haahr (2005: 110), »podvojenimi imperativi Schengenlanda«. Z vzpostavitvijo notranjega trga EU se ta dilema nanaša na vprašanje, kako uskladiti neoliberalno ekonomsko paradigmo – po možnosti globalnega – svobodnega pretoka blaga, storitev in kapitala s še vedno navzočo biopolitično voljo do nadzora gibanja ljudi. Čeprav EU podpira znotraj Schengna vse štiri svoboščine (njihova neprenosljivost je ključno vprašanje v pogajanjih o Brexitu), pa je navzven zavezana samo prvim trem. Zaveza – kakorkoli abstraktna – do globalnega prostega gibanja ljudi ne obstaja. Številni avtorji študij mej in evropskih študij opozarjajo na dejstvo, da je oblikovanje enotnega trga odprlo vrata širokemu spektru varnostnih akterjev (Bigo in Guild, 2005) in s tem sprožilo poostreno sekuritizacijo vprašanj mobilnosti (Huysmans, 2000). Walters in Haahr (2005: 95) glede tega pravita: »Vzpostavitev schengenlanda lahko razumemo, kot da bi določena dejanja sekuritizacije pojmovali za nujni pogoj, ki šele odpre določene možnosti.«

³ Glej med drugim Balibar, 2002: 75–86; Walters, 2002: 561–580; Salter, 2011: 66–67; Parker in Vaughan-Williams, 2009: 582–587.

Po G. Lahav in V. Guiraudon (2000) je bil pri mejnem režimu glavni praktični odgovor na dilemo nadzora ta, da se mejni nadzor premakne »stran od meje in ven iz držav«, s čimer so nastale večslojne mejne krajine, ki se širijo navzven in uzakonjajo mehanizem prekinitvenega in selektivnega filtra, podobnega »požarnemu zidu«, če si sposodimo primerjavo Williama Waltersa (2006: 197). Ideal, ki ga je mogoče razbrati iz sporočila Komisije o pametnih mejah (Commission of the European Communities, 2008), je bila tehno-znanstvena različica »pametne«, nevidne, a selektivne meje, ki je zmožna razlikovati med dobronamernimi potniki in nezaželenimi migranti, označenimi kot akterji »illegalne migracije«, ki so bili od vsega začetka glavni cilj iniciativ za »nadzor meje« (cf. Commission of the European Communities, 2001).

Na splošno rečeno so v evropskem mejnem režimu v ta namen nastale tri paradigme. Prva paradigma je usmerjena navzven; gre za paradigmo »daljinskega nadzora« in eksternalizacije (cf. Lavenex, 2004; Zolberg, 2011; Bigo in Guild, 2005). Druga je paradigma utrjene, a pametne zunanje meje s pomočjo tehnologije, digitalizacije in biometrizacije. Medtem ko so študije mej ti dve dimenziji ekstenzivno proučevale, želimo opozoriti na tretjo paradigmo, namreč na notranji režim, ki je prepojil institucijo azila in se je v praksi uveljavil z dublinskimi oz. eurodacovimi uredbami (Schuster, 2011; Kasperek, 2016b), katerih cilj je imobilizirati migrantsko populacijo na evropskem ozemlju.

Ta arhitektura evropskega mejnega režima se je sesula poleti 2015, ko se je soočila z novim načinom prihajanja migrantov. Ta na koncu ni zamajal samo mejnega in migracijskega režima EU, temveč celotno EU in evropski projekt. Na podlagi naše desetletje trajajoče raziskave in analize dinamik evropskega mejnega režima v sodelovalni raziskovalni mreži Kritnet (Transit Migration Forschungsgruppe, 2005; 2007; Hess in Kasperek, 2010; Heimeshoff in dr., 2014; Hess in dr., 2016; 2015) trdimo, da se je kriza mejnega režima tako zaradi zunanjih kakor tudi notranjih dinamik začela veliko prej.

Naša analiza metodološko temelji na t. i. »etnografski analizi mejnega režima«, ki smo jo razvili v času našega prvega etnografskega projekta Transit Migration I na jugovzhodnih mejnih območjih Evrope (2001–2005) (Transit Migration Forschungsgruppe, 2005; Migmap, 2005). Etnografska analiza mejnega režima sledi *spremembi prakse* v študijah mej (Rumford, 2006; van Houtum in van Nearssen, 2002). Toda medtem ko večina literature in raziskav študij mej ne upošteva moči migracij, pa mejni režim poudarja vpliv samih migracijskih gibanj na oblikovanje in dejansko tudi na soustvarjanje mejnega režima (Kasperek in Hess, 2010; Tsianos in Hess, 2010; Tsianos, Hess in Karakayali, 2009). Ta perspektiva, ki postavlja migracije v središče

analitičnih prizadevanj, pokaže inherentno strukturno krhkost mejnega režima. V tem pogledu krize ne moremo reducirati na začasno anomalijo ali izredno situacijo, temveč jo je treba razumeti kot glavno strukturno stanje. Guiseppa Sciortino (2004: 32) je poudaril to povezavo, ko je označil mejne režime kot »mešanico bolj kot ne implicitnih konceptualnih okvirov, generatorje prikritih vojn med birokracijami in zaporednega 'hitrega urejanja' izrednih situacij [...] Življenje režima je rezultat nenehnega popravljalnega dela, ki ga narekuje praksa.« V tem pogledu iz naše perspektive dogodki leta 2015 niso bili tako presenetljivi. Glede na notranji zastoj in na novo razvijajoča se migracijska gibanja se je leto 2015 napovedovalo. Zato ima ta članek tri cilje. Začnemo z analizo dogajanja med letoma 2011 in 2015, ki je vodilo v tako imenovano »begunsko krizo« ali kot jo imenujemo mi, »poletje migracij« (Kasperek in Speer, 2015; Hess in dr., 2016). Zato se posvetimo različnim plastem in paradigmam evropskega mejnega režima, ki smo jih že orisali zgoraj, in trdimo, da je večdelna dinamika dosegla vrh v poletju migracij. Razpravljali bomo o posledicah te analize na študije mej in opozorili na več konceptualnih slabosti njenih prevladujočih osrednjih paradigem. V zadnjem delu besedila, ki temelji na terenskem delu v Turčiji, Grčiji in na Balkanu in je bil izveden v okviru projekta Destabilizacija in ponovna stabilizacija evropskega mejnega režima (potekal je od aprila do septembra leta 2016), bomo orisali različna dogajanja, za katera lahko rečemo, da so poskusi ponovne stabilizacije, ter proučili njihove posledice za prihodnost evropskega mejnega režima in na splošno evropskega projekta.

2011–2015. Podirajoča se hiša iz kart

Od vznika arabske pomladi na začetku leta 2011 so se parametri za pan-evropsko ureditev mej docela spremenili. Zunanje razmere so se zaostrovale s sirsko državljansko vojno in množičnimi begunsko-migrantskimi gibanji v neposredni soseščini Evrope, skupaj z dogajanjem v Evropi in v EU, zlasti na področju pravnega reda, pa so resno zamajali mejni režim in spodkopali več njegovih glavnih paradigem. Poleg omenjenih zunanjih in notranjih političnih dinamik moramo upoštevati tudi družbeno dinamiko, ki je – v večini zahodnoevropskih držav – vplivala na normalizacijo dejstva, da so to postale države priseljevanja, saj so se postmigracijske kulturne in družbene dinamike bolj vključile v prevladujoči tok. To še zlasti velja za Nemčijo. Nemčija je po letih vztrajnega zanikanja, da je država priseljevanja, v zadnjih letih uradno sprejela novo paradigmo proklamirane »kulture dobrodošlice«

(Hamann in Karakayali, 2016). V nadaljevanju bomo na kratko orisali tri glavne zunanje in notranje procese, ki so povzročili dogajanje zadnjih let.

Arabska pomlad in zlom eksternalizacije

Sedanje krize evropskega mejnega režima ne moremo razumeti, ne da bi jo analizirali v dvojnem odnosu do družbenih in demokratičnih vstaj, ki so se leta 2011 začele v severni Afriki in so postale znane kot arabska pomlad. Medtem ko so same vstaje ustvarile dinamiko, ki je že leta 2011 povzročila propad pred leti vzpostavljenega evrosredozemskega mejnega režima, pa je bila dolgoročnejša posledica tega dogajanja destabilizacija neposredne soseščine Evropske unije.

Pred arabsko pomladjo je evropski mejni režim segal v Afriko in je trdno temeljil na paradigmi eksternalizacije. Skozi različne procese, kot je barcelonski proces, ki se je začel že leta 1995, ali rabatski proces leta 2006 in sredozemski dialog o tranzitnih migracijah (tudi sredozemski dialog), ki sega v leto 2007, so bile številne države severne in zahodne Afrike do določene stopnje vpletene v projekt upravljanja migracij in mej Evropske unije. Pogonska sila različnih elementov tega projekta so bile ob pomoči in podpori Bruslja po navadi države članice EU. Začelo se je konec 90. let prejšnjega stoletja, ko je španski vladi uspelo v svoj projekt upravljanja mej vključiti Maroko, in to kljub pretresom, kot je bil dogodek v Ceuti in Melilli oktobra 2005, ko je sto migrantom, ki so taborili okoli španske enklave, uspelo odstraniti ograjo in vstopiti na špansko ozemlje. Z aktivno podporo in financiranjem s strani takrat ustanovljene evropske agencije za zunanje meje Frontex je Španiji uspelo ustaviti selitvena gibanja na Kanarske otoke in podaljšati mejni režim v ključne zahodnoafriške države, kot sta Senegal in Mavretanija (Domínguez-Mujica, Díaz-Hernández in Parreno-Castellano, 2014; Dünnwald, 2015; Kasperek in Wagner, 2012).

Italija se je kot osrednji igralec v osrednjem Sredozemlju srečala z večjimi ovirami kot Španija. V prvem desetletju 21. stoletja si je Italija prizadevala za sklenitev sporazuma z Libijo, po katerem bi Libija preprečevala odhajanje migrantov proti Italiji in znova sprejemala migrante iz Italije. V leta 2008 podpisanem italijansko-libijskem sporazumu o prijateljstvu je tajni protokol določal pogoje za eksternalizacijo nadzora migracij. Kmalu potem, ko je dogovor začel veljati (maja 2009), so različne italijanske državne institucije, zadolžene za nadzor meje, začele v osrednjem Sredozemlju in zunaj italijanskih ozemeljskih voda izvajati t. i. operacije *push-back* oziroma vračati migrante v Libijo. Te ukrepe je spremljala ostra represija nad ladjami, ki so reševale migrante v čolnih, kot na primer nad humanitarno organizacijo

Cap Anamur in tunizijskimi ribiči (Heimeshoff in dr., 2014; Bialasiewicz, 2012).

Takoj po uspeli prvi vstaji v Tuniziji je tunizijska prehodna vlada preklicala sodelovanje z Italijo in ni nič več preprečevala izplutja migrantskih čolnov s svoje obale. V naslednjih tednih in mesecih je v Italijo prispelo okoli 30.000 Tunizijcev. Četudi je bilo to dogajanje časovno omejeno, je ta (takrat) nova značilnost migracij že kazala razpoke v arhitekturi evropskega migracijskega in mejnega režima. Čeprav je hotela Italija doseči poseben postopek obravnavanja tega množičnega priseljavanja Tunizijcev, pa so druge članice vztrajale, da je treba prihod 30.000 Tunizijcev obravnavati po notranjih evropskih pravih dublinskega sistema (glej spodaj), s čimer so odgovornost prenesle izključno na Italijo. Italijanska vlada se je tako odločila, da bo izdala schengensko vizo vsem tunizijskim migrantom, ki so prišli pred določenim datumom, s čimer jim je zagotovila svobodo gibanja po celotnem schengenskem prostoru, in tako zadevo evropeizirala. Francija je aprila 2011, da bi nemudoma preprečila nadaljnje gibanje teh migrantov proti Franciji, začasno zaprla svojo mejo z Italijo pri Ventimigli. Čeprav je bil ta konflikt po obsegu in trajanju majhen, je naznanil konfliktne procese v EU leta 2015, ko je v EU prišlo skoraj milijon beguncev in migrantov. Leta 2013 so sicer spremenili zakon o schengenskih mejah, ki omogoča, da se lahko v primeru množičnih migracij za določen čas ponovno uvede nadzor na notranjih mejah.

Z izbruhom libijske državljanske vojne februarja 2011 in z Natovo podporno intervencijo upornikom proti Gadafiju je bilo konec tudi italijansko-libijskega sodelovanja. Do konca leta 2011 se je zunanji mejni režim v Sredozemlju povsem sesul. Število migrantov, ki so v čolnih prečkali Sredozemsko morje, je začelo strmo naraščati in ta trend se je nadaljeval še v naslednjih letih, nenehno pa so ga spremljale podobe brodolomov in smrti. Številni poskusi ponovne vzpostavitve zunanjega mejnega režima so se končali neuspešno (Heller in Pezzani, 2016). Po mnenju Williama Waltersa so ti dogodki sprožili tisti preobrat, ki ga opiše kot »rojstvo humanitarne meje«, saj je prečkanje meje postalo zelo očitno »stvar življenja in smrti« (Walters, 2011: 138).

Drugi, tokrat notranji dejavnik sega v leto 2009 in je postavil nadaljnje ovire, ki so onemogočale vrnitev k prejšnjemu *statusu quo*. Potem ko je Italija začela vračati ljudi v Libijo, je skupina migrantov, ki je bila izpostavljena tem operacijam, tožila državo Italijo. Libija ni v celoti ratificirala ženevske konvencije o statusu begunca in številna poročila so razkrivala, da so begunce v tranziciji v Libiji zadrževali v izjemno bednih razmerah. Na splošno Libija ni mogla veljati za tretjo varno državo, zato so italijanske operacije vračanja beguncev veljale za kršitev načela ženevske konvencije o

nevračanju beguncev. Primer, ki je postal znan kot Hirsi Jamaa in drugi proti Italiji, je potem, ko so se končali postopki v italijanskem pravnem sistemu, prišel pred Evropsko sodišče za človekove pravice (ESČP), ki je januarja 2012 ugotovilo, da je mednarodno pravo v tem primeru vsekakor veljavno in da zavezuje državo tudi tedaj, ko ukrepa zunaj državnega ozemlja. Zato je odločilo, da Italija krši načelo nevračanja (ECHR, 2012). Ker je ESČP razsodilo v zelo specifičnem primeru, je ta razsodba zelo močno vplivala na postopke evropskega migracijskega in mejnega režima. Dejansko je to pomenilo, da so lahko vse vrste eksternalizacij, vključno s sodelovanjem med državami članicami EU ali njihovimi institucijami in tretjimi državami, predmet preiskovanja v smeri, ali so v skladu z mednarodnim pravom in različnimi kodifikacijami človekovih pravic. Čeprav sodba ESČP ni pomenila nepremagljive ovire za eksternalizacijo, je postavila zakonske omejitve za tovrstne ukrepe.

Kriza Dublina

Z eksternalizacijo in daljinskim nadzorom mej, ki sta začela razpadati leta 2011, je bil pod čedalje večjim pritiskom tudi notranji sistem EU za nadziranje in upravljanje mobilnosti. Oblikovanje Skupnega evropskega azilnega sistema po Amsterdamu, ki je dopolnjeval sistem eksternalizacije, je vzpostavil notranji režim mobilnosti (Kasperek, 2016b), katerega osrednji komponenti sta bila Dublin in uredba Eurodac.

Dublinski sistem – izvira iz Dublinske konvencije, ki je bila sprejeta leta 1990 in je začela veljati leta 1997, v pravni sistem EU pa je bila vključena leta 2003 – določa, katera evropska država je zavezana obravnavati prošnjo za azil. To ni eksplicitni sistem kvot, temveč določa to odgovornost po različnih kriterijih, po katerih je država prvega vstopa najpomembnejša. V praksi seveda to pomeni, da so južne in jugovzhodne države članice EU na zunanjih mejah EU zavezane obravnavati večino prošenj. Ta pravila se implementirajo na podlagi podatkovne baze Eurodac, v kateri so shranjeni prstni odtisi vseh ujetih prosilcev za azil in nezakonitih migrantov in omogoča določitev prve države vstopa v Schengen.

Države članice na zunanji schengenski meji, kot so Grčija, Italija, Malta in Ciper, so okoli leta 2008 začele dokazovati, da so zaradi tega mehanizma v slabšem položaju, in se zavzemati za sprejetje nekakšnega evropskega sistema kvot. Toda ti poskusi so bili večinoma neuspešni. Revizija Dublina leta 2013 (Dublin III) in predlog Dublinske uredbe IV nista spremenila pravila o državi prvega vstopa v Schengen. Politični spor okoli Dublina se je tako premaknil na področje implementacije. Vse države članice EU, ki so bile med najbolj prizadetimi, so začele čedalje bolj ohlapno izvajati registracijo

z odvzemanjem prstnih odtisov, s čimer so spodkopale učinkovitost dublinskega sistema, zato je vprašanje hitre registracije na meji postalo predmet prerakanj znotraj evropskega mejnega režima.

Dublinske uredbe so za begunce in migrante velik problem. Številni, ki so prišli v Evropo, so se že vnaprej odločili, kam hočejo iti, ali pa vsaj približno v katero smer želijo. Zaradi socialne in transnacionalne narave migracij, ki redko potekajo brez transnacionalne informacijske mreže in socialnih vezi, so določene lokacije kot ciljne destinacije v Evropi bolj zaželeni – bodisi zaradi družinskih povezav, znanja jezika ali drugih osebnih preferenc.

Kakorkoli, ko so bili migrantovi podatki enkrat vpisani v Eurodac, je bil migrant ali migrantka dolžna ostati v državi prvega vstopa. Toda številni niso upoštevali tega predpisa in so se odpravili na t. i. »sekundarno premikanje«¹ proti drugim destinacijam (Borri in Fontanari, 2016). To je začelo precej ovirati dublinsko birokracijo, zadeve so se začele prenašati na nacionalna in evropska sodišča, saj so migranti v grožnji pred znotrajevropsko deportacijo začeli iskati zaščito pred takimi administrativnimi ukrepi in kot argument navajali slabe azilne standarde v južnih državah članicah EU.

V tem pogledu je neka druga sodba ESČP leta 2011, tj. primer MSS proti Belgiji in Grčiji (ECHR, 2001), pomenila preliminarni vrhunec zloma dublinskega sistema. Sodišče je zaradi dejanskega neobstoja azilnega sistema v Grčiji in iz tega izhajajočih strahotnih življenjskih razmer prosilcev za azil v tej državi, razglasilo, da sta Grčija in Belgija (ki je skušala deportirati tožnika) krivi kršitve človekovih pravic. Ta sodba Grčije ni dejansko zgolj izključila iz dublinskega sistema, temveč je prav tako izničila predstavo o do neke mere homogenem azilnem sistemu v EU. Sodišče Evropske unije je leta 2012 sledilo odločitvi in še zaostriло pravne posledice. Preiskave so potekale v čedalje več državah članicah (Kasperek in Speer, 2013), medtem ko reforma skupnega evropskega azilnega sistema (CEAS) leta 2013 ni v nobenem pogledu izboljšala te situacije.

Lampedusa in humanitarizacija meje

Medtem ko so razprave o krizi Dublina in pravnih interpretacijah zunajteritorialne veljavnosti mednarodnega prava večinoma potekale med strokovnjaki, so tragedije, ki so se oktobra 2013 zgodile na Lampedusi, v žarišče pozornosti postavile nestabilnost evropskega migracijskega in mejnega režima. V nekaj dneh je zaradi brodolomov umrlo okoli petsto ljudi. To niso bile ne prve ne zadnje smrtne žrtve, vendar so zbudile tolikšno pozornost evropske javnosti, kot še nikoli dotlej. O legitimnosti utrjenih mej,

ki so jasno obveljale za odgovorne za smrt tolikšnega števila ljudi, ni resno podvomila samo liberalna javnost, temveč tudi pomembni člani Evropske komisije, kot sta komisarka za notranje zadeve Cecilia Malmström, in takratni predsednik komisije José Manuel Barroso (Ticktin, 2015; Heimeshoff in dr., 2014; Kasperek, 2015).

Medtem ko je prišlo na evropski ravni do odločilnega diskurzivnega premika k humanitarnemu načelu, ki je dalo prednost reševanju življenj v morju, pa neposredno po teh tragedijah ni bilo mogoče opaziti nikakršnega odločnega premika na ravni ukrepov in politik.⁴ Odločnejša je bila italijanska vlada, ki se je odločila začeti operacijo Mare Nostrum. To je bil prvi primer, da je neka nacionalna vlada preoblikovala svojo mejno politiko tako, da je dala prednost reševanju življenj pred zavarovanjem mej (Cittitta, 2014). Zaradi reševalnih naporov operacije Mare Nostrum se je povečalo število prihodov migrantov, kar je še povečalo pritisk na dublinski sistem in registracija migrantov se je v Italiji močno upočasnila. Pritisk iz Evrope, da se Mare Nostrum opusti in nadomesti z nadzorom in upravljanjem mej, je povzročil, da je Mare Nostrum zamenjala Frontexova operacija Triton, katere prednost je bilo ponovno varovanje mej in ne življenj ljudi. Vseeno je bila ta sprememba kratkotrajna, ker se je aprila 2015 zgodila nova tragedija. V morju je utonilo skoraj osemsto ljudi, zaradi česar je znova odločno stopilo v ospredje humanitarno načelo s ponovnim poudarkom, da mora mejni režim EU odločno ukrepati, če želi nadzorovati razvoj dogodkov. To je bilo mnenje Komisije, ki je pred tem objavila del nastajajoče Evropske agende o migracijah kot t. i. Načrt v desetih točkah (European Commission, 2015a). Dokument poudarja nujnost, da se okrepijo Frontexove operacije v Sredozemlju, uporabijo mornariške sile (EUNAVFOR Med) proti tihotapcem in nakaže že boljše sodelovanje agencij EU.

Kljubovanje meji – kljubovanje paradigmam študij mej

Skratka, schengenska kriza, ki se je razraščala med letoma 2011 in 2015, je bila posledica počasnega in na prvi pogled nepovezanega dogajanja na več različnih ključnih strateških področjih evropskega migracijskega in mejnega režima. To stanje ni bilo izziv samo za mejni režim in projekt EU na splošno, temveč tudi za teoretske in metodološke paradigme študij mej. Predvsem prevlada paradigem eksternalizacije in sekuritizacije ter episte-

⁴ Samo pet dni po brodolomu ladje je Svet Evrope ustanovil delovno skupino Sredozemlje za pripravo reformnega programa. Vodila jo je Cecilie Malmström, program pa je med drugim predvidel humanitarne vizume in druge humanitarne, legalne poti za vstop v EU. Toda kot je pokazala skupina novinarjev, ti reformni dokumenti nikoli niso postali javni, ostro jih je kritiziral takratni nemški notranji minister (Gebauer in dr., 2015).

mološko neupoštevanje moči migracij so pri razumevanju nastajajoče krize ovirali tudi raziskovalce študij mej.

Kot smo poudarili na začetku članka, sta paradigma eksternalizacije in opredelitev študij mej povzročila temeljno neenak odnos med Evropsko unijo in tretjimi državami, ki kaže, da je vključitev zadnjih proces, ki poteka odzgoraj navzdol in je bolj ali manj stvar prisile, čeprav ima pogosto obliko korenčka in palice. Vseeno zlom eksternalizacije kot ene glavnih komponent mejnega režima EU razkriva sočasno obstajanje obrnjenega dialektičnega stanja odvisnosti in čedalje večje krhkosti EU. V sodobnih perečih političnih vprašanjih je postajalo vprašanje migracij čedalje pomembnejše, zato je bila cena sodelovanja EU s tretjimi državami čedalje višja, ali pa je bilo popolnoma nedosegljivo zaradi povsem spremenjene politične krajine (Heck, Hess in Genç, 2019). Prav tako je pomembno, da ima eksternalizacija številne oblike in ni enoten ukrep, ki bi ga dosledno podpirali in izvajali vsi akterji EU, temveč je odvisna od bolj ali manj neformalnih sporazumov in osebnih povezav, ki so najpomembnejša značilnost »neformalnih dialogov« (Hess, 2010). To dejstvo v veliki meri pojasni očitno krhkost eksternalizacije in ga je treba upoštevati pri nadaljnjih ugotovitvah, kot na primer pri sporazumu med EU in Turčijo (glej v nadaljevanju).

Tudi druga osrednja paradigma študij mej – preokupacija s sekuritizacijo – meče svoje epistemološke sence. Z izrecnim poudarkom na akterjih in političnih področjih, ki so bolj ali manj povezana z varnostjo in celo z vojsko ter s tem s predpostavko oziroma fokusom na omejitvah, neliberalnem delovanju, sekuritizacijska paradigma ne more uvideti tega, kar smo poimenovali juridifikacija. Različne sodbe Evropskega sodišča in sodišča Evropske unije imajo odločilen vpliv na dejavnike mejnega režima EU. Medtem ko so teoretiki pravne antropologije, kot je Silja Klepp (2014), prepričljivo pokazali, da se zakonodaja, ki se nanaša na meje, pogosto piše skozi prakso, z delom na meji, vse več razsodbami evropskih sodišč, lahko opazimo tudi nasprotno dogajanje. Nadnacionalno telo, kot je EU, je nastajalo skupaj z oblikovanjem pravosodnega sistema, ki je po drugi strani začel oblikovati politike Evropske unije v razmerah, ki jih je Sonja Buckel (2013) opisala kot »relativno avtonomijo sodstva«.

Sekuritizacijska paradigma, ki večinoma izhaja iz represivne predpostavke, je ontološko in epistemološko otežila tudi razumevanje procesa humanitarizacije,⁵ o kateri smo zgoraj pisali kot o tretji notranji dinamiki, ki

5 Tukaj koncept humanitarizma povzemamo po Williamu Waltersu (2011) in Didieru Fassinu (2007). Zanj je humanitarizem več kot samo »ideje in ideologije« ali »preprosto delovanje določenih nevladnih akterjev«; razumeta ga kot specifično obliko vladovanja, kot racionalnost oblasti, zato razprava poteka »v povezavi z analitiko vlade« (Walters, 2011: 143). Kot pravi Paolo Cuttitta (2016), je rezultat tega »specifična operativna logika«, ki se kaže v »čedalje bolj organiziranem in internacionaliziranem poskusu reševanja življenj, zviševanju blaginje in zmanjševanju trpljenja najbolj ranljive populacije na svetu« (Barnett, 2013), danes tudi na področju migracij in pobegov iz konfliktnih razmer.

spodkopava možnost odvrčanja. Humanitarni diskurz sega v leto 2002 k »beli knjigi« z naslovom *Secure Border, Safe Haven* nekdanjega britanskega predsednika vlade Tonyja Blaira (Home Office, 2002), za katero ne moremo trditi samo, da je eden temeljnih dokumentov eksternalizacije, kot jo največkrat razumejo (Bialasiewicz, 2012); pravzaprav je to oznako dobila prav zaradi izrecnega pozivanja na humanitarni diskurz in etiko (FitzGerald, 2012); trdimo lahko, da so jo v tistem času uporabljali kot diskurzivno strategijo za legitimiziranje nadaljnje eksternalizacije in stopnjevanje mejnega nadzora (Hess, 2016b). Tudi v okviru našega prvega raziskovalnega projekta Transit Migration v prvem desetletju tega stoletja smo opazili procese, ki smo jih imenovali »NVO-izacija« in »povludenje ali governmentalizacija politike« (Hess in Karakayali, 2007), pri čemer smo opozorili, da širjenje mejnega režima ne poteka samo s pomočjo »varnostnih« akterjev, temveč zlasti s pomočjo izrecnega sklicevanja na humanitarnost in artikulacijo humanitarnih stališč, podobno kot v primeru protitihotapskih politik in v kontekstu azila (ibid.; Ticktin, 2008). To se je zaradi dogodkov na Lampedusi spremenilo in humanitarizacija je postala samostojni diskurz. Pri tem se zdi, da je bil ta paradigmatični premik mogoč zaradi širših hegemonskih sprememb, deloma pa tudi zaradi nenehnih bojov migrantov, transnacionalnih solidarnostnih mrež in profesionaliziranih kritičnih praks nevladnih organizacij ter pravnih intervencij, ki so skupaj v zadnjih letih sprožili nadaljnje ukrepe, temelječe na juridifikaciji mejnega režima in človekovih pravic.

Toda za nas je najpomembnejše, da se obe osrednji paradigmi – eksternalizacija in sekuritizacija – prednostno osredinjata na politične paradržavne akterje, pri čemer zgodovino in politiko konceptualizirata kot bolj ali manj strukturno zelo močna procesa, ki potekata od zgoraj navzdol. V večini primerov to pomeni, da se migracije obravnavajo – če sploh se – kot (tudi epistemološko) žrtev teh dogajanj, kot razmeroma pasivne in »ranljive« (Kleist, 2016; glej tudi kritiko v Hess in Karakayali, 2016). V poletju migracij se je to izkazalo za epistemološko pomanjkljivost. Zato je v samo središče naše teoretske produkcije nujno dodati zastavljeno moč migracij, ki se je zelo jasno pokazala leta 2015 v kolektivnih praksah protestov in prisvojitvi pravice do mobilnosti.

Ponovna stabilizacija? Razsežnosti mejnega režima po letu 2015

Nikakršno naključje ni, da je poletje migracij v veliki meri sovpadalo z *Evropsko agendo o migracijah*, ki je bila najresnejši poskus ponovne uveljavitve evropeizacije migracijskih dinamik in mejnih politik. To pravzaprav pomeni, da so na ravni evropskih institucij to, kar smo prikazali kot krizo Schengna, dejansko dojemali podobno. V tem razdelku bomo raziskali odgovor *Agen-de* na ravni strategij in ukrepov in njeno poznejšo izvedbo, s čimer se bomo lotili begunske krize in kako prevesti te prve korake v mejni režim po letu 2015.

Evropska agenda o migracijah. Reševanje krize pred krizo

Kljub poskusom Barrosove komisije in še zlasti takratne komisarke za notranje zadeve Cecilie Malmström za uveljavitev nove pobude, s katero so hoteli v luči tragedij na Lampedusi oktobra 2013 uskladiti migracijsko politiko EU, ta prizadevanja niso mogla prinesiti takojšnjih otipljivih rezultatov. Šele ko je Junckerjeva komisija, ki je začela delovati oktobra 2014, razglasila migracije za eno svojih najpomembnejših prioritet in ustanovila nov resor za migracije, notranje zadeve in državljanstvo, ki ga je vodil nekdanji grški obrambni minister Dimitris Avramopoulos, je začela nastajati nova migracijska politika EU.

Maja 2015 je Komisija predstavila *Evropsko agendo o migracijah* (EAM) (European Commission, 2015b), sestavljeno iz kratkoročnih in dolgoročnih prioritet. Strateški cilji in ukrepi AEM ne prinašajo večjega odmika od migracijske politike EU, določene v Amsterdamski pogodbi, in od njenih glavnih stebrov, temveč gradi na njih. Trdimo, da je strateška usmeritev EAM oblikovana tako, da povezuje pogosto različne strateške pobude iz preteklosti v poenoteno agendo in program. Njen namen je bil omogočiti Komisiji, da ponovno doseže dinamiko ofenzivnosti, ki jo je v prejšnjih letih izgubil predvsem Svet, področju migracijske politike pa naj bi dala nov in večji pomen v EU. V tem pogledu EAM kot besedilo kaže na krizo Schengna. V končni analizi je jasno videti tudi odsotnost gravitacijskega centra znotraj širšega mejnega režima EU.

Za EAM je značilna majhna sprememba načel – denimo pri opisu upravljanja mej kot »reševanja življenj in zavarovanja zunanjih mej« (European Commission, 2015b: 10) –, zato ostajajo tako strateški cilji kot tudi ukrepi za njihovo uresničitev večinoma nespremenjeni. Štirje stebri, tj. azil, meje,

eksternalizacija in legalne migracije, so strateška mešanica, značilna za mejni in migracijski režim pred krizo, ki smo ga orisali zgoraj. Komisija se je srečala z zelo slabim stanjem azilnega in eksternalizacijskega stebra, nerealizirano tehnološko-znanstveno vizijo »pametne meje« ter 15 let trajajočo stagnacijo pri oblikovanju legalnih možnosti migracije, zato ni predlagala nič drugega kot okrepljene ukrepe. Odgovor je vedno enak: več EU, več centraliziranih pristojnosti, večja harmonizacija in več financiranja, kjer je to potrebno.

To je najbolj vidno v strateškem predlogu, imenovanem »ukrep žariščnih točk (*hotspot*)« (ibid.: 6). S tem ukrepom je Komisija razporedila Evropski azilni podporni urad (EASO), Frontex, Eurojust in Europol prav na žariščne točke, tj. na tiste predele meje, za katere velja, da so še posebej pod pritiskom migracij, da bi s tem »prispele migrante hitro identificirala, registrirala in jim vzela prstne odtise« (ibid.). Po registraciji in identifikaciji naj bi migrante ustrezno razporedili: nekatere v prerazdelitveni (relokacijski) program znotraj EU, druge v nacionalni azilni sistem, tiste, za katere se ugotovi, da so ranljivi, v posebne skrbstvene programe, za preostale (po možnosti naj bi jih bilo številčno čim več) pa je predvidena deportacija.

Čeprav ukrep žariščnih točk obljublja podporo predvsem državam članicam EU pod največjim migracijskim vplivom, pa je bil nedvomno oblikovan kot odziv na dublinsko krizo, in sicer s sredstvi, kot je natančen nadzor postopkov, ki ga opravljajo agencije EU pod pretvezo strokovnega znanja. Ukrepanje evropskih agencij na evropskih mejah, ki ga upravičujejo kot nujne ukrepe v odzivu na krizo, napoveduje nov model evropeizacije, saj je njegov cilj prenos osrednjih pristojnosti na Bruselj in na njegove agencije, toda sam prenos je omejen na scenarij krize in izjeme, cilj ukrepanja pa ni nujno normalizacija tega prenosa (Kasperek, 2016a). Pristop žariščnih točk je genealoško oprt tako na priznanje neuspeha Dublinskega sistema, v okviru katerega niso vzpostavili enotnega in skladnega sistema registracije migrantov na zunanjih mejah EU, kakor tudi na eksternalizirane »tranzitne procesne centre«, kakršne je leta 2003 predlagal predsednik vlade Združenega kraljestva Anthony Blair (2003). Medtem ko naj bi zadnje postavili zunaj ozemlja EU, pa je zlom eksternalizacije, ki smo jo opisali na začetku članka, zahteval takojšnjo geografsko spremembo strategije in pomik na samo mejo EU (Antonakaki, Kasperek in Maniatis, 2016; Kuster in Tsianos, 2016).

Poskus ponovne stabilizacije – stopnjevanje fragmentacij

Na splošno si od marca 2016 tako EU in njene agencije kot tudi različne skupine držav članic EU na različne načine prizadevajo za ponovno vzpo-

stavitev mej. Pri tem gre za različna načela in smeri, ki neposredno vplivajo na vsakokratne vizije prihodnosti evropskega projekta. Rezultat teh prizadevanj za ponovno vzpostavitev so močno regionalizirani, ambivalentni in hibridni sekuritarno-humanitarni režimi. V nadaljevanju bomo podali preliminarno oceno teh prizadevanj za ponovno stabilizacijo, ki temelji na raziskovalnem projektu *Tranzitne migracije II. Destabilizacija in ponovna stabilizacija evropskega mejnega režima*, v okviru katerega smo od aprila do septembra 2016 opravili terensko delo v različnih balkanskih državah, Grčiji in Turčiji (Transit Migration 2, 2016).

V času t. i. poletja migracij so vse države na balkanski poti dogajanje hitro prikazale kot »izredno« (Calhoun, 2004) in v najboljši humanitarni maniri kot veliko humanitarno »krizo«, s čimer so upravičevale »politiko izjeme« (Fassin, 2012). Takšen ukrep razglasitve »izrednih razmer« (Kasperek, 2016a) določa ponovno stabilizacijo mejnega režima EU vse do danes s tem, da mu omogoča sistematično spodkopavanje in premikanje standardov mednarodnega in evropskega prava, in doslej ni bil izpostavljen resni kritiki. Na različnih ravneh smo dejansko opazili skrbno oblikovane elemente uredb, ki jih lahko označimo za protiprocene mehanizme. Oblikovanje madžarskih tranzitnih območij je izrazit primer tega. Dve tranzitni območiji sta osnovni del zaščite na meji s Srbijo in omogočata izmišljijo, da meja ni zaprta za iskalce mednarodne zaščite, temveč da je število sprejetih migrantov omejeno samo zaradi administrativnih razlogov: na vsakem od dveh tranzitnih območij lahko na Madžarsko vsak dan vstopi štirinajst prosilcev za azil (Beznec, Speer in Stojic Mitrovic, 2016).⁶

Poleg tega se na širšem evropskem ozemlju srečujemo z avtoritarno vrnitvijo nacionalne države in zelo materializirano obliko nadzora nacionalnih mej. Najbolj konkretna tovrstna oblika je postavljanje ograj med, na primer, Makedonijo in Grčijo, na madžarski meji s Srbijo, med Slovenijo in Hrvaško ali vzdolž avstrijske južne meje. Predvsem v primeru Madžarske so represivni legalni instrumenti naravnani proti ljudem, ki prečkajo mejo, poleg tega številne države članice EU sprejemajo čedalje strožje zakonodaje, ki se ne nanaša zgolj na področje migracijskega prava. V številnih primerih lahko to razumemo kot opustitev humanitarnega modela upravljanja migracij, ki ga je v zadnjih desetletjih spodbujala EU (Geiger in Pécoud, 2010). Sočasno je še zlasti vzdolž nekdanjega balkanskega koridorja nastajala hierarhična fragmentacija Evrope z različnimi novimi ločnicami, varovalnimi pasovi in

⁶ Podobno je del prizadevanj Komisije, da do pomladi 2017 prevzame dublinske deportacije v Grčijo in da Evropski azilni podporni urad (EASO) prevzame strog nadzor vseh dublinskih povratnikov. S tem je spodkopala vsakršno pot za ponovno uveljavitev pravnih postopkov pred Evropskim sodiščem za človekove pravice, in to ne glede na nemogoče življenjske razmere beguncev v Grčiji, kar je bil glavni razlog, da je bila Grčija leta 2011 izključena iz dublinskega sistema (European Commission, 2016).

nadzorom mej, ki jih spremenljivo uporabljajo različne nacionalne države, denimo Francija na meji z Italijo, Avstrija na meji z Italijo in Slovenija na meji s Hrvaško.

Premoščanje zunanjega in notranjega z mejo

Naslednji korak, za katerega sta se najbolj zavzemali Komisija in nemška vlada, je bilo poglobljanje in ponovno pospeševanje evropeizacije in eksteralizacije mejnega režima. Ideja je zasnovana na prvotnem duhu Schengna – neovirano gibanje po ozemlju, ki je močno zaščiteno navzven – in prizadevanju, da se evropski projekt ohrani pri življenju in Evropska unija skupaj. Ta prizadevanja trdno temeljijo na starih paradigmah mejnega režima EU, vendar ga združujejo z novim humanitarnim diskurzom in različnimi predelanimi elementi. Med našim terenskim delom na obsežnih jugovzhodnih obmejnih območjih EU smo lahko dobili prvi vpogled v bodočo zasnovo mejnega režima.

Seveda je bil prelomni dogodek, ki je strukturiral današnje stanje, podpis t. i. sporazuma med EU in Turčijo marca 2016. Na kratko, Turčija je privoli-la, da bo ustavila nelegalno prestopanje mej na grške egejske otoke in da bo kot »prva varna država azila« po podpisu sporazuma ponovno sprejela vse migrante, ki so prispeli na te otoke. V zameno ji je EU ponudila izdatno finančno pomoč (skupaj šest milijard evrov) za izboljšanje razmer sirskega beguncev v Turčiji, kakor tudi premestitev enega sirskega begunca v EU za vsakega Sirca, deportiranega iz Grčije v Turčijo; to je t. i. postopek 1:1 (Heck in Hess, 2016).

Dejansko izvajanje tega sporazuma ni tako preprosto. Vračanje v Turčijo in preseljevanje v EU potekata počasi. Edino, za kar se zdi, da deluje, je izrazito zmanjšanje števila prehodov mej, kar lahko deloma pripisujemo tudi učinku odvrčanja, ker so begunci obtičali na grških otokih. Kajti – kot trdimo v našem raziskovalnem projektu (Antonakaki, Kasperek in Maniatis, 2016) – sporazum je skupaj s sistemom žariščnih točk, ki so ga vzpostavili na otokih, povzročil močno prostorsko prerazporeditev zaradi izločitve teh otokov iz evropskega in grškega azilnega sistema. Tako kot v sorodni pacifiški rešitvi (Devetak, 2004) so tudi v tem primeru grški otoki dobili vlogo prostorsko primernih mest za kreativno izključevanje migrantov iz pravic in postali, kot pravi Alison Mountz (2011), »arhipelag izvrševanja«. V kombinaciji s sporazumom, ki zadržuje vse migrante na otokih, se je sistem žarišč spremenil v mehanizem zanikanja azila. Kot so nam povedali med terenskim delom na Chiosu, sta tako EASO kot grška azilna služba (Hellenic Asylum Service) razumela, da je njuna naloga dokazati v vsakem

individualnem primeru, da je oseba, ki je prispela na otok in zaprosila za azil, a) nesprejemljiva za grški azilni sistem in b) jo lahko ponovno sprejme Turčija.

Toda ta sistematični odvzem in spodkopavanje pravice do azila se v Turčiji nadaljujeta zaradi različnih dinamik in kontradiktornih pravnih določb, ki Turčije ne bremenijo samo s tem, da je pes čuvaj za EU in jo vse bolj spreminja v državo nezaželene in zelo negotove imigracije. Dejansko bi učinki tega sporazuma pozneje skoraj zrušili azilni sistem, ki večinoma temelji na institucijah UNHCR; Turčija beguncem, ne zgolj sirskim, pravzaprav ne daje možnosti, da bi se sklicevali na svoje pravice ali se sploh vključili v proces zaprositve za pridobitev statusa begunca. Čeprav je po sporazumu med njo in EU obveljala za »prvo varno državo za azil«, se namreč še vedno sklicuje na geografske omejitve, ki so bile določene z Ženevsko konvencijo leta 1951, po kateri so lahko begunci le evropski državljani⁷ (cf. Soykan, 2012). Vsi Neevropejci morajo zato v Turčiji prošnjo za pridobitev statusa begunca vložiti na UNHCR, da bi tako izpolnili pogoje za premestitev, kar v številnih primerih traja tudi šest let ali celo več. Po podatkih odvetnika, ki smo ga srečali, v Turčiji trenutno čaka na premestitev 250.000 ljudi s statusom begunca, ki pa sirskim beguncem sploh ni dostopen. Nimajo pravice zaprositi za azil, namesto tega jim turška vlada priznava »status začasne zaščite«, zato so v zelo negotovem pravnem in socialnem položaju (Baban, Ilcan in Rygiel, 2016; Kivilcim, 2016). Toda že prej, leta 2013, je UNHCR možnost vlaganja prošnje za azil odzvel Afganistancem, in sicer s pojasnilom, da je v zaostanku pri reševanju primerov. Po mnenju naših informantov utegne UNHCR proučiti celo možnost, da zaradi izjemnega porasta števila prošenj za azil teh ne glede na nacionalnost prosilca sploh ne bi več sprejemal, ampak bi možnost dostopa do programa premestitve omejil na ranljive primere.

Kot trdimo v članku *The Multi-Layered Border Regime in Turkey* (Heck, Hess in Genç, 2019), je po drugi strani vlada AKP s sporazumom pridobila izjemno moč, ki je v mednarodnem prostoru ne uporablja samo za utišanje kritik glede njene čedalje večje represije po poskusu državnega udara in zaščitne klavzule; s sporazumom je vlada AKP tudi na domačem terenu pridobila moč, da izkorišča prisotnost Sircev kot biopolitično karto v etnično in versko močno zaznamovanih notranjih konfliktih.

Sklep

Dinamika evropskega mejnega režima, ki smo jo opisali v tem članku, ostaja konfliktna. Za zdaj še ni mogoče z gotovostjo trditi, v kateri smeri bo

⁷ Ta geografska omejitev je bila umaknjena s Protokolom iz leta 1967 (op. ur.).

potekal razvoj evropskega mejnega režima in s tem evropskega projekta kot celote. Kljub temu bomo podali delne sklepe.

Prvi se nanaša na to, kar imenujemo gravitacijski center evropskega mejnega režima. Medtem ko je Evropska agenda o migracijah nastala zato, da bi v ta center trdno postavila Evropsko komisijo, so ta poskus pozneje prekrizale nove okoliščine, tj. poletje migracij. Medtem ko lahko prizadevanja Komisije za ohranitev več svojih iniciativ, kot sta premestitveni mehanizem in pristop žariščnih točk, označimo za vztrajne, pa ima iniciativa danes v rokah Evropski svet. To je postalo zelo jasno po vrhu v Bratislavi septembra 2016, na katerem so na prvem srečanju evropskih predsednikov ali predsednikov vlad po izglasovanem Brexitu predstavili nove orise Evropske unije kot varnostne unije, katere prioriteta – predvsem na področju migracij in mej – je okrepitev sekuritarnega pristopa, kakršnega je zagovarjala Komisija v zadnjem desetletju.

Drugi sklep se dotika fragmentacije. Ta se jasno nanaša na geografski ali geopolitični kontekst. Tako zunaj EU kakor v njej je vpliv EU upadel, nastali so novi regionalni centri moči z različnimi interesi, naj gre za države višegrajske skupine ali Turčijo po poskusu državnega udara. Ker se to samo implicitno dotika upravljanja mej in migracij, trdimo, da je analiza fragmentacije uporabna tudi na ravni pravic. Razprave, kot je status prebivališča državljanov EU v Združenem kraljestvu po Brexitu, kakor tudi status britanskih državljanov v EU, poudarjajo, da je vizija evropskega državljanstva kot homogene krajine postnacionalnih pravic, ki veljajo v vsej EU, prav tako propadla. To še zlasti velja za tiste, ki so bili od samega začetka izključeni iz državljanstva EU in nikoli niso imeli na voljo kakšnega ekvivalenta dovoljenja za prebivanje v določeni državi, ki bi ga omogočala Evropska unija, ki bi lahko s tem odprla pot do postnacionalnega državljanstva. Ta fragmentacija pravic se je najbolj dramatično dotaknila zunanjih robov Evrope, natančneje egejskih otokov, kjer populacijo sistematično razvrščajo v kategorijo »izgonskosti« (de Genova in Peutz, 2010), čeprav se trenutno deportacije ne izvajajo. Toda tam geografska fragmentacija in fragmentacija pravic sovpadata: neuspeh eksternalizacije je z žariščnimi točkami in sporazumom med EU in Turčijo vpisan v telesa in pravice migrantske populacije. Ker teles ne morejo obdržati zunaj EU, se njihova zunanjskost reproducira v centrih za pridržanje v žariščnih točkah, pri čemer je deportacija v Turčijo v skladu s podpisanim sporazumom s Turčijo sredstvo za zastraševanje.

Prvotno je sporazum med EU in Turčijo vseboval močne humanitarne elemente glede premestitvene sheme za begunce iz Sirije, ki so bili načrtani v postopku 1:1. Vendar je dejanski učinek dogovora množično odvzemanje državljanskih pravic in proizvajanje sistema deportabilnosti oz. izgonskosti.

V tem smislu lahko sporazum med EU in Turčijo razumemo tudi kot sporazum med EU in Grčijo: zaradi tega sporazuma so se otoki spremenili v legalni prostor izjeme, ki deluje kot uprostorjena »ograja«. Še več, grška vlada je pod močnim pritiskom uveljavila azilni sistem, skladen z zakonodajo Evropske unije. Medtem ko je sporazum turški vladi omogočil, da zavrača kritiko s strani Evropske unije, je prav tako vzpostavil obliko transnacionalnega upravljanja »krize« v Grčiji. V tem smislu je sporazum premostil dihotomijo eksternalizacije in notranjih procesov ter proizvedel tretji hibridni prostor varovalnega pasu na zunanjih mejah Evrope, ki povezuje Grčijo in Turčijo.

Prevod: Nina Kozinc

Literatura

- Antonakaki, Melina, Bernd Kasperek in Georgios Maniatis (2016): Counting, Channelling, and Detaining: The Hotspot Center Vial in Chios, Greece. *Society & Space*, 29. november. Dostopno na: <http://societyandspace.org/2016/11/29/counting-channelling-and-detaining-the-hotspot-center-vial-in-chios-greece/> (12. november 2019).
- Baban, Feyzi, Suzan Ilcan in Kim Rygiel (2016): Syrian Refugees in Turkey: Pathways to Precarity, Differential Inclusion, and Negotiated Citizenship Rights. *Journal of Ethnic and Migration Studies* 43(1): 1–17. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1369183X.2016.1192996> (15. november 2019).
- Balibar, Etienne (2002): What Is a Border? V *Politics and the Other Scene*, E. Balibar (avtor), 75–86. London: Verso.
- Barnett, Michael N. (2013): Humanitarian Governance. *Annual Review of Political Science* 16: 379–398. Dostopno na: <http://www.annualreviews.org/doi/abs/10.1146/annurev-polisci-012512-083711> (12. november 2019).
- Bez nec, Barbara, Marc Speer in Marta Stojic Mitrovic (2016): *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Research Paper Series of Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe. Beograd, december 2016.
- Bialasiewicz, Luiza (2012): Off-Shoring and Out-Sourcing the Borders of Europe: Libya and EU Border Work in the Mediterranean. *Geopolitics* 17(4): 843–866. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/14650045.2012.660579> (13. november 2019).
- Bigo, Didier in Elspeth Guild (2005): Policing in the Name of Freedom. V *Controlling Frontiers: Free Movement into and Within Europe*, D. Bigo in E. Guild (ur.), 1–13. Farnham: Ashgate.

- Blair, Anthony (2003): *New International Approaches to Asylum Processing and Protection*. Pismo Tonyja Blaira Costasu Simitisu, 10. marec 2003.
- Borri, Giulia in Elena Fontanari (2016). Lampedusa in Berlin: (Im)Mobilität Innerhalb Des Europäischen Grenzregimes. *Peripherie* 35(138/139). Dostopno na: <http://www.budrich-journals.de/index.php/peripherie/article/view/22409> (11. november 2019).
- Broeders, Dennis (2007): The New Digital Borders of Europe EU: Databases and the Surveillance of Irregular Migrants. *International Sociology* 22(1): 71–92.
- Buckel, Sonja (2013): »Welcome to Europe«. *Die Grenzen Des Europäischen Migrationsrechts*. Bielefeld: transcript Verlag.
- Carrera, Sergio in Leonhard Den Hertog (2015): Whose Mare? Rule of Law Challenges in the Field of European Border Surveillance in the Mediterranean. *CEPS Liberty and Security in Europe* 79(januar). Dostopno na: <http://aei.pitt.edu/60717> (11. november 2019).
- Commission of the European Communities (2001): *A Common Policy on Illegal Migration*. Communication from the Commission to the Council and the European Parliament. Brussels. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2001:0672:FIN:EN:PDF> (12. november 2019).
- Commission of the European Communities (2008): *Preparing the Next Steps in Border Management in the European Union*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels. Dostopno na: <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2008:0069:FIN:EN:PDF> (12. november 2019).
- Cuttitta, Paolo (2014): From the Cap Anamur to Mare Nostrum. Humanitarianism and Migration Controls at the EU's Maritime Borders. V *The Common European Asylum System and Human Rights: Enhancing Protection in Times of Emergencies*, C. Matera in A. Taylor (ur.), 21–38. CLEER Working Papers, 2014/7. Dostopno na: https://www.academia.edu/11296046/From_the_Cap_Anamur_to_Mare_Nostrum._Humanitarianism_and_migration_controls_at_the_EU_s_maritime_borders (12. november 2019).
- Cuttitta, Paolo (2016): Zwischen De- Und Repolitisierung. Nichtstaatliche Search und Rescue-Akteure an Der EU-Mittelmeergrenze. V *Grenzregime III. Der Lange Sommer Der Migration*, S. Hess in dr. (ur.), 115–125. Berlin: Assoziation A. Dostopno na: http://www.assoziation-a.de/dokumente/Grenzregime%203_Inhalt_Vorwort.pdf (12. november 2019).
- De Genova, Nicholas in Nathalie Mae Peutz (ur.) (2010): *The Deportation Regime: Sovereignty, Space, and the Freedom of Movement*. Durham, NC: Duke University Press.
- Devetak, Richard (2004): In Fear of Refugees: The Politics of Border Protection in Australia. *The International Journal of Human Rights* 8(1): 101–109. Dostopno

na: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/1364298042000212565>
(15. november 2019).

Domínguez-Mujica, Josefina, Ramón Díaz-Hernández in Juan Parreno-Castellano (2014): The Canary Islands "Maritime Wall". Migration Pressure, Security Measures and Economic Crisis in the Mid-Atlantic. V *Borders, Fences and Walls: State of Insecurity*, E. Vallet (ur.), 27–50. London, New York: Routledge. Dostopno na: https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=wpLtCwAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA27&dq=canary+islands+maritime+wall+dominguez-mujica&ots=FYK3OCC6fR&sig=HbWcVxqZ0Tv_x_ZD2wBN9e32MfY (12. november 2019).

Domokos, John, Mustafa Khalili, Richard Spenger in Noah Payne-Frank (2015): We Walk Together: A Syrian Family's Journey to the Heart of Europe. *Theguardian.com*, 10. september 2015. Video. Dostopno na: [we-walk-together-a-syrian-family-journey-to-the-heart-of-europe-video](http://www.theguardian.com/video/2015/09/10/we-walk-together-a-syrian-family-journey-to-the-heart-of-europe-video) (11. november 2019).

Dünnwald, Stephan (2015): Remote Control? Europäisches Migrationsmanagement in Mauretanien und Mali. *Movements. Journal Für Kritische Migrations- Und Grenzregimeforschung* 1(1). Dostopno na: <http://movements-journal.org/issues/01.grenzregime/08.duennwald--remote-control-mali-mauretanien.html> (12. November 2019).

ECHR (2012): *Case of Hirsi Jamaa and Others v. Italy*. Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-109231%22%7D> (11. november 2019).

ECHR (2011): *Case of M.S.S. v. Belgium and Greece*. Dostopno na: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22%3A%22001-103050%22%7D> (11. november 2019).

European Commission (2015a): *Joint Foreign and Home Affairs Council: Ten Point Action Plan on Migration*. Press Release, 20. april 2015. Dostopno na: http://europa.eu/rapid/press-release_IP-15-4813_en.htm (12. november 2019).

European Commission (2015b): *A European Agenda on Migration*. Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions. Brussels, 13. may 2015. Dostopno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/background-information/docs/communication_on_the_european_agenda_on_migration_en.pdf (15. november 2019).

European Commission (2016): *Commission Recommendation Addressed to the Member States on the Resumption of Transfers to Greece Under Regulation (EU) No. 604/2013*. Brussels, 8. december 2016. Dostopno na: https://ec.europa.eu/home-affairs/sites/homeaffairs/files/what-we-do/policies/european-agenda-migration/proposal-implementation-package/docs/20161208/recommendation_on_the_resumption_of_transfers_to_greece_en.pdf (15. november 2019).

Fassin, Didier (2007): Humanitarianism as a Politics of Life. *Public Culture* 19(3): 499–520. Dostopno na: <https://www.sss.ias.edu/files/pdfs/Fassin/Humanitarianism-as-politics-life.pdf> (13. november 2019).

- Fassin, Didier (2012): *Humanitarian Reason: A Moral History of the Present*. Berkeley: University of California Press. Dostopno na: [https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=RfjZ_O041D0C&oi=fnd&pg=PP1&dq=Fassin,+Didier+\(2012\):+Humanitarian+Reason:+A+Moral+History+of+the+Present.+Berkeley&ots=3HaGx2AlFh&sig=ISWVT3-psj8MzxZPyNuZ8jBQ-RU](https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=RfjZ_O041D0C&oi=fnd&pg=PP1&dq=Fassin,+Didier+(2012):+Humanitarian+Reason:+A+Moral+History+of+the+Present.+Berkeley&ots=3HaGx2AlFh&sig=ISWVT3-psj8MzxZPyNuZ8jBQ-RU) (15. november 2019).
- FitzGerald, Sharron A. (2012): Vulnerable Bodies, Vulnerable Borders: Extraterritoriality and Human Trafficking. *Feminist Legal Studies* 20(3): 227–244. Dostopno na: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10691-012-9210-0> (12. november 2019).
- Gebauer, Matthias, Horand Knaup, Peter Müller, Maximilian Popp, Jörg Schindler in Christoph Schult (2015): Angekündigte Katastrophe. *Der Spiegel*, 25. april 2015. Dostopno na: <https://www.spiegel.de/spiegel/print/d-134660856.html> (12. november 2019).
- Geiger, Martin in Antoine Pécoud (2010): The Politics of International Migration Management. V *The Politics of International Migration Management*, M. Geiger in A. Pécoud (ur.), 1–20. London: Palgrave Macmillan. Dostopno na: http://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230294882_1 (12. november 2019).
- Hamann, Ulrike in Serhat Karakayali (2016): Practicing Willkommenskultur: Migration and Solidarity in Germany. *Intersections. East European Journal of Society and Politics* 2(4). Dostopno na: <http://intersections.tk.mta.hu/index.php/intersections/article/view/296> (12. november 2019).
- Heck, Gerda in Sabine Hess (2016): *European Restabilization of the Border Regime. A Report from the Contested Borders in the Aegean Region*. Dostopno na: http://transitmigration-2.org/wp-content/uploads/2016/09/txt_-European-Restabilization-Attempts.pdf (15. november 2019).
- Heck, Gerda, Sabine Hess in Firat Genç (2019): The Multilayered Border Regime in Turkey: Contested Regionalization, Deceleration and Legal Precarization. *Journal of Borderlands Studies* 34(4): 489–508.
- Heimeshoff, Lisa-Marie, Sabine Hess, Stefanie Kron, Helen Schwenken in Miriam Trzeciak (2014): *Grenzregime II: Migration – Kontrolle – Wissen. Transnationale Perspektiven*. Berlin: Assoziation A.
- Heller, Charles in Lorenzo Pezzani (2016): Ebbing and Flowing: The EU's Shifting Practices of (Non-)Assistance and Bordering in a Time of Crisis. *Near Futures Online*, marec 2016. Dostopno na: <http://nearfuturesonline.org/ebbing-and-flowing-the-eus-shifting-practices-of-non-assistance-and-bordering-in-a-time-of-crisis/> (11. november 2019).
- Hess, Sabine (2010): "We Are Facilitating States!" An Ethnographic Analysis of the ICMPD. V *The Politics of International Migration Management*, M. Geiger in A. Pécoud (ur.), 96–118. London: Palgrave Macmillan. Dostopno na: http://link.springer.com/chapter/10.1057/9780230294882_5 (12. november 2019).

- Hess, Sabine (2016a): "Citizens on the Road": Migration, Grenze und die Rekonstitution von Citizenship in Europa. *Zeitschrift Für Volkskunde* 112(1): 3–183. Dostopno na: <http://search.proquest.com/openview/b78c1346a3733e3555601c4fc8e455b5/1?pq-origsite=gscholar&cbl=9322> (13. november 2019).
- Hess, Sabine (2016b): Die Humanitäre Grenze: Zur Funktionslogik Humanitaristischer Praktiken Zwischen Stabilisierung Und Subversion/Transgression. Predavanje na simpoziju *Dimensionen des Politischen*. Graz, 25.–28. maj 2016. Dostopno na: http://transitmigration-2.org/wp-content/uploads/2016/09/Vortrag_Die-humanit%C3%A4re-Grenze.pdf (12. november 2019).
- Hess, Sabine in Serhar Karakayali (2007): New Governance oder die Imperiale Kunst des Regierens. Asyldiskurs und Menschenrechtsdispositiv im neuen EU-Migrationsmanagement. V *Turbulente Ränder*, Transit Migration Forschungsgruppe (ur.), 39–56. Bielefeld: transcript Verlag. Dostopno na: http://www.academia.edu/download/46169894/Turbulente_Rander_Hess-karakayali.pdf. (11. november 2019).
- Hess, Sabine in Serhat Karakayali (2016): Fluchtlinien Der Migration. Grenzen Als Soziales Verhältnis. V *Grenzregime III. Der Lange Sommer Der Migration*, S. Hess, B. Kasperek, S. Kron, M. Rodatz, M. Schwertl in S. Sontowski (ur.), 25–37. Berlin: Assoziation A. Dostopno na: http://www.assoziation-a.de/dokumente/Grenzregime%203_Inhalt_Vorwort.pdf (12. november 2019).
- Hess, Sabine in Bernd Kasperek (ur.) (2010): *Grenzregime: Diskurse, Praktiken, Institutionen in Europa*. Berlin: Assoziation A.
- Hess, Sabine in Vassilis Tsianos (2007): Europeanizing Transnationalism! Provincializing Europe!–Konturen Eines Neuen Grenzregimes. V *Turbulente Ränder: Neue Perspektiven auf Migration an der Grenzen Europas*, Transit Migration Forschungsgruppe (ur.), 23–38. Bielefeld: transcript Verlag. Dostopno na: http://www.academia.edu/download/46169921/transit_Buch_light.pdf#page=12 (11. november 2019).
- Hess, Sabine, Bernd Kasperek, Stefanie Kron, Mathias Rodatz, Maria Schwertl in Simon Sontowski (2016): *Grenzregime III. Der Lange Sommer Der Migration*. Berlin: Assoziation A. Dostopno na: http://www.assoziation-a.de/dokumente/Grenzregime%203_Inhalt_Vorwort.pdf (12. november 2019).
- Hess, Sabine, Bernd Kasperek, Maria Schwertl in Simon Sontowski (2015): Europäisches Grenzregime. Einleitung Zur Ersten Ausgabe. *Movements. Journal Für Kritische Migrations-Und Grenzregimeforschung* 1(1). Dostopno na: <http://movements-journal.org/issues/01.grenzregime/02.einleitung.html> (12. november 2019).
- Home Office (2002): *Secure Borders, Safe Haven. Integration with Diversity in Modern Britain*. Dostopno na: https://assets.publishing.service.gov.uk/government/uploads/system/uploads/attachment_data/file/250926/cm5387.pdf (12. november 2019).
- Huysmans, Jef (2000): The European Union and the Securitization of Migration. *JCMS: Journal of Common Market Studies* 38(5): 751–777. Dostopno na:

<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1468-5965.00263/abstract> (19. november 2019).

- Kasperek, Bernd (2015): Was War Mare Nostrum? Dokumentation Einer Debatte Um Die Italienische Marineoperation. *Movements. Journal Für Kritische Migrations- Und Grenzregimeforschung* 1(1). Dostopno na: <http://movements-journal.org/issues/01.grenzregime/11.kasperek--mare-nostrum-debatte.html> (13. november 2019).
- Kasperek, Bernd (2016a): Routes, Corridors, and Spaces of Exception: Governing Migration and Europe. *Near Futures Online*, januar 2016. Dostopno na: <http://nearfuturesonline.org/routes-corridors-and-spaces-of-exception-governing-migration-and-europe/> (19. november 2019).
- Kasperek, Bernd (2016b): Complementing Schengen: The Dublin System and the European Border and Migration Regime. V *Migration Policy and Practice*, H. Bauder in C. Matheis (ur.), 59–78. London: Palgrave Macmillan.
- Kasperek, Bernd in Sabine Hess (2010): Einleitung. Perspektiven Kritischer Migrations Und Grenzregimeforschung. V *Grenzregime: Diskurse, Praktiken, Institutionen in Europa*, S. Hess in B. Kasperek (ur.), 7–22. Berlin: Assoziation A.
- Kasperek, Bernd in Marc Speer (2013): At the Nexus of Academia and Activism: Bordermonitoring.eu. *Postcolonial Studies* 16(3): 259–268.
- Kasperek, Bernd in Marc Speer (2015): Of Hope. Hungary and the Long Summer of Migration. *Bordermonitoring.eu*, Dostopno na: <http://bordermonitoring.eu/ungarn/2015/09/of-hope-en/> (2. december 2019).
- Kasperek, Bernd in Fabian Wagner (2012): Local Border Regimes or a Homogeneous External Border? The Case of the European Union's Border Agency Frontex. *IMIS-Beiträge* 40: 173–190.
- Kivilcim, Zeynep (2016): Legal Violence Against Syrian Female Refugees in Turkey. *Feminist Legal Studies* 24(2): 193–214. Dostopno na: <http://link.springer.com/article/10.1007/s10691-016-9323-y> (15. november 2019).
- Kleist, Olaf J. (2016): Über Flucht Forschen. Herausforderungen Der Flüchtlingsforschung. *Peripherie* 35(138-139): 150–169. Dostopno na: https://www.researchgate.net/profile/J_Kleist/publication/283355228_Uber_Flucht_forschen_Herausforderungen_der_Fluechtlingsforschung/links/5637437608ae88cf81bd525a.pdf (15. november 2019).
- Klepp, Silja (2014): *Europa Zwischen Grenzkontrolle Und Flüchtlingsschutz: Eine Ethnographie Der Seegrenze Auf Dem Mittelmeer*. Bielefeld: transcript Verlag. Dostopno na: <https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=rGIEBQAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=silja+klepp&ots=SzL4K-wzbe&sig=I7iQ5FZ3zzqNQ4c6p-IUvpP3JCM> (12. november 2019).
- Kuster, Brigitte in Vassilis S. Tsianos (2016): *Hotspot Lesbos*. E-paper. Berlin: Heinrich Böll Stiftung. Dostopno na: https://www.boell.de/sites/default/files/160802_e-paper_kuster_tsianos_hotspotlesbos_v103.pdf (15. november 2019).

- Lahav, Gallya in Virginie Guiraudon (2000): Comparative Perspectives on Border Control: Away from the Border and Outside the State. V *The Wall Around the West. State Borders and Immigration Controls in North America and Europe*, T. Snyder in P. Andreas (ur.), 55–77. Lanham, Md; Oxford: Rowman & Littlefield.
- Lavenex, Sandra (2004): EU External Governance in "Wider Europe". *Journal of European Public Policy* 11(4): 680–700. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/1350176042000248098> (11. november 2019).
- Migmap (2005): *Migmap. A Virtual Cartography of European Migration Policies*. Dostopno na: <http://www.transitmigration.org/migmap/> (13. november 2019).
- Mountz, Alison (2011): The Enforcement Archipelago: Detention, Haunting, and Asylum on Islands. *Political Geography* 30(3): 118–128. Dostopno na: <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0962629811000096> (15. november 2019).
- Parker, Noel in Nick Vaughan-Williams (2009): Lines in the Sand? Towards an Agenda for Critical Border Studies. *Geopolitics* 14(3): 582–587. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/full/10.1080/14650040903081297> (11. november 2019).
- Ratfisch, Philipp in Stephan Scheel (2010): Migrationskontrolle Durch Flüchtlingsschutz? Die Rolle Des UNHCR Im Kontext Der Externalisierung Des EU-Migrationsregimes. V *Grenzregime: Diskurse, Praktiken, Institutionen in Europa*, B. Kasperek in S. Hess (ur.) 89–110. Berlin: Assoziation A.
- Rumford, Chris (2006): Theorizing Borders. *European Journal of Social Theory* 9(2): 155–169.
- Salter, Mark (2011): Places Everyone! Studying the Performativity of the Border. *Political Geography* 30(2): 66–67.
- Schuster, Liza (2011): Dublin II and Eurodac: Examining the (Un)intended (?) Consequences. *Gender, Place & Culture: A Journal of Feminist Geography* 18(3): 401–416.
- Sciortino, Giuseppe (2004): Between Phantoms and Necessary Evils. Some Critical Points in the Study of Irregular Migrations to Western Europe. *IMIS-Beiträge* 24: 17–43.
- Soykan, Cavidan (2012): The New Draft Law on Foreigners and International Protection in Turkey. *Oxford Monitor of Forced Migration* 2(2): 38–47. Dostopno na: <http://oxmofm.com/wp-content/uploads/2012/11/Cavidan-FINAL.pdf> (15. november 2019).
- Ticktin, Miriam (2008): Sexual Violence as the Language of Border Control: Where French Feminist and Anti-Immigrant Rhetoric Meet. *Signs* 33(4): 863–889.
- Ticktin, Miriam (2015): The Problem with Humanitarian Borders. *Publicseminar.org*, 18. september 2015. Dostopno na: <http://www.publicseminar.org/2015/09/the-problem-with-humanitarian-borders/> (13. november 2019).

- Transit Migration 2 (2016): *Research Project on the De- and Restabilisations of the European Border Regime*. Dostopno na: <http://transitmigration-2.org> (15. november 2019).
- Transit Migration Forschungsgruppe (2005): *Turbulente Ränder: Neue Perspektiven Auf Migration an Den Grenzen Europas*. Bielefeld: transcript Verlag. Dostopno na: [https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=t81KgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Transit+Migration+Forschungsgruppe+\(Hg.\)](https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=t81KgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Transit+Migration+Forschungsgruppe+(Hg.)) (11. november 2019).
- Transit Migration Forschungsgruppe (2007): *Turbulente Ränder: Neue Perspektiven Auf Migration an Den Grenzen Europas*. Bielefeld: transcript Verlag. Dostopno na: [+Turbulente+R%C3%A4nder.+Neue+Perspektiven+auf+Migration+an+den+Grenzen+Europas.+Bielefeld:+transcript&ots=4pyWHpj2g1&sig=TGuKmmj-ZE44_IzTqkK6AWsQ7U](https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=t81KgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PP1&dq=Transit+Migration+Forschungsgruppe+(Hg.)) (11. november 2019).
- Tsianos, Vassilis in Sabine Hess (2010): Ethnographische Grenzregimeanalyse. V *Grenzregime. Diskurse, Praktiken, Institutionen in Europa*, S. Hess in B. Kasparek (ur.), 243–264. Berlin: Assoziation A.
- Tsianos, Vassilis S. in Brigitta Kuster (2016): Eurodac in Times of Bigness: The Power of Big Data Within the Emerging European IT Agency. *Journal of Borderlands Studies* 31(2): 235–249. Dostopno na: <http://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1080/08865655.2016.1174606> (13. november 2019).
- Tsianos, Vassilis, Sabine Hess in Serhat Karakayali (2009): Transnational Migration. Theory and Method of an Ethnographic Analysis of Border Regimes. *Sussex Centre for Migration Research, Working Paper* 55. Dostopno na: <http://www.academia.edu/download/31178322/sussespaper.pdf> (19. november 2019).
- Van Houtum, Henk in Ton van Naerssen (2002): Bordering, Ordering and Othering. *Tijdschrift Voor Economische En Sociale Geografie* 93(2): 125–136. Dostopno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/1467-9663.00189/abstract> (15. november 2019).
- Walters, William (2002): Mapping Schengenland: Denaturalizing the Border. *Environment and Planning D: Society and Space* 20(5): 561–580.
- Walters, William (2006): Border/Control. *European Journal of Social Theory* 9(2): 187–203.
- Walters, William (2011): Foucault and Frontiers: Notes on the Birth of the Humanitarian Border. V *Governmentality: Current Issues and Future Challenges*, U. Bröckling, S. Krasmann in T. Lemke (ur.), 138–164. London, New York: Routledge. Dostopno na: <http://www.academia.edu/download/25286013/FoucaultandFrontiers.pdf> (11. november 2019).
- Walters, William in Jens Henrik Haahr (2005): *Governing Europe: Discourse, Governmentality and European Integration*. London, New York: Routledge. Dostopno na: https://books.google.de/books?hl=en&lr=&id=DlehSgl73oEC&oi=fnd&pg=PP1&dq=walters+haahr&ots=EwzpsXoP0w&sig=Y2eEWjVaSx_GvDeDYK0mUw8Axm0 (21. november 2019).

Zolberg, Aristide R. (2011): Managing a World on the Move. *Population and Development Review* 32(1): 222–253. Dostopno na: <http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1728-4457.2006.tb00009.x/full> (13. november 2019).

Posledice eksternalizacije politike migracij Evropske unije v Agadezu (Niger)

Abstract

The Effects of the Externalization of European Union Migration Regimes in Agadez (Niger)

In 2015, the European illegality industry became centered in the city and region of Agadez. This led to the securitisation of borders (including the training of Nigerien police by EUCAP Sahel), the presence of international organisations such as IOM and UNHCR, the establishment of local NGOs, and media attention. With the stated goal of protecting migrants, the presidency of Niger confirmed a new law regarding the illicit traffic of migrants. Prior to its implementation, transport of regional and transnational passengers across the Sahara was regular and legalised. When the new law came into effect, drivers suddenly became not just smugglers, but human traffickers. The law didn't affect only drivers, and their extended families, whose livelihood was suddenly criminalised, but also all providers of services for migrants. It was also harmful for migrants, because their travel became more dangerous. Instead of preventing human trafficking, the law actually creates opportunities for this practice. Due to Niger's strategic importance, which is a result of its mineral-rich mines and geographical position, the EU and France in particular have strong interests in the region. This supports the author's argument that the externalisation of migration is a form of neo-colonisation by means of controlling a strategically important territory.

Keywords: externalisation of migration, criminalization of migration, smugglers, illegality industry, Agadez, Tuareg

Sarah Lunaček is an Assistant Professor at the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. (sarah.lunacek@ff.uni-lj.si)

Povzetek

Leta 2015 si je evropska industrija ilegalnosti za svoje središče izbrala Agadez. To je vodilo v sekuritizacijo meja (vključno z urjenjem nigrske policije s strani EUCAP Sahel), prisotnost mednarodnih organizacij (IOM, UNHCR) in nastanek lokalnih

nevladnih organizacij ter medijsko pozornost. Nigrsko predsedstvo je potrdilo nov »zakon glede ilegalne trgovine z migranti«, ki naj bi zaščitil migrante. Pred tem je redno potekal legaliziran transport regionalnih in mednarodnih potnikov čez Saharo, z novim zakonom pa nekdanji prevozniki nenadoma niso postali le tihotapci, obtoženi so bili trgovine z ljudmi. Zakon ni oškodoval le prevoznikov in oskrbovalcev migrantov in njihovih družin, ki jih je nenadoma spremenil v kriminalizirane tihotapce, ampak so tudi poti za migrante postale bolj nevarne. Trgovino z ljudmi, ki naj bi jo preprečeval, pravzaprav šele ustvarja. Ker je Niger zaradi rudnin in svoje umeščenosti strateško pomembna regija in ima tam Evropska unija, še zlasti Francija, strateške interese, avtorica trdi, da gre pri eksternalizaciji migracij za obliko neokolonizacije z nadzorom strateško pomembnega ozemlja.

Ključne besede: eksternalizacija migracij, kriminalizacija migracij, tihotapci, industrija ilegalnosti, Agadez, Tuaregi

Sarah Lunaček je docentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete Univerze v Ljubljani. (sarah.lunacek@ff.uni-lj.si)

Uvod

V Agadezu, regiji na severu Nigra, sem v letih 2003 in 2004 raziskovala izkušnje Tuaregov¹ z Evropejci, ki so takrat kot turisti hodili na potovanja po puščavi. Ker so bile skupine majhne, so se med lokalnimi vodiči, vozniki in vodjami turističnih agencij spletla številna prijateljstva. (Samo)podoba Tuaregov kot plemenitih, a obubožanih gospodarjev puščave se je ujemala s podobo, ki so jo gojili turisti (Lunaček, 2010). Agadez zunaj krogov obiskovalcev puščave v Evropi niti ni bil zelo znan, če že, pa je veljal za saharsko mesto, izhodišče za obisk lepot Sahare.

Od leta 2012 in intenzivneje v letu 2015 pa so se v medijih pojavila številna poročila, v katerih je bil Agadez predstavljen kot središče tihotapljenja migrantov, tihotapci pa kot krivi za skrb zbujujoče število smrti v Sahari. Ker sem vedela, da so čez meje v regiji tako za domačine kot za Afričane iz drugih držav prej potekali legalizirani prevozi, se je odprlo vprašanje, zakaj je Agadez nenadoma opredeljen kot središče, iz katerega potekajo migracije v Evropo, in zakaj je začela medije šele zdaj zanimati nevarnost poti skozi Saharo. Vzroke lahko iščemo v padcu Gadafijevega režima v Libiji. V času njegovega vladanja je imela namreč italijanska vlada s to državo sklenjen dogovor o ustavljanju migrantov; zdaj, ko je ta dogovor skupaj z diktatorjem padel, je Libija prenehala biti zanesljiva tamponska cona, ki naj bi preprečevala migracije v

¹ Tuaregi je zunanje poimenovanje za nomadsko pastirsko ljudstvo, ki živi v Sahari in Sahelu, v Nigru, Maliju, Libiji, Alžiriji in Burkini Faso. Glede na dialekte tamašeka, tuareškega jezika, se sami različno poimenujejo, v Nigru si pravijo Imažeghan (Amažek (m. ed.), Tamažek (ž. ed.) in Čimažeghan (ž. mn.)). V Maliju je v rabi tudi izraz Kel Tamašek (tisti, ki govorijo tamašek).

Evropo. Meja evropske politike eksternalizacije se je posledično pomaknila južno od Sahare ter poleg Malija zajela tudi Niger, kjer je v središču pozornosti Agadez.

Eksternalizacija migracij ima v Evropi daljšo zgodovino, katere začetek lahko umestimo vsaj v čas prvih dogovorov med Španijo in Marokom leta 1992. Po prvih humanitarno usmerjenih intervencijah španskega Rdečega križa in civilne garde, ki sta iz morja družno reševali migrante, ki so z ladjami pripluli na Kanarske otoke, je prav meja med Marokom in španskima enklavama Ceuto in Melillio pokazala brutalnost in nasilje zunanjih meja Evropske unije (za natančno kronologijo glej Andersson, 2014). Ta meja se je v treh desetletjih okrepila do nepredstavljenih razsežnosti sistema jarkov, žičnatih visokih ograj pod električno napetostjo, infrardečih kamer, senzorjev in pasti ter postala zelo težko prehodna. Termin industrija ilegalnosti Rubena Anderssona (ibid.) odlično poudari njen produkcijski vidik: na eni strani proizvajanje sklopa diskurzov med sekuritizacijo in humanitarizmom, na drugi ogromne investicije v nadzorne tehnologije, vzpostavitev fizičnih ovir, izobraževanje policijskih enot in tako naprej, na tretji pa določena vrsta novinarske in raziskovalne dejavnosti. Te razsežnosti ne zagovarjajo nujno iste perspektive in imajo različne motivacije.

Diskurzi sekuritizacije meja, nasilje, represija in klandestinitet zaznamujejo možnosti vsakdanjih preživetvenih strategij (Andersson, 2014). Tvornosti ljudi na poti, četudi so kategorizirani v ilegalne migrante in subjektivirani v klandestine osebe, ni mogoče ustaviti: imajo svoje načrte, sanje in želje. Povezujejo se, si delijo informacije, gradijo podporne mreže, uporabljajo nove tehnologije in s tem vedno znova vzpostavljajo avtonomijo migracij (Papadopoulos in Tsianos, 2013). Tako niso le pasivne žrtve politike migracij, ampak aktivno iščejo načine za doseganje svojih ciljev. Poti se, ko postajajo čedalje težje in zahtevajo več in več smrtnih žrtev, vedno znova preusmerijo drugam (Brachet, 2016). Andersson sledi razvoju eksternalizacije in industrije ilegalnosti na obalah Senegala, na maroški meji med Ceuto in Melillo, v Maliju. Od leta 2012, bolj očitno pa od leta 2015, lahko politiki eksternalizacije sledimo tudi v Nigru.

Med decembrskimi raziskovalnimi obiski Agadeza v letih 2016, 2017 in 2018 sem tudi sama večji del pozornosti namenila migracijam.² Zanimalo me ni samo, kakšne posledice ima eksternalizacija za migrante, ampak tudi, kaj se zgodi, ko se kriminalizira lokalno prebivalstvo, ki živi od prevozov in

² Poleg tega sem dopolnjevala svoje vpogled v procese stalnega naseljevanja (sedentarizacije) in leta 2018 poskušala ugotoviti, kaj za lokalno prebivalstvo pomeni vzpostavitev vojaške baze ZDA.

trgovine čez mejo. Pri tem mi je koristilo prejšnje poznavanje regije,³ saj sem zato s sogovorniki lažje vzpostavila zaupanje.⁴ Pri tem sem poskušala slediti standardu antropološkega terenskega dela in čim bolj uporabljati metodo opazovanja z udeležbo, pri čemer pa sta me omejevala kratkotrajnost bivanja in kriminalizacija migracij. Kljub temu sem izkoristila vsako ponujeno priložnost za opazovanje, opravila pa sem tudi številne pogovore in polstrukturirane intervjuje s protagonisti, predvsem nekdanjimi posredniki, vozniki, migranti, predstavniki nevladnih in mednarodnih organizacij ter lokalnimi političnimi predstavniki.

Agadeška regija in vloga transporta

Agadeška regija je največja regija v Nigru, obsega skoraj polovico države v severnem delu, ki je večinoma puščavski in polpuščavski. Naseljen je pretežno s Tuaregi, v vzhodnem delu s Tubuji. Polovico prebivalstva v regiji živi na podeželju in se preživlja s pastirsko živinorejo in namakalnim vrtnarstvom (Annuaire statistique, 2017; Bernus, 1981); obe dejavnosti sta komercialno razmeroma uspešni, četudi nista intenzivni. Nova urbana središča so nastala zaradi rudnikov urana in premoga, medtem ko so bila stara urbana središča vezana na transsaharsko trgovino (Grégoire, 1999). Tudi mesto Agadez z domnevno okrog 100.000 prebivalci je regionalno trgovsko in upravno središče na poti čez Saharo v Libijo in Alžirijo. Že vsaj od 15. stoletja je tu tudi sedež sultana, ki ima tradicionalna pooblastila pri upravljanju mesta, kar pomeni, da je neodvisen in deluje vzporedno z državnimi oblastmi. V Agadez se poleg tega stekajo poti iz Aïrskega gorovja, ki je bogato z vrtninami. Prevladujejo trgovina in storitve oziroma manjše obrti, nekaj je delovnih mest v nevladnem sektorju. Redne zaposlitve so redke, izjema so nekatere službe v javnem sektorju, predvsem v šolstvu in upravi. Drugi so prepuščeni lastni iznajdljivosti; zato je transport iz Aïra in čez Saharo

3 Moje prejšnje raziskave so poleg 15-mesečnega raziskovanja v letih 2004 in 2005 obsegale tudi šesttedensko raziskovanje odnosa do nomadizma leta 2011 in enomesečno bivanje v Ghatu (Libija) leta 2009. Prav tako sem se v letih 2000/2001 udeležila in snemala karavano soli. Pri vseh raziskavah so bile ključne metode mojega dela opazovanje z udeležbo, pogovori in intervjuji. Po toliko letih postaneta vključenost v velike razširjene družine in prijateljstvo neizogiben del raziskovalnega bivanja.

4 V podobnem kontekstu deluje tudi antropolog Julien Brachet, ki se je v letih 2003 in 2004 intenzivno ukvarjal z raziskovanjem prevozov in trgovine čez Saharo, s posebnim poudarkom prav na prevozu migrantov, ki niso bili iz Nigra. To je bil temelj njegovega poznejšega dela, saj je lahko zaradi prejšnjih poznanstev pri nadaljnjih obiskih hitro dopolnil svoje védenje in stopil v stik z novimi informanti. Najine ugotovitve so si zelo podobne: oba sva takoj opazila procese eksternalizacije in zaznala probleme, ki jih kriminalizacija prinaša prevoznikom. Brachet je že leta 2016 objavil izjemno dobro analizo produkcije kriminaliziranih trgovcev z ljudmi (Brachet, 2016).

pomemben vir dohodka lokalnega prebivalstva. Posamezen družinski član, ki dela za denar, skrbi še za sorodnike, ki ne najdejo virov dohodka, in brez družinske solidarnosti bi bilo to, da je Niger po indeksu Svetovne banke ena najrevnejših držav, veliko očitneje opaziti na ulici. Tako pa vsa širša družina skrbi za redistribucijo sredstev in prehrano drugih družinskih članov. Izpad vira dohodka družinskega člana, ki je v vlogi oskrbovalca, močno oškoduje vsaj še deset, če ne celo trideset ali več drugih oseb širše družine.

V 70. letih 20. stoletja je začel rasti sektor saharskega turizma, katerega stranski učinek so bile nove možnosti za potovanja v Evropo, pritegnil pa je tudi posamezne manjše nevladne organizacije. Turistične dejavnosti so bile prekinjene v letih tuareških uporov, med letoma 1991 in 1995 ter 2007 in 2009. Sektor si ni nikoli opomogel, saj je prekmalu nastopila kriza v Libiji s padcem Gadafija (2011), v sosednjem Maliju pa je začelo rasti število islamističnih skupin. Francoske oblasti so tako rekoč celotno agadeško regijo označile za rdečo cono,⁵ kamor odsvetujejo in močno otežujejo potovanja. Spremembe v Libiji so močno zmanjšale možnosti za zaposlovanje v tej državi, tako za državljane Nigra kot za migrantske delavce iz drugih afriških držav. Od leta 2010 se je razrasla dejavnost samostojnega izkopavanja zlata na več odmaknjenih lokacijah v Nigru in sosednjih državah.⁶

Transport v Libijo in Alžirijo je nasledil nekdanje karavanske poti. Pri tem naj spomnimo, da je veliko območje Sahare, tj. jug Alžirije in Libije, sever Malija, severovzhod Burkine Faso in severozahod Nigra, naseljeno predvsem s Tuaregi, ki se v pomembnem deležu še vedno preživljajo s tradicionalno nomadsko živinorejo in vse bolj z različnimi legalnimi in nelegalnimi oblikami čezmejnega trgovanja.⁷ V predkolonialnih časih so posamezni tuareški »klani elit« nadzorovali trgovske poti čez Saharo in upravljali naravne vire ter delno nadzirali selitve drugih tuareških nomadskih skupnosti. Po kolonialnem razrezu meja je bila mobilnost v regiji od sredine 60. let 20. stoletja, tj. od konca alžirske osamosvojitvene vojne naprej, v porastu. V regiji se je povečal delež nomadskih Fulanov in predvsem pripadnikov Hausa, ki so sicer živeli na jugu države. Med novimi državami so se najprej (od več-

5 Francosko zunanje ministrstvo je agadeško regijo označilo za »zone rouge«, četudi je gotovo, da so nevarnejši deli Nigra ob meji z Malijem in Nigerijo. Pogovori z nekdanjimi uporniki sugerirajo, da vsaj del severa države ni posebno nevaren. Razglasitev rdeče cone deluje kot dodatna stigmatizacija severa in preprečuje turizem.

6 Predvsem v Čadu. Alžirija ne dovoljuje samostojnih izkopavanj, v Burkini Faso in Gani si samostojne rudnike prisvajajo multinacionalke, enako se je zgodilo z rudniki v pogorju Samira na jugu Nigra. Rudnike na planoti Djado na severu Nigra so že prepovedali, medtem ko še delujejo rudniki Tchibarakaten na skrajnem severu in na jugovzhodu Airskega gorovja ob oazi Tabelot.

7 Poleg prevoza ljudi je enako pomembna z njim povezana trgovina s subvencioniranimi živili iz Alžirije in nekoč iz Libije. Druge mreže, v katere so vključeni tudi Tuaregi, Arabci in Tubuji, se ukvarjajo s trgovino z orožjem in drogami.

kratne suše v 70. letih) v iskanju preživetja v Libiji premikali predvsem Tuaregi, postopoma pa se je iz desetletja v desetletje večal delež popotnikov iz zalivskih držav zahodne Afrike, pozneje pa še tistih iz Kameruna in Konga, ki so prav tako odhajali na delo v Libijo in tudi v Evropo (Brachet, 2009: 48).

Transport čez Saharo je bil organiziran na dva načina: z velikimi tovornjaki od Agadeza v Dirkou in od tam v Madawo in naprej v Libijo, ali pa s *pick-up* toyotami⁸ na štirikolesni pogon iz Agadeza ali Arlita čez Asamako v Alžirijo (glej Kohl, 2015). Prvega so tuareški vozniki imenovali *transa*, drugega *afrod*. Medtem ko so prevoz s tovornjaki opravljali in nadzirali pretežno arabski vozniki, je *afrod* pripadal Tuaregom. In ker avtobusne povezave na teh relacijah niso bile nikoli vzpostavljene, sta bila *transa* in *afrod* edina načina potovanja v sosednje države, kamor je lokalno prebivalstvo, posebno Tuaregi, hodilo iskat občasno ali sezonsko delo v turizmu, prevozništvu, na naftnih poljih in vrtovih ter obiskovat sorodnike (ravno zaradi teh obiskov je bilo precej prometa tudi v nasprotni smeri) (Kohl, 2010; lastna opažanja v Ghatu 2009; lastna opažanja v Timiji in Agadezu 2004). Tako so si ista vozila delili lokalni prebivalci in prebivalke ter drugi popotniki iz bolj oddaljenih krajev.⁹

Čezmejni transport ni bil povsem v skladu z zakonodajo, saj niso imeli niti vsi potniki niti vozniki potnih listov in vizumov, pa vendarle v Nigru ni bil ilegaliziran¹⁰ – zato je bilo tudi mogoče po relativno dostopnih cenah kupiti vozovnico vse do Sebhe v Libiji, do Tamanrasseta v Alžiriji in tudi do Zagore v Maroku. Za pot so posredniki pripravili seznam in plačali takso na potnika ter pridobili žig regionalne gospodarske zbornice (pogovor z Yakoubou,¹¹ Agadez, december 2017, vpogled na sezname in žige). Kot pišeta Julien Brachet (2009) in Ines Kohl (2013), so bile agencije, ki so se specializirale za vožnjo čez Saharo v Alžirijo in Libijo, registrirane pri regionalni gospodarski zbornici. Kohlova navaja, da je to postalo nujno po drugem tuareškem uporu (2007–2009), da ne bi prihajalo do streljanja na ta vozila, češ, da vozijo orožje; vendar Brachet obstoj agencij omenja že leta 2003. Nekateri trdijo, da so se tudi turistične agencije po upadu turizma prekvalificirale (Hoffman et al., 2017), kar bi bilo treba preveriti, nedvomno pa je lahko osebje zamen-

8 Avtomobili z odprtim zadnjim delom.

9 Leta 2004 sem srečala Michela, Francoza, ki je želel potovati v Libijo. Iskal je najbolj legalno obliko potovanja in je našel star avtobus, ki naj bi šel tja. Čez dva meseca sem ga vidno utrujenega ponovno srečala v Agadezu. V Libijo ga niso spustili, ni dobil vizuma, in vrnil se je s karavano. Po mučnem potovanju z avtobusom, ki je za tisoč kilometrov potreboval en mesec, je ugotovil, da je karavana kamel zanesljivejši način potovanja. Bilo mu je žal, da ni šel raje s tovornjakom, ki je bil utečena oblika prevoza.

10 Ilegaliziran je postal šele v Alžiriji, ki ni dovoljevala čezmejnega prehoda brez vizuma, in v Libiji potem, ko je Gadafi sklenil pakt z Italijo.

11 Zaradi zagotavljanja zasebnosti so vsa imena sogovornikov spremenjena, razen ko gre za zavestno medijsko izpostavljene osebe.

jalo okvir, znotraj katerega so delovali kot vozniki, vodniki in posredniki. Po plačilu še ene takse oziroma, natančneje povedano, ustaljene podkupnine žandarmeriji na zapori pri izhodu iz mesta, je vsako vozilo, ne glede na vrsto dokumentov potnikov, iz ilegalizirane prešlo v legalizirano obliko prevoza (Kohl, 2013: 64), ki jo je bilo treba potrjevati na vsaki nadaljnji zapori. Navsezadnje je bil prevoz do meje legalen za prebivalce CEDEAO.¹²

Medtem ko so bila leta med tuareškima uporoma dobra tako za turizem kot za transport potnikov in blaga v vse smeri,¹³ je po letu 2011, posebno zaradi novega položaja v Libiji, zaradi katerega je bilo v regiji na voljo več novih vozil in orožja, prišlo do sprememb. Na podlagi svojih etničnih vezi v Libiji so položaj v Nigru okrepili Tubiji in si zagotovili nadzor nad dodatnimi hitrimi prevozi z zaprtimi toyotami neposredno v Sebho (Libija). Po konfliktu, katerega vzrok je bil prav nadzor nad potmi, so si Tubuji in Tuaregi ozemlja razdelili in začeli del meje z Libijo uporabljati skupaj (Kohl, 2013: 152). Vozila so zaradi nevarnosti roparskih napadov in preprečevanja novih sporov začela potovati skupaj v konvojih – te je organizirala nigrska vlada, Agadez pa so redno zapuščali vsak ponedeljek (Kohl, 2015: 63). Leta 2014 naj bi bilo v takem konvoju okoli sto vozil (Hoffman et al., 2017). Niso pa vsa vozila potovala v konvojih, nekateri so se raje ognili plačilu na zaporah in šli po svojih poteh.

Vsiljeni zakon in kriminalizacija potovanja in prevoza

Bili smo nagneten v majhni pisani na precej prazni avtobusni postaji v Agadezu. Fotografiji na steni sta opozarjali, da potovanje čez Saharo ni priporočljivo: na eni je bil tovornjak, ki se je šibil pod prtljago, na njej pa so sedeli potniki in potnice; na drugi »pick-up« toyota, kjer so se potniki, zaviti v ogrinjala, da bi se zaščitili pred peskom in mrazom, držali za palice, nameščene med nogami, da ne bi padli. Obe sta bili prečrtani z rdečim flomastrom, zraven je pisalo: »Ne.« (Fr. »Non.«) Yacuba, ki je sedel nasproti mene, je bil nekoč uspešen posrednik in prodajalec vozovnic za prevoz čez Saharo v Libijo in Alžirijo. Ker je vlada transport prepovedala, se je moral preusmeriti; ustanovil je organizacijo za informiranje in senzibiliziranje migrantov o nevarnostih poti. »Kdo drug jim lahko bolje razloži nevarnosti poti čez Saharo kot mi, nekdanji

12 Communauté économique des États d'Afrique de l'Ouest (Ekonomska skupnost držav zahodne Afrike), med katerimi je podpisan sporazum o prostem pretoku blaga in ljudi.

13 Med najpogostejšimi izdelki so bili makaroni, moka, mleko v prahu, odeje in čaj iz Libije in Alžirije, kjer so bila osnovna živila subvencionirana, medtem ko so na sever potovali ljudje in kamele.

posredniki? Govorimo več jezikov, vsaj francosko, hausa, nekateri tudi malo ašantsko, angleško, vemo, kakšna je pot ... Ampak naš NGO nikjer ne dobi denarja.« Na kolena dobim kup map, v katerih so pisni predlogi za projekte: senzibilizacija migrantov, vrtovi za nekdanje udeležence v ilegaliziranem transportu, center za nogometne treninge ... Yakuba poskuša dobiti projektna sredstva tako za migrante kot za vse tiste, ki so tako kot on prej dobro zaslužili in živeli od prodajanja vozovnic in transporta. Imel je tudi nogometni klub, ki ga je prej financiral od svojega mesečnega zaslužka, zdaj pa denar za njegovo delovanje išče drugje. Pokaže mi fotografije mladinskih nogometnih ekip na tekmi v Niameyu, glavnem mestu. »Zdaj nimam niti toliko, da bi žena lahko skuhalo. Prej so si vsi hodili sposojat denar k meni, zdaj moram jaz prositi sorodnike.« Izgubil je vse: dostojno življenje, del ugleda in moči ter nogometni klub, ki je ena redkih dejavnosti za agadeško mladino. Drugi v pisarnici mu pritrjujejo, saj se počutijo enako nemočni in ponižani in so zato zelo jezni. Amal je tako prizadet in jezen, da raje gre. Vse to zaradi tega groznega novega zakona. »Vsega ste krivi vi, vi, vi Evropejci!« jezno reče Yakuba. »Res je,« mu pritrdim.

Leta 2015 pa je nigrska vlada pod pritiskom Evropske unije sprejela nov zakon, ki kriminalizira sodelovanje in podporo pri mednarodnih migracijah. Zakon je deklarativno namenjen preprečevanju trgovine z ljudmi in zaščiti njenih žrtev (Loi n. 2015/036 relative au trafic illicite de migrants, 2015: 1), pri čemer pa ne kriminalizira le trgovine z ljudmi, ampak tudi transport ilegaliziranih migrantov, čeprav gre za pojava z zelo različnimi razsežnostmi. Trgovina z ljudmi pomeni, da je oseba zadržana, skrita ali transportirana z namenom, da proti svoji volji dela za nekoga, da je prisiljena v brezizhoden položaj izkoriščanja. Trgovina z ljudmi sploh ne vključuje nujno tudi transporta (Antislavery, 2019). Ilegaliziran transport pa je transport čez mejo tam, kjer njen prehod ni legaliziran – po navadi se zanj uporablja izraz tiho-tapstvo. Za ta transport oseba plača, na koncu poti pa ni z ničimer zavezana ali prisiljena v delo za prevozniške mreže. Meje med pojavoma se lahko zameglijo, ker so številni, ki želijo doseči svojo destinacijo, zaradi pomanjkanja denarja prisiljeni stopiti v suženjska razmerja. Med drugim se dogaja tudi, da voznikom posamezniki iz Libije plačujejo, da potnike pripeljejo do njih – oni pa jih zaprejo in izsiljujejo za denar.

Novi zakon se imenuje »Loi n 2015-36 relative au trafic illicite de migrants« oziroma v prevodu Zakon v zvezi z nezakonitim prometom (ali pa trgovino) z migranti. Izhodišče zakona je prepoved omogočanja »ilegalnega prehoda meje«, ki ga, kot rečeno, izenači s trgovino z ljudmi, kazni pa stopnjuje glede na oteževalne okoliščine, med drugim stopnjo izkoriščanja, ogrožanja življenja ter ranljivosti potujočega. Zakon prepoveduje »vsakršno finančno ali drugo materialno korist posrednega ali neposrednega sodelovanja pri

omogočanju ilegalnega prihoda v državo ali izstopa iz nje vsem, ki niso iz Nigra in ne bivajo v Nigru» (Loi n 2015-36 relative au trafic illicite de migrants, 2015: 4. člen), zagrožena kazen za kršitev pa je od pet do deset let zapora in od enega do pet milijonov CFA-frankov¹⁴ kazni (torej od 1500 do 7500 evrov). Za pomoč pri bivanju osebe brez dokumentov je zagrožena globa ter dve do pet let zaporne kazni. Oseb brez dokumentov ne smejo voziti niti komercialni prevozniki, razen v izjemnih primerih (v 20. členu je kot takšna izjema navedeno reševanje iz puščave; po tem zakonu torej Alarmphone Sahara, ki deluje po zgledu Alarmphona za reševanje ljudi iz Sredozemskega morja, ni prepovedan). V zakonu so opredeljene tudi preiskovalne tehnike ter določene državne in mednarodne organizacije, ki so avtorizirane za delovanje pri preprečevanju nedovoljenega prometa migrantov; opredeljene so pravice in zaščita migrantov, vključno z dostopom do nujnega zdravstva, do šolanja za otroke, pravice otrok in ranljivih skupin ter pravica do prošnje za azil.

Zakon, katerega implementacijo naj bi nadzorovala evropska misija EU-CAP Sahel,¹⁵ ima precej pravno spornih postavk (Brachet, 2018: 25), med drugim se pogosto zastavlja vprašanje, kakšen je znotraj njega položaj državljanov CEDEAO. Ker je Niger del te skupnosti, lahko osebe iz njenih drugih držav (Nigerija, Gana, Togo, Benin, Slonokoščena obala, Mali, Burkina Faso, Liberija, Sierra Leone, Gvineja, Gvineja Bissau, Gambija, Senegal, Kapverdski otoki) po celotnem ozemlju Nigra potujejo zgolj z osebno izkaznico CEDEAO, torej brez potnega lista. In ker se zakon nanaša le na mednarodne migracije, pravzaprav prevoz Nigrčanov ne bi smel biti kazniv, niti če gre za nedokumentiran prehod meje.

Pomembna dimenzija zakona je, da ne predvideva kazni za migrante – usmerjen je namreč v njihovo podporno mrežo, predvsem v preprečevanje t. i. tihotapstva. Toda ker je kriminalizirana vsakršna pomoč, ki bi jo migranti morda potrebovali pri izvedbi svojih avtonomnih odločitev, razen določene humanitarne pomoči, ki jo dajejo avtorizirane državne službe ter mednarodne in nevladne organizacije, so migranti povsem potisnjeni v vlogo žrtev. Tisto, česar pisci novega zakona nikakor niso upoštevali, pa so lokalne razmere v zvezi s transportom in posledice, ki jih bo zakon prinesel družbi, ki je tako zelo vezana na ta gospodarski sektor. Ena najbolj drastičnih posledic je, da so postali z novim zakonom nemudoma prepovedani in kriminalizirani ves obstoječi transport čez Saharo ter vse z njim povezane

¹⁴ Valuta je v uporabi v več afriških državah, ki so bile nekoč francoske kolonije.

¹⁵ EUCAP Sahel Niger spada med službe zunanje politike Evropske unije (European Union External Action Service). Je civilna misija EU, ki ima za cilj uveljavljanje njenih interesov v Sahelu, med katerimi je nadzor nad upravljanjem meja; v ta namen tudi izobražuje nigrsko policijo in žandarmerijo. O njej nekoliko več pozneje.

dejavnosti. Žandarmerija je skladno z zakonom zaplenila vozila dotlej legalnih prevoznih agencij (več kot sto vozil *pick-up*), njihove lastnike, ki so se čez noč prekvalificirali v tihotapce, pa zaprla – nekateri so zaprti še danes. Prepovedali so transport ljudi s tovornjaki, prav tako je prepovedano migrantom oddajati sobe in jim streči v restavracijah. S tem so poleg vodij transportnih mrež in voznikov vir preživetja izgubili tudi posredniki pri prodaji vozovnic in novačenju potnikov, ponudniki prenočišč in improviziranih restavracij, prodajalci opreme za pot, kot so čutare za vodo in telefonske kartice, zmanjšal se je tudi promet taksistov. Za Agadez, kjer možnosti za zaslužek ni na pretek, je bil to opazen udarec, pri čemer je treba upoštevati, da so z novim zakonom nenadoma prepovedali in ukinili tudi edine obstoječe legalizirane transportne mreže za lokalne, regionalne in transnacionalne potnike, saj so si ti prej delili vozila z zdaj ilegaliziranimi migranti; s sprejetjem zakona je bil torej v drugi polovici leta 2015 onemogočen oziroma močno otežen transport za vse.¹⁶ Obljube pristojnega ministrstva, da bo mogoče dobiti potni list in vizume za sosednje države v Agadezu, se še niso uresničile.

Zakon, ki je poznan tudi pod okrajšavo 36-2015, je neposreden odraz eksternalizacijske politike Evropske unije. Čeprav vsebuje tudi ukrepe za zaščito ranljivih oseb in pravic migrantov, je v praksi videti, da je namenjen predvsem ustavljanju in vračanju migrantov, kar se odraža v njegovi nenakomerni implementaciji – zakon se namreč sploh ni uveljavil v celoti in niso začele hkrati veljati vse njegove določbe: hitro so uveljavili člene, ki se nanašajo na kazni, na program prostovoljnega vračanja Mednarodne organizacije za migracije (IOM), prav tako je zelo hitro v Agadezu svoj urad odprl EUCAP Sahel, ki je sicer že od leta 2012 deloval v Niameyu. Zelo počasi pa se uveljavljajo členi, ki se nanašajo na bolj socialne razsežnosti, na primer na šolanje otrok, ter ukrepi za prekvalifikacijo tistih, ki so bili prej vezani na omogočanje potovanj, ki so zdaj postala ilegalna. Nekdanji uporniki in prebivalci Agadeza upravičeno menijo, da je zakon usmerjen prav proti njim.¹⁷

Novembra istega leta, kot je bil sprejet zakon, so se voditelji evropskih in nekaterih afriških držav sestali na Malti, da bi razpravljali o migracijah. Njihovo srečanje je bilo organizirano okoli petih točk, ki naj bi se osredinjale na temeljne vzroke in posledice migracij ter na njihovo upravljanje (Valletta Summit on Migration, 2015). Na programu je bilo: 1. izboljšanje ekonomskega položaja v državah izvora in tranzitnih državah, zavzemanje

16 Tudi prijateljeva žena, ki je potovala na obisk k družini v libijsko Sebho, je morala po ilegalizirani in dragi poti po večjem ovinku čez Alžirijo.

17 Pa tudi da služi notranjim obračunavanjem. Med vrsticami novinarskih poročil je mogoče zaznati, da sodelovanje z Evropsko unijo pri nadzoru severne meje ustreza notranjemu ministru, ki je z zadovoljstvom zatrl tuareško podjetništvo.

za več priložnosti za delo in izobraževanje ter preprečevanje konfliktov, ki bi lahko imeli za posledico migracije; 2. omogočanje lažjega dostopa do legalnih migracij, a le za višji sloj (govori se o štipendijah in izobraževanju); 3. boljši izkoristek zasebnega denarja, ki prihaja iz diaspore (*remittances*), ki naj bo učinkoviteje usmerjen v razvoj; 4. vladavina prava in implementacija zakonodaje v afriških državah, predvsem zagotavljanje nadzora meja, tudi s skupnimi enotami; 5. načini vračanja migrantov. Pri vsem tem naj bi bilo v ospredju varovanje človekovih pravic, vendar je naštetim točkam skupno, da so usmerjene predvsem v zadrževanje ljudi doma. Za financiranje programov, prek katerih bi se naštete točke materializirale, naj bi uporabili različne že obstoječe instrumente, ustanovili pa so tudi nov razvojni sklad, imenovan Nujni skrbniški sklad Evropske unije za Afriko (ang. *EU Emergency Trust Fund for Africa*), ki se financira iz številnih drugih obstoječih razvojnih skladov (3,4 milijarde evrov) in z dodatnimi prispevki vlad (500 milijonov evrov) (European Commission, 2019b).

To srečanje je za nas relevantno, ker gre del denarja iz novoustanovljenega sklada v akcije že omenjenega EUCAP Sahel. Ta je bil ustanovljen leta 2011¹⁸ za zagotavljanje interesov Evropske unije v Sahelu, kjer, kot navajajo na svoji spletni strani, so prisotne varnostne grožnje zaradi terorizma, so pogoste t. i. ilegalne migracije in kjer so nahajališča pomembnih rudnin.¹⁹ Civilna misija naj bi se posvetila predvsem treningu policije za boljši nadzor nad kriminalom in migracijami in večjo usklajenost različnih enot, vključno s sodstvom (EUCAP Sahel Niger, 2016; 2019). V Agadezu, kjer so prisotni od leta 2016, med drugim izvajajo pilotski projekt treninga lokalne policije, kar je na vsakdanji ravni najbolj razvidno predvsem v opaznejšem delovanju in pobiranju kazni prometne policije. Medtem ko so potovanja na sever za turiste tako rekoč onemogočena, EUCAP Sahel tam izvaja trening nigrske žandarmerije²⁰ za nadzor meje vključno z mobilno enoto (EUCAP Sahel Niger, 2019). Sami so, tako kot ameriški vojaki, nastanjeni v zastraženi rezidenci in se premikajo po mestu le z oboroženim spremstvom. EUCAP Sahel ima torej dostop do celotnega državnega represivnega in nadzornega aparata, z izjemo vojske. Ta militarizacija regije parazitira na razvojnih sredstvih. Le del sredstev iz Nujnega skrbniškega sklada EU za Afriko je dejansko vloženih v razvojne projekte, ki naj bi izboljšali upravo in izobraževanje ter priskrbeli nove priložnosti za zaposlitve. Tudi regionalno usmerjeni razvojni projekti so pogosto prevedeni v diskurz migracij. Celo med programi nemške razvojne organizacije GTZ (*Deutsche Gesellschaft für*

18 Tik pred padcem Gadafija in odcepitvijo Azawada (glej opombo št. 22) v Maliju.

19 V Sahari so velike rezerve urana, zlata in drugih rudnin, pa tudi nafte.

20 Nigrske nevojaške sile reda in miru so sestavljene iz policije, žandarmerije in nacionalne garde. Zadnji dve imata pomembnejšo vlogo zunaj mest.

Technische Zusammenarbeit), ki je v Agadezu prisotna že dolgo, zato njeni zaposleni poznajo regijo in njene potrebe, se eden posveča migracijam in skuša na lokalni ravni organizirati razprave o učinkih vseh vrst migracij in iskati predloge za regionalni razvoj (pogovor s Stephenom Mullerjem, vodjo programa GTZ za migracije, december 2017).

Torej, kot rečeno, sem od leta 2012 v medijih čedalje pogosteje opažala, da se Agadez omenja skupaj z oznako *migrant hub*, vozlišče migracij. Na spletni platformi YouTube so se kar vrstila poročila s tako rekoč enako vsebino: Agadez je zbirališče migrantov, to so vrata Evrope, kjer se migranti povežejo s tihotapskimi mrežami za nevarno pot skozi Saharo (za primere glej Brachet, 2018: 17). Po padcu Gadafija so mediji nenadoma le opazili, da je pred Libijo na migrantski poti Sahara in na njenem južnem robu Agadez. Čedalje več je bilo poročil o nevarnosti te poti, kar je bilo podkrepljeno s posnetki tragičnih prizorov umrlih v pesku. Se je število smrti res nenadoma povečalo, ali morda mediji prej niso imeli prave motivacije, da bi jih opazili? In če se je povečalo, zakaj? Pot čez puščavo ni postala takoj nevarnejša, saj so prevozniki zaradi konkurence med Tubuji in Tuaregi uporabljali boljša vozila kot pred Gadafijevim padcem. So se pa poslabšale razmere v sami Libiji, kjer je bilo prej mogoče dobiti delo, zdaj pa te možnosti ni bilo več, pogosto pa je postalo ugrabljanje potnikov iz podsaharskih držav, da bi iz njih izsilili denar. Vidnejše trpljenje migrantov tako v Libiji kot v Sahari je bilo nedvomno prikladen argument za utemeljevanje intervencij Evropske unije in Mednarodne organizacije za migracije, ki je začela po zahodni Afriki in tudi v Nigru skozi ozaveščanje o strahotah poti v Evropo ljudi odvracati od tega, da bi se nanjo sploh podali (predstavitev IOM na konferenci o migracijah, Agadez, december 2016; Brachet, 2016).²¹

Tisti novinarji, ki so prihajali večkrat, so se postopoma iztrgali iz diskurza, ki je začel dominirati po sprejetju zakona, tj. naracije kriminalizacije tihotapcev in viktimizacije migrantov; začeli so se ozirati po alternativnih virih informacij in poslušati tiste, ki so poročali o lokalni situaciji in posledicah vsiljene zakonodaje ter o potrebi po delovnih mestih za mlade, tako iz regije kot od drugod. Poročila organizacij, kot je nizozemski inštitut Clingendael (glej Hoffman, Meester in Manou Nabara, 2017; Molenaar in dr., 2017), opozarjajo še zlasti na te vidike, medtem ko se intervencije Evropske unije skrivajo za diskurzom zagotavljanja človekovih pravic in vladavine prava ter skušajo skupaj s humanitarnimi intervencijami (IOM, UNHCR) izvajati nad-

²¹ Že pred tem je Mednarodna organizacija za migracije delovala v Libiji in drugih severnoafriških državah. Po padcu Gadafijevega režima je poskrbela za odvažanje migrantov iz Libije, za »prostovoljno« vračanje v Tunizijo, Egipt, Čad in Niger. Ko je veljal še dogovor med Gadafijem in Berlusconiem, je Libija z zapori delovala kot tamponska cona; zdaj pa je IOM prevzela vlogo, da čim več oseb prepelje na jug, da ne bi morda krenili na pot čez Sredozemsko morje v Italijo (Brachet, 2016).

zor nad mejo. Industrija ilegalnosti z vsem svojim produkcijskim ustrojem varovanja meja, delovanjem humanitarnih organizacij in ustvarjanjem specifične medijske podobe je torej zajela tudi Agadez.²²

Soočanje s posledicami kriminalizacije migracij in transporta

Kriminalizacija transporta je torej na lokalni ravni povzročila izpad solidnega dohodka, zaplenjena vozila in zaprte skrbnike družin (s prevozom so se ukvarjali moški, ženske so zaslužile večinoma s prodajo hrane). Močno je bila načeta ena ključnih funkcij mesta, ki velja za stičišče in izhodišče potovanj, iz česar tudi služi pomemben delež dohodkov (večina zaslužka sicer prihaja iz trgovine, glej Hoffman in dr., 2017). Poleg vodij agencij, voznikov, lastnikov avtomobilov, vodnikov in posrednikov so bile, če ponovimo, oškodovane tudi menjalnice, restavracije, trgovke in trgovci ter taksisti.

Za nas je posebno zanimivo, da so zbrani na evropskem vrhu v Valletti postavili ločnico med tihotapci in trgovci z ljudmi in celo upoštevali, da je tihotapstvo ponekod pomemben vir dohodkov, zaradi česar bo treba zdaj, po sprejetju novih ukrepov, spodbujati razvoj alternativnih virov zaslužka (glej Valletta Summit on Migration, 2015). Tem alternativam naj bi namenili nekaj sredstev. Začeli so tako, da je Visoki urad za utrjevanje miru (*Haute autorité à la consolidation de la paix*), ki je bil ustanovljen leta 1995 in deluje pod ne-

22 Obenem je opazna še ena politična agenda, ki podpira in spodbuja militarizacijo in dostop do nadzora v regiji. Leta 2015 je vojska ZDA po podpisu dogovora z nigrskim predsedstvom začela graditi največje ameriško vojaško oporišče v Afriki. Že pred tem, leta 2012, so se v Niger vrnili francoska oporišča, čemur je poleg padca libijskega režima botroval nastop deklariranih islamističnih skupin v regiji po odcepitvi Azawada od Malija. Azawad je pokrajina na vzhodu Malija, kjer živijo pretežno Tuaregi. Sedemnajstega januarja 2012 je Nacionalno gibanje za osvoboditev Azawada (*Mouvement National pour la liberation d'Azawad* – MNLA) razglasilo neodvisnost Republike Azawad. Malijski Tuaregi se niso namreč nikoli sprijaznili s podreditvijo državi, ki so ji bili dodeljeni po neodvisnosti; čutili so se marginalizirane. MNLA je zagovarjala multietnični Azawad, vendar niso veliko delali na povezovanju z drugimi etničnimi skupinami. Obenem je Ilyad ag Ghali, Tuareg Iforas, ki je delal za malijsko vlado in bil povezan z alžirsko, ustanovil svojo islamistično skupino Ansar Dine, ki je imela za cilj uveljavitev šarije po celem Maliju. Poleg tega je že pred tem obstajala Salafistična skupina za boj (*Groupe Salafiste pour la Combat* – GSPC), ki jo nekateri povezujejo z alžirsko tajno službo (Keenan, 2009), ki se je preimenovala v Al Kajdo v islamskem Magrebu (*al-Qaeda in the Islamic Maghreb* – AQIM). Ob meji z Nigrom so nastale tudi nove lokalne fulanske islamistične skupine, v katerih mladi ljudje iščejo svoje vsakdanje preživetje. Glede na neučinkovitost francoskih in ameriških vojaških sil v boju proti vplivu in terorističnim dejanjem teh skupin v Sahelu se poraja dvom o resničnosti njihovih namenov. Trenutni položaj silama omogoča fizično prisotnost v strateško pomembni afriški regiji in zdi se, da Niger postaja tudi prizorišče njenega rivalstva (prim. Claudot-Hawad, 2012). Dogajanje v regiji je zapleteno in bi zahtevalo samostojno raziskavo (ibid.; tudi Morgan, 2012), tu ga zgolj opisujemo zaradi lažjega razumevanja.

posredno oblastjo nigrskega predsedstva, v sodelovanju z regionalnimi oblastmi pripravil seznam več kot 6565 oškodovanih oseb. Nevladna organizacija Karkara je bila zadolžena za izbor in izvedbo projektov, prek katerih bi se vzpostavila alternativna ekonomija: posamezniki in skupine so vložili več kot tri tisoč predlogov za samostojne ali skupinske projekte v vrednosti enega milijona CFA (pribl. 1500 evrov) (pogovor z namestnikom direktorja nevladne organizacije Karkara, december 2017; glej tudi Molenaar in dr., 2017). Do decembra 2018 je bila od tega realizirana le okoli desetina, tj. 318 projektov (pogovor z novim namestnikom direktorja nevladne organizacije Karkara, december 2018; pogovor z Bachirjem Ammo, predsednikom organizacije nekdanjih posrednikov, december 2018). Program je bil izjemno kratkotrajen (enoleten), vendar ga je Evropska komisija podaljšala in nadgradila s programom za mlade, na katerega se je s projekti prijavilo več kot štiri tisoč posameznikov in skupin, sredstev za realizacijo pa je bilo dovolj le za 189 predlogov, med katerimi so bili pogosto restavracije, pekarnice, informacijski centri, frizerski in šiviljski saloni, predelava hrane, vrtovi ter taksislužba z adejdejntami (motornimi rikšami). Izvedba izbranih projektov je bila uspešna, žal pa so sredstva, ki so bila na voljo, le v majhnem deležu pokrila potrebe po zagonskih sredstvih, ki je med mladimi in drugimi v Agadezu zelo velika. Še vedno več tisoč ljudi išče nove oblike zaslužka ali čaka na sredstva.

Ti, ki so sredstva dobili, so relativno zadovoljni. Maiga, ki ima pekarno oljnega mehkega kruha, z nekaj ne prav dobro plačanimi zaposlenimi, je moral v svoj obrat dodatno investirati še sam, a je po lastnih besedah zelo zadovoljen. Tudi lastnik majhnega internetnega centra z enim računalnikom pravi, da je posel kar uspešen. Yacouba, ki zdaj vozi motortaksi, se pritožuje, da komaj preživi – ko plača bencin, mu ostane le še za en dnevni obrok za družino. Če se kaj pokvari, si mora denar sposoditi. Glede na njegov prejšnji položaj mu gre neprimerljivo slabše. Moussana se znajde drugače. Svojo izjemno sposobnost komunikacije je obrnil v svoj prid in postal vodnik za novinarje, ki so prihajali v večjem številu iskat zgodbe o migracijah. Ker je dobro poznal spremenjene mreže migracij, je znal novinarje odpeljati v nove migrantske gete²³, k njihovim lastnikom, k voznikom. Po potrebi je spremljal novinarje v Saharo, kjer so lahko posneli vozila in vidne ostanke tragedij. To priložnost je izkoristil tudi za predstavljanje svojega nogometnega kluba, v katerega vključuje migrante in ki ima tudi dekluško ekipo – s tem mu

23 Ime geto se je uveljavilo za nastanitve, kjer migranti po novem čakajo na prevoz. Gre za preprosta prenočišča, kjer je v sobah nameščenih več oseb in ki so bila prej razporejena predvsem v starem delu mesta. Potem so se geti preselili na rob mesta, v dvorišča nedograjenih hiš, posebno v četrti Misrata 3, ki je daleč od vode, elektriko za polnjenje telefonov pa lastnik priskrbi z akumulatorji. Ta del mesta, v katerem hitro rastejo tudi vile novopečenih bogatašev, je postal tudi pribežališče migrantk in migrantov z juga Nigra. Še vedno vsak ponedeljek ponoči iz Agadeza krene kolona vozil, za katere se ve, da gredo v Libijo in Alžirijo.

je uspelo pridobiti finančno podpro za klub. Ustanovil je tudi organizacijo nekdanjih posrednikov in prevoznikov. S spretnostjo si je torej nekako opomogel, tako da lahko še naprej skromno preživlja svojo družino, hkrati pa je ohranil ugled v skupnosti ter poskrbel za svoje nogometne igralce in igralke.

Pomemben nov vir zaslužka so zlatokopi, ki so nastali leta 2014 (Grégoire in Gagnol, 2017) in ki dajejo obet srečne najdbe in s tem možnosti za velik zaslužek. Razmere v teh zlatokopih, ki so več sto kilometrov oddaljeni od prvega večjega vira vode, so izjemno težke. V Tchibarakatenu nastaja improviziran rudniški kraj, šotorišče, kjer se dobi vse, vključno s poživili, in tudi plača vse, vključno z vodo. To mesto prevzema tudi funkcijo mesta obmejnih menjav blaga. »Rudnik« je pravzaprav vrsta globokih lukenj, podobnih vodnjakom, v katere se spuščajo mladi in stari zlatokopi. Morebitni dobiček si, kot mi je v pogovorih razložilo več mladih, ki so delali v teh rudnikih, delijo v enakih delih lastnik luknje (v tamašku *anu*, kar je enak izraz kot za vodnjak ali luknjo, skopano v zemljo), lastnik opreme in po pet ali šest delavcev. Mladi in manj mladi iz regije in soseščine hodijo kopat in preizkušat svojo srečo za nekaj mesecev skupaj. Rudnike na planoti Djado je vlada na silo zaprla. Rudniki v Tabelotu so povsem spremenili to odmaknjeno, sicer v vrtnarstvo usmerjeno oazo. Kopanje zlata kot eden redkih virov zaslužka je še ena metoda kupovanja socialnega mira v regiji.

Številni prevozniki, lastniki agencij in vozniki so bili nekdanji uporniki iz obeh tuareških uporov, pogosto so imeli tudi izkušnjo z delom v Libiji, kjer je postalo iskanje zaposlitve veliko težje in ni znano, koliko ljudi je kljub temu vir dohodka poiskalo znotraj etnično organizirane delitve fevdov v tej severni sosedni. Delo voznikov je bilo pred uvedbo novih ukrepov in zakonodaje spoštovano in Tuaregi so ga dobro obvladali. Nekaj nekdanjih voznikov, ki so zdaj izgubili vir dohodka, mi je reklo, da bi najraje spet posegli po orožju, do katerega ni težko dostopati; nekateri mlajši si vsakdanje preživetje zagotovijo z manjšimi ropi. Pomembno vlogo pri mirnem razreševanju čedalje bolj napetega položaja ima Regionalni svet, še zlasti njegov predsednik Mohamed Anacko. Od drugega tuareškega upora naprej ga vodi prepričanje, da so pogajanja boljši način premagovanja konfliktov kot upor, saj se, kot pravi, »vsak oboroženi upor konča s pogajanjem«. Njegov mirovniški pristop je bil učinkovit tudi v času naraščajoče napetosti med Tubuji in Tuaregi zaradi delitve v sektorju transporta. Anacko se zelo dobro zaveda, da je za regijo ključno, da nekdanji uporniki, še bolj pa mladi, dobijo zaposlitev, zato se bojuje za sredstva, s katerimi bi lahko dosegel prestrukturacijo aktivnosti nekdanjih tihotapcev in posrednikov.

Nekateri vozniki se kljub novim okoliščinam še naprej ukvarjajo s prevozništvom.²⁴ To je zaradi kriminalizacije zdaj postalo še precej nevarnejše. Namesto v konvojih vozijo vozila individualno ali v parih, ponoči, z ugasnjenimi lučmi, zato so nesreče pogostejše. Voznik, ki mi sicer ni neposredno povedal, da še vedno opravlja to delo, vendar tega niti ni zanikal, je posebej poudaril, da prevozniki svojih potnikov ne pustijo umirati v puščavi; takšne obtožbe prizadenejo njegov občutek za integriteto in čast, vrednoti, ki ju visoko ceni. Če najdejo mrtve, je med njimi tudi voznik. Trase se premikajo zunaj ustaljenih poti, saj je »poti čez Saharo nešteto«. Na vprašanje, ali jih kaj skrbijo droni, ki sem ga postavila skupini, s katero sem se pogovarjala, sem dobila ponosen odgovor: »Nihče ne more najti Tuarega v Sahari!« (pogovor z vozniki v Agadezu, december 2018) Ta isti ponos v kombinaciji z mladostno vihravostjo tudi prepriča rosno mlade, včasih še ne osemnajstletne fante, da se podajo v prevažanje nedovoljenega blaga, tj. drog (posredna nepreverjena informacija iz Agadeza; prim. Scheele, 2012a). Kdo drug, če ne oni, bi lahko tvegali nevarno in naporno pot čez neznane puščavske terene? V nasprotju s potniki iz drugih držav, ki so se poti čez puščavo bali, saj je bila to zanje pot v neznanu (Brachet, 2009), so jo imeli Tuaregi od nekdaj za svojo. Starejši, vključno z nomadi, so se dobro zavedali njenih nevarnosti; pripadnost in zmožnost preživetja v teh zahtevnih razmerah, ki se prenaša tradicionalno, Tuarege dejansko razlikuje od drugih.²⁵ A medtem ko so bili prej Tuaregi ne samo vozniki, ampak tudi organizatorji prevoza, prodajalci vozovnic pa prebivalci Agadeza, je zdaj organizacija migrantskih poti prešla v roke posameznikov iz obalnih držav, ki so prevzeli celo mrežo. Ibrahim, migrant iz Kameruna, mi je tako decembra 2017 povedal, da je pri prvem potovanju v Libijo plačal že na začetku svoje poti. V Libiji je bil zaprt, z Mednarodno organizacijo za migracije se je nato vrnil na Slonokoščeno obalo, da je lahko zaslužil denar, ki ga je potreboval za nov poskus iste poti. Četudi je poznal pogoje v Libiji, je imel jasen cilj. V Agadezu je delal za lastnika geta in migrantom urejal hrano, vodo in telefonske kartice.

Migracije se z večjim nadzorom seveda niso ustavile, postale so le manj vidne. Iz središča so se zbirna mesta (geti) premaknila na obrobje in iz mesta. Nastale so nove poti, nekatere zaobidejo Agadez in zavijejo proti Libiji že v bližini Zindra, ki leži petsto kilometrov južneje. Del poti naj bi

24 Kar pa ne pomeni, da vsaj nekateri občasno ne najdejo druge zaposlitve kot prevozniki v legalnem prometu. A ker je to delo neredno, za preživetje priložnostno vozijo še čez mejo. »Ce imaš doma lačne otroke in ti na vrata potrka lastnik geta, ali bi peljal zanj, kaj boš naredil? Seveda boš peljal!« mi je zaupal Samuel.

25 Gre tudi za povsem praktično znanje, vedenje o tem, kako se pripraviti za pot. Tako Ines Kohl opisuje, kako je med svojim raziskovanjem srečala Tuareginjo, ki se je iz Nigra, kjer je obiskala brata, skupaj s hčerjo vračala k možu v Libijo. Na pot je prišla dobro pripravljena, z zadostnimi in primernimi zalogami. Preostali potniki so v nasprotju s tem ob prvem nepredvidnem postanku porabili vse, kar so imeli (Kohl, 2015: 70).

se preusmeril čez Mali, ki je zaradi prisotnosti islamističnih milic in novega vzpostavljanja struktur ilegaliziranega transporta precej nevarnejši kot Niger.

Posledice nove zakonodaje za migrante in prisotnost mednarodnih organizacij

Ne moremo trditi, da je bilo potovanje pred sprejetjem nove zakonodaje in ukrepov preprosto – tako je bilo le tedaj, ko so imeli potniki dovolj denarja, pa tudi potem je bilo relativno naporno. Z avtobusom so prišli do Agadeza, plačali podkupnino po poti in na vhodni policijski zapori, kjer jih je prevzel posrednik, ki jih je povezal z agencijo, ta pa je poskrbela za nadaljnje potovanje ter ponudila druge potrebne storitve (prenočišče, telefon itd.). Težave so nastale, če je na poti zmanjkalo denarja, k temu pa je lahko pripomogla tudi organizacija transporta, kadar je bilo treba dolgo čakati na prevoz z agencijo, s katero je migrant potoval (Brachet, 2009: 91–104). Poleg tega migranti niso bili vedno prijazno obravnavani, kar Ines Kohl povezuje z vrednotami tuareških elit, kjer je cenjena zadržanost in se zato počutijo nekoliko vzvišene nad tistimi, ki ne premorejo tega ideala (Kohl, 2015: 76). Tudi posredniki so hoteli iz odvisnosti migrantov čim več iztržiti (Brachet, 2009: 105).

A še težje bi trdili, da se je z novim zakonom položaj za migrante izboljšal. Ker so migracije zdaj ilegalizirane, se morajo migranti povrh vsega še skrivati, kar posledično pomeni, da so še bolj prepuščeni posrednikom in lastnikom getov ter morebitnemu glavnemu organizatorju mreže njihovega potovanja. Zaradi voznikovega tveganja, da bo ujet, zaradi veliko nevarnejših poti (individualna vožnja ponoči brez luči) in zaradi večjih podkupnin za policijo so se cene transporta zvišale: s prejšnjih približno 50.000 CFA (80 evrov) od Agadeza do Tamaraseta so zrasle na več kot 150.000 CFA (250 evrov) (pogovor z Bachirjem Ammo, predsednikom organizacije nekdanjih posrednikov, december 2018). O izboljšavah lahko tako govorimo le, če mednje štejemo možnost »prostovoljnega« vračanja z Mednarodno organizacijo za migracije.

Mednarodna organizacija za migracije (IOM)

Leta 2016 je IOM v Agadezu na zahodnem obrobju mesta v četrti Azin 2 postavil center za migrante, ki čakajo na dokumente za t. i. prostovoljno vrnitev v matične države oz. v države, kjer se je začela njihova pot.

Organizacija tam zagotovi nastanitev, hrano, zdravnika, psihološko svetovanje za žrtve trgovine z ljudmi in možnost udejstvovanja v športnih igrah. Predvidena je bila tudi vzpostavitev poklicnega centra, a vse kaže, da je ne bo. Pomembno je vedeti, da imajo dostop do centra in njegovih storitev samo tisti migranti in migrantke, ki privolijo v vrnitev. To pomeni, da bodo številni to storili le zato, ker so na dolgi poti proti Libiji in Alžiriji omagali, ostali brez denarja ali pobegnili iz izkoriščevalskega razmerja ali prisilnega zadrževanja – zdaj pa potrebujejo zatočišče, v katerem bi si opomogli.

Pogosto je razlog, da se posamezniki znajdejo v agadeškem centru, tudi izgon iz Alžirije, Libije ali katere druge države na poti. Predvsem Alžirija izvaja množične izgone migrantskih delavcev, ki prihajajo iz držav južno od nje, pri čemer ji pomaga tudi Evropska unija. Ta je denimo pritislila na Niger, da naj k vrnitvi iz Alžirije pozove ženske, ki prihajajo iz katere od revnejših regij okoli Zindra, kjer so njihve premajhne, da bi zagotovile hrano za vse leto. Ko so kašče prazne, se ženske z otroki odpravijo na sezonsko delo v Alžirijo, kjer delajo kot gospodinjske pomočnice ali pa beračijo. Te ženske, ki skušajo zagotoviti hrano svojim otrokom, množično vračajo – tako kot tudi druge migrantske delavce. Tako so se na primer tudi migranti iz Kameruna, s katerimi smo si delili avtobus iz Agadeza v Niamey, na točki, ko so bili preveč utrujeni za nadaljevanje poti, odločili, da sprejmejo servis IOM in se začasno vrnejo domov, potem pa znova poskusijo. Večina je imela za sabo izkušnjo prisilnega vračanja iz Alžirije. Navajam daljši zapis iz svojega dnevnika:

Na Jeana je streljala alžirska policija. Hotel je iti k sestri v Francijo, da bi tam nadaljeval študij. Étienne poleg mene je skozi okno opazoval pokrajino. Zgrožen je bil nad Nigrom: ta država je grozna, niti elektrike in vode jim ne priskrbi njihova vlada! In nobenega rastja ni, sama puščava. Zdelo se mu je veliko slabše kot v Kamerunu, kjer je veliko dobre hrane, zelenjava, meso. Komaj je čakal, da vidi mamo. »Zakaj hodiš v to grozno državo?« me sprašuje in povabi: »Pridi raje v Kamerun.«²⁶ Rambo, raper, je izkusil Maroko, večkrat je s prijateljem in drugimi migranti skušal preplezati ograjo: »Pred ograjo je jarek, ko smo bili v njem in se pripravljali na plezanje, je prišla maroška policija in začela na nas metati kamne. »Vidiš,« privzdigne svojo rastafarijansko kapo in mi pokaže čelo, »še zdaj se mi pozna. Te ograje ni mogoče

²⁶ Étienne se čez nekaj mesecev v dopisovanju z mano pozanima, kako je z vizumom za Evropo, ali obstajajo kakšne možnosti za delo, ne kvalificirano, karkoli. Napišem mu, da je za vizum težko, saj Slovenija s Kamerunom nima sklenjenega dogovora o napotitvi delavcev. Da bi delovni vizum lahko dobil le, če se za to delo ne bi prijavil nihče v Sloveniji in bi bil edini primerni kandidat. Pravi, da razmišlja, da bi šel delat v Djibuti.

preplezati.« Pripoveduje o protestih, ki so jih migranti organizirali v Tangerju, gledava posnetke na njegovem telefonu. Imel je dovolj in gre začasno nazaj. »Zakaj nas ne pustite potovati? Evropejci ste kolonizirali Afriko, bili ste tukaj, zdaj nas ne spustijo tja. Še vedno ste tu. Skrajni čas je za dekolonizacijo!« »Res je,« potrdim. Pogledava še nekaj raperskih nastopov v Tangerju. Rambo si prepeva: »Si tu fiat confiance a quelqun, il va te trahir.« (»Če nekomu zaupaš, te bo pretental.«)

Na avtobusu je bil tudi Adam, ki mi je povedal, da je tesar in da je delal za alžirsko gradbeno podjetje. V eni od preiskav ga je prijela alžirska policija, ki ga je skupaj z drugimi stlačila v avtobus in jih v dvodnevni vožnji prepeljala do južne alžirske meje, ne da bi lahko pred tem pobrali svojo prtljago in denar. Tam so jih nekoliko ven iz mesta In Guezzam z nekaj streli v zrak prestrašili in prisilili, da so stekli proti nigrski meji. Med In Guezzamom v Alžiriji in nigrsko mejo je skoraj dvajset kilometrov. Hodili so nekaj ur, vključno z ženskami in otroki, da so prišli do Assamakke. Tam je bil edini prevoz avtobus Mednarodne organizacije za migracije. Seveda so vsi želeli na avtobus, ne glede na pogoj, da je ta storitev dostopna le, če se bodo vračali »prostovoljno«.

Strukturna vloga IOM je tako jasna: kot medvladna organizacija ima nalogo, da ljudi, namenjene v Evropo, vrača domov in s tem zmanjša število migrantov, ki pridejo v evropske države. Je torej v službi evropske eksternalizacije migracij, kot ugotavlja Julien Brachet, ki opozarja tudi, da organizacija ni neodvisna od svojih financerjev (glej Brachet, 2016). Bližnji pogled nam pokaže, da migrantom do neke mere uspe udomačiti in v svoj prid uporabiti tudi tovrstne iniciative. V centru se odpočijejo, se vrnejo domov in razmislijo, kam in kako na pot naslednjič. Od zgoraj omenjenih so vsi razen Jeana, ki je hotel študirati, rekli podobno kot Adam: »Seveda ne morem ostati doma, malo si spočijem, potem pa takoj spet grem. Kako naj sicer preživim družino? Moji sestri je umrl mož, poskrbeti moram zanjo in za mamo.« Glede na zahtevnost migracije v regiji je gotovo dobrodošlo, da obstaja prostor, kjer si lahko migranti opomorejo in je na voljo zdravniška oskrba – problematično pa je, da je to pogojeno s privolitvijo v vračanje.

Urad Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR)

Leta 2017 je v Agadezu svojo pisano odprl tudi UNHCR, s tehtnim argumentom, da pred tem migranti na severu države niso imeli možnosti, da zaprosijo za azil. Posebno pomembno je to postalo s prihodom večje skupine Sudancev in Sudank, ki so v začetku leta 2018 prispeli iz Libije. Ti so najprej prebivali v mestu v precej nagnetenih dvoriščih, dokler se niso začele napetosti med njimi in lokalnim prebivalstvom. Razširile so se namreč govorice, da so Zagavijci, ki so prišli v tej skupini, občasno nasilni.²⁷ UNHCR je zatem postavil tabor nekoliko ven iz mesta, verjetno tudi zaradi velikosti in možnosti samostojne vrtine za vodo. V kampu, ki mu raje pravijo »site«, je bilo novembra 2018 nekaj manj kot tisoč oseb (pogovor z vodjo Direction regional de l'Etat Civil et de la Migration, 17. december 2018).²⁸ Tabor je postavljen iz preprostih, nekoliko bolj proti vetru odpornih šotorov, ki so poleti vroči in pozimi mrzli, ima urejen sanitarni objekt, ponuja najnujnejšo zdravstveno oskrbo, poskrbljeno je za hrano, v času mojega obiska pa so začeli delati vrtino za vodnjak. V taboru so bile skupaj z možmi ali drugimi člani družine nastanjene tudi nekatere ženske z otroki, ki niso bile zadovoljne z življenjskimi razmerami in zdravstveno oskrbo, vendar se niso hotele ločiti od moških sorodnikov. Bolnišnice v Agadezu so zanje načeloma odprte, v praksi pa jih, tudi ko je treba, tja ne peljejo. Želijo si, da bi se otroci lahko šolali, do česar imajo pravico, ki pa ostaja neuresničena (informacija iz fokusne skupine z ženskami z otroki, ob obisku poslank levice Evropskega parlamenta).²⁹ Zgodbe sudanskih begunk so resnično polne trpljenja; nekatere so odšle iz Darfurja že leta 2003. Med njimi je Amina, ki je po odhodu iz Sudana z možem in hčerkico najprej odšla v begunsko taborišče v Čadu. Tam ni bilo tako rekoč ničesar, zato so se odločili za pot v Libijo, kjer so živeli in delali na vrtovih. Drugega otroka je rodila sama, v hangarju, kjer je spala. Ker je v Libiji postajalo vedno slabše, so sklenili, da gredo v Niger. »Tu smo vsaj varni,« je rekla Amina. »Imamo hrano. Ampak sicer tudi tu ni ničesar. Dali smo prošnjo za azil in že eno leto čakamo.«

27 Zagaua so ljudstvo, ki živi predvsem na vzhodu Sudana in Čada. Strah pred njim lahko morda povežemo z informacijo, da so bile posebne vojaške enote, s katerimi je po državnem udaru proti prejšnjemu predsedniku Habréju oblast v Čadu prevzel Idriss Déby, še vedno aktualni predsednik Čada (od 1990), tudi sam Zagavijec, sestavljene prav iz Zagavijcev. Iz Sudana so Zagaua bežali zaradi pokolov milic sudanskega predsednika Bashirja v Darfurju in se za obrambo v Darfurju vojaško organizirali.

28 Natančneje, v kampu je bilo 947 oseb, 166 oseb je prebivalo v getih, 451, v glavnem žensk in otrok, pa v Casse de passage COPI, ki ga upravlja italijanska nevladna organizacija.

29 Ker tabor UNHCR ni lahko dostopen, sem se decembra 2018 pridružila obisku evropskih poslank levice Evropskega parlamenta, za katere so organizirali več fokusnih skupin. Prvič sem kamp obiskala z lokalno nevladno organizacijo.

Sudanke in Sudanci, ki so obtičali v temu taboru južno od Agadeza, morajo na rešitev prošnje za azil čakati resnično dolgo (zato so 18. julija 2018 tudi protestirali). Nacionalna komisija se za obravnavo prošenj sestane zgolj dvakrat na leto in samo najbolj ranljivi med skoraj dva tisoč sudanskimi begunkami in begunci, vsega zgolj 32 oseb, je bilo do decembra tega leta relociranih v Italijo. Ni povsem jasno, kaj se bo zgodilo s preostalimi, potem ko bodo – če bodo – končno dobili azil. Težko si je predstavljati, da bi lahko Niger poskrbel za njihovo integracijo, sploh glede na regionalni položaj in dogajanje v drugih begunskih taboriščih UNHCR v državi. Ob meji z Nigerijo je ta organizacija postavila taborišče za begunke in begunce iz Nigerije, ki bežijo pred napadi Boko Harama; v njem je približno 20 odstotkov od približno 200.000 razseljenih oseb. Na jugovzhodu države so tri taborišča s približno 30.000 malijskimi begunci. Revni Niger je postal zatočišče za tako številne, da si je težko predstavljati, kaj se bo zgodilo z njimi.

Sklep

Niger ni le prizorišče mednarodnih migracij, ki bi vse potekale v smeri Evrope, ampak je v njem pogosta tudi regionalna in notranja migracija. Nigrčani že desetletja hodijo na sezonsko delo v sosednje in bližnje države, vendar so se v zadnjem desetletju možnosti za to zaradi Boko Harama v Nigeriji, padca Gadafija v Libiji in izganjanja iz Alžirije zelo zmanjšale. Ostajajo jim le še nekatere obalne države, najpogosteje Gana in Slonokoščena obala. Pogoste so tudi sezonske migracije z juga Nigra: ko zmanjka poljščin, pridejo kmetovalci iskat priložnostno delo, ki ga najdejo predvsem v proizvodnji oglja, pletenju zaslonov iz suhe trave,³⁰ v gradnji hiš in v nekaterih gospodinjstvih. Plačilo je mizerno; nekdanje tuareške elite, ki najemajo pomoč pri fizičnem delu, so same obubožane in zato delavce tako slabo plačujejo, da ti delajo tako rekoč samo za hrano. Po težavah z zaposlovanjem v Libiji in Alžiriji nigrski migranti in migrantke obtičijo v Agadezu in okolici, kjer iščejo zavetje na ulicah četrti Misrata 3.

Tako so migracije v Evropo manjši del migracij in razseljenih oseb v Nigru. Država sama ne more zagotoviti ustreznega dostopa do pravic vsem. Dejstvo je tudi, da se po prekinitvi možnosti za delo v Libiji poti vse bolj stekajo nazaj v Niger. Zahtevni humanitarni pogoji sprožajo tuje intervencije; te so nujne, a obenem prinašajo tudi diskurz boja proti ilegaliziranim migracijam in nadzoru meja ter krepijo industrijo ilegalnosti. Medtem ko EUCAP migracije povezuje z varovanjem meja in ZDA svojo prisotnost utemeljujejo

³⁰ Gre za zaslon, velike približno 2 x 1,5 metra, ki se pri gradnji uporabljajo za delanje sence.

z bojem proti terorizmu, pa lokalne nevladne organizacije vsaj deklarativno opozarjajo, da je mobilnost pravica, kar je tudi del javnega diskurza.

Po spremembi zakonodaje v Nigru leta 2015 je postala agadeška regija eno od središč industrije ilegalnosti. To je prineslo nadzorne tehnologije, prisotnost mednarodnih in humanitarnih organizacij, interes novinarjev in številna poročila. Humanitarnemu diskurzu je, kot je po navadi, sledila sekuritizacija. Kot ugotavljata Brachet (2016) in Anderson (2014), je za industrijo ilegalnosti uspeh prav njena lastna reprodukcija. Čedalje bolj očitno je, da ta vključuje nadzor nad vse večjimi teritoriji severne Afrike. Eksternalizacija politike migracij Evropske unije v Nigru ni poslabšala položaja samo za lokalno prebivalstvo, temveč tudi za migrante, saj so poti postale dražje in nevarnejše. Zakon, ki naj bi preprečeval trgovino z ljudmi, je legaliziran transport spremenil v tihotapstvo ter tako trgovino z ljudmi, ki cveti prav tam, kjer je potovanje težko dosegljivo, kvečjemu spodbudil. Potovanja so zdaj nevarnejša, smrt pogostejša. Znova se je pokazalo, da je pri implementaciji nove zakonodaje, ki naj bi uveljavljala človekove pravice, nujno upoštevati lokalni kontekst. Agadez ima priložnosti v vrtnarstvu, rudarstvu, razvoju legalnega transporta, trgovini in predelavi hrane, vendar za to na regionalni ravni ni dovolj sredstev – sredstva Nujnega skrbniškega sklada Evropske unije za Afriko pa gredo prek EUCAP Sahel namesto v spodbujanje priložnosti za nova delovna mesta v nadzor meja in trening policije. To kaže, da prioriteta politik Evropske unije v Nigru niso človekove pravice in lokalni razvoj, temveč (od)vračanje migrantov ter prisotnost in nadzor v strateško pomembni regiji. Poleg tega, da so v Sahari nahajališča urana, nafte, zlata in drugih rudnin, je Niger relativno mirna država med Libijo, Alžirijo, Čadom, Nigerijo in Burkino Faso, s predsednikom, ki je nagnjen tujim intervencijam, s čimer ustvarja ugodno atmosfero za postavljanje vojaških baz. Pri tem je Francija v konkurenci z ZDA, ki je v Agadezu v zadnjih dveh letih postavila največjo vojaško bazo v Afriki.

Vidnost velikih mednarodnih in nevladnih organizacij, ki se posvečajo migrantom, in hkratna škoda, ki jo je zaradi novega zakona utrpela lokalna ekonomija, ki ni dobila ustreznih nadomestil, sprožata med lokalnim prebivalstvom občutke krivice in zamere. V nasprotju s poročilom F. Molenaar in drugih (2017), ki so ugotovile močno prisotno nezaupanje do lokalnih izvoljenih oblasti, sem sama večkrat naletela na kritiko Evrope kot tiste, ki je kriva za nastali položaj, in na zahteve po večjih investicijah v regijo. Jeza se še potencira s prisotnostjo ameriške vojaške baze, za katero je povsem jasno, da njen namen ni varovati lokalno prebivalstvo. Tako eksternalizacija migracij kot vojaške baze so lokalno čedalje bolj prepoznane kot mehanizem neokolonizacije – zato je čedalje pogosteje slišati tudi pozive k dekolonizaciji, ki si je želijo migranti, novinarji, aktivistke in vsi drugi.

Literatura

- AlarmphoneSahara*. Dostopno na: <https://www.facebook.com/AlarmePHONESahara/> (14. oktober 2019).
- Alarmphone Sahara (2019): *Sudanese Minors Returned to Camp, Waiting for Solutions from UNHCR*. Dostopno na: <https://alarmphonesahara.info/en/reports/agadez-sudanese-minors-returned-to-camp-waiting-for-solutions-from-unhcr> (14. oktober 2019).
- Andersson, Ruben (2014): *Illegality, Inc. Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. Oakland: University of California Press.
- EUCAP Sahel Niger (2016): *About EUCAP Sahel Niger*. Dostopno na: https://eeas.europa.eu/csdp-missions-operations/eucap-sahel-niger/3875/about-eucap-sahel-niger_en (19. september 2019).
- EUCAP Sahel Niger (2019): *Partnership for Security in the Sahel. EUCAP Sahel Factsheet*. Dostopno na: https://eeas.europa.eu/sites/eeas/files/eucap_sahel_niger_general_factsheet_en_2019.pdf (15. november 2019).
- European Commission (2019a): *State of Play and Financial Resources. EU Emergency Trust Fund for Africa*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/content/trust-fund-financials_en (21. november 2019).
- European Commission (2019b): *EU Trust Fund for Africa. The EU Emergency Trust Fund for Stability and Addressing Root Causes of Irregular Migration and Displaced Persons in Africa*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/trustfundforafrica/sites/euetfa/files/factsheet_eutf_short_22.10.pdf (19. september 2019).
- Bernus, Edmond (1981): *Touaregs nigériens. Unité culturelle et diversité régionale d'un peuple pasteur*. Paris: Harmattan.
- Brachet, Julien (2009): *Migrations transsahariennes. Vers un désert cosmopolite et morcellé (Niger)*. Broissieux: Editions du croquant.
- Brachet, Julien (2016): Policing the Desert. The IOM in Libya Beyond War and Peace. *Antipode* 48(2): 272–292.
- Brachet, Julien (2018): Manufacturing Smugglers. From Irregular to Clandestine Mobility in the Sahara. *The Annals of the American Academy for the Political and Social Sciences* 676(1): 16–35.
- Claudot-Hawad, Hélène (2012): Business, profits souterrains et stratégie de la terreur. La recolonisation du Sahara. Izvirno objavljeno na *temust.org*, 10. april; poobjavljeno na *Le Grand Soir*, 26. januar 2013. Dostopno na: <https://www.legrandsoir.info/business-profits-souterrains-et-strategie-de-la-terreur-la-recolonisation-du-sahara.html> (19. september 2019).
- Grégoire, Emmanuel (1999): *Touaregs Nigériens. Le Destin d'un myth*. Paris: Karthala.

- Grégoire, Emmanuel in Laurent Gagnol (2017): Ruées vers l'or au Sahara: l'orpaillage dans le désert du Ténéré et le massif de l'Aïr (Niger). *EchoGéo [En ligne], Sur le Vif*. Dostopno na: <http://journals.openedition.org/echogeo/14933> (30. april 2019).
- Hoffman, Anette, Jos Meester in Hamidou Manou Nabara (2017): *Migration and Markets in Agadez. Economic Alternatives to the Migration Industry. CRU Report*. Hague: Clingendael, Netherlands Institute of International Relations.
- Fassin, Didier (2005): Compassion and Repression: The Moral Economy of Immigration Policies in France. *Cultural Anthropology* 20(3): 362–388.
- Institut National de la Statistique (2015): *Annuaire statistique 2010-2014*. Niamey: Ministère de L'économie et des finances.
- Keenan, Jeremy (2009): *The Dark Sahara*. London: Pluto Press.
- Kohl, Ines (2010): Libya, the "Europe of Ishumar": Between Losing and Reinventing Tradition. V *Tuareg in Society within a Globalized World. Saharan Life in Transition*, A. Fischer in I. Kohl (ur.), 143–154. London, New York: I. B. Tauris & Co. Ltd.
- Kohl, Ines (2013): Afrod, le business touareg avec la frontière. Nouvelles conditions et nouveaux défis. *Politique africaine* 132: 139–159.
- Kohl, Ines (2015): Terminal Sahara. Sub-Saharan Migrants and Tuareg Stuck in the Desert. *Stichproben. Wiener Zeitschrift für kritische Afrikastudien* 28: 55–81.
- Loi n. 2015/036 relative au trafic illicite de migrants. République du Niger, 26. mai 2015. Niamey. Dostopno na: https://www.unodc.org/res/cld/document/ner/2015/loi_relative_au_trafic_illicite_de_migrants_html/Loi_N2015-36_relative_au_trafic_illicite_de_migrants.pdf (13. oktober 2019).
- Lunaček, Sarah (2010): Ambiguous Meanings of *Ikufar* and their Role in Development Projects. V *Tuareg in Society within a Globalized World. Saharan Life in Transition*, A. Fischer in I. Kohl (ur.), 191–208. London, New York: I. B. Tauris & Co. Ltd.
- Molenaar, Fransje, Anca-Elena Ursu, Bachirou Ayouba Tinni, Anette Hoffmann in Jos Meester (2017): *A Line in the Sand: Roadmap for Sustainable Migration Management in Agadez. CRU Report*. Hague: Clingendael, Netherlands Institute of International Relations. Dostopno na: https://www.clingendael.org/sites/default/files/2017-10/Roadmap_for_sustainable_migration_management_Agadez.pdf (15. februar 2019).
- Morgan, Andy (2012): *The Causes of the Touareg Uprising of January 2012 – The 4th Roll of the Tamashek Dice*. Dostopno na: <http://www.andymorganwrites.com/causesoftouareguprising2012> (10. marec 2018).
- Papadopoulos, Dimitris in Vassilis S. Tsianos (2013): After Citizenship: Autonomy of Migration, Organisational Ontology and Mobile Commons. *Citizenship Studies* 17(2): 178–196.

- Scheele, Judith (2012a): Garage or Caravanserai. Saharan Connectivity in al-Khalif, Norther Mali. V *Saharan Frontiers: Space and Mobility in Northwest Africa*, J. Dougall in J. Scheele (ur.), 222–237. Bloomington: Indiana University Press.
- Scheele, Judith (2012b): *Smugglers and Saints of the Sahara. Regional Connectivity in the Twentieth Century*. New York: Cambridge University Press.
- Valletta Summit on Migration (2015): *Valletta Summit, 11.–12. november 2015: Action Plan*. Dostopno na: https://www.consilium.europa.eu/media/21839/action_plan_en.pdf (10. november 2019).

Poročilo o nezakonitih kolektivnih izgonih na slovensko-hrvaški meji

Abstract

Report on Illegal Practices of Collective Expulsion at the Slovenia-Croatia Border

The following report was written by civil initiative Info Kolpa with the assistance of Border Violence Monitoring in May 2019. The report includes an analysis of the situation on Slovenia's southern border from spring 2018 forward and explains the purpose and operation of an initiative modeled after AlarmPhone. The report also presents some of the most paradigmatic cases of push-backs that were reported by similar initiatives. The report that appears in this publication has been slightly shortened and edited. The original version is available at: <https://push-forward.org/porocilo/report-illegal-practice-collective-expulsion-slovene-croatian-border>.

Keywords: border, crossing, asylum, collective expulsion, phone, Info Kolpa

Info Kolpa is a local initiative engaged in the issue of migrations, with a focus on monitoring the practice of collective expulsions and push-backs. They are part of a broader network that deals with this particular issue. Follow their web page: <https://push-forward.org/>.

Povzetek

Pričujoče poročilo je v maju 2019 pripravila civilna iniciativa Info Kolpa s podporo organizacije Border Violence Monitoring. Poročilo vključuje analizo dogajanja na slovenski južni meji od pomladi 2018 do objave poročila, pojasnjuje namen in delovanje telefonske številke, ki je delovala po vzoru AlarmPhona, prav tako pa iz različnih poročil sorodnih organizacij povzema najbolj paradigmatske primere verižnega vračanja. Poročilo objavljamo v skrajšani in uredniško redigirani verziji. Celotno je dostopno na povezavi <https://push-forward.org/porocilo/report-illegal-practice-collective-expulsion-slovene-croatian-border>.

Ključne besede: meja, prehod, azil, kolektivni izgon, telefon, Info Kolpa

Info Kolpa je lokalna pobuda, ki deluje na področju migracij, predvsem poskuša spremljati prakso verižnega vračanja (push-backs), pri čemer se povezuje s sorodnimi organizacijami. Njihovo delovanje lahko spremljate na naslovu <https://push-forward.org/>.

Uvod

Pričujoče poročilo je plod dela civilnodružbene iniciative, ki je začela delovati spomladi leta 2018. Civilna pobuda je bila odziv podpore številnim ljudem, ki so bili iz Slovenije vrnjeni na Hrvaško in ki jim je bila kršena pravica do zaprositve za mednarodno zaščito. Veliko tovrstnih pričevanj je kazalo na sistematično kršitev pravic in zlorabo policijskih pooblastil.

Ustanovili smo telefonsko številko, ki smo jo poimenovali »Info Kolpa«. Poročila zavrženih migrantov so obsegala skrb zbujujoče informacije, ki so nakazovale, da slovenska policija migrante obravnava na načine, ki presegajo njene pristojnosti. Zasedili smo čedalje pogostejša poročila, da slovenska policija migrante, ki skušajo v Sloveniji zaprositi za azil, brez obravnave izroča hrvaški policiji. Ob tem zbujejo skrb tudi številni dokazi, da so migranti, ki so predani hrvaški policiji, žrtve zlorab in nasilja.

Če slovenska policija sodeluje s hrvaško, je to skrb zbujujoče, saj se hrvaška policija grozovito znaša nad migranti. Obstaja vrsta dokazov, da hrvaška policija migrante pretepa, muči in okrade, prav tako pa je nekaj migrantov utrpelo tudi trajne telesne poškodbe (invalidnost). Če obstaja sum, da slovenska policija sodeluje pri tem početju, se nam to zdi nedopustno, saj bi to pomenilo, da slovenski organi posredno ali neposredno sodelujejo pri nelegalnem mejnem režimu in tudi pri zločinah nad migranti.

Namen telefona je bil navezati stik z migranti, ki se nahajajo na območju Republike Slovenije (RS) in želijo zaprositi za azil. Predvidevali smo, da bo mreža državljanov RS, ki bo posrednik med migranti in policijskimi enotami, zmanjšala število ilegalnih vračanj beguncev brez uresničene pravice do azilnega postopka. Prav tako smo migrantom, ki so se znašli na območju RS, pomagali, da so navezali hiter in varen stik z najbližjo policijsko postajo.

Poročilo obsega analizo dostopnih podatkov iz javnih virov in že obstoječih poročil, ki so jih pripravile različne organizacije na terenu, ter informacije, pridobljene z delovanjem telefonske linije Info Kolpa. Telefonsko linijo je sprva, julija 2018, vzpostavila organizacija Pravno-informacijski center nevladnih organizacij (PIC), saj je na podlagi številnih pričevanj postalo jasno, da je slovenska policija začela sistematično kršiti pravice do azila in izvajati kolektivni izgon migrantov na Hrvaško pod pretvezo meddržavnega sporazuma. PIC se je v začetku septembra iz vodenja številke umaknil, skupina Info Kolpa pa je nadaljevala z drugo številko. Pričujoče poročilo zajema to obdobje – med 11. septembrom in 7. novembrom 2018. Telefonska številka je bila namenjena obveščanju migrantov o njihovih pravicah in sprejemanju informacij o kršitvah le-teh. Nekatere skupine migrantov so s številko kontaktirale, ko so že bile na ozemlju RS, z izrecno željo, da naj se v

njihovem imenu obvesti najbližjo policijsko postajo o njihovi geografski lokaciji in nameri o zaprositvi za mednarodno zaščito, kar je bilo tudi storjeno s klicem na pristojno policijsko postajo ali sporočilom na elektronski naslov postaje. Takšnih skupinskih primerov je v poročilu zabeleženih 20 (106 oseb), od tega so bile v šestih primerih osebe sprejete v azilni postopek v RS (27 oseb), v sedmih primerih so bile vrnjene na Hrvaško in nato čez zeleno mejo neformalno v Bosno in Hercegovino (BiH) (skupaj 39 oseb), zgolj ena oseba pa je po izročitvi na Hrvaško lahko začela postopek za mednarodno zaščito in ni bila izgnana v BiH. V sedmih primerih (39 oseb) ni znano, kaj se je z osebami zgodilo, saj se po posredovanju slovenske policije niso več oglasile.

Za to obstajajo trije verjetni razlogi:

- osebe niso želele nadaljnje komunikacije;
- policisti so jim zasegli telefone zaradi izvajanja preiskave;
- hrvaška policija jim je pri izgonu v BiH telefone uničila ali odvzela.

Proti koncu leta 2018 je komunikacija po telefonu zamrla. Postalo je namreč očitno, da policija vztraja pri sistematičnem zavračanju in izgonih prosilcev za azil, četudi je bila predhodno obveščena o njihovem namenu podati prošnjo za azil v RS in četudi so bile s tem seznanjene druge državne institucije in nevladne organizacije, ki se ukvarjajo z varovanjem človekovih pravic. Zato telefonska številka ni več služila svojemu prvotnemu namenu dajanja pomoči ljudem v stiski. Namen vzpostavitve številke je bil intervenirati v nezakonito in neetično ravnanje policije, ki množico ljudi namerno in sistematično zadržuje v nečloveških življenjskih razmerah in jih izpostavlja brutalnemu nasilju. Omenjeno policijsko nasilje je pripomoglo tudi k temu, da so se ljudje pred policijo skrivali po gozdovih in/ali prečkali nevarne rečne tokove, zaradi česar beležimo tudi primere smrti zaradi izčrpanosti, podhladitve ali utopitve. V zadnjem času je postalo jasno, da tudi pristojne državne institucije nočejo jasno ugotoviti in obsoditi sistematičnih kršitev človekovih pravic s strani policije in MNZ, ki je takšno delovanje ukazalo z internimi navodili. Zato je namen tega poročila opozoriti na konkretne kršitve, kolektivne izgone, sistematično zavračanje pravice do azila, zlorabe pooblastil na policijskih postajah in na nasilje nad migranti, ki poteka med policijskimi postopki na slovenski in hrvaški strani meje.

Dostopni podatki o sistematičnem kršenju pravice do azila s strani slovenske policije

Slovenija leži na robu schengenskega območja, na katerem naj se ne bi izvajal mejni nadzor. Posledično je nadzor na zunanjem robu tega območja toliko bolj okrepljen in militariziran, saj tukajšnje države s svojim represivnim aparatom opravljajo funkcijo varovanja in poostrelega nadzora. To funkcijo slovenska policija na meji uveljavlja že dlje časa, pogosto tudi z nezakonitim delovanjem in grobim kršenjem človekovih pravic. Najbolj očitno se je to pokazalo lani s sistematičnim kršenjem pravice do mednarodne zaščite in množičnimi izgoni na Hrvaško na podlagi sporazuma med obema državama, ki velja od leta 2006 in dopušča vračanje ljudi brez kakršnegakoli varstva pravic ali pravnih varoval (glej Sporazum med Vlado RS in Vlado RH o izročitvi in sprejemu oseb ..., 2006). Na podlagi tega sporazuma je bilo v letu 2018 iz Slovenije na Hrvaško izgnanih 4653 ljudi.

Številnim je tako onemogočena zaprositev za azil v RS: vrnjeni so hrvaški policiji, kjer so izpostavljeni nevarnostim fizičnega in psihičnega nasilja, mučenja, kraje in izgona čez zeleno mejo v BiH. Nevladne organizacije v Sloveniji so že julija 2018 poročale, da slovenska policija preprečuje migrantom, da bi zaprosili za azil v RS, in jih nezakonito vrača na Hrvaško (glej Amnesty International Slovenije, 2018; Pravno-informacijski center, 2018). Takšno ravnanje policije so v poročilih nevladnih organizacij Amnesty International in PIC v intervjujih potrdili migranti, ki so bili iz Slovenije vrnjeni na Hrvaško in nato v BiH. Očitke o nepravilnem ravnanju je vodstvo policije in notranje ministrstvo z nekdanjo ministrico Vesno Györkös Žnidar takrat vztrajno zanikalo (glej Ministrstvo za notranje zadeve, GPU, 2019). Kljub jasnim dokazom o nezakonitem ravnanju se je obsodb vzdržala tudi varuhinja človekovih pravic Vlasta Nussdorfer. Ta je imela celo tiskovno konferenco skupaj z Ministrstvom za notranje zadeve, na kateri je bilo ministrici Györkös Žnidarjevi omogočeno, da iz prostorov Varuha človekovih pravic nevladnike javno obtoži organiziranja migracij. S tem je sprožila medijski linč proti PIC, četudi je ta zgolj obveščal policijo o namerah oseb, ki so želele zaprositi za mednarodno zaščito in so se nahajale na območju Republike Slovenije. Na neupravičene obtožbe ministrice se je odzval tudi Matevž Krivic (glej Božič, 2018).

Očitne nepravilnosti v ravnanju slovenske policije pri obravnavi oseb, ki so vstopile na območje RS in so nameravale zaprositi za mednarodno zaščito, so razvidne že iz samih statistik, ki jih je na svoji spletni strani objavila slovenska policija. V letu 2018 je slovenska policija obravnavala 9149 neza-

konitih prehodov meje, na Hrvaško pa je bilo po mednarodnem sporazumu o vračanju prisilno vrnjenih 4653 oseb (glej Uprava uniformirane policije, Sektor mejne policije, 2019). Velika večina ilegalnih prehodov meje so prehodi slovensko-hrvaške meje, vendar iz statističnih podatkov ni razvidno, koliko prehodov natančno. Na Hrvaško je bilo vrnjenih več kot polovico vseh oseb, ki so bile obravnavane zaradi ilegalnega prehoda meje. V vsem letu 2018 je v Sloveniji za azil zaprosilo 2875 oseb, pri čemer ta številka ne zajema tudi tistih, ki so zaprosili za mednarodno zaščito potem, ko so bili vrnjeni v RS po dublinskem postopku. V letu 2017 je bilo na policijskih postajah obravnavanih 1934 ilegalnih prehodov meje, hrvaškim policistom je bilo vrnjenih 767 oseb, za azil pa je zaprosilo 1476 oseb. Pri tem je vredno pripomniti, da ni znano, koliko oseb je bilo vrnjenih na Hrvaško v neformalnem postopku z neposrednim prevozom do meje, prav tako pa je bil marsikdo vrnjen več kot enkrat.

Sistematična praksa onemogočanja pravice do azila in množičnega vračanja se je lani začela konec maja, ko je nekdanji generalni direktor policije Simon Velički v navodilu z datumom 25. 5. 2018 slovenskim policistom naročil, naj v mešanih patruljah slovenskih in hrvaških policistov osebe, ki jih ujamejo pri ilegalnem prečkanju meje, vrnejo v obravnavo hrvaški policiji. Hrvaška policija je zanikala (Škerl Kramberger, 2018; 2019), da bi bila kakorkoli obveščena o tem navodilu, očitno pa je, da se je z junijem na slovenskih policijskih postajah uveljavila praksa: 1. množičnega onemogočanja tega, da bi migranti lahko izrazili namero o zaprositvi za azil in 2. sistematičnih kolektivnih izgonov na Hrvaško.

Pisarna Varuha človekovih pravic je februarja letos v svojem končnem poročilu o obisku policijskih postaj objavila podatke o ilegalnih prehodih meja in številu izraženih namer o zaprositvi za azil. Na PP Črnomelj so v maju 2018 obravnavali 379 oseb, od katerih jih je 371 zaprosilo za azil, kar je skoraj 98-odstotni delež vseh obravnavanih oseb. V juniju se je na PP Črnomelj vodenje postopkov drastično spremenilo: od 412 obravnavanih oseb je za azil zaprosilo zgolj 13 oseb, kar pomeni zgolj tri odstotke vseh oseb v primerjavi z 98 odstotki v maju (Varuh človekovih pravic, 2019a). Ta podatek priča o prikrivanju dogajanja na mejnih policijskih postajah in množičnih malverzacijah pri vodenju azilnih postopkov s strani slovenske policije. Takšna radikalna sprememba v vodenju postopkov korelira z izdajo spornega navodila s strani direktorja policije Simona Veličkega o vračanju migrantov hrvaški policiji v primeru mešanih patrulj z dne 25. 5. 2018.

Kršenje zakonodaje z onemogočanjem pravice do azila je z mesecem junijem postalo sistematično in se je s PP Črnomelj razširilo tudi na druge obmejne postaje, kot so na primer PP Metlika, PP Ilirska Bistrica in

PP Dragonja, kršitve pa so prisotne tudi na drugih območjih. V navodilih za obravnavo migrantov s strani vodstva policije je neposredno s podpisi udeležena tudi sedanja generalna direktorica Tatjana Bobnar, ki je pred tem od leta 2009 opravljala funkcijo namestnice generalnega direktorja policije in je morala biti o nezakonitem delovanju policistov na meji gotovo obveščena.¹ Kljub zahtevi informacijske pooblaščenke o razkritju celotnih navodil skuša policija preprečiti razkritje cenzuriranih delov s tožbo na Upravnem sodišču RS, saj naj bi to ogrozilo izvajanje policijskih postopkov. Spomnimo, da hrvaška policija zanika, da bi vedela za takšno navodilo. Navodila najverjetneje vsebujejo tudi usmeritve za ravnanje z migranti, ki je v neskladju z zakonodajo in osnovnimi etičnimi standardi ravnanja z osebami, ki so v ranljivem položaju. Prav tako obstaja sum, da navodila vsebujejo napotek, naj policisti osebe razvrščajo na podlagi njihove narodnosti. Po našem mnenju se skuša s tožbo zakriti odgovornost vodstva policije za izdajo nezakonitih in neetičnih usmeritev za policiste na meji in resno ogrožanje varnosti več tisoč ljudi, ki so bili zaradi nezakonitega kolektivnega izгона dodatno izpostavljeni možnosti mučenja in kraje s strani hrvaške policije ter posredno vlogo slovenske policije pri izgonu čez zeleno mejo v BiH, kjer ni zadostne infrastrukture za nastanitev večjega števila brezdomnih oseb.

Nepravilnosti v delovanju policije in utemeljen sum o obstoju spornih praks je v vmesnem poročilu ugotavljal tudi urad Varuha človekovih pravic. Ta je brez predhodne napovedi 19. junija 2018 (La. Da., 2018) obiskal policijski postaji Črnomelj in Metlika, kjer je ugotovil, da manjka resna obravnavo osebnih okoliščin vsakega posameznika, v kateri bi policija lahko brez dvoma ugotovila, da oseba ni podala prošnje za azil ali pa ta ni bila uslišana (Varuh človekovih pravic, 2018a). Dvomljivo prakso presojanja o utemeljenosti prošnje za azil je Varuh ugotavljal na podlagi skopih izjav policije v uradnih zaznamkih in drugih dokumentacijah. Tako je v enem izmed zapisnikov o izročitvi in sprejemu oseb, ki se vodijo zaradi izvedbe sklenjenega mednarodnega sporazuma o vračanju med Slovenijo in Hrvaško, kot razlog vračanja zapisano, da je oseba »ekonomski migrant«. V drugih zapisnikih so bile po drugi strani kot razlog zapustitve matičnih držav navedene vojne razmere in versko preganjanje, kot njihova ciljna država sta bili zapisani Slovenija ali Nemčija, vendar so bile dotične osebe kljub temu vrnjene na Hrvaško na podlagi meddržavnega sporazuma o izročitvah ob ilegalnem prehodu meje. Na tem obisku so uslužbenci urada Varuha človekovih pra-

¹ Tatjana Bobnar je podpisana pod internimi navodili za policijo »Načrt za izvedbo poostregega nadzora« z datumom 30. maja 2018. Cenzurirana verzija navodil je skupaj z drugo dokumentacijo v zvezi s policijskimi navodili, tudi z že omenjenim navodilom z dne 25. maja 2018, dostopna na povezavi: <https://push-forward.org/sites/default/files/2019-05/New%20Doc%202018-12-19%2023.03.09%281%29.pdf> (4. december 2019).

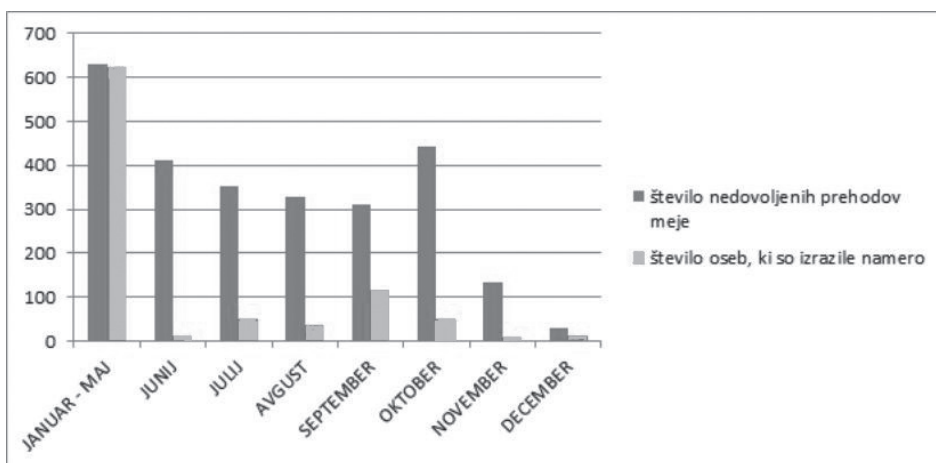
vic potrdili tudi, da je na PP Črnomelj prisotna oseba, ki jo je policija obravnavala 7. junija 2018.

Ta oseba je ravnanje policije opisala takole:

[V]erbalno agresivni (govorili naj bi jim grde besede in njihov ton je bil zelo osoren). Eden od tujcev je na vprašanje, ali lahko gre na stranišče, dobil udarec v obraz, drugi tujec (ker ni razumel angleškega ukaza, da se mora uleči na tla) pa je najprej dobil brco, nato se je ulegel v napačen položaj in takrat ga je policist oplazil z električno palico (to je opisal kot »It was black colour it was in three steps«). Po osebni preiskavi jih je policija peljala v manjši kontejner. Policija jim je ob podpisu dokumentov zagotovila, da podpisujejo dokumente za azil in da jih bodo naslednji dan odpeljali v begunski kamp, a jih je naslednji dan z avtom odpeljala na postajo hrvaške mejne policije. (Varuh človekovih pravic, 2018b)

Takšno nasilno ravnanje ne velja za vse primere, vendar vseeno priča o načinu vodenja postopkov obravnave migrantov na policijskih postajah. Kljub očitnim dokazom o sistematičnem kršenju človekovih pravic na policijskih postajah so 7. septembra 2018 uslužbenci pisarne Varuha človekovih pravic pod vodstvom Vlaste Nussdorfer izvedli tiskovno konferenco skupaj z nekdanjo ministrico za notranje zadeve Vesno Györkös Žnidar in nekdanjim državnim sekretarjem Boštjanom Šeficem, ki sta bila v vrhu Ministrstva za notranje zadeve v času izdaje depeš in nezakonitega ravnanja policije. Oba sta neposredno odgovorna za sistematično kršenje pravice do mednarodne zaščite in prikrivanje nezakonitih praks pri vodenju postopkov z migranti na meji. Na omenjeni tiskovni konferenci je bilo sporočilo pisarne Varuha, da na podlagi obstoječih dokazov ni mogoče ne potrditi ne ovreči pričevanja oseb, ki jim je bila onemogočena možnost zaprositve za mednarodno zaščito in ki so bile izpostavljene nasilju policije. Prav tako je 26. in 27. septembra 2018 policijske postaje Ilirska Bistrica, Črnomelj in Metlika obiskala delegacija Urada Visokega komisariata Združenih narodov za begunce (UNHCR) iz regionalne pisarne v Budimpešti. Ta obisk je bil napovedan. Delegacija je pohvalila korektno delo policije in ni zaznala nikakršnih resnih kršitev v postopkih (Ministrstvo za notranje zadeve, Generalna policijska uprava, 2018). Varuh človekovih pravic je 15. februarja 2019 izdal tudi končno poročilo o ravnanju policistov na meji (Varuh človekovih pravic, 2019a; 2019b), ki vsebuje statistike o osebah, ki so bile obravnavane zaradi ilegalnega prehoda meje, pa tudi podatke o številu oseb, ki so zaprosile za

mednarodno zaščito (slika 1). Vendar Varuh človekovih pravic ne glede na jasnost podatkov, ki pričajo o očitnih spremembah v vodenju postopkov, ni bil pripravljen ovreči ali potrditi očitkov o nezakonitem ravnanju policije oziroma vsaj sprožiti resne preiskave, ki bi vodila do razjasnitev. Prav tako ima Varuh celotno vsebino cenzuriranih policijskih navodil, ki sovpadajo z drastičnim padcem števila prosilcev za azil, vendar tega do danes še ni storil.

Slika 1: Delež oseb, ki so bile obravnavane zaradi ilegalnega prehoda meje, v primerjavi s številom oseb, ki so zaprosile za azil, na PP Crnomelj. Vir: Varuh človekovih pravic, 2019a.

V depešah in poročilih se vodstvo slovenske policije sklicuje na tako imenovane »zlorabe azilnih postopkov« (glej npr. Hočevnar, 2018; Infokolpa, n. d.). Nujno je omeniti, da odločanje, kdo je upravičen do azila in kdo ne, ni v pristojnosti policije ali prevajalcev, ki jih spremljajo. Drži, da številni prosilci za azil po nastanitvi v kampih ne ostanejo v Sloveniji, temveč potujejo naprej v druge države, po navadi v tiste, kjer živijo njihovi sorodniki, ki jim lahko ponudijo podporno okolje. Pomemben razlog za predčasno zapustitev države je tudi dejstvo, da azilni postopki v Sloveniji lahko trajajo tudi leto dni in več (glej Primorske novice, 2018; Pravno-informacijski center, 2017), za delovno dovoljenje je treba čakati devet mesecev (glej 23. člen Zakona o zaposlovanju in delu tujcev), mesečna žepnina pa znaša 18 evrov (Petrovčič, 2017). Takšne razmere, v katerih ni možnosti preživetja in integracije, silijo ljudi, da zapustijo državo in iščejo možnosti za preživetje drugje. Dolgotrajni in zapleteni birokratski postopki, restriktivna zakonodaja in nasilje na meji postavljajo Slovenijo v strukturno vlogo države na robu Evropske unije, katere naloga je vzpostavljanje pogojev, ki migracije otežujejo in

ljudem onemogočajo dostop do sredstev za dostojno življenje. To vlogo pa izpolnjuje ne glede na nasilje, ki ga povzroča, in sistematične kršitve nacionalne in mednarodne zakonodaje, ki zadeva varstvo človekovih pravic.

Slovenska policija je tako v letu 2018 na Hrvaško uradno vrnila 4653 oseb, ki jih je obravnavala zaradi ilegalnega prehoda meje. V veliki večini teh primerov je bila kršena pravica do azila. Glede na pričevanja oseb, ki so bile verizno vrnjene prek Hrvaške v BiH, postopke na slovenskih policijskih postajah v številnih primerih spremljajo tudi nasilje, grožnje in podpisovanje dokumentov v slovenščini brez prevodov.² Po prijettu so osebe pripeljane na policijsko postajo, kjer sledijo odvzem prstnih odtisov, slikanje obraza ter hiter in površen intervju s pomočjo prevajalca. V poročilih terenske skupine No Name Kitchen (NNK) zasledimo tudi pričanja o očitni agresiji, rasizmu in pristranskosti nekaterih prevajalcev (glej npr. Border Violence Monitoring, 2019a). Pogosto prevajalci tudi zaslišujejo prosilce za azil, za kar niso usposobljeni ali pooblašeni. Temu sledi odvzem 250–500 evrov (ki jih policija odvzame tudi na silo s preiskovanjem žepov) zaradi prekrška ilegalnega prehoda meje in nastanitev v celici ali kontejnerju. Včasih so zagotovljena suha oblačila, voda in nekaj hrane, včasih pa so osebe prisiljene spati v mokrih oblačilih na tleh, brez hrane ali vode. Po več urah ali dnevih sledi vrnitev v roke hrvaške policije po meddržavnem sporazumu. Vredno je opomniti, da postopki tega sporazuma, ki velja že od leta 2006, niso v skladu s temeljnimi pravnimi načeli, saj ne omogočajo minimalnega pravnega varstva v obliki svetovanja ali pritožbe. V veliki večini primerov nato sledita ponovna obravnava na hrvaški policijski postaji in izgon čez zeleno mejo v BiH. Ta postopek na meji praviloma spremljata tepež in kraja telefonov in denarja. V organizaciji UNHCR so v poročilu *Desperate Journeys*, ki so ga objavili septembra 2018 (UNHCR, 2018),³ med 2500 izprašanimi osebami, ki so bile prisilno vrnjene iz Hrvaške v BiH, zabeležili 1500 primerov zavrnitve pravice do dostopa do azila in 700 primerov nasilja v obliki tepeža in kraje. Slovenska policija tako zdaj že od junija zavestno množično izroča migrante hrvaški policiji, čeprav ve, da bodo lahko izpostavljeni brutalnemu nasilju s strani hrvaških državnih organov. S tem aktivno in ob polni vednosti krši načelo nevračanja v primeru nevarnosti mučenja, zato je nujno takojšnje prenehanje veljavnosti meddržavnega sporazuma o izročitvah, pod pretvezo katerega se dogajajo sistematične in grobe kršitve človekovih pravic.

2 Kolektivne izgone oz. vračanja (*push-backe*) iz Slovenije je v svojem poročilu zabeležila tudi skupina Border Violence Monitoring (glej Border Violence Monitoring 2018a; 2018b; 2018d; 2019b).

3 Za posodobljeno različico poročila, ki zajema celotno leto 2018, glej UNHCR, 2019.

Eksternalizacija evropskih meja in sodelovanje hrvaške in slovenske policije

Odkar se je migracijska pot, ki je vodila čez Madžarsko, preusmerila in poteka čez Hrvaško in Slovenijo, hrvaška policija kot varuhinja meje Evropske unije izvaja fizično nasilje nad migranti, ki prečkajo hrvaško mejo, da bi tako utrdila neprepustnost svojih in evropskih meja. Hrvaška policija večino migrantov, ki jih ujame, pretepe, jim vzame telefone in denar ter jih nato prežene na drugo stran meje z BiH. O fizičnem nasilju hrvaške policije nad migranti redno poročajo mediji ter hrvaške in druge nevladne organizacije. O brutalnem nasilju so poročali tako mednarodni mediji (npr. Guardian, glej Tondo, 2018; New York Times, glej Higgins, 2018) kot mednarodne humanitarne organizacije (UNHCR, Save the Children in Human Rights Watch)⁴. Prav tako je decembra 2018 nevladna organizacija Border Violence Monitoring objavila posnetke (Border Violence Monitoring, 2018c), na katerih je prikazanih 54 primerov kolektivnega prisilnega vračanja oz. izgonov med 29. septembrom in 10. oktobrom 2018, v katerih je bilo čez zeleno mejo na območje BiH prisilno vrnjenih vsaj 350 oseb. Posnetek prikazuje prisilno vračanje iz Hrvaške v BiH v okolici Bihaća, podobni kolektivni izgoni pa še vedno vsakodnevno potekajo tudi v okolici meje pri Veliki Kladuši.

Sistematično nasilje hrvaške policije nad migranti v obliki kraje in razbijanja mobilitelov je dokumentirano in brez ovir poteka že dve leti. V letu 2017 je takšno nasilje potekalo predvsem v bližini srbsko-hrvaške meje pri mestu Šid, z lanskim letom pa so se iste prakse policijskega nasilja začele izvajati nad migranti, ki so prečkali bosansko-hrvaško mejo. V enem od kolektivnih izgonov v Srbijo je življenje izgubila šestletna afganistanska deklica Madina Hussiny. Družina je prečkala mejo iz Srbije v Hrvaško, da bi zaprosili za azil, vendar jih je hrvaška policija s silo razgnala. V noči z 20. na 21. november 2017 je Madino med bežanjem po tračnicah zbil vlak. Primer je raziskovala hrvaška varuhinja za človekove pravice in zahtevala posnetke termokamer, ki pa jih policija za radi »tehničnih težav« ni zagotovila. Po predložitvi dokazov s strani Varuha za človekove pravice državno tožilstvo ni bilo pripravljeno sprožiti preiskave proti policiji, saj naj bi bilo dokazov premalo. Primer je trenutno na Evropskem sodišču za človekove pravice. Podobni primeri prikrivanja dokazov o nasilju s strani hrvaške policije so bili prisotni tudi v lanskem letu, vendar objavljeni posnetki kolektivnih izgonov, nešteta pričevanja in pretepeni ljudje, ki so prisilno pregnani v BiH čez zeleno mejo, pričajo o sistematičnem nasilju. Glede na pričevanja kolek-

4 Glej UNHCR, 2019; Human Rights Watch, 2018; številna poročila organizacije Save the Children (Save the Children's Resource Center, n. d.).

tivni izgon poteka tako, da je ujeta skupina s kombijem odpeljana v bližino zelene meje z BiH v relativni bližini (po navadi okoli 20 kilometrov) Velike Kladuše ali Bihaća. V nekaterih primerih policisti v kombi najprej spustijo solzivec, pozimi vklopijo hladno klimo in divje vozijo (No Name Kitchen, SOS Team Kladuša in Balkan Info Van, 2018), kar vodi v poškodbe in bruhanje. Nato v divjini v bližini meje spuščajo iz vozila po eno ali dve osebi hkrati. Okoli te osebe se sklone krog s črnimi maskami zamaskiranih policistov ali pa se oblikuje kordon, ki začne s tepežem, z brcami in udarci s pendreki. Uporabljeni naj bi bili tudi električni paralizatorji, električne palice in streli v glavo z gumijastimi naboji. Z udarci in preganjanjem s psi so ljudje prisiljeni v beg čez mejo nazaj v BiH. Pred tem je osebam odvzeta osebna lastnina, kot so denar in telefoni, kdor pa zaprosi za azil, je deležen dodatnih udarcev. V zimskih mesecih se je med oblikami mučenja pojavila tudi praksa odvzemanja oblek in obutve, kar v snežnih razmerah pomeni veliko nevarnost podhladitve in ozeblin na posameznih delih telesa, posledično pa tudi nevarnost amputacije. Vsi primeri kolektivnega izгона ne potekajo v takšni obliki, vendar so kljub temu pogosti. UNHCR je tako v svoji raziskavi med januarjem in avgustom (UNHCR, 2018), v kateri je izprašal 2500 oseb, potrdil 1500 primerov onemogočenja zaprositve za azil in 700 primerov uporabe nasilja s strani hrvaške policije. Posamezna pričevanja o izgonih iz Slovenije in Hrvaške v BiH od junija lani beležijo skupine No Name Kitchen, SOS Team Kladuša in Balkan Info Van (No Name Kitchen, SOS Team Kladuša in Balkan Info Van, n. d.).

Kljub dokazanemu sistematičnemu nasilju je hrvaška policija lani pridobila deset milijonov evrov iz evropskih skladov (Hina, 2018a), ta denar pa bo namenjen predvsem za nastanitve policistov v bližini meja, vzdrževanje dveh helikopterjev ter nakup terenskih vozil in opreme za nadzor meje. Prav tako je hrvaški policiji Evropska komisija konec leta namenila slabih sedem milijonov (Hina, 2018b) za krepitev zunanje evropske meje. Tako slovenska kot hrvaška policija opravljata nalogo eksternalizacije⁵ evropskih meja v obliki sistematičnega kršenja človekovih pravic in izvajanja nasilja nad najranljivejšimi skupinami. Slovenska in hrvaška policija sodelujeta pod pogoji, ki jih določa že omenjeni sporazum o izročitvah. Po prijemu osebe, ki je ilegalno prečkala mejo, policija ignorira izraženo namero o zaprositvi za azil in uradno dokumentacijo izpolni, kot da oseba ni zaprosila za azil in je zato lahko obravnavana v skladu s postopkom izročitve. V tem postopku je osebam odvzeta tudi lastnina, kot so telefoni in denar. V postopku izročitve slovenski policisti osebne predmete zaprejo v kuverte in osebam dajo ustrezno označene zapestnice. Te kuverte nato izročijo hrvaški policiji, ki v

⁵ Za več o pojmu glej preostale prispevke tega tematskega bloka (op. ur.).

veliki večini primerov predmetov ne vrne oziroma jih uniči ob kolektivnem izgonu čez mejo. Množica takšnih kuvert in zapestnic je bila najdena v divjini na hrvaško-bosanski meji v bližini Bihaća. Obstaja resen sum, da so bile uporabljene v postopku izročitve, kar dodatno dokazuje potek kolektivnih izgonov na slovensko-hrvaški in hrvaško-bosanski meji.

Pomembno je opozoriti, da slovenska policija z vračanjem oseb, ki jih ni spustila v azilni postopek, ampak so bile obravnavane po meddržavnem sporazumu, krši mednarodno načelo nevračanja (*non-refoulement*) v primeru resne nevarnosti mučenja. Da ta nevarnost obstaja, pričajo tako poročila aktivistov s terena kot poročila mednarodnih organizacij. Čeprav je slovenska policija vedela za očitke o nasilju hrvaške policije in kolektivnih izgonih čez mejo, je v letu 2018 Hrvaški predala 4653 ljudi, od katerih so bili številni izpostavljeni nasilju in kraji. Balkanska migracijska pot poteka čez tukajšnji prostor že več let in je ena od točk vstopa v Evropo za ilegalizirane osebe, ki jim je zgolj zaradi narodnosti ali revščine onemogočeno legalno prečkanje meja. Pot se začne v Grčiji, na otokih v Egejskem morju, kamor večina ljudi prispe iz Turčije. Na petih od teh otokov obstajajo koncentracijska taborišča, financirana s sredstvi iz evropskih skladov, zapustitev otokov je onemogočena, demonstracije zaradi nevzdržnih razmer pa so utišane s pendreki, deportacijami in sodnimi postopki. Obstajata še dve drugi glavni poti v Evropsko unijo, iz Maroka v Španijo in iz Libije v Italijo. Z oblastmi v Libiji in Maroku imajo države in Evropska unija že dalj časa sklenjene dogovore o financiranju mejnih policij v obliki dostave čolnov, džipov in ograj ter nadzorne opreme za naloge omejevanja migracij z vsemi sredstvi. Eksternalizacija evropskih meja poteka tako na Balkanu kot v Severni Afriki, Turčiji in Grčiji, to pa poteka v obliki velikih finančnih donacij, bilateralnih sporazumov o pospešenih deportacijah, biometričnih popisov in baz podatkov prstnih odtisov, urjenja obmejnih policij in dostavljanja opreme za nadzor in lov, postavljanja ograj in financiranja deportacijskih centrov.

Opis delovanja telefona⁶

Prostovoljci so ob obiskih Velike Kladuše migrantom delili informacije o azilnem postopku v Sloveniji: kako poteka postopek, kateri so pristojni organi, kakšne so pravice in obveznosti v posameznih fazah postopka. Zaradi vse pogostejših pričevanj migrantov o nelegalnih vračanjih oz. izgonih s

6 Od tod naprej je poročilo nekoliko skrajšano, predvsem izpuščamo vizualno gradivo. Za celotno poročilo glej <https://push-forward.org/porocilo/report-illegal-practice-collective-expulsion-slovene-croatian-border> (op. ur.).

strani slovenske policije in v luči prej omenjenih nepojasnjenih diskrepanc v uradnih podatkih o deležu migrantov, ki so izrazili namero o zaprositvi za azil na posameznih policijskih postajah, so prostovoljci migrantom dali tudi telefonsko številko, na katero se lahko obrnejo po prečkanju meje. Telefonska številka deluje po principu *AlarmPhona*⁷, ki se je že izkazal kot učinkovit v nekaterih drugih delih Evrope (Hrvaška, Španija, Grčija, Italija), kjer se prav tako soočajo s problematiko nelegalnih izgonov migrantov na morju in drugod (grško-turška meja). Namen tovrstnih telefonskih števil je tudi neodvisno spremljanje prehodov meje in nadziranje ravnanja policije.

Sredi julija 2018 je Pravno-informacijski center vzpostavil telefonsko linijo, da bi migrantom dajal informacije glede njihovih pravic in obveščal pristojne policijske organe o osebah, ki nameravajo zaprositi za mednarodno zaščito in se nahajajo v Republiki Sloveniji. Vzpostavitev telefonske linije, ki je delovala 24 ur, je bila odziv na čedalje pogostejša in skrb zbujujoča pričevanja oseb, ki sta jih tako hrvaška kot slovenska policija obravnavali z nasiljem in jim onemogočali pravico do mednarodne zaščite. Takšno neetično in nezakonito ravnanje je v juniju in vseh nadaljnjih mesecih postalo množična in sistematična praksa na policijskih postajah, zato je bil namen takšne telefonske linije tudi nadzor policijskih postopkov, da bi ti potekali v skladu z zakonodajo in osnovnimi standardi spoštovanja človeškega življenja. Iz BiH so namreč prihajala tudi pričevanja, da so bili na policijskih postajah zavrtnjeni tudi mladoletni in družine ter druge ranljive osebe, slovenska policija pa je na ta način osebe izpostavljala nevarnostim mučenja in kraje pri izgonih na Hrvaško ter dolgotrajnemu bivanju v nečloveških razmerah v taboriščih Mednarodne organizacije za migracije (IOM) v BiH. Prav tako so bili zabeleženi primeri nasilnega in kaznivega delovanja slovenske policije.

Postopek delovanja telefona zajema dajanje osnovnih informacij osebam glede njihove pravice do mednarodne zaščite. Pridobivale pa so se tudi povratne informacije o spornem delovanju policije na meji in o razmerah v Veliki Kladuši. Osebe so se oglasile po prečkanju slovensko-hrvaške meje, ko so bile že v RS, v primerih, ko so to same želele, so sporočile tudi svoje ime, starost, državo izvora, lokacijo v RS in število oseb v njihovi skupini. Nato je PIC z njihovo potrditvijo, da želijo zaprositi za mednarodno zaščito, in da naj pokliče policijo, obvestil pristojne organe o lokaciji oseb in njihovi nameri, da zaprosijo za azil. Člani PIC so tako po telefonu ali elektronski pošti obveščali policijske postaje. Glede na pogovore je bilo v dveh mesecih šestnajst intervencij v primerih skupin, ki so predhodno izrazile namero o zaprositvi za azil. V trinajstih primerih so policisti na meji upoštevali zakonodajo in so osebe predali v azilni postopek, v treh primerih pa so zavrtnili,

⁷ Glej spletno stran <https://alarmphone.org/en/>.

da teh skupin nikoli ni bilo na navedenem območju. Pozneje se je izkazalo, da so bile vrnjene čez mejo.

Sedmega septembra 2018 je sledila skupna tiskovna konferenca Ministrstva za notranje zadeve in varuhinje človekovih pravic, na kateri je med drugim ministrica Vesna Györkös Žnidar obtožila neimenovano nevladno organizacijo domnevno spornega obveščanja policijskih postaj o osebah, ki želijo zaprositi za pomoč, in označila obvestilo policistom, da morajo spoštovati zakonodajo, kot problematično. Ni trajalo dolgo, da so mediji odkrili, da je neimenovana nevladna organizacija PIC, čemur je sledil medijski linč časopisa Delo. Organizacija PIC je s prakso vodenja reševalne telefonske linije prenehala zaradi strahu pred ogroženostjo nadaljnjega delovanja organizacije, skupina Info Kolpa pa je z delovanjem svoje telefonske številke takšno prakso nadaljevala.

Vredno je opozoriti, da navedbe tedanje ministrice za notranje zadeve Vesne Györkös Žnidar na novinarski konferenci z varuhinjo človekovih pravic z dne 7. septembra 2018, da so prostovoljci policijo obveščali o lokaciji migrantov, ko so bili ti še na Hrvaškem, ne držijo. V nekaterih primerih so migranti telefonsko številko res kontaktirali že pred prehodom meje ali iz Velike Kladuše. V teh primerih so jim prostovoljci razložili namen in delovanje telefonske številke, ki izvaja monitoring le na ozemlju Republike Slovenije, ter jih prosili, naj ponovno stopijo v kontakt z njimi po prečkanju meje.

Namen vzpostavitve alarmphona je bil preprečiti nelegalno ravnanje policije in dodatne žrtve zaradi represivnega režima onemogočanja legalnih prestopov meja. Z opozarjanjem policije, da so nevladne organizacije in Varuh človekovih pravic obveščeni o primerih migrantov, ki nameravajo zaprositi za azil v Sloveniji, skuša spodbuditi policijo k bolj previdnemu ravnanju in preprečiti nelegalne izgone migrantov, ki jih dodatno potiskajo v ranljiv položaj. Sekundarni namen je beleženje morebitnega nelegalnega ravnanja policije.

Med 11. septembrom in 7. novembrom 2018 je Info Kolpa na policijske postaje z elektronsko pošto ali telefonskimi klici intervenirala dvajsetkrat, skupaj je bilo s skupinah, ki so stopile v stik, 106 oseb. O prisotnosti oseb so bili poleg policijskih postaj obveščeni tudi Varuh človekovih pravic, organizacija Amnesty International Slovenia in v nekaterih primerih tudi generalna policijska postaja. V šestih primerih (39 oseb) so policisti odpeljali skupine v nadaljnji azilni postopek, v šestih primerih (27 oseb) so bile osebe kolektivno izgnane in so se pozneje oglasile iz BiH, v enem primeru pa se je oseba po izročitvi oglasila iz Hrvaške. V sedmih primerih (39 oseb) se osebe, s katerimi je bil vzpostavljen kontakt, niso več javile: za njimi se je izgubila sled in tudi njihova številka ni bila več aktivna. Morebitni razlog, da se niso

oglasili, je, da bodisi sami niso želeli nadaljevati komunikacije, bodisi jim je policija pri obravnavi odvzela mobitele zaradi preiskave, bodisi pa so bili vrnjeni na Hrvaško, kjer jim je policija ob nasilnem izgonu čez zeleno mejo odvzela in razbila telefone.

V nadaljevanju navajamo nekaj primerov delovanja telefona.

Primer št. 1

Čas in kraj: 11. 9. 2018, Preloka v bližini Vinice

Vodenje postopkov: Policijska postaja Črnomelj

Število oseb in razplet: Policisti PP Črnomelj so prijeli skupino 15 oseb iz Afganistana, Irana in Pakistana. Trem mladoletnim osebam so omogočili pravico do azilnega postopka, 12 drugim je bila pravica do azila onemogočena in so bili vrnjeni na Hrvaško.

Kaj se je dogajalo: 11. 9. 2018 je na telefonsko številko poklicala skupina 15 ljudi iz Afganistana, Irana in Pakistana, ki je okoli 11. ure dopoldne prečkala mejo v bližini kraja Preloka pri Vinici, ki je v pristojnosti PP Črnomelj. V skupini so bile tudi družine in mladoletni. V jutranjih urah se je skupina oglasila po telefonu. Ko je bilo pojasnjeno, da je zgolj policija pristojna za azilne postopke in je neposredna pomoč lahko kazniva, so sporočili, da lahko kontaktiramo s policijo. Okoli pol dvanajste ure so bili o prisotnosti skupine in njihovi nameri za zaprositev za azil po elektronski pošti obveščeni PP Črnomelj, Varuh človekovih pravic in PIC. Med četrto in peto uro popoldne je skupina poklicala tudi urgentno številko policije, kjer so jim svetovali, naj se premaknejo k najbližji cesti, da jih bo patrulja lahko opazila. Čez tri dni se je oseba, ki je bila v komunikaciji, oglasila iz azilnega kampa v Ljubljani. Od 15 oseb v skupini je policija trem mladoletnim omogočila pravico do azilnega postopka, 12 oseb pa je vrnila na Hrvaško.

Primer št. 2

Čas in kraj: 11. 9. 2018, v bližini Dalnjih Njiv in Vinice

Vodenje postopkov: Policijska postaja Črnomelj

Število oseb in razplet: sedem odraslih oseb, ni znano

Kaj se je dogajalo: 11. 9. 2018 je okoli šeste ure popoldne številko kontaktirala skupina sedmih Afganistancev in sporočila svojo lokacijo v bližini kraja Dalnje Njive v okolici Vinice. Skupina je izrazila namero o zaprositvi za azil. Okoli pol šestih so bili obveščeni PP Črnomelj, Varuh človekovih pravic in PIC. Kaj se je zgodilo z osebami, ni znano, ker tudi njihova številka ni bila več aktivna.

Primer št. 3

Čas in kraj: 12. 9. 2018, v Dalnjih Njivah v bližini Vinice

Vodenje postopkov: Policijska postaja Črnomelj

Število oseb in razplet: štirje odrasli iz Afganistana, ni znano

Kaj se je dogajalo: Okoli 14. ure se je oglasila skupina štirih oseb, ki so v Slovenijo vstopile v bližini kraja Dalnje Njive. Ob 17.30 so bili obveščeni PP Črnomelj, Varuh človekovih pravic in Amnesty International. Naslednji dan ob dveh popoldne se je skupina še vedno nahajala v gozdu, potem se je izgubil stik z njimi, številka pa je bila neaktivna.

Primer št. 4

Čas in kraj: 13. 9. 2018, lokacija ni bila sporočena

Vodenje postopkov: ni znano

Število oseb in razplet: mož, žena in 9-mesečni dojenček so bili sprejeti v azilni postopek

Kaj se je dogajalo: Nekaj čez 15. uro se je oglasil mož alžirske družine, ki se je nahajala na območju Slovenije. Njegova žena naj bi bolehalo za rakom na dojki, potovala sta skupaj z 9-mesečnim dojenčkom. Zaradi strahu pred deportacijo na Hrvaško in nato v BiH niso poslali lokacije in sami niso želeli klicati policije. Ker so želeli, da prostovoljci pokličejo policijo, je bila obveščena policijska postaja Črnomelj. Družina z dojenčkom je preživela noč zunaj, po prepričevanju so naslednji dan privolili, da bodo sami poklicali policijo. Petnajste septembra se je družina oglasila iz kampa (po vsej verjetnosti iz Logatca).

Primer št. 5

Čas in kraj: 15. 9. 2018, Tanča Gora v bližini Črnomlja

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: devet oseb (tri družine, štirje otroci), ni znano

Kaj se je dogajalo: Skupina treh družin iz Sirije se je 15. 9. ob 12.20 oglasila iz gozda na slovenski strani. Mož, ki je bil na poti sam z otrokom, je sporočil, da želijo azil, vendar sami niso imeli dobroimetja na telefonu, da bi lahko poklicali na policijsko postajo. Zato so bili s številke Info Kolpa obveščeni PP Črnomelj, pisarna Varuha za človekove pravice in slovenska pisarna Amnesty International. Skupina se po dveh urah ni več oglasila in ni znano, kaj se je z njimi zgodilo.

Primer št. 6

Čas in kraj: 19. 9. 2018, Sveti Peter v bližini Sečovelj

Vodenje postopkov: PMP Dragonja

Število oseb in razplet: tri osebe, sprejete v azilni postopek

Kaj se je dogajalo: Skupina je ob 2.40 ponoči sporočila, da se nahaja v Sloveniji v bližini kraja Sveti Peter pri Sečovljah. Prav tako so povedali, da je ena oseba v skupini poškodovana. Zjutraj okoli 9. ure je bila obveščena PMP Dragonja, skupini pa je bilo sporočeno, naj počaka na avtobusni postaji. Enaindvajsetega septembra so sporočili, da so nastanjeni v azilnem kampu.

Primer št. 7

Čas in kraj: 19. 9. 2018, Sečovlje

Vodenje postopkov: PMP Dragonja

Število oseb in razplet: tri osebe, ni znano

Kaj se je dogajalo: Malo pred pol tretjo ponoči se je oglasila skupina treh oseb iz Alžirije, ki so se nahajale na območju Slovenije. Sporočile so, da na poti tri dni niso imele hrane ali vode. Sporočeno jim je bilo, naj gredo v prvo vas in prosijo za pomoč. Zjutraj okoli 9.30 je Info Kolpa o njihovi nameri o zaprositvi za azil obvestila PMP Dragonja, Varuha človekovih pravic in Amnesty International Slovenia. Na policijsko postajo sta bila poslana tudi številka mobilnega telefona skupine zaradi lažje komunikacije in obvestilo, da čakajo na avtobusni postaji pri OŠ Sečovlje. Kaj se je z osebami zgodilo, ni znano.

Primer št. 8

Čas in kraj: 21. 9. 2018, Sečovlje

Vodenje postopkov: PMP Dragonja

Število oseb in razplet: štiri osebe, sprejete v azilni postopek

Kaj se je dogajalo: Enaindvajsetega septembra malo pred polnočjo se je po prestopu v Slovenijo v bližini Sečovelj oglasila skupina štirih oseb iz Alžirije. Te osebe so poslale svoja imena in rojstne datume. Klicatelj je z glasovnim sporočilom dal vedeti, da je bolan. Več dni so bili na poti peš. Poslana je bila tudi lokacija, zato so bile obveščene PMP Dragonja, PP Piran, pisarna Varuha človekovih pravic in pisarna Amnesty International. Čez dva dni so klicatelji sporočili, da so bili sprejeti v azilni postopek in da so nastanjeni na zaprtem oddelku azilnega kampa v Ljubljani.

Primer št. 9

Čas in kraj: 22. 9. 2018, v bližini Sečovelj

Vodenje postopkov: PMP Dragonja

Število oseb in razplet: štiri osebe, sprejete v azilni postopek

Kaj se je dogajalo: Dvaindvajsetega septembra se je okoli četrte ure zjutraj iz bližine ceste med PMP Sečovelje in vasjo Dragonja oglasila skupina štirih oseb iz Alžirije. Sporočili so, da več dni niso jedli in da potrebujejo zdravniško oskrbo. V skupini sta bila tudi dva mladoletnika. Ob 4.00 je Info Kolpa njihovo namero o zaprositvi za azil in lokacijo sporočila PP Piran, PMP Dragonja, Varuhu človekovih pravic in organizaciji Amnesty International. Četrtega oktobra so sporočili, da so nastanjeni v azilnem kampu v Ljubljani.

Primer št. 10

Čas in kraj: 23. 9. 2018, med Vinico in Sinjim Vrhom

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: tri osebe iz Irana, iz Slovenije izgnane na Hrvaško in potem v BiH

Kaj se je dogajalo: Okoli 17.00 se je z območja pristojnosti PP Črnomelj oglasila skupina treh oseb iz Irana. Ko je klicatelj potrdil, da to dovoli, so o njihovi lokaciji in nameri za zaprositev za azil bili obveščeni PP Črnomelj, Varuh človekovih pravic in Amnesty International. Prav tako jim je bila posredovana kontaktna številka skupine. Čez dva dni se je skupina oglasila iz Velike Kladuše v BiH. Slovenska policija jih je po obravnavi izročila hrvaški policiji, nato so bili verižno vrnjeni v BiH. Na PP Črnomelj so jim zaračunali 230 evrov globe zaradi prekrška, ilegalnega prehoda meje, sledil pa je kolektivni izgon.

Primer št. 11

Čas in kraj: 28. 9. 2018, okolica vasi Maršiči v bližini mejnega prehoda Sočerga

Vodenje postopkov: PMP Sočerga

Število oseb in razplet: dve mladoletni osebi iz Alžirije, ni znano

Kaj se je dogajalo: Osemindvajsetega septembra okoli pol ene ure ponoči sta se oglasila dva mladoletnika iz Alžirije, ki sta poslala lokacijo iz bližine vasi Maršiči. Eden od njiju je bil bolan in ni mogel več nadaljevati poti. Takoj je bila obveščena PMP Sočerga, prav tako ji je bila poslana kontaktna številka mladoletnikov. Pozneje se mladoletnika nista več oglasila in ni znano, kaj se je z njima zgodilo.

Primer št. 12

Čas in kraj: 30. 9. 2018, med Vinico in Dalnjimi Njivami

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: pet oseb (ena mladoletna), deportirane na Hrvaško in nato v BiH

Kaj se je dogajalo: Okoli devete ure zjutraj je skupina petih oseb sporočila, da so na območju Republike Slovenije in želijo zaprositi za azil. Ko so poslali imena in lokacijo, so bili policisti PP Črnomelj obveščeni o njihovi nameri za zaprositev za azil in lokaciji. Elektronska pošta je bila poslana tudi Varuhu človekovih pravic in organizaciji Amnesty International. V skupini je bila tudi mladoletna oseba. Drugega oktobra se je klicatelj oglašil iz BiH in pojasnil, da jih je slovenska policija predala hrvaškim policistom, ti pa so jih nato pretepli in okradli ter izgnali v BiH.

Primer št. 13

Čas in kraj: 30. 9. 2018, okolica Dalnjih Njiv

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: šest oseb iz Iraka, ni znano

Kaj se je dogajalo: Tridesetega septembra se je ob pol desetih zjutraj oglašila skupina šestih oseb iz Iraka, med njimi sta bila tudi dva mladoletnika. Sporočili so, da se nahajajo v bližini Dalnjih Njiv, na njihovo željo pa je bila obveščena PP Črnomelj, prav tako je bila na policijsko postajo posredovana njihova kontaktna številka. Povedali so, da že dlje časa nimajo hrane in da so izčrpani. Obveščena sta bila tudi Varuh človekovih pravic in Amnesty International. Okoli 15.30 je klicatelj sporočil, da je prišla policija. Od 16.00 dalje se niso več oglašali, prav tako je bila njihova številka neaktivna. Kaj se je z njimi zgodilo in ali so bili sprejeti v azilni postopek, ni znano.

Primer št. 14

Čas in kraj: 3. 10. 2018, Mali Nerajec

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: pet oseb, deportirane na Hrvaško in nato v BiH

Kaj se je dogajalo: Tretjega oktobra ob 11.00 dopoldne se je z območja v pristojnosti PP Črnomelj oglašila skupina petih oseb. Po potrditvi, da se njihova lokacija lahko sporoči varnostnim organom, je bila lokacija zaradi slabih izkušenj s PP Črnomelj sporočena PP Krško in PMP Dragonja. Prav tako sta bila obveščena Varuh človekovih pravic in Amnesty International. Skupino je pozneje ujela policija, nato so bili prek Hrvaške verižno vrnjeni v BiH.

Primer št. 15

Čas in kraj: 3. 10. 2018, Pirče pri Kostelu

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: ena oseba, deportacija na Hrvaško, tam sprejeta v azilni postopek

Kaj se je dogajalo: Tretjega oktobra se je okoli 21.00 iz okolice Pirč pri Kostelu oglasila ena oseba iz Alžirije. Na njeno željo so bili o njeni nameri za zaprositev za azil obveščeni pristojni organi. Po elektronski pošti so bili obveščeni PP Kočevje, Generalna policijska postaja in Amnesty International. Oseba je bila deportirana na Hrvaško, tam ji je bilo omogočeno zaprositi za azil.

Primer št. 16

Čas in kraj: 4. 10. 2018, okolica Preloke v bližini Vinice

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: devet oseb iz Alžirije, Maroka, Zahodne Sahare in Sirije. Osem ljudi je bilo verižno vrnjenih v BiH, eni mladoletni osebi so slovenski policisti omogočili zaprositi za azil.

Kaj se je dogajalo: Četrtega oktobra 2018 se je okoli sedme ure zjutraj oglasila skupina devetih oseb. Poslali so imena, rojstne datume in države izvora ter lokacijo. Prav tako so sporočili, da ima mladoletnik v skupini poškodovano nogo. Malo po 10. uri dopoldne je bila na njihovo željo policija obveščena o njihovi lokaciji in nameri za zaprositev za azil. Obveščene so bile PP Črnomelj, PP Kočevje, Generalna policijska postaja, pisarna Varuha človekovih pravic in pisarna Amnesty International v Sloveniji.

Primer št. 17

Čas in kraj: 24. 10. 2018, okolica Krškega in Ljubljana

Vodenje postopkov: Azilni dom na Viču

Število oseb in razplet: tri osebe (mladoletne), sprejete v azilni postopek

Kaj se je dogajalo: Štiriindvajsetega oktobra okoli 10. ure dopoldne se je iz okolice Krškega oglasila skupina treh mladoletnikov. Izrazila je namero za zaprositev za azil in sporočila, da je v okolici Krškega, vendar ni poslala natančne lokacije. Njihova namera za zaprositev za azil je bila sporočena na PP Krško. Naslednji dan so sporočili, da so v Ljubljani. Poslan jim je bil naslov azilnega doma na Viču, nato so sporočili, da so na poti tja. Pozneje so se oglasili iz azilnega kampa v Ljubljani.

Primer št. 18

Čas in kraj: 27. 10. 2018, cesta med Balkovci in Preloko

Vodenje postopkov: PP Črnomelj

Število oseb in razplet: enajst oseb, deset oseb iz Irana sprejetih v azilni postopek, ena oseba iz Afganistana veržno vrnjena v BiH

Kaj se je dogajalo: Sedemindvajsetega oktobra se je okoli 13.30 oglasila skupina enajstih oseb iz Irana in Afganistana. Sporočili so svoja imena in lokacijo, Info Kolpa je nato obvestila PP Črnomelj o njihovi lokaciji. V skupini so bili štirje mladoletniki, policija je deset oseb iz Irana sprejela v azilni postopek. Ena oseba (17-letnik iz Afganistana) je bila ločena od skupine na policijski postaji, kjer so ji onemogočili zaprositev za azil, nato pa je bila vrnjena na Hrvaško in potem v BiH.

Primer št. 19

Čas in kraj: 29. 10. 2018, v bližini Staroda

Vodenje postopkov: PP Ilirska Bistrica

Število oseb in razplet: tri osebe, zavrnjena pravica do azila, vrnitev na Hrvaško in nato v BiH

Kaj se je dogajalo: Devetindvajsetega oktobra okoli pol enajste ure dopoldne so se oglasile tri osebe iz Iraka in Alžirije z namero o zaprositvi za azil v Sloveniji. Obveščena sta bila PP Ilirska Bistrica in Varuh človekovih pravic, skupini pa je bilo naročeno, naj policijo počaka ob cesti. Okoli 11.30 dopoldne je skupino našla policija, ki je nato tem osebam na policijski postaji vzela prstne odtise. Potem so bili kolektivno vrnjeni na Hrvaško, od koder so jih izgnali v BiH. Po pričevanju so bili med vračanjem tudi pretepeni.

Primer št. 20

Čas in kraj: 7. 11. 2018, Sežana

Vodenje postopkov: PP Sežana

Število oseb in razplet: osem oseb iz Irana, ni znano

Kaj se je dogajalo: Sedmega novembra okoli 23. ure je skupina osmih državljanov Irana sporočila, da so prispeli v mesto Sežana in da bi radi zaprosili za azil v Sloveniji. Obveščena je bila PP Sežana, po telefonu je policist tudi sporočil, da so eno skupino migrantov že našli. Skupina se pozneje ni več oglasila in ni znano, kaj se je z njimi zgodilo.

Kaj se dogaja na policijskih postajah v Sloveniji?

Tu je zbranih nekaj povzetkov pričevanj oseb, ki so bile verižno vrnjene iz Slovenije na Hrvaško in nato v BiH. Pričevanja so dostopna v poročilih, ki so jih od junija 2018 do januarja 2019 pripravljale aktivistične organizacije No Name Kitchen, Balkan Info Van in SOS Team Kladuša.⁸

Prvo pričevanje

Trinajstega junija 2018 je skupina štirih oseb iz Afganistana (starih 16, 17, 30 in 39 let) prečkala mejo v bližini vasi Zilje. Skupino je kmalu po prečkanju meje ujela patrulja slovenske policije. Eden od policistov je opazil, da Hamid (intervjuvanec) uporablja GPS, in ga je obtožil tihotapstva. Nato ga je napadel verbalno in z udarci v glavo. Skupina je bila odpeljana na PP Črnomelj, kjer je bil opravljen postopek identifikacije. Mladoletni Hamid je zaprosil za mednarodno zaščito, vendar ga je policija preslišala. Skupina je bila prisiljena v podpisovanje dokumentov v slovenščini brez prevodov, eden od dokumentov, ki ga je podpisal Hamid, je bil tudi dokument, da bo vlogo skrbnika zanj v postopku prevzel njegov bratranec. Dokument je izdal CSD Črnomelj. Postopki na PP so trajali sedem ur, skupina je bila nato verižno vrnjena v BiH.

Drugo pričevanje

Osmega julija 2018 je Benedict s skupino devetih oseb prestopil slovensko-hrvaško mejo, po prestopu Kolpe pa se je skupina razšla. Benedict je šel proti mestu Vinica, da bi našel avtobusno postajo, v bližini mesta pa je lokalna prebivalka poklicala policijo. Na PP Črnomelj je večkrat zaprosil za mednarodno zaščito, saj je njegovo življenje doma ogroženo, prav tako je zahteval pravno pomoč. Policist, ki ga je obravnaval, je začel nanj kričati, da naj neha govoriti, in se je sploh vedel agresivno. Policistka mu je med obravnavo rekla, naj neha govoriti o azilu, sicer mu bo nekaj razbila na glavi. Nato je bil prisiljen podpisati dokument v slovenščini, ki ni bil preveden, zato ni vedel, kaj podpisuje. Pozneje je bil zaprt v celici skupaj z devetimi drugimi osebami. Naslednji dan je bil deportiran na Hrvaško in potem v BiH.

Tretje pričevanje

Sedemindvajsetega julija 2018 je skupina šestih moških iz Alžirije, Tunizije in Maroka več dni pešačila iz Velike Kladuše do Črnomlja. V bližini mesta je

⁸ Poročila so dostopna na No Name Kitchen, SOS Team Kladuša in Balkan Info Van, n. d.

lokalna prebivalka poklicala policijo, ki jih je odpeljala na policijsko postajo. Hakim je večkrat izrazil zahtevo za azil, vendar jim je palestinski prevajalec povedal, da nimajo možnosti zaprositi za azil zaradi svoje narodnosti. Izmed šestih je policija opravila intervju zgolj z eno osebo in ta intervju naj bi veljal za vseh šest: »Vsi smo zaprosili za azil, vendar niso želeli uslišati naše prošnje. Prevajalec je naredil zapisnik in nas vprašal: 'Zakaj ste izbrali to državo? Vi nočete ostati v Sloveniji, vi hočete v Francijo, zakaj torej tukaj prosite za azil?' Prevajalec nam je prav tako rekel, da nimamo v nobeni državi pravice, da zaprosimo za azil.« Po obravnavi je bila skupina odpeljana v manjši kamp, kjer so bili prisiljeni spat na tleh v kontejnerju.

Naslednji dan so bili prisiljeni podpisovati dokumente v slovenščini, zvečer okoli 19.00 pa jih je policist odpeljal na kraj, ki je bil videti kot smetišče, kjer so bili kolektivno izročeni hrvaški policiji. Od tam so bili s kombijem prepeljani do zelene meje z BiH v bližini Velike Kladuše. Kombi so zapustili v parih, nato pa so jih napadli zamaskirani policisti in jih pretepli, uporabljene so bile tudi električne palice: »Ko smo prispeli do meje, so nam rekli, naj zapustimo avtomobil v parih. Med zupuščanjem avtomobila nas je policist v modri obleki začel tepsti s pendrekom. V gozdu je bilo temno. Mislil sem, da bom, če bom tekkel, mogoče prišel do Bosne in me bodo pustili pri miru. Po približno treh metrih pa so bili tam moški v temnih oblekah, ki jih nisem mogel dobro videti, saj je bila tema, oni pa so imeli očala za nočno gledanje in so me lahko videli. Tekel sem v japonkah in sem padel, ko sem poskusil pobegniti. Ujel me je in pretepel. Svojo električno palico je policist naslonil na moj vrat in spet sem se zrušil na tla. Prepričan sem bil, da me bo ubil.«

Četrto pričevanje

Petega avgusta 2018 je po desetih dneh hoje skupina trinajstih oseb iz Afganistana in Irana (dve družini in dva samska moška) vstopila na območje RS v bližini Ilirske Bistrice. V gozdu jih je opazila policijska patrulja. Ob prvem stiku je Asmin mož zaprosil za mednarodno zaščito, vendar mu je policist odgovoril, da jih bodo jutri deportirali. Na mestu so bili prisiljeni sleči oblačila, vključno z otroki in ženskami, policija pa je opravila pregled. Asmi je policist vzel hidžab in ga vrgel po tleh. Pri tem so ji policisti govorili: »Pičko mater.« In: »Here is Slovenia, here is no islam.« Po pregledu so bili odpeljani na PP Ilirska Bistrica, na postaji naj bi bilo tudi osebje UNHCR in Mednarodne organizacije za migracije (IOM), ki pa ni sodelovalo v azilnih postopkih. Pri obravnavi je sodeloval iranski prevajalec, osebe pa so povedale svoja imena, narodnosti, kje so vstopile v Slovenijo in kakšen je njihov namen v Sloveniji. Policija je nato vse fotografirala in jim odvzela prstne odtise, bili so

tudi prisiljeni podpisati dokumente, ki jih niso razumeli in jih tudi prevajalec ni želel prevesti. Skupina je na postaji preživela en dan, nato so jo z enim zaprtim kombijem odpeljali na kraj, kjer so jo izročili hrvaški policiji. Hrvaški policisti so jih nato odpeljali do zelene meje z BiH v bližini Velike Kladuše, kjer so jim razbili telefone, odrasle fizično napadli in jih izgnali čez mejo.

Peto pričevanje

Petnajstega avgusta 2018 je Ahmad s skupino osmih oseb vstopil na območje Slovenije in želel pot nadaljevati proti Italiji. Policijska patrulja je skupino ujela v bližini vasi Stara Lipa in nato poklicala kombi, ki jih je po dvajsetih minutah vožnje pripeljal na PP Črnomelj. Tam so izpolnili vprašalnike s svojimi podatki, Ahmad pa je bil edini, ki ni zaprosil za azil v Sloveniji. Vsem je policija odvzela prstne odtise in ko so videli, da je bil Ahmad že četrtič v Sloveniji, so ga obtožili tihotapstva. Dva policista sta ga nato odpeljala v kontejner, kjer sta mu začela groziti in ga pretepati. Poleg sta na stolah sedeli dve policistki in opazovali dogajanje. Ahmad je bil edini pretepen, policija pa je nato osem oseb izročila hrvaški policiji, ki jih je izgnala v BiH. V Sloveniji je za azil lahko zaprosil zgolj 16-letni fant.

Šesto pričevanje

Enaindvajsetega avgusta 2018 je po šestih dneh hoje tričlanska družina (od 17 do 40 let) iz Irana prestopila hrvaško-slovensko mejo. Po približno 15 kilometrih hoje jih je opazil lokalni prebivalec, ki je poklical policijo. Nato je prišlo trinajst policistov, skupina pa je v strahu pred deportacijo rekla, da so iz Sirije. Policisti so se obnašali agresivno in zahtevali, da naj se uležejo na tla, nato pa so opravili pregled. V Zahrinem modrcu so našli tisoč evrov, ki jih niso vrnili. Eden od policistov je od Dariusa (17 let) zahteval, da naj odklene svoj telefon; ko je to zavrnil, pa ga je policist fizično napadel z brcami in mu zlomil roko. Napadli so tudi mater in očeta. Nato so jih odpeljali na PP Črnomelj, Dariusa pa so zaradi tožb o bolečini v roki odpeljali v zdravstveni dom. Tam ga je z opornico oskrbel zdravnik, vendar o policijskem obisku ni napisal poročila. Na policijski postaji je bil prisoten arabski prevajalec, družina pa je nato razložila, da so iz Irana in da so v strahu pred deportacijo rekli, da so iz Sirije. Zaprosili so tudi za mednarodno zaščito, vendar jim je bila ta pravica zanikana. Bili so prisiljeni v podpisovanje dokumentov brez prevodov, nato pa so bili izročeni hrvaški policiji. Ti so jih vrnili prek zelene meje v BiH, do Velike Kladuše so pešali še 20 kilometrov.

Sedmo pričevanje

Drugega septembra 2018 je skupino desetih moških iz Indije, Nigerije in Slonokoščene obale blizu slovenskega naselja Obrov prišla slovenska policija, potem ko so dva tedna pešačili čez Hrvaško. Policista sta jih pridržala, nato pa sta jih odpeljala do približno pol ure oddaljene avtocestne meje. Na slovenski strani meje so policisti na postaji zabeležili njihovo ime, nacionalnost in starost ter jih fotografirali. Ko so migranti vprašali glede azila, so jim policisti v odgovor rekli le: »Ne.« Nato so jih slovenski policisti molče pospremili skozi carino k hrvaški obmejni policiji. Ti so jih nemudoma nastanili v kontejnerje blizu mejnega prehoda, v katerih so bili čez noč zaklenjeni brez hrane in vode. Prav tako so jim policisti zasegli denar. Zjutraj so jih s kombijem odpeljali na mejo z Veliko Kladušo, do koder je bilo približno pet ur vožnje, ki so jih migranti morali preživeti v zaprtem kombiju ob pomanjkanju zraka, zaradi česar so v kombiju bruhal. Na nekaterim iz skupine že znanem območju, kamor so jih pripeljali hrvaški policisti, so jim ti dejali, da naj pešačijo do Bosne. Ko je eden iz skupine vprašal, ali mu lahko vrnejo telefon, mu ga je policist pred očmi razbil, drugemu iz skupine pa so pred očmi raztrgali sto evrov, ki so mu jih pred tem zasegli. Nato je skupina morala dolgo v noč pešačiti, da je lahko prišla nazaj v Veliko Kladušo.

Osmo pričevanje

Šestintridesetletni Afganistanec je 16. avgusta 2018 prečkal mejo, bil obravnavan in nastanjen v azilnem domu na Viču. Devet dni je bil v azilnem domu in že imel izkaznico prosilca za mednarodno zaščito, ko ga je v ponedeljek, 27. avgusta, pri avtobusni postaji prišla policija, medtem ko se je sprehajal skozi središče Ljubljane. Odpeljala ga je v zaprti center za pridržanje (verjetno v Postojni), kjer je bil priprt deset dni. Petega septembra ga je nato slovenska policija z avtom odpeljala na hrvaško mejo, kjer sta ga dva policista pospremila do kombija, ki je čakal na drugi strani meje. Po šesturni vožnji v kombiju so ga na hrvaško-bosanskem mejnem prehodu blizu Šturlića pričakali štirje hrvaški policisti. Ko je izstopil iz kombija, ga je policija začela pretepati s pendreki. Po nekajminutnem tepežu so mu rekli, naj gre sam na bosansko stran meje.

Deveto pričevanje

Šestnajstega septembra 2018 je skupino štirinajstih ljudi, med katerimi sta bila dva mladoletnika in 60 let star gospod, deset kilometrov od slovensko-hrvaške meje v gozdu opazil policist. Ko so prišle okrepitev, so jih

preiskali, jim vzeli imetje in jih odpeljali na policijsko postajo, kjer niso imeli dostopa do prevajalca, njihova prošnja za azil pa je bila ignorirana. Morali so podpisati dokumente v slovenščini, dva mladoletnika pa so policisti prisilili, da sta jih podpisala kot polnoletna. Po približno sedmih urah, ko so dali prstne odtise in informacije, so jih s kombijem odpeljali na hrvaško mejo, kjer so jih čakajoči hrvaški policisti nemudoma odpeljali v kontejnerje. Skupina je ponovno izrazila namero o zaprositvi za azil, a so jo tudi hrvaški policisti ignorirali. Vzeli so njihove podatke in prav tako prisilili mladoletnika, da sta se registrirala kot polnoletna. Skupina je bila zaprta približno deset ur brez hrane in vode. Za hrano so bili prisiljeni plačati policistom, da so jim jo kupili, vodo pa so morali piti iz straniščne školjke. Potem so jih v kombiju peljali približno pet ur do območja blizu meje, nekje na podeželju. Tam so jih pričakali štirje policisti s črnimi maskami, ki sta se jim pridružila še dva policista. Skupaj so enega po enega v skupini začeli pretepati s pendreki. Iranca v skupini so poklicali iz kombija in mu ponujali plastično vrečko z zlomljenimi telefoni, češ da naj jo prime, ko pa je ta iztegnil roke, so ga začeli udarjati in nanj kričati. Zaseženega imetja jim niso vrnili. Ko je eden v skupini zaprosil za vrnitev imetja, so to odklonili, a so ga nehali udarjati, saj, kot je dejal izpraševani migrant, »če vedo, da lahko nekdo govori angleško, te osebe ne tepejo, saj vedo [hrvaška policija], da lahko posreduje informacije [o nasilju policistov na mejah]«.

Deseto pričevanje

Trinajstega septembra 2018 je skupino Pakistancev in Afganistancev, med katerimi je bil tudi mladoletnik, hrvaška policija deportirala v BiH. Hrvaški policiji so jih predali slovenski policisti, ki so jih prijeli približno deset kilometrov od italijanske meje po desetih dneh hoje iz Velike Kladuše. Ko so jih slovenski policisti prijeli, so jim zasegli telefonske polnilce, denar in nekaterim telefone, rekoč, da jim bodo imetje vrnili, a jim ga niso. Ko so jih odpeljali na policijsko postajo, je intervjuvanec zaprosil za azil, a je dobil odgovor: »V Sloveniji je azil zaprt (In Slovenia, asylum is closed).« Tu so bili pridržani 24 ur, potem pa so jih predali hrvaški policiji. Ta jih je s kombijem pripeljala na mejni prehod blizu Šturlića. Pet policistov jim je ukazalo, naj izstopijo iz kombija, nakar so jim najprej razbili telefone, nato pa so jih pretepli s pendreki. Intervjuvanec je bil v času intervjuja že štiri mesece v Bosni, v Evropo pa je v tem času poskušal priti že petkrat, a so ga policisti vselej pretepli, oropali in prisilno izgnali nazaj v Bosno.

Enajsto pričevanje

Skupino treh Maročanov je hrvaška policija 9. oktobra 2018 prisilno izgnala v BiH. Pred tem jih je v Sloveniji, nekje med vasema Sušak in Rupa, prijela slovenska policija. Odpeljala jih je na bližnjo policijsko postajo, kjer so bili pridržani en dan. Tam so imeli dostop do prevajalca, ki pa jim je dejal, da v Sloveniji ni azila in da naj gredo nazaj v BiH. Podpisati so morali dokumente o pridržanju, v slovenščini. Nato so jih odpeljali na hrvaško policijsko postajo blizu meje, kjer so bili pridržani dva dni v majhni celici z velikim številom ljudi in le enim obrokom v 48 urah. Skupaj s še sedmimi ljudmi jih je hrvaška policija peljala na območje, oddaljeno le nekaj ur, kjer pa so morali čakati približno deset ur v avtu, v katerem je primanjkovalo kisika. Okoli dveh zjutraj so jih peljali na gozdno območje blizu reke in meje z BiH. Tam so jih pričakali policisti v črnih uniformah in s črnimi maskami, ki so jim razbili telefone, pokradli denar in jih brutalno pretepli s pendreki in brcami, medtem ko so nanje kričali, da naj gredo o nazaj v Bosno.

Dvanajsto pričevanje

Triindvajsetega oktobra 2018 je bila skupina 32 ljudi iz Bangladeša prisilno izgnana iz Hrvaške v BiH. Približno dva dni pred tem so jih ujeli trije policisti nekje na cesti A1 v Sloveniji. Intervjuvanec jim je povedal, da hoče azil v Sloveniji, vendar je dobil odgovor: »Ne, ne, ne.« Potem so jim na policijski postaji vzeli prstne odtise in jih fotografirali, prav tako so morali podpisati dokumente v slovenščini, ne da bi jim bil dan na voljo prevajalec. Le dvema fantoma iz skupine, ki sta bila stara 18 let, so dovolili vstopiti v azilni postopek, preostalih 30 so naslednji dan predali hrvaški policiji. Ta jih je s kombiji pripeljala na mejni prehod Maljevac, kjer so jim policisti dejali, da naj gredo eden po eden iz kombija in začnejo teči proti Bosni. Ko so začeli teči po klancu navzdol, so se spotaknili ob vrvi, ki so jih nastavili policisti. Policisti so pridrveli za njimi in jih pretepli s pendreki.

Trinajsto pričevanje

Enajstega novembra 2018 je skupina sedemnajstih migrantov iz Bangladeša in Pakistana skušala prečkati reko Kolpo pri Vinici. Štirje od njih niso znali plavati, zato so počakali na hrvaški strani, preostali pa so prečkali reko. Slovenski policisti so jih verjetno videli z daljnogledom in so jih pričakali na slovenski strani reke, medtem ko so lokacijo preostalih štirih sporočili hrvaški policiji, ki jih je prišla iskat. Trinajst migrantov so slovenski policisti odpeljali na policijsko postajo, kjer so ti morali brez prisotnosti prevajalca

podpisovati dokumentacijo v slovenščini. Izrazili so, da hočejo azil, vendar prošnja ni bila uslišana. Dva mladoletnika v skupini sta v dano dokumentacijo še posebej zapisala, da hočeta azil, nakar so policisti prečrtali napisano in kot ciljno državo napisali Italijo. Med obravnavo na postaji slovenske policije je bila po pričanju intervjuvanca prisotna rjavolasa policistka z lasmi do ramen, katere identifikacijska številka naj bi bila 00448801. Okoli 10. ure naslednji dan so jih predali hrvaški policiji, nakar so 14 ljudi iz skupine odpeljali na neznano lokacijo, kjer so bili ves dan zaprti v kombiju brez hrane, vode in sanitarij. Okoli polnoči so jih nato v skupini 30 ljudi (skupaj z Afganistanci in Pakistanci, ki jih je ujela hrvaška policija) odpeljali na hrvaško-bosansko mejo in jim razbili telefone ter vzeli denar. Tam so jih v skupini po tri prignali iz kombija na cesto, kjer je bila na vsaki strani vrsta policistov, med katerimi se je moral posameznik prebiti, medtem ko so ga ti brutalno topli. Tepež je v tem primeru čakal le moške, ženski policisti niso pretepati.

Štirinajsto pričevanje – utopitev

Sedemindvajsetega novembra 2018 je skupino enajstih ljudi iz Alžirije nekje na območju reke Reke opazila policija, nakar je skupina skušala zbežati. Nekdo iz skupine je pobegnil tako, da je skočil v reko. Posnemati ga je želel drugi, ki pa ni znal plavati in je kljub poskusom gasilcem, da bi ga rešili, utonil. Za utapljajočim se je v vodo skočil še nekdo iz skupine in ga poskušal rešiti, zaradi česar ga je policija, ko ga je prijela, najprej odpeljala v bolnišnico, po enournem obisku bolnišnice pa so ga policisti privedli na policijsko postajo, kjer so že bili preostali. Skupina zdaj sedmih ljudi je na policijski postaji čakala približno štiri ure. Potem so jih odpeljali na uradni mejni prehod med Slovenijo in Hrvaško, kjer jih je pričakalo okoli štirinajst policistov. Tam so jih drugega za drugim slekli in preiskali, prav tako pa so jim zasegli denar in mobilne telefone. Odvzeti so jim bili prstni odtisi, bili so fotografirani in podpisati so morali dokument. Nato so jih odpeljali neznan kam, kjer so prestopili v kombi, nakar so se peljali približno 20 minut na območje ob meji nekje med Maljevcem in Buhačo. Okoli 1.40 zjutraj so drugega za drugim odpeljali iz kombija in jih začeli pretepati. Policisti so nosili črne uniforme in črne maske.

Petnajsto pričevanje

Skupina petih ljudi, med katerimi je bila štiričlanska družina, se je 2. decembra 2018 zaradi izčrpanosti predala slovenski policiji pet kilometrov od gozdnega predela pri slovensko-hrvaški meji. Nato jih je policija privedla k bližnji policijski postaji (nedoločeni) v Sloveniji, približno 30 minut stran od

njihovega prvotnega stika s policijo. Kljub prošnji za azil so enega migranta iz skupine, ki je bil sicer mladoleten, policisti obtožili laganja, ker se je skušal predstaviti kot član družine, in ignorirali njegovo prošnjo za azil. Intervjuvanca je policija pozneje odvedla na sekundarno lokacijo, ki jo je opisal kot zapor in je bila približno uro oddaljena od prvotne policijske postaje. Pozneje so ga premestili na uradni mejni prehod s Hrvaško (nedoločen) in ga tam pridržali. Nazadnje so intervjuvanca odpeljali na uro in pol do dve uri oddaljen in odmaknjen del meje med Hrvaško in BiH, ki je od Velike Kladuše oddaljen približno 27 kilometrov, in ga s tepežem prisilno izgnali.

Šestnajsto pričevanje

Drugega decembra 2018 so Alžirca slovenski policisti pripeljali na policijsko postajo Brežice potem, ko so ga ujeli v taksiju. Od Velike Kladuše je namreč delno pešačil, delno pa najemal taksi. Taksi sta ustavila dva policista, dva pa sta nosila vojaško zeleno uniformo. Ko so policisti zabeležili njegove podatke in je podpisal dokumente, so ga naslednji dan odpeljali na mejni prehod Obrežje, kjer je bil pridržan deset ur brez hrane in vode. Nato so ga hrvaški policisti s kombijem odpeljali v bližino meje z Bosno med Maljevcem in Buhačo. Tja so ga pripeljali ob 11.00, pričakalo pa ga je pet policistov s črnimi maskami in črnimi uniformami, ki so ga pretepli s pendreki.

Sklep

Ugotovitve iz pričujočega poročila in že obstoječe raziskave ter zbrana pričevanja kažejo na skrb zbujujočo sliko delovanja slovenske policije pri obravnavi migrantov na policijskih postajah. Kršitve niso zgolj sporadične in odvisne od volje posameznih policistov, temveč je bilo sistematično zanižanje pravice do mednarodne zaščite zaukazano s samega vrha slovenske policije in ob vednosti vodilnih na Ministrstvu za notranje zadeve. Pričevanja oseb, ki so bile verižno izgnane iz Slovenije in prek Hrvaške v BiH, omenjajo nasilje, udarce, grožnje in prisilno podpisovanje neprevedenih dokumentov, ki ga zahtevajo slovenski policisti. Prav tako je Slovenija z izročitvijo več kot 4500 oseb na Hrvaško mnoge od njih izpostavila nevarnosti mučenja in kraj s strani hrvaške policije in tako povzročila dodatne travme ljudem v ranljivem položaju. Glede na predstavljeno gradivo so nujni naslednji ukrepi:

1. Takojšnje prenehanje kolektivnih izgonov na Hrvaško pod pretvezo meddržavnega sporazuma, takojšen suspenz veljavnosti tega

- sporazuma ter spoštovanje temeljne pravice do mednarodne zaščite in človeškega življenja.
2. Vzpostavitev civilnega nadzora nad delovanjem policije in vodenjem postopkov z migranti na južni meji, posebej v luči sistematičnih kršitev človekovih pravic.
 3. Polno razkritje vsebine spornih policijskih depeš in sprožitve preiskave proti nekdanjemu generalnemu direktorju policije Simonu Veličkemu, zdajšnji direktorici Tatjani Bobnar, nekdanji notranji ministrici Vesni Györkös Žnidar in nekdanjemu uslužbencu MNZ Boštjanu Šeficu zaradi suma zlorabe pooblastil.
 4. Preiskava proti posameznim policistom v primerih, ko je bila ugotovljena uporaba čezmerne fizične sile v obliki udarcev in brc proti osebam, ki so bile obravnavane na posameznih policijskih postajah na južni meji.

Literatura

- Amnesty International Slovenije (2018): *Vračanja in omejevanje dostopa do azila v Sloveniji – poročilo*. Dostopno na: <https://www.amnesty.si/prisilna-vracanja> (4. december 2019).
- Border Violence Monitoring (2018a): "He Found a Razor and Attempted to Commit Suicide by Cutting His Left Arm. A Police Officer Found Him Lying On the Ground Bleeding, but Did Not Provide Any Help." *Border Violence Monitoring*, 31. julij. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/violence-reports/july%20-31-2018-1000-slovenia-dol/> (4. december 2019).
- Border Violence Monitoring (2018b): "They Kicked into Our Back, Neck and Legs – They Fractured My Hand with Their Foot." *Border Violence Monitoring*, 21. avgust. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/violence-reports/august-21-2018-1600-caught-and-attacked-by-the-police-in-the-inner-slovenian-land-in-a-forest-by-the-town-crnomelj-viz%20-map-below/> (4. december 2019).
- Border Violence Monitoring (2018c): "Unverifiable Information from Unknown Migrants?" – First Footage of Push-backs on the Croatian-Bosnian Border. *Border Violence Monitoring*, 16. december. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/proof-of-push-backs/> (4. december 2019).
- Border Violence Monitoring (2018d): "He Did Not Behave Like a Translator, He Acted Like a Police Officer." *Border Violence Monitoring*, 30. december. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/violence-reports/december-30-2019-0000-vinica-slovenia/> (4. december 2019).

- Border Violence Monitoring (2019a): "The Officers Treated the Group in a Rough Way and Handcuffed One of Them." *Border Violence Monitoring*, 10. februar. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/violence-reports/february-10-2019-1430-novo-mesto-slovenia/> (4. december 2019).
- Border Violence Monitoring (2019b): "They Both Asked for Asylum but the Slovenian Police Denied It, Shouting: 'Taliban, Taliban!'" *Border Violence Monitoring*, 17. marec. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/violence-reports/march-17-2019-2100-croatia-slovenia-border-with-mountains-surrounding-them-the-border-police-station-was-in-front-of-them/> (4. december 2019).
- Božič, Kristina (2018): Krivic: Kakšen zločin je, če poveš nekemu, kakšne pravice ima? *Večer*, 18. september. Dostopno na: <https://www.vecer.com/krivic-kaksen-zlocin-je-ce-poves-nekomu-kaksne-pravice-ima-6569583> (4. december 2019).
- Higgins, Andrew (2018): As Winter Arrives, Thousands of Migrants Are Trapped in Bosnia. *The New York Times*, 8. december. Dostopno na: <https://www.nytimes.com/2018/12/08/world/europe/migrants-bihac-bosnia-croatia.html> (4. december 2019).
- Hina (2018a): Croatia Receives "Strong Support" for Its Schengen Area Bid. *N1*, 7. september. Dostopno na: <http://hr.n1info.com/English/NEWS/a329994/Croatia-receives-strong-support-for-its-Schengen-area-bid.html> (4. december 2019).
- Hina (2018b): Croatia Gets 6.8 Million Euro from EU to Strengthen Border Management. *Total Croatia News*, 20. december. Dostopno na: <https://www.total-croatia-news.com/politics/33159-border-management> (4. december 2019).
- Hočevar, Barbara (2018): Kje je meja nevladnikov? *Delo*, 13. september. Dostopno na: <https://www.delo.si/novice/slovenija/kje-je-meja-nevladnikov-90953.html> (4. december 2019).
- Human Rights Watch (2018): Croatia: Migrants Pushed Back to Bosnia and Herzegovina. *Human Rights Watch*, 19. november. Dostopno na: <https://www.hrw.org/news/2018/12/11/croatia-migrants-pushed-back-bosnia-and-herzegovina> (4. december 2019).
- InfoKolpa (n. d.): *Zbir policijskih depeš*. Dostopno na: <https://push-forward.org/sites/default/files/2019-05/New%20Doc%202018-12-19%2023.03.09%281%29.pdf> (4. december 2019).
- La. Da. (2018): Urad varuha človekovih pravic: Policija v Črnomlju in Metliki zanemarja osebne okoliščine prebežnikov. *MMC RTV*, 22. avgust. Dostopno na: <https://www.rtvsllo.si/slovenija/urad-varuha-clovekovih-pravic-policija-v-crnomlju-in-metliki-zanemarja-osebne-okoliscine-prebeznikov/463823> (4. december 2019).

- Ministrstvo za notranje zadeve, Generalna policijska uprava (2018): *Obisk predstavnikov regionalnega urada Visokega komisarja ZN za begunce septembra s pozitivnimi ugotovitvami za policijo*. Dostopno na: <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/95803-testno-sporocilo> (4. december 2019).
- Ministrstvo za notranje zadeve, Generalna policijska uprava (2019): *Odziv na končno poročilo Varuha človekovih pravic RS glede obravnave migrantov na policijskih postajah Črnomelj in Metlika*. Dostopno na: <https://www.policija.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnost/sporocila-za-javnost-gpue/97797-odziv-na-%20koncno-porocilo-varuha-clovekovih-pravic-rs-glede-obravnave-migrantov-na-polisciskih-postajah-crnomelj-in-metlika> (4. december 2019).
- No Name Kitchen, SOS Team Kladuša in Balkan Info Van (n. d.): *Violence Reports*. Dostopno na: <https://www.nonamekitchen.org/en/violence-reports/> (4. december 2019).
- No Name Kitchen, SOS Team Kladuša in Balkan Info Van (2018): *Illegal Push-backs and Border Violence Reports October*. Dostopno na: <http://www.nonamekitchen.org/wp-content/uploads/2018/11/Violence-Reports-October.pdf> (4. december 2019).
- Petrovčič, Peter (2017): Ne 2000, pač pa 18 evrov. *Mladina*, 1. december. Dostopno na: <https://www.mladina.si/183082/ne-2000-pac-pa-18-evrov/> (4. december 2019).
- Pravno-informacijski center (2017): *Odločanje MNZ o prošnjah za mednarodno zaščito in azilni zaostanki*. Dostopno na: <http://pic.si/wp-content/uploads/2017/01/PIC-izjava-o-azilnih-zaostankih-11.-1.-2017.pdf> (4. december 2019).
- Pravno-informacijski center (2018): *Poročilo o ugotovitvah in opažanjih o izvajanju postopkov vračanja in spoštovanju načela nevracanja (non-refoulement)*. Dostopno na: <http://pic.si/porocilo-o-ugotovitvah-in-opazanjih-o-izvajanju-postopkov-vracanja-in-spostovanju-nacela-nevracanja-non-refoulement/> (4. december 2019).
- Primorske novice (2018): V Sloveniji ta mesec drastično upada število prošenj za azil. *Primorske novice*, 18. junij. Dostopno na: <https://www.primorske.si/slovenija/v-sloveniji-ta-mesec-drasticno-upada-stevilo-prose> (4. december 2019).
- Save the Children's Resource Centre (n. d.): *Balkans Migration Route*. Dostopno na: <https://resourcecentre.savethechildren.net/keyword/balkans-migration-route> (4. december 2019).
- Sporazum med Vlado Republike Slovenije in Vlado Republike Hrvaške o izročitvi in sprejemu oseb, katerih vstop ali prebivanje je nezakonito*. Uradni list RS, št. 33/2006. Dostopno na: <https://www.uradni-list.si/glasilo-uradni-list-rs/vsebina/2006-02-0040?sop=2006-02-0040> (4. december 2019).
- Škerl Kramberger, Uroš (2018): Slovenija bi zaradi beguncev obmejno ozemlje najraje kar »prepustila« Hrvaški. *Dnevnik*, 5. november. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042845762> (4. december 2019).

- Škerl Kramberger, Uroš (2019): Policija skriva ravnanje z migranti in raje toži informacijsko pooblaščenko. *Dnevnik*, 14. januar. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/1042857430/slovenia/policija-skriva-ravnanje-z-migranti-in-raje-tozi-informacijsko-pooblascenko>; (4. december 2019).
- Tondo, Lorenzo (2018): "They Didn't Give a Damn": First Footage of Croatian Police "Brutality". *The Guardian*, 14. november. Dostopno na: <https://www.theguardian.com/global-development/2018/nov/14/didnt-give-a-damn-refugees-film-croatian-police-brutality-bosnia> (4. december 2019).
- UNHCR (2018): *Desperate Journeys. Refugees and Migrants Arriving in Europe and at Europe's Borders. January–August 2018*. Dostopno na: <https://data2.unhcr.org/en/documents/details/65465> (4. december 2019).
- UNHCR (2019): *Desperate Journeys. Refugees and Migrants Arriving in Europe and at Europe's Borders. January–December 2018*. Dostopno na: https://data2.unhcr.org/en/documents/download/67712#_ga=2.40547106.1211769264.1577614893-1847147524.1577614893 (4. december 2019).
- Uprava uniformirane policije, Sektor mejne policije (2019): *Ilegalne migracije na območju Republike Slovenije*. Dostopno na: https://www.policija.si/images/stories/Statistika/MejnaProblematika/IlegalneMigracije/2018/Januar-december_2018.pdf (4. december 2019).
- Varuh človekovih pravic (2018a): *Vmesno (s)poročilo o aktivnostih in ugotovitvah Varuha o očitkih policistom, da zavračajo možnosti podajanja prošenj za mednarodno zaščito, z dne 22. 8. 2018*. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/vmesno-sporocilo-o-aktivnostih-in-ugotovitev-varuha-glede-ocitkov-zavracanja-moznosti-podajan/> (4. december 2019).
- Varuh človekovih pravic (2018b): *Dopis varuha človekovih pravic Ministrstvu za notranje zadeve, z dne 6. julija 2018*. Dostopno na: <https://push-forward.org/sites/default/files/2019-05/dopis%20varuha%206.7.2018.pdf> (4. december 2019).
- Varuh človekovih pravic (2019a): *Končno poročilo o aktivnostih in ugotovitvah Varuha o ravnanju policistov z begunci oziroma tujci na meji s Hrvaško, z dne 15. 2. 2019*. Dostopno na: http://www.varuh-rs.si/fileadmin/user_upload/word/2019_2_14_-_NOVKONF/Koncno_porocilo_o_delu_policije_na_meji_s_Hrvasko_-_VCP_RS_-_februar_2019.doc (4. december 2019).
- Varuh človekovih pravic (2019b): *Varuh o zahtevi za oceno ustavnosti uredbe o hrupu in ravnanju policistov na južni meji*. Dostopno na: <http://www.varuh-rs.si/medijsko-sredisce/sporocila-za-javnosti/novice/detajl/varuh-o-zahtevi-za-oceno-ustavnosti-uredbe-o-hrupu-in-ravnanju-policiistov-na-juzni-meji/?cHash=01f3753d10cfc268a8ef4d79dce85363> (4. december 2019).
- Zakon o zaposlovanju in delu tujcev (ZZDT-1)*. Ur. list RS, št. 26/11. Dostopno na: <http://pisrs.si/Pis.web/pregledPredpisa?id=ZAKO6002>.

#Revolucija smartphone. Na (begunsko) pot s pametnim telefonom

Abstract

The #Smartphone Revolution. Traversing the Refugee Route with a Smartphone

The main purpose of the article is to analyse the relation between digitality and migration with a focus on the case of the Balkan migratory route. The analysis is rooted in the concept of "connected migrants", who employ smartphones as a crucial tool for staying connected with others while traveling their transnational routes. A smartphone is an important signifier of contemporary migrations; its use provides the opportunity for refugees to be more autonomous, but also represents risks of increased control of migratory routes and physical violence. The article's theoretical reflections are coupled with empirical data gathered by both non-governmental organizations and the article's authors, who conducted four interviews with people who were granted international protection in Slovenia. The results show that migrants have a high level of digital literacy and are able to resourcefully use smartphones despite being pushed to technological margins and having a limited digital infrastructure. The authors also conclude that the use of smartphones exposes refugees to various techniques of control leveraged by the state. The state erases migrants' digital footprints by demolishing their phones and pushing them back to the states they came from (i.e. push-backs). On the other hand, these same digital traces help the state identify the most commonly used crossings and routes to Europe.

Keywords: smartphone, "connected migrants", digital literacy, Balkan migratory route, Slovenia

Špela Perner holds a bachelor's degree in Sociology, and is a master's student of the program Social Informatics at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. She is also the president of the student sociological association SocioKlub (spelaperner@gmail.com)

Simona Zavratnik is a researcher at the Centre for Spatial Sociology, and an Assistant Professor at the Chair of Theoretical Sociology at the Faculty of Social Sciences, University of Ljubljana. She is a member of the editorial board of the Journal for the Critique of Science. (simona.zavratnik@fdv.uni-lj.si)

Povzetek

V besedilu na primeru t. i. balkanske begunske poti analiziramo presečnosti med digitalnostjo in migracijami, pri čemer izhajamo iz koncepta »povezanih migrantov«, ki so na transnacionalnih poteh povezani predvsem z uporabo pametnih telefonov. Pametni telefon je pomembni označevalec sodobnih migracijskih procesov, njegova uporaba na migracijskih poteh pa ponuja tako priložnosti (za avtonomijo beguncev) kot tudi tveganja (nadzora begunskih poti) in grožnje (npr. fizično nasilje). V prispevku teoretske refleksije soočamo z empiričnimi izsledki s terena, to je s poročili nevladnih organizacij in z intervjuji s štirimi osebami z mednarodno zaščito v Sloveniji. Rezultati kažejo na visoko digitalno pismenost in iznajdljivost migrantov pri uporabi pametnih telefonov na poti, saj jih spretno uporabljajo kljub delovanju s tehnološkega obrobja in omejeni digitalni infrastrukturi. Ugotavljamo tudi, da so begunci zaradi uporabe pametnih telefonov izpostavljeni različnim tehnikam izvajanja moči in nadzora s strani držav: na eni strani gre za brisanje digitalnih sledi o njihovem obstoju, prek uničenja in nelegalnega vračanja v predhodne države, na drugi pa za identifikacijo najpogostejših točk prehoda meja in begunskih poti v Evropo.

Ključne besede: pametni telefon, »povezani migranti«, digitalna pismenost, balkanska begunska pot, Slovenija

Špela Perner je diplomirana sociologinja, študentka druge stopnje programa družboslovna informatika na Fakulteti za družbene vede UL. Je predsednica študentskega sociološkega društva SocioKlub. (spelaperner@gmail.com)

Simona Zavratnik je raziskovalka na Centru za prostorsko sociologijo in docentka na Katedri za analitsko sociologijo FDV UL. Je članica uredništva Časopisa za kritiko znanosti. (simona.zavratnik@fdv.uni-lj.si)

Uvod: na pot s pametnim telefonom

Pametni telefoni so preoblikovali poti sodobnega človeka, pa najsi gre za turista, migranta, popotnika ali begunca. V besedilu obravnavava presečnosti med digitalnostjo in migracijami, pri čemer izhajava iz koncepta »povezanih migrantov«, osredinjava pa se na vlogo digitalnih tehnologij v sodobnih migracijah. Zlasti naju zanimajo migracijske poti v Slovenijo, povezovanje migrantov na t. i. balkanski poti, transnacionalne vezi prek pametnega telefona in problematika zaseganja ter uničevanja telefonov in s tem posledično brisanje elektronskih sledi o obstoju beguncev. Sociološka perspektiva v besedilu izhaja iz teze o spremenjenih družbenih okoliščinah v postmodernih omreženih družbah, ki so migracije transformirale tako, da jih iz polja poti v prostorih vse bolj postavljajo v polje digitalnega (glej Zavratnik in Cukut Krilić, 2020).¹ Obsežna *revolucija smartphone* je nedvomno pomembno vplivala na migracije, a je tudi opozorila na širše temeljno

1 V tisku.

vprašanje demokracije in človekovih pravic. Francis Brochet (2017) pokaže, da »demokracija smartphone« prinaša veliko obljub in veliko populizma hkrati; zadnje pa je še kako relevantno v migracijskih študijah.

Nedvomno je *homo migrant* temeljna oznaka *homo sapiensa*, migracije pa so vpisane v samo bistvo človeških družb. A medtem ko je bil temeljni označevalec tradicionalnih migracij kovček, je prtljaga sodobnega migranta pametni telefon, s katerim načrtuje poti, komunicira z družino in sorodniki v transnacionalnih prostorih, išče prehodne in varne poti, prehaja meje, potuje med vidnostjo in nevidnostjo – tako za institucije nadzora kot nemalokrat za lokalne prebivalce. Poti v družbah prihodnosti so čedalje bolj najprej »digitalne« in šele nato »prostorske«, torej ključno determinirane s tehnologijami, platformami in omrežji. Značilnost migracijskih poti z globalnega juga in vzhoda je njihova determiniranost s strani informacijskih tehnologij; pri tem pa so digitalne poti – navigirane s pomočjo različnih platform in determinirane z uporabo pametnega telefona – enako pomembne kot prostorske črte, ki definirajo različne nacionalne meje. Tematika digitalnosti se izkaže za izrazito ambivalentno, saj v temelju omogoča opolnomočenje migrantov na poti in podporo avtonomnim gibanjem migrantov, hkrati pa je tudi vir popolnega nadzora nad migrantskimi telesi skozi različne prostore (Zavratnik in Cukut Krilić, 2018).

Migracije in digitalnost: povezani migranti

O tem, da so sodobne nacionalne države vzpostavile kompleksne digitalne infrastrukture za nadzor gibanja ljudi prek meja nacionalnih držav, že dolgo ni več ni nikakršnega dvoma. A dejstvo je tudi, da te iste dosežke digitalne ere v času globalizacije uporabljajo tako sistemi nadzora kot migranti in begunci, pa tudi multinacionalke in tihotapci ter trgovci z ljudmi (Latone-ro in Kift, 2018), kar priča o množtvu akterjev, ki z različnimi cilji uporabljajo ali sledijo istim platformam. Kot poudarjava uvodoma, je za digitalnega begunca pametni telefon ključni pripomoček, to tehnološko pomagalo pa omogoča pridobitev informacij o potovanjih prek meja nacionalnih držav, o državah, v katere se preseljujejo, in o razmerah v državah, ki so jih zapustili, hkrati pa z njimi vzdržujejo komunikacijo z družinskimi člani in drugimi člani družbenih omrežij. O aktualnih migrantih in beguncih govorimo kot o akterjih kulture vezi (Diminescu, 2008: 567), ki s pomočjo informacijsko-komunikacijske tehnologije te vezi vsakodnevno ohranjajo ne glede na to, ali so na poti ali v ciljni državi. »Včeraj je bil moto: imigriraj in reži svoje ko-

renine; danes je: cirkuliraj in ostani v stikih. Ta evolucija zaznamuje novo obdobje v zgodovini migracij: obdobje povezanih migrantov.« (Diminesco, 2008: 568) Avtorica dokaže, da čedalje težje govorimo o različnih praksah mobilnosti glede na to, ali je posameznik ustaljen ali migrant, saj so prakse migrantov čedalje bolj podobne praksam »sedentarcev«, vezi med njimi pa so (načeloma) enako močne in pogoste. To je posledica spreminjanja dojemanja »prisotnosti« in »odsotnosti« v nekem prostoru, saj zaradi možnosti vsakodnevnega kontakta po spletu in telefonihi fizična odsotnost ni več ovira za ohranjanje stikov. Namesto da bi posameznika dojemali kot odsotnega od doma in prisotnega v novi državi, je ta lahko prisoten v obeh krajih, saj mu to omogoča povezovanje prek informacijsko-komunikacijske tehnologije (IKT) (Diminescu, 2008: 567).

Različne raziskave prinašajo vedenje o koristnosti povezovanja migrantov v različnih fazah poti. Tako se na vmesnih točkah, na primer v begunskih kampih v Turčiji, jasno pokaže povezanost individualne in kolektivne ravni pri uporabi tehnologije, pri čemer se vzpostavlja neformalna solidarnostna ekonomija. Ta bi morala, tako ugotavlja Smets v študiji iz leta 2017, biti osrednjega pomena pri našem dojetju povezanih beguncev. Raziskava, opravljena pri stanujočih v begunskem centru v Sanliurfi in skupnostnem centru v Istanbulu, kaže na kompleksnost uporabe tehnologij v centrih; sploh v begunskem centru se je poleg kolektivne uporabe skupnostnih tehnologij, kot so računalniki, ki jih zagotovijo upravljavci centra, vzpostavil sistem kroženja IKT. Tako so imetniki npr. pametnih telefonov s temi ravnali kot z menjalno surovino za druge potrebščine, kot so sanitetni pripomočki, hkrati pa so pridobili simbolni status (Smets, 2017: 6–8).

Podrobnejši uvid v rezultate raziskav, ki so analizirale specifični namen uporabe pametnih telefonov med begunci (glej npr. Borkert in dr., 2018), pokaže, da jim je uporaba pametnih telefonov zelo pomagala pri iskanju podatkov o ekonomski moči in politični stabilnosti ciljne države in pri identifikaciji najprimernejših držav, v katere je mogoče migrirati. Po telefonu so se po pomoč najpogosteje obrnili na prijatelje in druge begunce. Omenjena raziskava, opravljena v begunskih centrih v Berlinu, je pokazala, da begunci delujejo kot potrošniki in ustvarjalci vsebin za pomoč beguncem na poti, sploh prek vzpostavljenih transnacionalnih (digitalnih) socialnih omrežij in aplikacij za povezovanje, med katerimi so se za najbolj priljubljene izkazale WhatsApp, Viber in Facebook (Borkert in dr., 2018: 6–8). Te so se za najbolj priljubljene izkazale tudi med sirskimi begunci, sodelujočimi v raziskavi na Nizozemskem, ki so pri načrtovanju in pred odhodom na pot pogosteje uporabljali Facebook in WhatsApp, med potjo pa predvsem aplikacije WhatsApp in Google Maps, Facebook pa manj (Dekker in dr., 2018: 5). Ta

marsikje ni bil dostopen, kar je lahko eden od razlogov, da je zgolj slaba petina vprašanih vsak dan objavljala na profilu Facebook (Borkert in dr., 2018: 6–8). Rezultati te raziskave so pomembni, ker dokazujejo, da begunci na poti delujejo kot akterji sprememb, ki niso zgolj pasivne osebe, temveč kritični ustvarjalci in prejemniki (digitalnih) vsebin in znanja o migracijah, kaže pa tudi na visoko digitalno pismenost izbranega vzorca beguncev (ibid.: 8–9). Ta digitalna pismenost močno olajšuje transnacionalno povezovanje in izmenjavo koristnih informacij prek mobilnih telefonov, ki so za begunce pomembni predvsem zato, ker zagotavljajo mobilnost, izsledljivost (zmožnost opredelitve trenutne lokacije) in varnost (Gillespie in dr., 2018: 7).

Sposobnost spretne uporabe mobilnih telefonov je razvidna tudi pri upravljanju slabosti in pomanjkljivosti mobilnih telefonov in informacijske prekrvnosti (nestabilne in težko dostopne uporabe tehnologij), ki so ji migranti izpostavljeni na poti (Wall in dr., 2015), zaradi česar je več tveganja za pridobitev zavajajočih informacij. Čeprav so od pametnih telefonov migranti odvisni, se nanje lahko zanesejo le, ko imajo omrežje in delujočo, napolnjeno baterijo, dostop do elektrike in brezžičnega interneta. Prav tako morajo znati upravljati grožnjo nadzora s strani držav, kar jim uspeva z zaščito svojih digitalnih identitet, uporabo šifriranih platform (WhatsApp), zaščito informacij o načrtovani poti, udeležbo zgolj v zaprtih Facebook-skupinah in uporabo psevdonimov na družbenih omrežjih (Gillespie in dr., 2018: 2–5). V ciljnih državah pa so lahko vezi, ki so bile vzpostavljene in so se ohranile med akterji migracijskih poti, socialni kapital, ki olajšuje integracijo v skupnost; če lahko o tipičnih procesih integracije glede na dožemanje migracij kot cirkuliranja sploh še govorimo. V opravljenih raziskavah se je namreč izkazalo, da so prijatelji in znanci olajšali in pospešili socializacijo v novo skupnost, zato lahko govorimo o integraciji od spodaj navzgor, ki je prepuščena migrantom samim (Diminescu, 2008: 571).

Pametni telefoni in druge naprave so za begunce v vseh fazah poti lahko sredstvo za izvajanje komunikacijskih pravic (Leurs, 2017). S tem pojmom Leurs označuje težnje od spodaj navzgor (*bottom-up*) po dostopu do najpogosteje iskanih informacij. Izsledki raziskave *Young Connected Migrants. Comparing Digital Practices of Young Refugees and Expatriates in the Netherlands*, ki je sicer bila izvedena zgolj med mladimi begunci na Nizozemskem, kažejo, da pametne telefone begunci najpogosteje uporabljajo za izvajanje pravice do samoopredelitve, pravico do svobode izražanja, pravico do informiranosti, pravico do družinskega življenja in pravico do kulturne identitete. Vse te komunikacijske pravice so močno povezane z osnovnimi človekovimi pravicami, hkrati pa tudi same postajajo čedalje pomembnejše za delovanje v sodobnih postmodernih družbah. Te pravice akterji skušajo

uveljavljati kljub temu, da delujejo z obrobij; tako družbenih, saj so v ciljnih družbah pogosto deležni nezaupanja, sumničavosti in marginalizacije, kot tudi s tehnološkega obrobja, na katerem se morajo boriti in skrbeti, da imajo sploh omogočeno uporabo IKT-tehnologije (ibid.: 680–693).

Torej čeprav današnji begunci delujejo kot avtonomni akterji in ustvarjalci kulture vezi (Diminescu, 2008: 567), ki uspešno upravljajo digitalno prekarlost in druge ovire pri uporabi tehnologij, ki so jim izpostavljeni na poti (Wall in dr., 2015), te niso edini izzivi, s katerimi se soočajo na svojih poteh. Zavrtnikova in Cukut Krilićeva (2018: 155–158) na primeru balkanske poti, ki poteka od Bosne in Hercegovine čez Hrvaško in Slovenijo, ilustrirata problematiko tako imenovanih *push-backov*, to je verižnega vračanja migrantov čez mejo, ki jih ocenjujeta kot enega največjih problemov današnjih migracijskih politik. Pri vračanju migrantov po balkanski poti smo priča učinku domin, saj so begunci vedno vrnjeni v prehodno državo na njihovi poti ne glede na razmere v njej, pri čemer se vzorec lahko poljubno nadaljuje vse do samih izvornih držav. Med postopki na mejah so jim pogosto odvzeti mobilni telefoni, z njihovim uničenjem pa se hkrati, v dobi »e-meja« (Zavrtnik Zimic, 2003), uničujejo tudi dokazi o obstoju oseb na migracijskih poteh. Vračanje migrantov in uničenje digitalnih naprav, ki sta čedalje pogostejši praksi, begunce in migrante dehumanizirata in postavljata v vlogo popolnoma pasivnih oseb, ki postanejo zgolj nemi naslovniki sistemskih migracijskih politik od zgoraj navzdol (*top-down*). Tovrstne strategije vračanja migrantov na mejah in njihov potisk v prejšnjo državo na migracijski poti ter s tem nedostopnost do instituta azila pa v temelju pripomorejo k pisanju nehumanih življenjskih zgodb migrantov. Del teh realnosti uokvirjamo na podlagi nekaj pogovorov z begunci, še prej pa odpiramo vprašanje o strategijah nadzora, ki smejo beguncu na meji zaseči in uničiti telefon ter posledično prekiniti digitalno in prostorsko pot.

Uničevanje pametnih telefonov: brisanje e-sledi digitalnih beguncev²

V obdobju, ki je sledilo zaprtju balkanske poti in hkratni vseprisotnosti t. i. begunske krize v javnih diskurzih, smo priča novi strategiji nadzora beguncev, ki temelji na brisanju elektronski sledi, pri tem pa je osnovni prijem uničevanje mobilnih telefonov beguncem, ki jih državni organi nadzora zaustavljajo na mejah. Princip brisanja nezaželenih potnikov je v nasprotju

2 Za več glej Zavrtnik in Cukut Krilić, 2020 (v tisku).

z doslej vidnim sistemom takojšnje registracije kot temeljnega elementa evropskih, pa tudi nacionalnih migracijskih politik, ki prav z registracijo določijo statute posameznih beguncev. Pomemben premik v strategijah nadzora je namreč ta, da so z uničenjem pametnih telefonov, ki so odvzeti beguncem, sočasno izbrisani tudi elektronski odtisi ljudi v gibanju, celotne migracijske poti in begunske zgodovine skozi transnacionalne prostore. To pomeni, da je načrtovana begunska pot prekinjena, ko ugasne telefon, imetnica/imetnik pa se ne pojavi kot oseba z imenom in priimkom pred državnim aparatom. Ker je potencialni prosilec za azil izbrisan že na meji, se posledično nacionalnim državam ni treba ukvarjati še z eno prošnjo za azil. Dodatna osebna okoliščina beguncev, ki zaradi demoliranega telefona postanejo nepovezani in v povsem novih ranljivih situacijah, pa se zdi tako ali tako le kolateralna škoda. Metoda *push-backov*, nedovoljenega verižnega vračanja oziroma zavrnitev vstopov na mejah vzdolž balkanske poti je evidenten primer praks brisanja ljudi na poteh, pri čemer so izbrisane tako osebe kot njihovi digitalni odtisi. Premik, ko evropske politike, na glas ali s tihim pritrjevanjem, prikimajo brisanju ljudi, pa ne more biti razumljen kakorkoli drugače kot nadaljevanje ostrih politik vstopa in nadaljnjega zaostrovanja nadzora meja Evropske unije. V temelju odmik od doslej vide-nega preštevanja, klasificiranja in segmentiranja migrantov k brisanju populacij in vračanju čim bliže k ali v izvorne države, zaznano zlasti skupaj s t. i. begunsko krizo v obdobju 2015 in po njej, opredeljujemo kot nov mejnik predružačenja migracijskih in azilnih politik. Brisanje ljudi na poti poteka s tihim soglasjem držav, skozi katere potujejo begunci.

Za ponazoritev trenda navajava podatke s terena, to je s t. i. balkanske poti, imenovane tudi bosanska pot, ki teče skozi Bosno in Hercegovino do Hrvaške in v Slovenijo in ki jo označujejo skrb zbujajoči trendi policijskega nasilja na zunanjih mejah EU, kot tudi v čakalnicah na vstop v Schengen. Nevladne organizacije, aktivisti in raziskovalci v svojih poročilih s terena opozarjajo tako na omejitve beguncev pri dostopu do azila, kot tudi na prisilno in arbitrarno vračanje, ki nima pravne podlage v azilnih postopkih in ki so izraz svojevoljnih praks verižnega vračanja. Namen sistema moči nacionalnih držav na balkanski poti je jasen: doseči popoln nadzor nad gibanji beguncev, na poti begunce zajeti in jih nato vrniti v prejšnjo državo vstopa, vse do zadnje mogoče destinacije. V tem procesu je čedalje manj pomembno, ali je naslednja država varna in/ali se v tej državi kršijo človekove pravice.

Tako so na primer ugotovitve raziskovalne misije Amnesty International Slovenija v Veliki Kladuši in Bihaću potrdile jasen trend prisilnega vračanja beguncev brez primernih pravnih postopkov. Ponazorimo s primerom družine iz Irana, ki je skušala priti v Slovenijo in tam zaprositi za azil, a je bila

najprej vrnjena na Hrvaško in nazadnje v Bosno in Hercegovino. Zgodba zagotovo ni izolirano pričevanje ujetih oseb v begunski enklavi v Veliki Kladuši:

Policija nas je nekam odpeljala. Nismo vedeli, kje smo, ker nam nihče ni ničesar povedal. Vsem, tudi našemu dojenčku, so vzeli prstne odtise. Prevalcu smo povedali, da želimo azil, a nismo prepričani, da je to dejansko tudi povedal policiji [...] Potem so nas dali v policijski avto in nas odpeljali. Mislili smo, da bomo šli v center za prosilce za azil, a so nas peljali na slovensko-hrvaško mejo. Potem so nas predali hrvaški policiji. (Amnesty International, 2018: 5)

Na Hrvaškem so družini dali začasno dovoljenje, da v državi ostane sedem dni, nato pa so jo potisnili nazaj na naslednjo mejo, torej na hrvaško-bosansko: »Policija nam je rekla, naj pokažemo dokumente, potem so nam jih strgali in nas peljali na mejo z Bosno in Hercegovino.« (ibid.) In veliko beguncev, s katerimi so se pogovarjali na terenu, je govorilo tudi o nasilju in brutalnih metodah policije, o pretepanju, uničevanju in zasegu telefonov in denarja (ibid.: 15). »Hrvaška policija je pretepala ljudi, vzela njihove telefone in denar,« je povedal begunec iz Alžirije. Skupina iz Sirije je povedala: »Ko so nas predali Hrvaški, so naša imena zapisali in nas fotografirali. Potem so nas peljali na hrvaško-bosansko mejo, kjer so nam uničili mobilne telefone.« (ibid.)

Seveda te nezakonite prakse niso omejene le na t. i. bosansko pot. Poročila navajajo na primer množično vračanje oseb iz Makedonije v Grčijo zlasti v letu 2016, pogosto z znatno uporabo nasilnih metod; Madžarska je Srbijo razglasila za varno tretjo državo in na tej podlagi množično prevažala ljudi na drugo stran žice; leta 2016 je vračanje celo legalizirala z določilom, da bo vsaka oseba, ki jo bodo v radiju osmih kilometrov od žice našli brez dokumentov, vrnjena v Srbijo (Bez nec in dr., 2016). Policija je ljudi v nekaterih primerih »potiskala« stran od državnih mej tudi znotraj države: na primer bivajoče v unsko-sanskem kantonu, ki je hkrati mejni kanton s Hrvaško, so prisilili, da so se vrnili v Sarajevo, četudi so nekateri imeli t. i. rumeno karto, torej dokument prosilca za azil, ali pa so ljudi, ki so bivali v Bihaću, potisnili proti meji unsko-sanskega kantona (Heinrich Boll Stiftung, 2018).

Najnovejša poročila potrjujejo, da je vračanje postalo institucionalizirana strategija vlad za spoprijemanje z migracijami na njihovih ozemljih in da so organizirana z najvišjih ravni, kar je gotovo tudi posledica dejstva, da so sporočila, ki jih glede tovrstnih praks pošilja Evropska unija, dokaj nejasna,

leporečje na ravni institucij EU pa tovrstne prakse legitimizira (Border Violence Monitoring Network, 2019). Mreža organizacij Border Violence Monitoring Network je tako julija 2019 zabeležila 40 primerov vračanja, ki je vključevalo 579 ljudi, največ – 20 – je bilo primerov vračanja iz Hrvaške v Bosno in Hercegovino, od tega je šlo v osmih primerih za verižno vračanje iz Slovenije na Hrvaško in potem v Bosno in Hercegovino (ibid.). Na tej podlagi so zaključili, da je vračanje postalo pomemben, četudi neuraden del migracijskih režimov v Evropski uniji in drugod (ibid.: 3).

Kako na konceptualni ravni brati prakso potiskanja ljudi prek meja nacionalnih držav oziroma stran od zaželene končne destinacije in hkrati uničevanja digitalnih sledi ter odtisov, ki so ključen vir navigiranja sodobnih migracijskih poti? Uničevanje telefonov je več kot samo naključna strategija, saj ne gre le za zaseganje naprav, temveč za fizično uničenje dokazov o obstoju njegovega lastnika. Izbris digitalnih odtisov poti, pogovorov in tako dalje izbriše tudi obstoj beguncev na poti; tako se nadzor meja nacionalnih držav zdi konsistenten, saj je neprepustna meja spet »obvarovana«, tokrat pred digitalnimi begunci. Glede na aktualna poročila nevladnih organizacij in raziskovalcev ter aktivistov na terenu moramo ugotoviti, da države na balkanski poti novim beguncem ne dajejo zaščite, temveč jih raje porinejo nazaj v državo, iz katere so prišli; tako sta nasilje in ustrahovanje zamenjala nudenje varnosti in zaščite osebam na poti.

Jasno je, da ambivalentna narava digitalnih poti ni le način opolnomočenja oseb na poti, temveč zanje pomeni tudi tveganje, saj begunci z uporabo pametnih telefonov tvegajo sistematičen nadzor nad svojimi telesi, potmi in načrti. Pametni telefon torej ni le objekt, ki ga je treba zajeti in uničiti, da bi izbrisali sledi; geolokacijski podatki so za begunce orodje navigacije in preživetja, a državnim in nedržavnim akterjem omogočajo tudi, da jih nadzorujejo, izključujejo, ujamejo in zapirajo (Gillespie in dr., 2018). Priča smo, kot je zapisal Bigo (2015: 58), »biopolitičnemu upravljanju prebivalstva na mejah« v obliki orodij za nadzorovanje, kot so satelitski sistemi za spremljanje in senzorji. Ljudem se, če niso del podatkovnih sistemov, na primer če nimajo vizuma, preprečuje vstop; preprečevanje morebitnega nezaželenega vedenja v prihodnosti naj bi upravičevalo tehnologijo in upravljanje nadzora na daljavo tako v imenu domnevne zaščite migrantov/beguncev kot družbene skupine kot v imenu zaščite zunanjih mej Evropske unije (Bigo, 2015). Tovrsten nadzor torej hkrati razkriva strukturo moči in zanikanje pravice dostopa na ozemlje Unije ter izključevanje iz »mi-skupnosti« in državljanstva, to je kulturne in identitetne skupnosti na eni strani ter politične na drugi. Zdi se, da so begunci, ki se jim omogoči dostop do mobilnih telefonov, del nove skupine »izbrisanih«, ki so ujeti na digitalnih poteh. To seveda

pomeni, da je potencial za njihovo avtonomno delovanje čedalje manjši, da se povečujejo neenakosti in da se begunce hkrati izključuje iz polja komunikacijskih pravic. Nadzor in izključevanje razkrivata strukturo moči, ki se kaže v zavračanju vstopa na ozemlje EU in izključitvijo iz »naše« skupnosti in državljanstva, kar ustvarja novo populacijo izbrisanih, ujetih vzdolž digitalnih poti. Vračanje na meje in zunaj zunanjih meja držav EU spremljajo neznosne in dehumanizirane razmere življenja v begunskih enklavah, kar v letu 2019 v naši bližini lahko zelo nazorno spremljamo na primeru Bosne in Hercegovine, in ni presenetljivo, da so razmere v begunskem kampu v Vučjaku v bližini Bihaća v nedavnem poročilu avtorji primerjali s taboriščem v Calaisu (Border Violence Monitoring Network, 2019).

Podobna poročila o dogajanju na mejah in upravljanju migracij je mogoče najti tudi znotraj slovenskih meja. Pobuda Info Kolpa je eden od primerov organiziranja dela javnosti z namenom pridobitve podrobnejšega uvida v postopke sprejemanja in vračanja migrantov na mejah. V svojem poročilu iz leta 2019³ so skušali prikazati nejasnosti in nezakonito ravnanje nekaterih policistov na mejah, ki so migrantom selektivno preprečevali možnost zaprositve za azil. Izhajali so iz podatkov o vloženi prošnji za azil, katerih število je maja v junij drastično upadlo, s čimer se je v tem kontekstu pojavil sum protipravnega ravnanja v postopkih sprejetja prebežnikov na mejah. Jasno so prikazali številne primere iz svoje akcije vzpostavitve telefonske številke za pomoč prišlekom, s pomočjo katere so lažje posredovali njihove prošnje za azil pristojnim službam. Pokazalo se je, da obstaja veliko nejasnosti glede kriterijev za odobritev prošenj, samih procesov zaprositve, odobritve in/ali vračanja, usoda nekaterih uporabnikov te številke pa tudi pozneje ni bila znana. Eden od razlogov za izgubo komunikacije z uporabniki storitev oziroma za izgubo sledi za njimi je po mnenju avtorjev poročila tudi zaseg ali uničenje mobilnih telefonov beguncev zaradi izvajanja preiskave, ali zaseg in uničenje v procesu vračanja nazaj v BiH s strani hrvaških policistov (Info Kolpa, 2019). S tem jim je bilo preprečeno povezovanje med begunci in tudi z osebami v ciljnih in izvornih državah; zgodila se je osama, izolacija beguncev, ki so bili zdaj povsem prepuščeni birokratski obravnavi in postopkom v centrih, kamor so bili vrnjeni. Ne smemo pa spregledati niti dejstva, da ko nimaš telefona, ne moreš opraviti niti urgentnega klica, ko gre za življenjsko ogroženost. V nadaljevanju uporabo pametnih telefonov za namene povezovanja, kot tudi problematiko nevarnosti uničenja ali zasega telefonov aktualizirava na primeru intervjujev z begunci, ki so prispeli v Slovenijo.

3 Poročilo poobjavljamo tudi v tej številki ČKZ, glej prejšnji prispevek (op. ur.).

Povezovanje migrantov na balkanski poti: intervjuji z begunci⁴

Metodološki okvir

V okviru priprave diplomskega dela in raziskovalnega dela v Centru za prostorsko sociologijo na FDV so bili opravljeni štiri intervjuji z osebami, ki so v Sloveniji pridobile mednarodno zaščito. Intervjuji so trajali od štirideset do devetdeset minut, opravljeni so bili na javnih krajih, ki so jih izbrali respondenti, v vseh primerih je to bila kavarna v Ljubljani. Vsi respondenti so bili moškega spola, njihova starost je od 20 in 40 let, prihajajo iz držav Severne Afrike in Bližnjega vzhoda, v Sloveniji pa bivajo najmanj štiri mesece in največ leto in pol.

Trije od štirih intervjuvancev so v Slovenijo prispeli po tako imenovani balkanski poti, torej čez Turčijo, Grčijo, Bosno in Hercegovino, Hrvaško, do Slovenije. En respondent je prispel iz Italije, od koder so ga dodelili Sloveniji v okviru programa kvot.⁵

Za pogovore sva pripravili polstrukturiran vprašalnik, ki je bil zastavljen tako, da je spraševal po uporabi pametnih telefonov pri načrtovanju poti, med potjo in na cilju. Poudarek je bil na uporabi mobilnih telefonov za povezovanje z osebami doma in v ciljnih državah, spopadanju z ovirami (npr. pomanjkanje infrastrukture za polnjenje baterij, morebitne kraje ali poskusi kraj telefonov in podobno) in uporabi aplikacij, ki so bile v pomoč pri morebitnem povezovanju. Zemljevid (slika 1) prikazuje osnovne poti in informacije o poteku poti štirih posameznikov, prav tako so nakazane prisilne vrnitve na mejah (kjer se poti verižijo) in sodelovanje beguncev s tihotapskimi mrežami. Na tem mestu opomnimo, da je iskanje stikov s tihotapci s strani migrantov posledica strukturne kriminalizacije migracij in neprehodnih meja, zaradi česar migrantom nemalokrat ostaja edina dostopna alternativa obrat k tihotapcem. Gre za tiho ekonomijo, ki jo evropske politike s svojim delovanjem omogočajo in v resnici tudi izdatno podpirajo.

4 Za podrobnejšo analizo glej Perner, 2019.

5 Gre za ukrep Evropske unije, financiran v okviru Evropskega sklada za begunce, v okviru katerega so osebe, ki potrebujejo mednarodno zaščito, preseljene iz ene države (ne)članice EU v drugo; ukrepi so v diktaciji evropskih politik namenjeni razbremenitvi azilnih sistemov v posameznih državah in enakomerni razporeditvi sprejetih beguncev. Glej Evropska komisija, generalni direktorat za komuniciranje, 2019.

Slika 1: Migracijske poti v Slovenijo

Na begunsko pot s telefonom in prenosnimi baterijami

Iz pogovorov z begunci spoznamo, da večina respondentov ni izvajala posebnih priprav na pot, izstopal je le en respondent, ki se je pripravljaj predvsem fizično, in sicer tako, da je pozimi plaval v morju v Tuniziji in s tem svoje telo privajal na nizke temperature in izredne razmere. Druge priprave in organizacija poti so bile vezane predvsem na finance, torej delo in zbiranje denarja za pot, in preskrbo s tehnologijami, ki zdržijo dolgo pot in različne vremenske razmere. Trije intervjuvanci so poudarili predvsem nabavo prenosnih baterij (t. i. *power bankov*) na sončno napajanje, s čimer so si zagotovili daljšo neodvisnost od virov električnega napajanja. Prenosne baterije so namreč omogočile napajanje telefonov ne območjih brez elektrike. Prav tako so vsi trije imeli pripravljene plastične vrečke, v katere so zavijali telefone in prenosne napajalnike, da jim vreme in voda ne bi škodila.

Od štirih respondentov je eden imel stike z osebami v ciljni državi že prej, to so bili kolegi športniki, s katerimi so se povezovali v okviru borilnih veččin,

ki jih trenira. Ti so mu obljubili pomoč, ko bo prispel na Hrvaško (bivanje, pridobivanje dovoljenj), a je prej naletel na prisilno vračanje (*push-back*) s strani hrvaške policije in bil vrnjen v Srbijo. Z znanci iz Hrvaške je bil v stiku tudi, ko je bil na poti. Pri enem od respondentov je pot trajala dobri dve leti z vmesnimi daljšimi postanki v državah; na meji med Eritrejo in sosednjo državo mu je telefon že bil odvzet, tako da mu je bilo tako rekoč onemogočeno že začetno načrtovanje poti s telefonom, zanašal se je predvsem na osebna poznanstva in navodila. Dva od štirih vprašanih sta potovala v manjši skupini (do pet ljudi, najpogosteje so to bili prijatelji), dva pa v večjih (v skupini osmih oziroma sedeminštiridesetih oseb).

Na poti je bilo pomemben dejavnik premagovanje meddržavnih razlik, kar se poleg denimo lingvističnih ovir v našem primeru nanaša tudi na tehnološki oziroma informacijski vidik. Da lahko sploh uporabljaš pametni telefon in aplikacije, je treba imeti SIM-kartico, ki so jih respondenti kupili predvsem v begunskih centrih vzdolž poti; eden v Veliki Kladuši, eden v Grčiji in eden v Turčiji. Gre za mednarodne SIM-kartice, ki so jih lahko uporabljali v vseh državah na poti. Z njimi so lahko dostopali do interneta povsod, kjer je bil signal, pomembno vlogo so pri tem igrali begunski centri, v katerih so poleg nakupa SIM-kartic lahko tudi napajali telefone in prenosne baterije.

Zato so kar trije respondenti vsaj za kratek čas bivali v begunskih centrih, za kar so se odločili sami, saj so (kot pravijo) v centrih lažje dostopali do elektrike, interneta, osnovnih potrebščin in informacij, koristnih za pot. Nastanjeni so bili v centrih v Veliki Kladuši v Bosni in Hercegovini ter v centrih v Črni gori, Grčiji in Turčiji, tudi v Libiji; »Smo bili, ja, tam je bil internet, vtičnice [...] ampak v Bosni so razmere zelo slabe, imajo zgolj šotore, voda ni čista.« (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

Respondent, ki je bival v centru v Libiji, je poudaril slabše razmere v tamkajšnjem centru v primerjavi z evropskimi. Intervjuvanec iz Sirije, ki je bival v centru v Grčiji, je posebej omenil sodelavce Alpha centra, ki so jim poleg hitre pomoči s telefoni nudili tudi osnovno učenje jezikov, ki jih lahko uporabijo na poti. Ko niso bivali v begunskih centrih, a so vseeno potrebovali vtičnice za polnjenje baterij in prenosnih baterij, so se trije respondenti in njihovi spremljevalci obrnili na lokalno prebivalstvo. Tako respondent iz Sirije poroča, da so do elektrike dostopali v kavarnah predvsem v Bosni in Hercegovini, intervjuvanec iz Tunizije pa ima izkušnjo z zatekanjem v lokalno mošejo, v kateri so lahko prespali in napolnili telefone. Pomoč so, na primer v Sloveniji, dobili tudi pri prebivalcih vasi, ki so jim ponudili hrano, prenočišče in dostop do elektrike. »Imeli smo polnilne baterije, ki se polnijo na sonce, in elektriko smo našli v barih. Pili smo kavo in prosili, ali si lahko napolnimo mobilne baterije.« (Sirija, osebni intervju, 2019, 31. julij)

Na poti so pametne telefone uporabljali za dva osrednja namena: prvič za uporabo zemljevida – in s tem preverjanje lastne lokacije – in drugič za komunikacijo z družino in sorodniki v domačem kraju, z osebami v ciljnih državah in s tihotapci. Za preverjanje lastne lokacije so najpogosteje uporabljali aplikaciji MapsMe, ki deluje tudi brez internetne povezave, in Google Maps. Komunicirali pa so predvsem prek aplikacij Messenger (Facebook) in WhatsApp.

Pri dveh migrantih, ki sta potovala v skupinah, se je pokazalo, da sta posedovanje pametnega telefona in znanje o uporabi tehnologije pomemben dejavnik zaupanja. V skupini, katere del je bil intervjuvanec iz Sirije, so preostali člani najbolj zaupali tistemu, ki je imel največ informacij, in tedaj, ko so preostali bili brez telefonov – najsi so jim jih vzeli najsi so se aparati poškodovali –, prepustili vodenje tistim, ki so naprave še imeli. Tem je bil dodeljen položaj vodje skupine. Podobno je bilo v primeru migranta iz Palestine, ki je del poti prepotoval v skupini osmih oseb; ker je edini imel telefon, odporen proti vodi, je prevzel vlogo vodnika skupine in osebe, na katero so se preostali migranti obrnili, ko so potrebovali informacije. »Potoval sem v skupini in ker sem imel dober telefon (Iphone 7), so mi zaupali vodenje in prevajanje, vendar smo se s prvo skupino v Grčiji ločili [...] Pozneje sem se pridružil drugi.« (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

Telefoni, nasilje, nedovoljeno vračanje

Del vprašalnika se je navezoval na morebitne grožnje in tveganja, na katera so begunci naleteli na poti. Spraševali smo, ali so doživeli grožnje, odvzem dokumentov, pametnih telefonov in drugih naprav in ali so bili deležni kakršnegakoli nasilja ali izkoriščanja. Pozornost je bila namenjena predvsem dvema viroma potencialnega nasilja; nasilju s strani policistov in uradnih oseb in nasilju s strani tihotapcev. Vsi respondenti so se namreč vsaj na eni točki odločili za premikanje s pomočjo tihotapcev, do katerih so najpogosteje prišli prek kontaktov, ki so jih dobili v lokalnih barih in kavarnah. Takole pričajo:

Vsak kraj, bar, je imel še prostor, v katerem si lahko prišel v stik s tihotapci, in sam sem vedno polnil telefon in prenosno baterijo, medtem ko sem se dogovarjal s tihotapci za naprej. (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

Bili smo v kavarni, šli do natakarja, povedali, da smo iskreni in da nikomur nič nočemo, ampak da bi radi prišli do Bosne, če nam lahko da kakšne informacije ali omogoči stik s tihotapci, ker bi radi isto noč nadaljevali pot. Rekel mi je: pet minut. Prišel je z nekim tipom, s katerim smo v pol ure uredili vse. Dobro je bilo, da so bili tudi drugi migrant zraven, da smo šli skupaj. (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

Ne morem reči, da je tisto, kamor te nastanijo tihotapci, zares kamp [...] Je bolj zapor, 400 ljudi na kupu v velikem prostoru, nagnetenih, ne moreš niti spati, ker ni prostora, tako da je zapor, nekateri so celo umrli tam, nekateri dočakajo Evropo, drugi ne. (Eritreja, osebni intervju, 2019, 1. avgust)

Eden od respondentov je bil deležen fizičnega in psihičnega nasilja s strani tihotapca, še eden pa izkoriščanja. Kljub obljubljenima in plačanima dvema avtomobiloma, ki naj bi deset oseb pripeljala na cilj, so namreč dobili le enega z mladoletnim voznikom, ki ni imel vozniškega izpita in je povzročil dve prometni nesreči, v katerih je bilo več huje ranjenih, en otrok pa je zaradi posledic nesreče umrl.

Poleg tihotapcev so jim grozili in nad njimi izvajali nasilje tudi policisti na mejah, pri čemer neposrednemu fizičnemu nasilju ni bil izpostavljen nobeden od respondentov. Vsi vprašani so ob stiku s policisti poudarjali, da so miroljubni, in prosili za mirno obravnavo ter se zavedali recipročnega učinka bega in nasilja.

[V] svoji glavi sem odmisлил nasilje kot opcijo, policiji smo želeli pokazati, da smo navadni ljudje. Rekli jim smo: vemo, da smo na Hrvaškem, mejo smo prečkali nelegalno, prosimo, ne storite ničesar, smo mirni. In veš, če sem jaz policist in nekdo tako govori z mano, bom mirnejši. Če pa storiš kaj slabega ali zbežiš, bo huje. (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

So pa bili tarče nasilja drugi člani skupin, s katerimi so potovali intervjuvani. Čeprav niso bili deležni fizičnega nasilja, so na nekaterih območjih morali trpeti različne psihične pritiske, odvzem mobilnih telefonov, in sicer za preprečitev nadaljevanja poti in za evidenco najpogostejših ciljnih držav. Vse to je bilo pozneje mogoče uporabiti za preprečitev nadaljnjih migracij.

Na Hrvaškem so nas prijeli in nas vrnili v Bosno, pred tem pa nam na postaji vzeli telefone in pregledali cilj našega potovanja. Policisti so rekli, da nam morajo vzeti telefon, a jim na začetku nisem dovolil, dovolil sem jim, da pregledajo zemljevide, a naj ne vzamejo, vendar na koncu vseeno so. (Tunizija, osebni intervju, 2019, 30. julij)

Mojega prijatelja so kaznovali, mu vzeli telefon, denar in imetje in ga odpeljali v zapor za dve noči, a so ga izpustili. (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

Vsi respondenti so bili na eni ali več točkah na državnih mejah zavrtni ali vrnjeni v prejšnje države. Eden od vprašanih je bil vrnjen v prejšnjo državo vsaj štirikrat, vsi drugi pa enkrat ali dvakrat. Trem respondentom so na poti vzeli telefon, enemu na začetku poti oziroma pri prehodu v sosednjo državo, dvema pa tik pred ciljno državo. Oba sta poudarjala prikrajšanost, ki sta jo zaradi tega čutila, in oteženo potovanje ter strah pred izgubo stikov z domačimi. Vsi so si pametne telefone ponovno priskrbeli v Sloveniji. Eden od štirih respondentov je pametni telefon izgubil med potjo in bil brez naprave pet dni, zatem je kupil novo.

Vsi vprašani so ocenili posedovanje pametnega telefona na svoji poti kot zelo relevantno, saj gre za zagotavljanje občutka varnosti s prepoznavo trenutne lokacije, olajšavo komunikacije v lokalnih okoljih (prevajalniki besedil), možnostjo komuniciranja z domačimi in tudi možnostjo poklicati reševalno vozilo, če je potrebno. Respondenti so označili pametni telefon kot napravo, ki v ciljni državi omogoča lažje gibanje znotraj skupnosti; s pomočjo navigacije spoznavajo mesto, s pomočjo brskalnikov iščejo storitve, ki se jih lahko poslužijo, s prevajalniki besedil lahko vzpostavljajo osnovno komunikacijo z lokalnim prebivalstvom in širšo skupnostjo, zaradi prisotnosti na socialnih omrežjih pa lahko ohranjajo stike z izvorno skupnostjo in hkrati – kot je bilo tudi omenjeno – vzpostavljajo nove stike v Sloveniji.

Povezovanje migrantov

Uporaba pametnih telefonov za vzpostavljanje in ohranjanje transnacionalnih vezi se je tudi empirično pokazala za življenjsko realnost migrantov. Najpogostejši namen uporabe pametnih telefonov med vprašanimi je poleg aplikacij za orientiranje v prostoru namreč ohranjanje stikov s sorodniki in prijatelji v izvorni državi. Čeprav je bil naš vzorec intervjuvanih majhen, pa se je izkazal za zelo raznolikega, s specifičnimi izkušnjami potovanja, kar

se sklada s Portesovim poudarjanjem transnacionalnih migracijskih tokov kot zelo raznolikih (Portes, 2015: 7), pametni telefoni pa so se izkazali kot sredstvo, ki zagotavlja prisotnost (ali vsaj vtis prisotnosti) v več krajih hkrati (Diminescu, 2008: 567). To se je pokazalo pri ohranjanju stikov z družinami in prijatelji, ki so ostali v državah izvora; posebej v primeru intervjuvanca, ki ima v Palestini ženo in dva otroka, s katerimi je nenehno v stiku, saj dobiva fotografije njihovih doživetij in novic iz domačega kraja, hkrati pa čakajo, da se ponovno združijo v Sloveniji. Pomen transnacionalnih povezav se je pokazal tudi v primeru intervjuvanega iz Tunizije, ki je že pred odhodom na pot imel stike s kolegi iz Hrvaške, s katerimi ga družijo treniranje istega športa in so mu pomenili kontakt, ki bi mu lahko olajšal gibanje po Hrvaški.

Povezanost kolektivne in individualne ravni pri uporabi tehnologije, o kateri piše Smets na primeru begunskih centrov (Smets, 2017: 6–8), se je v primeru naših vprašanih lepo pokazala na sami poti, ko so nekaterih potujoči v skupinah ostali brez telefonskih in drugih naprav. Takole priča eden od intervjuvancev:

Na območju med Turčijo in Grčijo smo imeli prometno nesrečo in sem zato naslednjih pet dni preživel brez telefona, nihče ni vedel, kje smo, družina je bila zaskrbljena, jaz pa še bolj prestrašen [...] Telefon je na poti zelo pomemben. V bolnišnici sem spoznal moškega, kateremu sem pomagal in mu skril telefon in SIM-kartico v spodnje perilo, da mu ju ne bi vzeli, čeprav so nam pozneje vse (preostale) stvari vrnili. (Palestina, osebni intervju, 2019, 8. avgust)

V primerih, ko je imel telefon le kakšen član skupine ali nihče, se je skupina organizirala tako, da so za vodjo postavili eno od oseb, ki je pametni telefon še imela, in/ali osebo, ki je posedovala največ informacij in znala tuje jezike, kot v primeru migranta iz Palestine. Nobeden od vprašanih s telefoni sicer ni ravnal kot z menjalno surovino, kot opisuje Smets, a so si naprave posojali med sabo, včasih pa so jih za kratek čas dobili od tihotapcev (primer migranta iz Eritreje). Ko je migrantu telefon posodil tihotapec, naprava ni bila »pametna«, za uporabo pa je moral plačati. Migrantom so jih posodili zgolj zato, da so lahko kontaktirali z družinami, naj jim pošljejo denar za tihotapce: »Tihotapci ti dajo telefon, a zgolj za nekaj minut, pa še plačati moraš, da lahko pokličeš sorodnike, naj ti pošljejo denar, ki ga daš tihotapcem. To je bil v času brez telefona edini način za vzpostavitev stika.« (Eritreja, osebni intervju, 2019, 1. avgust)

Med vprašanimi so se za najpogosteje uporabljane izkazale aplikacije

MapsMe in Google Maps, od komunikacijskih pa predvsem Messenger in WhatsApp, vsaj eden od štirih pa socialna omrežja uporablja še v politične namene oziroma namene ozaveščanja o stanju v svoji izvorni državi in pozivanju k spremembam. Vsi respondenti so se izkazali za digitalno pismene in večje uporabe aplikacij in naprav v namene olajšanja poti in pridobivanja informacij, najsi bo o tihotapcih, ciljnih državah, sami poti ali okolju. V tem smislu lahko pritrdimo Borkertu in drugim (2018: 6–9), da begunci tudi na sami poti in v ciljni državi lahko delujejo kot avtonomni akterji, pisci (digitalnih) vsebin in ozaveščeni uporabniki tehnologije, ki jo uporabljajo, da si olajšajo lastni položaj in za transnacionalno povezovanje.

V Sloveniji so se respondenti s pomočjo pametnih telefonov veliko lažje znašli v novem okolju; kot so opisovali, so z napravami lažje pridobili osnovno znanje slovenščine in poiskali kraje za druženje in preživljanje časa, npr. knjižnico. To prepoznavamo kot prej omenjene prakse integracije »od spodaj navzgor« (Diminescu, 2008: 571), s katerimi migranti pridobivajo stike, poznanstva in znanje o novi družbi, hkrati pa sami prispevajo svoje izkušnje in znanja. Slednje lahko ilustriramo s primerom migranta iz Palestine, ki je po izobrazbi reševalec oziroma zdravstveni tehnik, na tem področju pa prostovoljno deluje še naprej. Podobno je aktiven tudi respondent iz Eritreje, ki sodeluje z raziskovalci in aktivisti v Sloveniji in na šolah predstavlja svojo migracijsko zgodbo, s čimer prispeva k novemu vedenju in hkrati k socialnemu in kulturnemu kapitalu, za katerega upamo, da se bo razvijal dvosmerno; v mikrointegraciji gre za pridobivanje novih znanstev in graditev prijateljskih mrež na podlagi neposrednega stika z nosilcem migracijske izkušnje.

Sklep: pametni telefon in digitalni begunci

Pametni telefoni so ključni identifikatorji sodobnih begunskih poti, a tudi mobilnosti v postmodernih družbah na splošno. V besedilu obravnava ozek izsek, ki na primeru t. i. balkanske begunske poti (vrh je leto 2015, pot pa vodi skozi domala vse balkanske države do Slovenije in naprej proti ciljnim državam v središču Evropske unije) obravnava presečnosti med digitalnostjo in migracijami, pri čemer izhajava iz koncepta »povezanih migrantov«, zanima pa naju pomen digitalnih tehnologij v sodobnih migracijah. Pregled teoretske produkcije, prav tako pa tudi podatki organizacij s terena in intervjuji s sicer maloštevilnimi begunci na balkanski poti pričajo o pametnem telefonu kot ključnem orodju načrtovanja poti, označevanja

lokacij, ugotavljanja prehodnosti meja, komuniciranja z lokalnimi prebivalci, nevladnimi organizacijami, tihotapci – skratka vzpostavljanja interakcij z vsemi akterji, s katerimi begunci na poteh prihajajo v stik.

Opirajoč se na vedenje s terena meniva, da je izhodišče sodobnih migracijskih poti, da se na pot podaš, ko/če si dobro opremljen, kar pomeni, da razpolagaš s pametnim telefonom in ustreznimi aplikacijami, to je pripomočki za načrtovanje in izvedbo čim bolj gladkega in preprostega potovanja na želeni cilj. Torej je digitalna pismenost umeščena v samo jedro migracijskih procesov pri premagovanju dolgih razdalj, na katerih se begunci srečujejo s povsem nepredvidljivimi situacijami na terenu, pa se upravičeno lahko vprašamo, ali je brez tega prenosnega digitalnega načrtovalca sama migracija sploh še mogoča. Kako torej razumeti poskuse in dejanske prakse odvzemov in uničevanja pametnih telefonov beguncem drugače kot namerno oteževanje in preprečevanje migracij; to je procesa, ki ga opredeljujeva kot brisanje digitalnih in prostorskih poti beguncev, kar posledično vodi k izbrisu beguncev, ki so najprej zaustavljeni na meji, zatem vrnjeni v prejšnjo državo, prej ali slej pa spet registrirani v katerem od begunskih taborišč, kjer zopet napolnijo telefon in zberejo motivacijo za naslednji poskus prečkanja meja do jedrne Evrope nekje med Nemčijo in Skandinavijo.

Pametni telefoni kot dnevnik poti in vtisov z nje nam razkrivajo mnogoterost izkušenj potovanj, najsi bo to namerno, načrtovano ali prisilno, potencialne sledljivosti pa očitno prepoznavajo tudi službe za nadzor; to po eni strani rezultira v odvzemih naprav in sledenju najpogostejšim potem, na drugi pa v ravno nasprotnem, tj. uničevanju sledi o obstoju lastnika pametne naprave, kar lahko označimo za popolno razčlovečenje migrantov na njihovih poteh. Ob digitalni pismenosti (Borkert in dr., 2018: 8–9) kljub delovanju s tehnološkega roba (Leurs, 2017: 680–693) in sposobnosti organizacije kljub omejenim tehnološkim virom sodobni begunci očitno resnično delujejo kot akterji vezi (Diminescu, 2008) in družbeno gibanje, ki daje nevidnim slabostim pametnih tehnologij kot sredstev za nadzor vidnost ter posledično razkriva nove dimenzije dožemanja prostorskosti, digitalnosti in organiziranosti družb.

Literatura

Bez nec, Barbara, Mark Speer in Marta Stojić Mitrović (2016): *Governing the Balkan Route: Macedonia, Serbia and the European Border Regime*. Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe. Dostopno na: <https://bordermonitoring.eu/wp-content/uploads/2017/01/5-Governing-the-Balkan-Route-web.pdf> (21. oktober 2019).

- Border Violence Monitoring Network (2019): *Illegal Pushbacks and Border Violence Reports*. Julij 2019. Dostopno na: <https://www.borderviolence.eu/balkan-region-report-july-2019/> (21. oktober 2019).
- Borkert, Maren, Karen E. Fisher in Eiad Yafi (2018): The Best, the Worst, and the Hardest to Find: How People, Mobiles, and Social Media Connect Migrants In(to) Europe. *Social Media + Society* 4(1): 1–11. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764428> (21. oktober 2019).
- Brochet, Francis (2017): *Démocratie smartphone. Le populisme numérique, de Trump à Macron*. Editions Francois Bourin.
- Dekker, Rianne, Godfried Engbersen, Jeanine Klaver in Hanna Vonk (2018): Smart Refugees: How Syrian Asylum Migrants Use Social Media Information in Migration Decision-Making. *Social Media + Society* 4(1): 1–11. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764439> (21. oktober 2019).
- Diminescu, Dana (2008): The Connected Migrant: An Epistemological Manifesto. *Social Science Information* 47(4): 565–579.
- Evropska komisija, Generalni direktorat za komuniciranje (2019): *Migracije in azil*. Dostopno na: <https://op.europa.eu/s/nDp0> (21. oktober 2019).
- Gillespie, Marie, Souad Osseiran in Margie Cheesman (2018): Syrian Refugees and the Digital Passage to Europe: Smartphone Infrastructures and Affordances. *Social Media + Society* 4(1): 1–12. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764440> (21. oktober 2019).
- Heinrich, Böll Stiftung (2019). *People on the Move in Bosnia and Herzegovina in 2018: Stuck in the Corridors of the EU*. Dostopno na: https://ba.boell.org/sites/default/files/people_on_the_move_in_bosnia_and_herzegovina_-_21-02-2019_-_web.pdf (25. oktober 2019).
- Info Kolpa (2019): *Poročilo o nezakonitih kolektivnih izgonih na slovensko-hrvaški meji*. Dostopno na: <https://push-forward.org/porocilo/report-illegal-practice-collective-expulsion-slovene-croatian-border> (30. november 2019).
- Latonero, Mark in Paula Kift (2018): On Digital Passages and Borders: Refugees and the New Infrastructure for Movement and Control. *Social Media + Society* 4(1): 1–11. Dostopno na: <https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2056305118764432> (21. oktober 2019).
- Leurs, Koen (2017): Communication Rights from The Margins: Politicising Young Refugees' Smartphone Pocket Archives. *International Communication Gazette* 79(6–7): 674–698.
- Perner, Špela (2019): *Pametni telefoni kot sredstvo povezovanja migrantov pri doseganju »trdnjave Evrope«*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Portes, Alejandro (2015): Introduction: Immigration, Transnationalism, and Development: The State of the Question. V *The State and The Grassroots*.

- Immigrant Transnational Organizations in Four Continents*, A. Portes in P. Fernandez-Kelly (ur.), 1–24. Oxford: Berghahn.
- Smets, Kevin (2018): The Way Syrian Refugees in Turkey Use Media: Understanding “Connected Refugees” Through A Non-Media-Centric and Local Approach. *Communications: The European Journal of Communication Research* 43(1): 113–123.
- Wall, Melissa, Madeline Otis Campbell in Dana Janbek (2017): Syrian Refugees and Information Precarity. *New Media & Society* 19(2): 240–254.
- Zavratnik Zimic, Simona (2003): Constructing “New” Boundary: Slovenia and Croatia. *Revija za sociologiju* 34(3–4): 179–188.
- Zavratnik, Simona in Sanja Cukut Krilić (2018): Digital Routes, Digital Migrants: From Empowerment to Control Over Refugees’ Digital Footprints. *Družboslovne razprave* 34(89): 143–163.
- Zavratnik, Simona in Sanja Cukut Krilić (2020): *Digitalni begunci, Transformacije migracijskih poti ali ko pametni telefon nadomesti kovček*. Ljubljana: FDV in ZRC SAZU (v tisku).

Migracije in gostoljubje: kriminalizacija gostoljubja v Veliki Kladuši

Abstract

Hospitality and Migration: Criminalisation of Hospitality in Velika Kladuša

Velika Kladuša, a town in Bosnia and Herzegovina near the border with Croatia, is facing the entry of a large number of migrants/refugees. This town is now the scene of a multifaceted tension between the spontaneous hospitality of the local population and increasingly restrictive European and local policies, which do not only criminalize migrants/refugees, but also all forms of solidarity with them. The central theme of the paper is the analysis of the dynamics that emerge in the intersection of hospitality between the public and the private. As the analysis of field material from Velika Kladuša shows, this attitude is characterized by the invasion of state policies into the domain of hospitality, which transforms local hospitality practices towards migrants/refugees. The field material shows a shift from open to criminalized hospitality towards migrants/refugees. Some residents of Velika Kladuša respond by completely subordinating to the criminalization, some by negotiating with it, and others by openly resisting it. As repression practices of the European migration policy are implemented, various forms of resistance to these policies emerge, such as the spontaneous hospitality practices of the local population, the activism of increasingly criminalized international volunteering, and the persistence and determination of migrants/refugees to cross the border to make their way to Europe.

Keywords: migrations, hospitality, Balkan migration route, Bosnia and Herzegovina, anthropology

Uršula Lipovec Čebren is an Associate Professor in the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. (ursula.lipovec@gmail.com)

Tina Ivnik is a Research fellow and a PhD student in the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. (tina.ivnik@ff.uni-lj.si)

Eva Fekonja has a degree in Psychology and is currently enrolled in a Master's degree program in the Department of Ethnology and Cultural Anthropology at the Faculty of Arts, University of Ljubljana. (evafekonja@gmail.com)

Povzetek

Velika Kladaša, mesto v Bosni in Hercegovini ob meji s Hrvaško, se sooča z množico migrantov/beguncev in postaja prizorišče večplastne tenzije med spontanim gostoljubjem lokalnega prebivalstva ter čedalje bolj restriktivnimi (evropskimi in lokalnimi) politikami. Te ne kriminalizirajo le migrantov/beguncev, temveč tudi vse oblike solidarnosti z njimi. Osrednja tema prispevka je analiza dinamik, ki se vzpostavijo v razpetosti gostoljubja med javnim in zasebnim. Kot je pokazala analiza terenskega gradiva iz Velike Kladaše, ta odnos zaznamuje intenziven vstop državnih politik na polje gostoljubja, ki transformira lokalne prakse gostoljubja do migrantov/beguncev. Na podlagi terenskega gradiva je prikazan obrat iz faze odprtega v fazo kriminaliziranega gostoljubja do migrantov/beguncev, pri čemer je v odzivih prebivalcev Velike Kladaše mogoče opaziti, da se nekateri povsem podrejajo kriminalizaciji gostoljubja, drugi z njo barantajo, tretji pa se ji odkrito upirajo. V Veliki Kladaši se tako sočasno izvajajo represivne prakse evropske migracijske politike in različne oblike upora proti tem politikam. Te se udejanjajo v spontanih gostoljubnih praksah lokalnega prebivalstva, v aktivizmu čedalje bolj kriminaliziranih mednarodnih prostovoljcev ter v vztrajnosti in odločenosti migrantov/beguncev, da bodo – vsemu navkljub – vendarle prečkali mejo in se prebili v Evropo.

Ključne besede: migracije, gostoljubje, balkanska migracijska pot, Bosna in Hercegovina, antropologija

Uršula Lipovec Čebren je izredna profesorica na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. (ursula.lipovec@gmail.com)

Tina Ivnik je mlada raziskovalka in doktorska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. (tina.ivnik@ff.uni-lj.si)

Eva Fekonja je univerzitetna diplomirana psihologinja in magistrska študentka na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo na Filozofski fakulteti Univerze v Ljubljani. (evafekonja@gmail.com)

Uvod

V času, ko večina evropskih politikov kriminalizira migracije, promovira varnostni diskurz ter uporablja ksenofobne in rasistične oznake za migrante/begunce, deluje beseda gostoljubje v povezavi z migracijami cinično. Čeprav so vlade na ozemljih, kjer danes poteka balkanska migracijska pot, vzpostavile še bolj »restriktivne, militaristične in anti-humanitaristične ukrepe« (Jalušič, 2019), pa se sintagmi »država gostiteljica« ali »politike sprejema« še vedno nemoteno uporabljata.

Gre za paradoks? Gre za prežitek retorike odprtosti do drugega, ki jo je danes v celoti ali v veliki meri nadomestila sovražnost do migrantov/beguncev? Pred kratkim objavljena dela (Gibson, 2012; Rozakou, 2012; Pavić, 2016; Harney, 2017; Carpi in Şenoğuz, 2018; in dr.), ki preizprašujejo povezavo med gostoljubjem in migracijami, kažejo, da je v večplastnosti fenomena gostoljubja mogoče na eni strani zaznati kontinuiteto s ksenofobnimi

in rasističnimi ukrepi na področju migracij, na drugi pa prepoznati tenzije, ki se dogajajo med zakonodajo na področju migracij in gostoljubnimi praksami lokalnih prebivalcev. Te tenzije se danes kažejo vzdolž balkanske migracijske poti, obenem kot odziv na avtonomijo migracij (Papadopoulos in Tsianos, 2013; Lipovec Čebren in Zorn, 2016) in kot posledica eksternaliziranih meja evropske migracijske politike.

Eksternalizacija meja (Flynn, 2013), s katerimi Evropska unija širi nadzor nad migracijami na države globalnega juga, ni nič novega. Že desetletja namreč odgovornost za ljudi, ki potujejo v Evropo, prenaša na Turčijo in na države severne in osrednje Afrike. Državljeni držav Evropske unije pa že leta – nehote, nevede ali iz brezbriznosti – prispevamo visoke vsote denarja za to, da čim manj migrantov/beguncev pride v našo bližino. Medtem ko je proračun Frontexa (Evropske agencije za upravljanje in operativno sodelovanje na zunanjih mejah držav članic Evropske unije) leta 2005 znašal štiri milijone evrov (Božič, 2016: 240), je leta 2017 štel že 280 milijonov evrov, naslednje leto več kot 288 milijonov, letos pa več kot 333 milijonov evrov (Frontex, 2019).

Eksternalizacija meja Evropske unije na Bosno in Hercegovino pa je novost. Novost ni zato, ker bi bila ta država revnejša od drugih, ki so postale tamponske cone za ljudi na poti v Evropo. Pa tudi ne zato, ker se odgovornost za migrante/begunce prenaša na povojno državo, ki jo zaznamuje množica notranjih konfliktov, trhle državne strukture in odsotnost delujočega azilnega sistema. Množica zaustavljenih migrantov/beguncev v Bosni in Hercegovini je novost predvsem za slovenski kontekst, saj gre za ljudi, ki so večinoma že bili v Sloveniji, a jih je policija z nelegalnim in nasilnim vračanjem predala hrvaškim oblastem, te pa so jih potisnile nazaj v Bosno in Hercegovino. Novost je torej nedvoumna odgovornost slovenskih oblasti za večanje števila beguncev v tej državi. Na geopolitični ravni je ta novost povedna: Slovenija in Hrvaška, ki sta bili pred nekaj desetletji z Bosno in Hercegovino v skupni državi, uporabljata in izrabljata utečene mehanizme Evropske unije, da odgovornost za ljudi, za katere naj bi poskrbeli, zvalita na pleča ekonomsko in politično šibkejše države. Ta nov položaj je poveden tudi na simbolni ravni: nekdanja bratska republika, ki je bila v slovenski mentalni krajini znana po odseljevanju (iz nje so slovenska podjetja množično vabila delavce, med vojno pa je v Slovenijo pribežalo veliko »bosanskih« beguncev), je zdaj postala sinonim za priseljevanje.

Policijsko potiskanje (*push-backi*)¹ migrantov/beguncev z obmejnih območij Slovenije (čedalje pogosteje pa tudi iz osrednjih slovenskih krajev)

1 Ker v slovenščini nimamo ustreznega izraza, uporabljamo angleški izraz *push-back*, ki pomeni nasilno policijsko potiskanje oziroma vračanje beguncev/migrantov čez mejo v državo, iz katere so prišli; pri tem jim je onemogočena možnost, da bi v državi, iz katere so bili potisnjeni, zaprosili za azil oziroma za mednarodno zaščito.

je pomembno pripomoglo k temu, da je od leta 2018 stik med bosanskim prebivalstvom in migranti/begunci postal neizogiben del vsakdanjosti. Obenem pa so prebivalstvu Slovenije zagotovili, da se ti ljudje gibljejo na zadostni razdalji (Andersson, 2014) in da so čedalje manj vidni. Prebivalci obmejnih območij Slovenije jih večinoma zaznavajo le po njihovih sledih (odvržene obleke, ostanki hrane) ali v obliki senc, ki se pojavljajo na robu gozda, v samotnih in odročnih predelih nekega kraja. Odsotnost stika, nejasne zaznave sledi in senc so kot nalašč za poglobljanje tesnobe in strahu, s tem pa za utrjevanje medijskih predstav o migrantih/beguncih kot kriminalcih, posiljevalcih in teroristih. Četudi se kateremu od njih uspe izogniti *push-backu*, je nameščen v odmaknjene polzaprte ali zaprte strukture, ki preprečujejo, da bi si prebivalci Slovenije utegnili postaviti vprašanje, ali bi ga lahko sprejeli v goste. Drugače pa je v Bosni in Hercegovini, kjer se številni migranti/begunci prosto gibljejo med prebivalstvom ter s tem vsakodnevno preizprašujejo lokalne prakse gostoljubja.

Ravno zato sva se soavtorici tega članka pri načrtovanju izvedbe predmeta Sodobne migracije, etnične manjšine in državljanstvo (na magistrskem študiju Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani) odločili, da se pri letošnjih terenskih vajah v Veliki Kladuši osredinimo na raziskovanje praks gostoljubja lokalnih prebivalcev ter izkušenj, ki jih imajo z gostoljubjem migranti/begunci v tem okolju. Namen kratkega, štiridnevnega odhoda v Veliko Kladušo, je bilo poleg raziskave sodelovanje z aktivisti in migranti/begunci pri oskrbi z obleko, hrano in drugimi osnovnimi potrebščinami. V času od 7. do 10. novembra 2019 je skupina desetih študentk² in dveh izvajalk³ predmeta v Veliki Kladuši opravila 35 polstrukturiranih intervjujev: šestnajst jih je potekalo z migranti/begunci, petnajst z lokalnimi prebivalci (s predstavniki izobraževalnih in religioznih institucij, zaposlenimi v gostinskih obratih in trgovinah), štirje pa z mednarodnimi prostovoljci oziroma aktivisti. Poleg teh intervjujev, ki so dokumentirani v obliki terenskih zapiskov ali posnetkov, je potekalo še veliko nedokumentiranih pogovorov, ki so se dogajali ob različnih priložnostih (pri delu v skladišču; spremljanju beguncev v trgovino in na banko; pomoči pri dvigu denarja itd.) ter v prekarnih situacijah (v skvotih brez elektrike in tekoče vode; na ulicah in v parkih, v stalni pripravljenosti zaradi policijskega preganjanja; v redkih, a prepolnih in hrupnih lokalih, ki migrantom/beguncem še dovoljujejo vstop).

2 Lea Anclin, Martin Bučalič, Eva Fekonja, Maruša Kosi, Karin Robin, Ana Isabel Rodrigues Carneiro, Sofia Margarida Sousa Martins, Katja Tomc, Joanna Urbańska in Eva Žgajner.

3 Uršula Lipovec Čebren in Tina Ivnik.

Poleg omenjene raziskave se v pričujočem članku opiramo na preteklo terensko delo (aprila 2019 v Veliki Kladuši⁴ ter februarja in aprila 2015 na različnih lokacijah v Srbiji⁵), ki je ključno pripomoglo k temu, da smo se osredinile na povezavo med gostoljubjem in migracijami. Medtem ko se je tema gostoljubja pogosto pojavljala v pogovorih s prebivalci Srbije, ki so bili v stiku z migranti/begunci, pa je dobila povsem nove razsežnosti v Veliki Kladuši, kjer jo je prevladujoče muslimansko prebivalstvo dojemalo v kontekstu islamske obveze gostitelja, da izkaže gostoljubje, ter gosta, da ga sprejme. Prebivalci Velike Kladuše so v pogovorih, ki so potekali aprila 2019, na eni strani spontano poudarjali temo gostoljubja in gostoljubnih praks do migrantov/beguncev, ki so se dogajale v kontekstu njihovih domov ali v prostorih (gostišča, lokali), ki so bili v njihovi lasti. Na drugi strani pa je v njihovem pripovedovanju pogosto vznikala tema kriminalizacije gostoljubnih praks ter vrsta dilem, dvomov in strahov, ki so jih čutili v zvezi z njo. Zato smo se novembra 2019 v terenski raziskavi osredinili na gostoljubne prakse v Veliki Kladuši.⁶ Poleg tega je upoštevanje emske perspektive lokalnih prebivalcev ključno vplivalo na to, da smo namesto bolj uveljavljenega koncepta solidarnosti uporabile pojem gostoljubnosti. Čeprav je koncept solidarnosti, zlasti ko gre za kriminalizacijo solidarnosti (Tazzioli, 2018), zelo podoben kriminaliziranemu gostoljubju, pa je bil pojem solidarnosti večini sogovornikom v Veliki Kladuši tuj (izjema so bili v tem smislu mednarodni prostovoljci oziroma aktivisti, ki so pogosto govorili o solidarnosti). Poleg emske perspektive je razlog za uporabo tega pojma tudi konceptualen. Čeprav se drugi raziskovalci in raziskovalke z odnosom med gostoljubjem in solidarnostjo še niso poglobljeno ukvarjali, se zdi, da je prek pojma gostoljubja lažje razmišljati o kriminalizaciji praks, ki se dogajajo v domovih posameznikov, in o poseganju represivnih politik v zasebno sfero. Vendar pa, kot bo jasno iz nadaljevanja, želimo v prispevku k temu pojmu pristopiti kritično ter pri tem jasno ločiti retoriko o nacionalnem gostoljubju od gostoljubnih praks lokalnih prebivalcev. Obenem pa želimo preveriti, do kolikšne mere

4 V aprilu 2019 je v okviru predmeta Antropologija migracij s študenti dodiplomskega študija na Oddelku za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani potekala tridnevna terenska raziskava v Veliki Kladuši.

5 V februarju in aprilu 2015 je potekala raziskava v krajih (Beograd, Bogovađa, Krnjača, Banja Koviljača), kjer so nameščali prosilce za azil. Raziskavo, v kateri so sodelovali študenti dodiplomskega in magistrskega študija Oddelka za etnologijo in kulturno antropologijo Filozofske fakultete v Ljubljani, sta koordinirali Sarah Lunaček in Uršula Lipovec Čebtron.

6 Na to odločitev je vplivala tudi tema Tretjega mednarodnega simpozija o večjezičnosti z naslovom *Hospitality/Hospitalidade/Gostoljubje?*, ki je potekal 26. novembra 2019. Na tem simpoziju so raziskovalke, ki so opravljale teren v Veliki Kladuši, predstavile prispevek z naslovom *Migration and Hospitality in Border Regions*. Za povzetke in program simpozija glej <https://www.zrc-sazu.si/sites/default/files/multilingua.pdf>.

je pojem gostoljubja sploh uporaben pri analizi dogajanja v evropski tamponski coni, kakršna je danes Velika Kladuša.

Poleg analize terenskega gradiva iz Velike Kladuše članek temelji na delih nekaterih raziskovalk in raziskovalcev, ki so se v zadnjih desetletjih posvečali tematiki migracij in gostoljubja. Te tematike v slovenski znanstveni produkciji še ni opaziti, pa tudi v tujini se je pojavila šele v zadnjem času. Gostoljubje je bilo obširno obravnavano predvsem v okviru študij turizma (glej Smith in Brent, 2001; Lashley, Linch in Morrison, 2007; Lashley, 2017), za humanistične in družboslovne vede, vključno z antropologijo, pa je bila to dolgo obrobna tema (izjema so Mauss, 1996[1923/24]; Pitt-Rivers, 2012[1977]; Herzfeld, 1987). Večje zanimanje za raziskovanje gostoljubja so sprožila šele dela Jacquesa Derridaja (1999; 2000a; 2000b; 2002; 2005), ki so vplivala na številne avtorje in avtorice (Candea, 2012; Shryock, 2012; Jelnikar, 2015; Bjelica, 2018) ter spodbudila proučevanje gostoljubja v kontekstu migracij (Rosello, 2001; German Molz in Gibson, 2007; Gibson, 2012; Rozakou, 2012; Harney, 2017; Berg in Fiddian-Qasmiyeh, 2018; Carpi in Šenožuz, 2018). V prvem delu članka z naslovom *Migracije in gostoljubje* bodo uvodoma na kratko predstavljena razmišljanja Juliana Pitt-Riversa in Jacquesa Derridaja, nato pa še nekatere ključne ugotovitve sodobnih raziskovalcev in raziskovalk gostoljubja v kontekstu migracij. V drugem poglavju *Gostoljubje v Veliki Kladuši* pa bodo analizirane različne prakse gostoljubja, ki jih lahko ločimo na fazo odprtega gostoljubja in na fazo kriminaliziranega gostoljubja.

Migracije in gostoljubje

V antropologiji je bila tema gostoljubja vseskozi prisotna, saj je vse od začetkov terenskega dela pomenila ključni pogoj za etnografsko raziskovanje (Candea in Col, 2012: S3). Vloga antropologa kot gosta je prisotna v številnih delih (Malinowski, 1992[1922]; Mauss, 1996[1923/24]; Evans-Pritchard, 1940; Geertz, 1973; Pitt-Rivers, 2012[1977]; Herzfeld, 1987; Rivière, 2000; Stasch, 2009; Candea in Col, 2012; Candea, 2012; in dr.), pri čemer je pogosto poudarjena ambivalentnost njegove pozicije in pozicije gosta sploh. V tem smislu so še vedno povedne besede Juliana Pitt-Riversa (2012[1977]), ki je pred skoraj pol stoletja pisal o zakonu o gostoljubju.⁷ Pitt-Rivers analizira predstavo o gostu, ki je obenem svet in nevaren, ker prihaja iz

7 Nekaj desetletij pred njim je o zakonu o gostoljubju pisal tudi Marcel Mauss, ki izvor zakona o gostoljubju vidi v obdarovanju. Mauss (1996[1923/24]: 54–55) gostoljubje razume kot del menjalnih procesov ali vzajemnih obdarovanj, s katerim ustvarjamo vezi in ohranjamo mir tako med ljudmi, kot tudi med ljudmi in bogovi.

zunanjega sveta, zato se njegov status nahaja v vmesnosti med osovraženim tujcem in članom skupnosti, pri čemer je v skupnost vključen v praktičnem in ne v moralnem pomenu. Posledično na ambivalentnosti med zunanjim in notranjim svetom temelji tudi zakon gostoljubja, ki »vzpostavlja red prek sklicevanja na sveto, neznano spremeni v znano in konflikt nadomesti z vzajemnim spoštovanjem. Konflikta ne odpravi v celoti, temveč ga odloži in prepove, da bi se izrazil« (Pitt-Rivers, 2012[1977]: 513). Med bistvenimi elementi zakona o gostoljubju so po Pitt-Riversu naslednja pravila: med gostom in gostiteljem ne sme prihajati do rivalstva in sovražnosti; gostu je naloženo, da ne sme prevzeti vloge gostitelja (ne sme vzeti, kar mu ni bilo ponujeno, dajati ukazov ali izražati, kaj si želi), prav tako ne sme zavrniti, kar mu je ponujeno (ibid.: 515), obenem pa se od gostitelja zahteva, da varuje čast svojega gosta, skrbi za njegove potrebe in si tako zasluži njegovo hvaležnost (ibid.: 516–517). Ob tem je treba poudariti, da status gosta zaznamuje neenakost in začasnost. Na eni strani Pitt-Rivers gosta primerja z beračem, ki mora vseskozi dokazovati svojo neenakost in zase ne sme zahtevati pravic, saj bi s tem spodkopal svoj status in zdrsnil v vlogo osovraženega tujca (ibid.: 509). Na drugi strani pa gost lahko postane osovražen tujec tudi, če ne sprejme začasnosti svoje vloge ter zlorabi gostoljubje s tem, da predolgo ostane v gosteh (ibid.: 516–517).

Precej drugače pa na zakon o gostoljubju gleda Jacques Derrida. Medtem ko je Pitt-Rivers med prvimi antropologi, ki so gostoljubje postavili v središče svojih raziskav (2012[1977]), pa so provokativna filozofska razmišljanja Jacquesa Derridaja (1999; 2000a; 2000b) spodbudila širše interdisciplinarno raziskovanje te teme. Derrida vpelje zakon absolutnega gostoljubja, ki:

zahteva, naj odprem svoj dom in naj ne dajem le tujcu [...], temveč absolutnemu, neznanemu, anonimnemu drugemu, in naj jima *dam prostor*, jima dovolim vstopiti, priti in si vzeti prostor, ki jima ga dajem, ne da bi ju pri tem prosil za recipročnost (vstopal v pogodbo) ali spraševal za njuna imena. Zakon absolutnega gostoljubja zapoveduje prelom z gostoljubjem kot pravico, z zakonom ali s pravičnostjo do pravic. (Derrida, 2000a: 25)

Derrida zakon absolutnega in neomejenega gostoljubja postavlja v nasprotje s pogodbo (ali paktom) gostoljubja, kjer državni in drugi zakoni pogojujejo ter omejujejo pravice in dolžnosti (Derrida, 2000a: 25, 77). To nasprotje sovпада z etiko in politiko gostoljubja. Z etičnega vidika je gostoljubje neskončen, brezpogojen, nesebičen in neomejen (v smislu časa,

prostora, virov) dar, ki sega onkraj vsakega zakona, medtem ko s političnega vidika gostoljubje vedno vključuje omejitve: upravljanje in preračunavanje virov, ki niso neskončni, nacionalne meje itd. (Lin, 2016: 38). Derrida se zaveda, da je zakon absolutnega in neomejenega gostoljubja v popolnem nasprotju z državnimi in drugimi zakoni (Derrida, 2000a: 77), zato ga država ne more udejanjiti, ne da bi se odpovedala oblasti na svojem ozemlju. Čeprav se Derrida zaveda, da je ta ideal nedosegljiv, ga vpelje predvsem kot izziv, provokacijo ali vabilo k iskanju boljših načinov sobivanja z različnostjo (German Molz in Gibson, 2007a; Bjelica, 2018: 39).

Raziskovalci in raziskovalke (Rosello, 2001; Gibson, 2012; Rozakou, 2012; Harney, 2017; Carpi in Şenoğuz, 2018), ki so v zadnjih dveh desetletjih preizpraševali povezavo med gostoljubjem in migracijo, so se ukvarjali predvsem s tem, kako – če uporabimo Derridajevo sintagmo – politike gostoljubja določajo življenje migrantov/beguncev ter kakšne značilnosti in posledice ima retorika gostoljubja v posameznih nacionalnih državah. Kot ugotavljajo nekatere raziskovalke (Rosello, 2001; Rozakou, 2012; Carpi in Şenoğuz, 2018), je gostoljubje postalo osrednji pojem na področju azilnih in migracijskih politik, pri čemer ga pogosto uporabljajo tako politiki kot raziskovalci in raziskovalke migracij, ki nemoteno pišejo o »državah gostiteljicah« ter »politikah in državah sprejema« (Rozakou, 2012: 566). Obenem pa je nekritična raba besede gostoljubje popularna tako v proimigrantskem kot v antiimigrantskem diskurzu (Rosello, 2001). Mireille Rosello (2001) opaža, da gostoljubje nastopa v idealizirani, mitizirani podobi Francije, kjer se pojavlja hkrati kot tradicija, filozofska vrednota, etični imperativ, politično vprašanje in individualna praksa (Rosello, 2001: 6). Podobno opozarja Sarah Gibson (2012), ki v analizi diskurza o nacionalni gostoljubnosti v Veliki Britaniji dokazuje, da za legitimiranje tega diskurza politiki uporabljajo različne primere iz zgodovine, pri tem pa pozabljajo na dogodke negostoljubja (Gibson, 2012: 161). Sočasno z diskurzom o gostoljubnosti pa avtorica opaža krepitev diskurza o ranljivi državi, ki jo ogrožajo nevhvaležni prišleki in pri tem spodkopavajo mitološko gostoljubnost Velike Britanije (ibid.: 159–160): »Odprtost do drugega, na katero je Velika Britanija tako ponosna, paradoksalno povzroča tesnobo v zvezi z ranljivostjo Velike Britanije zaradi drugega.« (ibid.: 161)

Na problematičnost politične retorike o gostoljubju opozarjata tudi Estella Carpi in Hatice Pinar Şenoğuz (2018), ki sta na podlagi terenske raziskave v Turčiji in Libanonu ugotovili, da je humanitarni in politični diskurz o gostoljubju povzročil družbeno fragmentacijo tam, kjer prej ni obstajala. Najbolj marginalizirani člani turške družbe so se zaradi javnega diskurza o gostoljubju do sirske beguncev čutili zapostavljeni, kar je povzročilo konstruiranje Sircev kot gostov in Turkov kot gostiteljev v dve povsem ločeni

kategoriji, pri čemer so se Turki kot gostitelji čutili poklicani zavračati begunce (Carpi in Šenožuz, 2018: 10–13). Podobno je v Libanonu diskurz o gostih, kot so ga uporabljale tuje humanitarne organizacije, vzpostavil idejo teritorija, ki pripada Libanoncem, ne pa tudi Sircem (ibid.: 6–7). Avtorici tako skleneta, da je taka raba gostoljubja v državnem diskurzu ključno pripomogla k stopnjevanju nacionalizma (ibid.: 13).

V konstruiranju migrantov/beguncev kot gostov in nacije kot gostiteljice vidi Mireille Rosello »naturalizirano paradigmo« (Rosello, 2013: 127), pri čemer opozarja na sistemsko nasilje, ki spremlja proces konstruiranja tujca kot gosta. Avtorica poudarja, da se gostoljubje kot naturalizirana paradigma pogosto spremeni v identitetno politiko: nekateri subjekti so identificirani kot gostje, drugi pa kot gostitelji – ne glede na to, kaj dejansko počnejo v danem kontekstu. Tako se njihove identitete gosta ali gostitelja čedalje bolj utrjujejo, pri čemer se v primeru migrantov, ki ne migrirajo več, identiteta gosta trajno utrdi ali celo podeduje (Rosello, 2013: 127). Ista avtorica tudi ugotavlja, da konstruiranje migranta kot (večnega) gosta prikrije razlog, zaradi katerega so te osebe prišle v določeno državo. Za migrantske delavce, ki so prišli kot najeta delovna sila, je beseda gost povsem neprimerna, saj njihova prisotnost nima ničesar opraviti z gostoljubjem: njihovo delo ni darilo delodajalcem, pa tudi pogodba, ki jo z njimi sklene delodajalec, ni izraz njegove radodarnosti. V politični retoriki raba »metafore gostoljubja zabriše razliko med diskurzom pravic in diskurzom radodarnosti, jezikom družbenih pogodb ter jezikom obilja in obdarovanja« (Rosello, 2001: 9).

Poleg zapsanega se zdi pomembno opozoriti tudi na povezavo med gostoljubjem in nadzorom. Za številnejše prihode migrantov/beguncev se v različnih evropskih državah pogosto uporablja metafora poplav, kar po Sarah Gibson nakazuje, da država izgublja nadzor nad svojim ozemljem in mejami (Gibson, 2012: 162). Nasprotno pa ima metafora gostoljubja konotacijo ponovne vzpostavitve državnega nadzora in suverenosti nacionalne države (ibid.: 163). Poleg metafor je po Nicholasu De Maria Harneyju (2017) tudi v institucionaliziranih oblikah gostoljubja mogoče videti načine ohranjanja družbenega reda, s katerimi se države odzovejo na приход migrantov/beguncev (Harney, 2017: 3). Glede na to, da migrant/begunec kot gost v varnostnem diskurzu sodobnih držav pomeni grožnjo, se gostoljubje do njega udejanja skozi biometrične metode, gradnjo »sprejemnih« in deportacijskih centrov (Harney, 2017: 3). Podobno meni Katerine Rozakou, ki analizira govor nekdanjega grškega ministra za notranje zadeve. Ob odprtju deportacijskega centra v Grčiji je minister to institucijo opredelil kot »center gostoljubja«, pri čemer se je skliceval na *filoksenio* ali gostoljubje kot »tradicionalno grško vrednoto« ter poskušal s tem utišati očitke

mednarodne javnosti o slabih eksistenčnih razmerah, v katerih živijo begunci v Grčiji (Rozakou, 2012). Rozakou pokaže, da uporaba izraza gostoljubje v tem primeru ni paradoks, saj se »gostoljubne« dejavnosti grške države in nevladnih organizacij umeščajo v biopolitične prakse, ki begunce oziroma prosilce za azil spreminjajo v pasivne sprejemnike grškega »gostoljubja« v obliki nadzora, pomoči in skrbi (Rozakou, 2012: 573).

Vendar pa fenomena gostoljubja ni mogoče reducirati le na ideološko retoriko nacionalnega gostoljubja in na državne institucije na področju migracijskih politik. Gostoljubje obstaja tako v retoriki in zakonih nacionalnih držav, kot v družbenih praksah posameznikov in posameznic (Rosello, 2001: 6–7), ki jih v vsakdanjem življenju izumljajo, opuščajo, redefinirajo. Vendar pa prakse gostoljubja, sploh ko gre za gostoljubje do migrantov/beguncev, nikoli niso povsem zasebne, saj obstajajo v kategorijah, ki jih je definirala država: »Gostiteljeva hiša je podrejena nacionalnemu ozemlju in zasebne geste gostoljubja so vedno podkategorija oziroma so izpostavljene nacionalnemu gostoljubju.« (Rosello, 2001: 37) V svojem delu *Postkolonialno gostoljubje: Imigrant kot gost* (2001) Mireille Rosello analizira »subverzivne«, »disidentske« prakse gostoljubja do migrantov/beguncev v Franciji. Avtorica pokaže, da je francoska država vzpostavila novo zakonodajo na področju urejanja in nadzora nad gostoljubjem, nato pa začela zaradi »zločinov iz gostoljubja« (Rosello, 2001: 43) preganjati francoske državljane, ki so sprejeli nedokumentirane migrante v svoje domove. V tem kontekstu je po Mireille Rosello pretekla opozicija med migrantom/beguncem in državo postala triangularna, saj po novem vključuje gostitelja, ki je odgovoren državi. S tem je država prenesla del nadzora nad migranti/begunci v zasebna domovanja, obenem pa gostoljubje ni več povezano z osebnimi predstavami o radodarnosti, temveč z državnimi zakoni in modelom gostoljubja, ki jih ti narekujejo (Rosello, 2001: 39).

Gostoljubje v Veliki Kladuši

Velika Kladuša kriči iz obupa, v njej je nešteto strahotnih zgodb, ki jih je treba povedati. Velika Kladuša pomeni uničujoče posledice nehumanega političnega sistema, ki je opustošil življenje tisočev ljudi. Velika Kladuša je nepretrgan tok izčrpanih duš in ranjenih teles, ki pričajo o nasilju, storjenem na naših mejah. (No Name Kitchen, 2019b)

Militarizacija meje med Bosno in Hercegovino in »trdnjavo Evropo« je redefinirala geopolitični položaj Velike Kladuše in jo spremenila v množičen tranzitni prostor s funkcijo poostritve nadzora in upočasnitve gibanja proti Evropski uniji (Meh, 2016: 274). »Izčrpane duše in ranjena telesa,« o katerih govori citat, tukaj niso več stvar medijskih novic ter nevidnega dogajanja v hrvaških gozdovih. Šele zunaj Evropske unije, na drugi strani hrvaško-bosanske meje, je evropska migracijska politika materialno navzoča, njene posledice pa so dobro vidne tudi naključnemu opazovalcu ali opazovalki.

Eksternalizacija evropske meje je okrepila in redefinirala že obstoječo marginalnost Velike Kladuše (Urbańska, 2019) in dodala nov mejnik v nje- no nenavadno zgodovino. Na tem območju je namreč potekala »večsto- letna meja« med Osmanskim cesarstvom in Habsburškim imperijem, kon- struirana tudi kot meja med Vzhodom in Zahodom. Leta 1950 je mesto zaznamovala t. i. Cazinska Buna, edini organizirani kmečki upor v SFRJ proti komunistični oblasti, ki je na tem področju uvajala nepriljubljene ukrepe. Uporu so sledili ostri povračilni ukrepi oblasti, po katerih je bilo območje še desetletja zapostavljano, nekateri njegovi prebivalci pa žrtve diskriminacije (Križičnik Bukić, 2017: 234–235). Tudi med zadnjo vojno na Balkanu je imela Velika Kladuša nenavadno vlogo, saj je mesto postalo prizorišče oborože- nega boja med Muslimani. Fikret Abdić je namreč razglasil t. i. Avtonomno pokrajino Zahodno Bosno in organiziral odpiranje taborišč v Veliki Kladu- ši, da bi zapirali tiste, ki so vzpostavitev Avtonomne pokrajine nasprotovali (Dnevnik, 2002). Za razumevanje današnje politične realnosti v Veliki Kladu- ši je danes povedno dejstvo, da je bil Abdić potem, ko je bil na Hrvaškem prepoznani kot vojni zločinec in obsojen na zaporno kazen, izvoljen za žu- pana Velike Kladuše (Hvalc in Andrinek, 2017). To funkcijo opravlja še danes ter tako pomeni otipljivo kontinuiteto z dogajanjem med vojno.

Zgodovinsko obremenjeno in ekonomsko deprivilegirano mesto, ki se danes sooča z množico migrantov/beguncev,⁸ postaja prizorišče večplast- ne tenzije med spontanim gostoljubjem lokalnega prebivalstva in čedalje bolj restriktivnimi (evropskimi in lokalnimi) politikami, ki ne kriminalizirajo le migrantov/beguncev, temveč tudi vse oblike solidarnosti z njimi. V Ve- liki Kladuši se tako sočasno izvajajo represivne prakse evropske migracij- ske politike in različne oblike upora proti tem politikam. Te se udejanjajo v spontanem gostoljubnem praksah lokalnega prebivalstva, v aktivizmu čedalje bolj kriminaliziranih mednarodnih prostovoljcev ter v vztrajnosti in odloče- nosti migrantov in beguncev, da bodo – vsemu navkljub – vendarle prečkali mejo in se prebili v Evropo.

8 Samo od leta 2018 so lokalne oblasti in Evropska komisija evidentirale 24.000 prihodov v BiH, številka pa pomeni znatno povišanje v primerjavi z letom 2017 (European Commission, 2019).

»Igro [*the game*, op. a.] sem igral petnajstkrat v zadnjih sedmih mesecih. Zdaj ne morem več igrati, poškodoval sem si nogo. Ne morem hoditi, zato bom šel z avtobusom ali z vlakom.« (sogovornik na poti v Evropo, 9. november 2019) Igra, ki jo omenja naš sogovornik v »žargonu« migrantov/beguncev, pomeni tvegan poskus prečkanja hrvaškega ozemlja in hrvaško-slovenske meje, ne da bi ga oblasti nasilno vrnile v Bosno in Hercegovino. Poskusi prečkanja meje, s katerimi si migranti/begunci želijo ponovno pridobiti odvzeto svobodo gibanja, pomenijo preigravanje eksternalizacijskih pravil in izzivanje evropskega ideala teritorialnosti, mobilnosti in varnosti (Meh, 2016: 273).

V Veliko Kladušo se – po izgubljeni partiji »igre« – vsakodnevno vračajo ljudje, ki so doživeli policijsko nasilje, nehumano ravnanje in kaznovanje (Kogovšek Šalamon, 2019: 80). Poleg že evidentiranih oblik nasilja hrvaških in slovenskih policistov nad migranti/begunci (slačenje migrantov v zimskih razmerah, uporaba ognja, potapljanje v vodi, pretepanje in kraje) (Border Violence Monitoring Network, 2019), so sogovorniki izpostavljali še druge: »S palico so me topli po kolenih«, »toplili so po nogah, da sem pokleknil«, »pohodili so mi očala«, »razbili so očala meni in vsem, ki smo jih imeli«. Pogosto omenjene prakse poškodovanja nog in očal imajo skupno značilnost: usmerjenje so v imobiliziranje migrantov/beguncev (Tuccillo Castaldo, 2008), v onemogočanje njihovega premikanja proti Evropski uniji.

Čeprav odločitev za utrjevanje meja Evropo potiska v »začaran krog čedalje večje militarizacije« (Božič, 2016: 237), ograje in nasilni *push-backi* ne omajajo avtonomije migracij (Papadopulos in Tsianos, 2013) – namere ljudi za dokončanje poti, ki za mnoge traja več let. Svojega položaja sogovorniki, s katerimi smo se pogovarjali, ne doživljajo kot ujetost na ozemlje Bosne in Hercegovine, temveč kot prehodno fazo, v kateri se pripravljajo na novo priložnost za »igranje igre« (Urbańska, 2019). Kljub izjemno težkim življenjskim razmeram⁹ sogovorniki želijo ostati v Veliki Kladuši, ki je v neposredni bližini hrvaške meje.

Kako razmišljati o gostoljubju v kraju, ki se sam spopada z revščino in izseljevanjem, kjer so posledice eksternaliziranih meja Evropske unije opazne na vsakem koraku in kjer lokalne oblasti »situacije ne obvladujejo več« (Amnesty International, 2019: 30–31)? Poseganje evropske in lokalne migracijske politike na področje gostoljubja lahko razumemo kot proces postopne dehumanizacije migrantov/beguncev. Na podlagi terenskega gradiva lahko to postopno dehumanizacijo opazujemo skozi spreminjanje praks gostoljubja, pri čemer je mogoče ločiti dve fazi. Prvo fazo lahko opre-

9 Ravno v času pisanja tega članka se zapira kamp Vučjak, samo nekaj kilometrov oddaljen od Velike Kladuše, v katerem so bile razmere »najslabše v Evropi«, bivanje v neogrevanih šotorih brez dostopa do pitne vode pa v mrzlih decembrskih nočeh življenje ogrožajoče (Are You Syrious, 2019b).

delimo kot fazo *odprtega gostoljubja*, v kateri biooblastne kategorizacije obstajajo, vendar se državna oblast ne vpleta v zasebne prakse gostoljubja, zato lahko potekajo nemoteno. Drugo fazo pa je mogoče definirati kot fazo kriminaliziranega gostoljubja, kjer geste gostoljubja do migrantov/beguncev prinašajo lokalnim prebivalcem in aktivistom vsakodnevno preverjanje in grožnje policije, obiske inšpektorjev in visoke globe. To postopno poseganje državnih oblasti v zasebno in kriminaliziranje solidarnosti do migrantov/beguncev je bilo opazno tudi v bližnji Srbiji (Stojić Mitrović in Meh, 2015; Davy, 2019) in na Hrvaškem (Bužinkić in Hameršak, 2018; Amnesty International, 2019). Na podlagi analize preteklega dogajanja na Hrvaškem je bilo opaziti podobno kot danes v Bosni in Hercegovini: v prvih fazah po prihodu beguncev so prevladovali pozivi politikov k solidarnosti, ki so se v naslednjih fazah spremenili v politično retoriko o nujnosti povečanja nadzora nad begunci in zaščiti nacionalne meje (Vidović v Pavić, 2016).

Odprto gostoljubje

Fazo odprtega gostoljubja lahko v Bosni in Hercegovini zaznamo v letu 2018, ko država postane del balkanske poti. O tem poročajo različni viri (Gadzo, 2018; 24ur, 2018), ki primerjajo neodzivnost lokalnih oblasti in izjemno gostoljubnost prebivalcev Velike Kladuše: »Domačini skupaj z mednarodnimi prostovoljci toplo pozdravljajo ljudi na bosansko-hrvaški meji ter se trudijo, da jim izkažejo podporo in solidarnost.« (Are You Syrious, 2018); »Ljudje so tukaj zelo dobri.«; »Prebivalci Velike Kladuše so gostoljubni.«; »Ti ljudje tu pomagajo.« – to so stavki, ki jih smo jih pogosto slišale tudi v naših pogovorih z migranti/begunci.

V naracijah lokalnih prebivalcev je mogoče zaslediti istovetenje z begunsko izkušnjo ljudi na poti, saj so njihovi spomini na vojno (in begunstvo) še vedno živi. »V vojni ni nihče umrl od lakote, pa tudi v miru ne bo,« se glasi slogan lokalne gostilne, ki je ob prihodu migrantov/beguncev leta 2018 začela ponujati brezplačen obrok vsem, ki so ga potrebovali. Slogan lastnika gostilne lahko beremo kot evokacijo medvojne solidarnosti, ki je reševala življenje, in hkrati kot posmeh absurdnosti položaja, v katerem ljudje na pragu Evropske unije stradajo.

Dojemanje migrantov/beguncev kot »dobrih gostov« (Shryock, 2012: S22) je vzrok za številne spontane geste gostoljubja, o katerih poročajo tudi naši sogovorniki. Zaposlena v gostinskem obratu je na vprašanje, kako so migrante/begunce sprejeli prebivalci Velike Kladuše, odgovorila:

Na začetku smo jim odprli vrata, dali vse, kar smo lahko dali. Moja hči je en tak srčen človek in mi je rekla: »Mama, dajmo jim dormeo.« Bil je nov dormeo, komaj kdaj smo ga uporabili. Jaz sem rekla, naj bo. Jim damo, saj nimajo kje spati. Dali smo jim hrano, obleko, kar smo lahko. (zaposlena v gostinskem obratu v Veliki Kladuši, 8. november 2019)

Ta množična gostoljubnost se sklada z gostoljubnostjo kot pomembno vrednoto islama, ki je v Veliki Kladuši prevladujoča religija. V enem od Hadisov¹⁰ je zapisano: »Poslanec Muhammed, a. s., je rekel: »Kdor veruje v Allaha in v Sodni dan, naj lepo pogosti svojega gosta.« (Porić in dr., 2015: 58) Hadisi omenjajo več priložnosti, ko Mohamed in Ibrahīm¹¹ izkazujeta gostoljubje ter s tem kažeta vdanost bogu, pri čemer se predstava o dobrem muslimanu enači s predstavo o gostoljubnem muslimanu. V islamu gostoljubje ne pomeni radodarnosti, temveč obvezo, ki se nanaša tako na gostitelja, da izkaže gostoljubje, kot na gosta, da ga sprejme. Takole nam je rekel lokalni imam v intervjuju 9. novembra 2019:

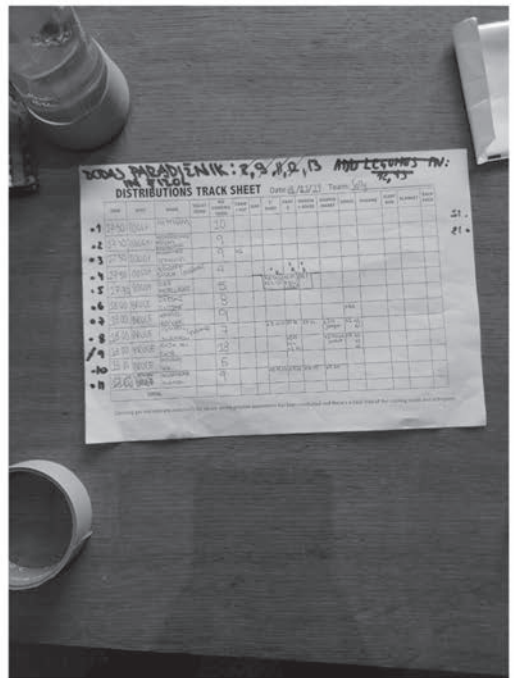
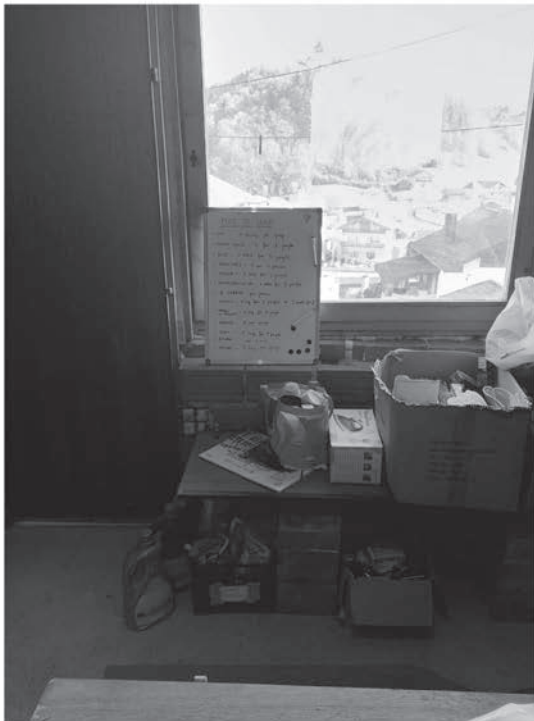
Gost ima pravico ostati dan in noč. Takrat je gostitelj dolžen gosta pogostiti z najboljšim, kar ima. Pravo gostoljubje pa pomeni, da se gosta gosti tri dni in tri noči. Če ga gosti več kot tri dni, opravi dobro delo ali *sadako*.

Gost je v islamu svet, saj »v hišo, v katero vstopi gost, vstopi tudi božji blagoslov« (ibid.). Nasprotno pa je človek, ki ne izkazuje gostoljubja, grešen, skladno s tem pa »ljudstvo, ki zavrača goste, nima *hajre* [etični pojem za dobro v islamu, op. a.]« (ibid.).

Faza odprtega gostoljubja, ki zaznamuje prvo obdobje po prihodu večjega števila migrantov/beguncev, ni omejena le na območja, kjer je večinsko prebivalstvo muslimanske veroizpovedi. Podobno solidarne in gostoljubne so bile začetne reakcije prebivalcev v drugih delih Bosne in Hercegovine (Leslie, 2018), Srbije (Mitrović Stojić in Meh, 2015), Hrvaške (Pavić, 2016) in drugod. Na vseh omenjenih območjih, vključno z območjem Velike Kladuše, je vloga državnih oblasti v tej fazi omejena na biooblastno prakso ločevanja ljudi na kategorije, a ne posega v gostoljubne prakse, ki se dogajajo na domovih, v gostinskih obratih in prostorih mednarodnih prostovoljcev in aktivistov. V tem smislu gostoljubje ostaja domena zasebnega.

10 Hadisi so po islamskem izročilu vse, kar je »Božji poslanec Muhammed, a. s., rekel, delal ali odobril«, ter »ponazarja rabo Božjega razodetja v praksi in njegove posebnosti, hkrati pa ponuja razlage, potrebne za njegovo razumevanje« (Porić in dr., 2015: 84–85).

11 Tudi Koran na več mestih omenja dogodek, ko so v goste k Ibrahīmu prišli trije božji sli v podobi lepih mož. Ibrahīm jih je pogostil z rejenim teletom in se prestrašil njihove zavrnitve (niso se namreč prehranjevali kot navadni ljudje) (Koran, 2014: 178, 418–419).

S terenskega dela. Foto: avtorice.

Kriminalizacija gostoljubja

Medtem ko so leta 2018 zapisi o dogajanju v Veliki Kladuši še ohranjali vznesene tone o gostoljubnosti lokalnih prebivalcev do migrantov/beguncev, pa se je v letu 2019 to spremenilo. Na kavarnah in restavracijah so se začeli pojavljati napisi »Tujcem brez dokumentov prepovedan vstop« (Krajina.ba, 2019), posamezne ustanove so na okna namestile rešetke, vrata nekaterih trgovin pa ostajajo zaklenjena, dokler se zaposleni ne prepričajo o tem, kdo stoji pred njimi (Eva Fekonja, terenski zapis, 10. november 2019). Na podlagi pomanjkljivih virov in kratkotrajne terenske raziskave je težko ugotoviti, kaj vse je pripomoglo k tej spremembi. Zagotovo je odločilno vplival porast varnostnega diskurza na nacionalni in regionalni ravni, ki se je kazal kot odziv na utrjevanje meja Evropske unije in z njim povezano število *push-backov* (Are You Syrious, 2019a). Sogovorniki iz Velike Kladuše so spremenjen odnos do migrantov/beguncev pogosto pripisovali spoznanju, da njihova prisotnost ne bo kratkotrajna:

Na začetku smo sprejeli begunce. Kupovali smo jim hrano, tople nogavice, odprli smo vrata džamije, da so lahko tu spali. [...] Prosili smo ljudi, naj jih tudi oni sprejmejo v svoj dom. Veliko ljudi se je odzvalo, jim izkazalo gostoljubje. Vsaj sto do dvesto ljudi je spalo v džamiji in po domovih ljudi. Mislili smo, da je to začasno. A oni so še kar ostajali mesece in mesece in nismo mogli več. (imam, 9. november 2019)

Kot je bilo že zapisano, je v islamu gostoljubje obveza, ki temelji na začasni prisotnosti gosta.¹² To značilnost ima gostoljubje tudi v drugih kontekstih. Po Harneyju (2017) je vedno povezana z začasnostjo, saj poskuša gostitelj nadzorovati čas trajanja obiska ter ustvariti kontekst, v katerem je zanj obisk obvladljiv in v katerem obdrži suverenost. Podobno piše Pitt-Rivers, ki poudarja, da se tedaj, ko gost ostane predolgo, to lahko dojema kot zloraba, ki spremeni gostoljubje v sovražnost (Pitt-Rivers, 2012: 516–517). Vendar pa je na podlagi terenskega gradiva razvidno, da so, poleg časovne dimenzije lokalni prebivalci migrantom/beguncem pripisovali tudi vrsto drugih značilnosti, ki se niso skladale z njihovo predstavo o »pravilnem obnašanju gosta«:

12 Pri predstavi o »predolgi« prisotnosti gosta – migranta/begunca – v Veliki Kladuši je opazen tudi vidik homogenizacije migrantov/beguncev. Čeprav ostajajo posamezni migranti/begunci v Veliki Kladuši le omejen čas, jih prebivalci zaradi homogenizirane predstave dojemajo kot monolitno enoto, ki že predolgo ostaja v mestu. Ta pogled, ki ni omejen le na Veliko Kladušo, iz kompleksnega mnoštva identitet in osebnih zgodb ustvari predstavo o enovitem in abstraktnem migrantu/beguncu.

Eni se lepo obnašajo, drugi ne. Slabi gostje so, ker vlamljajo v hiše, požigajo, kradejo. Nihče več ni prijazen do migrantov, ker jih je preveč, preveč je slabih. Mojo babico so dostikrat okradli, ko je ni bilo doma, so ji vlomili v stanovanje. Če bi se lepše obnašali, bi vsakdo pomagal, bi bili lahko gostje. Ko so začeli prihajati migranti, nismo vedeli, kaj nas čaka, zdaj moraš veliko bolj paziti na stvari, da ti česa ne ukradejo. (prebivalec Velike Kladuše, 8. november 2019)

Ko so spali v džamiji, so v zahvalo umazali preprogo, ki je zelo draga. Nič niso kazali hvaležnosti! Mi pa smo jih sprejeli v džamijo. [...] Vse je bilo umazano, ker se niso umivali. Preprogo smo morali zamenjati. [...] Imajo hude nalezljive bolezni, so kriminalci, se pretepajo, tihotapijo. (prebivalka Velike Kladuše, 9. november 2019)

Te ksenofobne in rasistične predstave o migrantih/beguncih kot »nehvaležnih gostih«, ki izigravajo lokalno gostoljubje, se povsem skladajo s prevladujočim antiimigrantskim diskurzom v državah Evropske unije. Že pred dvema desetletjema je bilo v Sloveniji mogoče zaznati zelo podobne politične in medijske konstrukcije, ki viktimizirajo lokalno prebivalstvo (Doupona Horvat in dr., 1998; Jalušič, 2001; Kralj, 2008), migrante/begunce homogenizirajo (ibid.), jih portretirajo kot kužne in nehigienične (Pajnik, Lesjak-Tušek in Gregorčič, 2001; Lipovec Čebtron, 2002), moralno dvomljive in v kriminal usmerjene subjekte (glej Doupona Horvat in dr., 1998; Jalušič, 2001). Tako kot so v Sloveniji te konstrukcije legitimirale institucionalizirano nasilje do migrantov/beguncev ter normalizirale ksenofobijo in rasizem (Jalušič, 2001: 40), je bilo tudi v izjavah sogovornikov iz Velike Kladuše opaziti, da so te predstave uporabljene kot izgovor za odpravo gostoljubnih praks. Vendar pa bi bilo kratkovidno pripisovati ta preobrat le spremembi na lokalni ravni. Kot je bilo že omenjeno, se je kot odziv na utrjevanje meja Evropske unije v Bosni in Hercegovini stopnjeval varnostni diskurz, ki je sprva kriminaliziral migrante/begunce, pozneje pa tudi vse, ki imajo z njimi opravka, kar sta Marta Stojić Mitrović in Ela Meh poimenovali »nalezljivost ilegalizacije« (2015: 623). Kot je bilo že prej nakazano, ta sprememba iz odprtega v kriminalizirano gostoljubje ni nič novega: o zelo podobni dinamiki pričajo nedavne raziskave v drugih balkanskih državah (Stojić Mitrović in Meh, 2015; Bezec, Speer in Stojić Mitrović, 2017), pa tudi v Zahodni Evropi (Rosello, 2001; Fekete, 2017; Webber, 2017).

Mi smo jih sprejeli. Lahko so tu jedli. Za majhen denar ali zastoj. Tudi spali so pri nas, tudi brezplačno, ni bil problem. Potem pa je vse to postal problem: nas je sosed prijavil! Na srečo takrat ni bilo nobene-ga tu. [...] Postali smo bolj previdni, a smo jim še naprej dajali jesti, spati. Manj. Manj smo jih sprejeli, normalno, ne? Potem pa inšpekcija: so prišli prvič, drugič. Smo ravno pospravili za njimi, pa so prišli inšpektorji. So vse pregledali: kuhinjo, sobe. Vse. Drugi so dobili globe. Visoke. Mi ne, na srečo. Od takrat jih ne sprejemamo. (lastnica lokala v Veliki Kladuši, 8. november 2019)

Kot kažejo citat in številna mednarodna poročila (Are you Syrious, 2019a; No Name Kitchen, 2019a), so lokalne oblasti poostrele nadzor nad prostori, kjer se zadržujejo migranti/begunci (gostinskimi obrati, gostišči, zasebnimi domovi ...) ¹³, pri čemer so prebivalce Velike Kladuše, ki so še izkazovali gostoljubja, kaznovali z denarnimi kaznimi. O podobnem dogajanju v Franciji piše že omenjena Mireille Rosello, ki ugotavlja, da se s tem, ko začne državna politika intenzivno vstopati na področje gostoljubja, obveznost preverjanja identitete gosta prenese na gostitelja. To gostitelja prisili, da prevzame odgovornost za »interpretacijo in dekodiranje telesa drugega« (Rosello, 2001: 38), lokalno prebivalstvo pa tako postane podaljšek biooblasti na področju zasebnega.

Odzivi na kriminalizacijo gostoljubja in poostren nadzor lokalnih oblasti so glede na besede in prakse sogovornikov večplastni. Zelo shematično bi lahko njihove reakcije na kriminalizacijo gostoljubja razvrstili v tri kategorije: prvič, podreditev kriminalizaciji in prenehanje z gostoljubnimi praksami; drugič, barantanje med poslušnostjo in uporom; in tretjič, odkrit upor in nadaljevanje gostoljubnih praks. V vseh odzivih pa je pri gostoljubju opaziti tenzijo med javnimi in zasebnimi sferami gostoljubja, zaradi česar te tri kategorije niso jasno ločene, temveč se med seboj prepletajo. Takole je na naša vprašanja odgovarjal imam (9. november 2019):

Zakaj jim [beguncem/migrantom, op.a.] ne morete več nuditi gostoljubja?

13 Koncept gostoljubja uporabljamo tudi v povezavi z lokali in restavracijami. Večina gostinskih objektov migrantov/beguncev v Veliki Kladuši ne sprejema, ker se bojijo, da drugi gostje zaradi njihove prisotnosti ne bodo več obiskovali lokala, poleg tega se bojijo tudi globe in stigme v majhni skupnosti. Lastnike gostinskih obratov, ki so se vseeno odločili odpreti vrata migrantom/beguncem, dojemamo kot gostoljubne, ker so se ob množičnem zapiranju gostinskih obratov za migrante/begunce ter kjub tveganju glob, stigme in izgube drugih gostov odločili upreti kriminalizaciji gostoljubja.

[...] Zaprli smo jim vrata džamije, tu ne morejo več spati. Lahko pa vstopijo vanjo v času molitve, kot vsi drugi verniki.

Ali ni to v konfliktu z obvezo o gostoljubju, ki je naložena vsakemu muslimanu?

Ja, to je konflikt. Mogoče nam jih je Alah poslal, da nas preverja. A država, državni zakon prepoveduje tako gostoljubje in nas kaznuje, če jih sprejmemo. Naša država je sekularna, zato se moramo držati njenih zakonov.

Medtem ko imamova stališča nedvoumno kažejo, da je s praksami gostoljubja prenehal zaradi pritiska oblasti, pa je v ravnanju nekaterih prebivalcev opaziti barantanje med poslušnostjo in uporom kriminalizaciji gostoljubja, zaradi česar svojih praks ne opustijo, temveč jih prilagodijo:

Zdaj, prej, ravno prej, je eden prišel prosit za kavo. Morala sem jih zavrniti, ni mi vseeno, da moram reči ne. Se vprašam, kaj, če bi bil na njihovem mestu moj sin? Ravno toliko je star, kot ta fant, ki je vprašal, ali lahko popije kavo. [...] Šef mi je rekel, da ne smejo v lokal, ker bodo motili goste. Šef se boji, da ne bo drugih gostov. [...] Ja, pa tudi tega, da bi dobil kazen, se boji. Jaz pa jim potem, ko zaprem lokal, dam zunaj vse bureke, sirnice, kruh – vse, kar ostane. Oni to že vedo, pridejo, ko končam, in jim dam vsaj to. (natakarica v lokalu v Veliki Kladuši, 8. november 2019)

Vsako noč po deseti uri se v gozdu srečam s temi učiteljicami, ki prinesejo kaj hrane, oblek. Potem to razdelim med tiste, ki potrebujejo. [...] Zdaj se jih veliko boji prinašati v gozd ponoči – prej jih je bilo več, lahko so prinesle na glavni trg, pa si je vsak vzel, kar je potreboval. [...] A nekaj jih še vedno hodi, vsak večer ali vsak drugi večer. (sogovornik na poti v Evropo, 8. november 2019)

Iz zgornjih citatov je očitno, da so se prakse, ki so bile še pred nekaj meseci kolektivno razširjene in družbeno nagrajevane, prestavile v domeno ilegalnosti. O podobnih taktikah skrivanja, ki spominjajo na partizansko delovanje med drugo svetovno vojno, govori tudi terenski zapis, ki je nastal med pogovorom z mednarodnimi prostovoljci oziroma aktivisti:

Prostovoljka nam pripoveduje o »težavah, ki jih imajo s policijo. Njihovo stanovanje je ves čas pod nadzorom, nekateri njeni kolegi so bili obtoženi dela na črno in izgnani iz države.« [...] Zaradi nadlegovanja in ker jih preganja policija, so začeli pomoč (hrana, obleka in drugo) razdeljevati v odmaknjenih predelih mesta ali zunaj njega, za komunikacijo z migranti/begunci pa uporabljajo različne kompleksne taktike za dogovarjanje o času in kraju srečanja. (Eva Fekonja, terenski zapis, 10. november 2019)

Policijsko nadlegovanje, ki je omenjeno v terenskem zapisu, lahko dojemamo kot eno od stopenj naraščajočega kriminaliziranja oseb, ki prihajajo v stik z migranti/begunci (glej tudi Jalušič, 2019: 114). V primeru Velike Kladuše je postopno kriminaliziranje najbolj vidno v gostinskih obratih. Redke posameznike, ki se odkrito upirajo kriminalizaciji gostoljubja ter se ne pustijo motiti pri strežbi migrantov/beguncev s hrano in pijačo (po navadi po znižani ceni ali brezplačno), nenehno nadlegujejo policija in inšpektorji:

Lastnik nekega lokala poroča, da ga je obiskalo sedem inšpektorjev iz sedmih različnih sektorjev. Vsak je našel kakšno »napako«, zato je moral lokal za en teden zapreti, da je napake odpravil. Ko je po enem tednu odprl vrata svojega lokala, jih je znova odprl za vse – tako za lokalne prebivalce, kot za migrante/begunce. Ker je v bližini njegovega lokala otroški vrtec, prejema tudi dopise staršev o tem, da je na ulici preveč migrantov/beguncev in »da je slabo, da otroci gledajo migrante«. Pritožbe prihajajo tudi z bližnje šole. Ironično je, da je bila ta šola nekoč zatočišče za begunce iz zadnje balkanske vojne. (Tina Ivnik, terenski zapis, 9. november 2019).

Vendar pa je iz terenskega gradiva razvidno, da tudi te geste gostoljubja čedalje bolj vodi selektivna logika, zaradi katere tudi »uporniški« prebivalci Velike Kladuše čedalje pogosteje delijo migrante/begunce na »dobre« in »slabe« goste (Shryock, 2012):

Ko smo z dvema Maročanoma sedli za mizo, je lastnik lokala prišel do nas in najprej vprašal Maročana, ali sta iz Alžirije. Rekla sta, da sta iz Maroka. Kmalu zatem sta se nam za mizo pridružila še dva Alžirca. Ko sta lastniku povedala, da sta iz Alžirije, je ta zahteval, da gresta ven iz

restavracije. Rekla sem, da sta naša prijatelja, on pa je odvrnil, da gremo lahko vsi skupaj ven, če želimo. Zabrusil nam je, da ima on druge goste in da Alžirci vedno delajo probleme, on pa mora drugim gostom lokala, ki ne delajo problemov, omogočiti mirno vzdušje. Vse to je povedal v zelo nestrpnem tonu, ni hotel razpravljati in vztrajal je, da pri priči zapustimo prostor. (Tina Ivnik, terenski zapis, 9. november 2019)

Sklepne misli

V članku smo poskušale pokazati, da retorik o nacionalnem gostoljubju do migrantov/beguncev ne smemo enačiti z gostoljubnimi praksami lokalnih prebivalcev. Kot so pokazali že drugi raziskovalci (Rosello, 2001; Candea, 2012), je gostoljubje na nacionalni ravni ideološki diskurz, ki ga uporabljajo politiki za legitimacijo represivnih praks in za uveljavljanje suverenosti ter nadzora na državnem ozemlju (Rozakou, 2012; Gibson, 2012). Prakse gostoljubja posameznikov pa so konkretni dogodki, ki se dogajajo v zasebni sferi, vendar, kot je pokazala že Mireille Rosello (2001), te prakse nikoli niso povsem ločene od nacionalnih. Individualne, lokalne prakse gostoljubja so do določene mere vedno podrejene državnim politikam, saj zakonodaja določa, koga lahko gostimo in pod kakšnimi pogoji.

Kot je pokazala analiza terenskega gradiva iz Velike Kladuše, odnos med javnim in zasebnim zaznamuje intenziven vstop državnih politik na področje gostoljubja, ki transformira lokalne prakse gostoljubja do migrantov/beguncev. Po prvem poglavju prispevka, v katerem so bile na kratko predstavljene ključne ugotovitve nekaterih raziskovalcev gostoljubja, je v drugem poglavju prikazan obrat iz faze odprtega v fazo kriminaliziranega gostoljubja do migrantov/beguncev, pri čemer je v odzivih prebivalcev Velike Kladuše mogoče opaziti, da se nekateri povsem podrejajo kriminalizaciji gostoljubja, drugi z njo barantajo, tretji pa se ji odkrito upirajo.

Glede na to, da je v znanstveni produkciji na področju migracij koncept gostoljubja čedalje bolj prisoten, smo želele preveriti, do katere mere je ta uporaben pri analizi dogajanja v evropski tamponski coni, ki jo danes predstavlja Velika Kladuša. Na podlagi analize terenskega gradiva smo ugotovile, da je koncept gostoljubja uporaben tedaj, ko imajo lokalni prebivalci neposreden stik z migranti/begunci, obenem pa je prek tega koncepta mogoče razkriti različne dinamike, ki jih sproža kriminalizacija gostoljubja. Vseeno pa velja poudariti, da je treba biti pri uporabi tega koncepta previ-

den, saj lahko zamegli in popači določene odnose med lokalnimi prebivalci in migranti/begunci. Kot je ugotavljala že Rosellova (2001), lahko z identifikacijo migranta kot gosta dodatno utrdimo njegovo Drugost in ga postavimo v trajno nasprotje z lokalnimi prebivalci kot gostitelji. Poleg tega konstruiranje migranta/begunca kot gosta zabriše množico drugih relacij (delavec – delodajalec, kupec – trgovec in dr.), v katerih se nahaja. Prav tako pa lahko gostoljubje zamegli ločnico med diskurzom pravic in diskurzom radodarnosti (Rosello, 2001) ter med solidarnostjo in humanitarizmom. Da bi v celoti raziskale te pasti, bi morale naša terenska raziskava trajati dlje časa. Zaradi kratkotrajnosti raziskave se pri prispevku pojavljajo še druge pomanjkljivosti: o prvi fazi, ki smo jo poimenovala odprto gostoljubje, smo lahko pisale le na podlagi sekundarnih virov, čeprav bi bilo za analizo transformacij gostoljubnih praks ključno opazovati te spremembe na terenu. Sorodna pomanjkljivost se nanaša na dejstvo, da smo v prispevku poskušale analizirati prakse gostoljubja, obenem smo udejanjanju teh praks lahko sledile le kratek čas in se morale pogosto zanašati zgolj na besede (in ne na dejanja) svojih sogovornikov. Končno pa lahko bralec opazi pomanjkljivost tudi v tem, da smo v članku vseskozi ohranjale problematično dihotomijo med migrantom/beguncem kot gostom in lokalnim prebivalcem kot gostiteljem. Čeprav so nas migranti/begunci nekajkrat gostili v zapuščenih industrijskih objektih in hišah, kjer so si uredili zasilna bivališča, so bili to prostori brez elektrike in vode, ki zanje niso pomenili doma in v njih niso mogli udejanjati gostoljubja tako, kot bi si želeli. Ključni pogoj za gostoljubje, na katerega je opozoril že Derrida (2000: 14), je imeti dom, obenem pa je gostoljubje pogoj za vzpostavljanje suverenosti nad tem domom. S tem, ko migrantom/beguncem ni omogočeno imeti dom, jim je odvzeta možnost, da bi bili gostitelji in da bi lahko transformirali dihotomijo med gostom in gostiteljem.

Za konec se lahko vprašamo, kam vodijo opisane razmere v Veliki Kladuši. Kaj sledi fazi odprtega in fazi kriminaliziranega gostoljubja? Če izhajamo iz dogajanja v Srbiji in na Hrvaškem, še prej pa v Sloveniji, je pot znana, že videna. Po »uspešno« zaključeni fazi kriminaliziranega gostoljubja so gostoljubni prebivalci dokončno utišani, migranti/begunci pa bodisi institucionalizirani v odročne objekte bodisi nasilno odstranjeni iz države. V tej novi fazi sta svetova migrantov/beguncev in lokalnih prebivalcev dokončno ločena, ljudje na poti pa so dehumanizirani in nevidni – prebivalci jih lahko le slutijo po redkih sledih v bližini meja. Glede na to, da med tema dvema svetovoma ni več stikov, postane tudi vprašanje gostoljubja brezpredmetno.

Literatura

- Amnesty International (2019): *Pushed to the Edge. Violence and Abuse against Refugees and Migrants along the Balkans Route*. Dostopno na: <https://www.amnesty.org/download/Documents/EUR0599642019ENGLISH.PDF> (6. december 2019).
- Are You Syrious (2018): *AYS Special from Bosnia – The Unique Solidarity of Velika Kladuša*. Dostopno na: <https://medium.com/are-you-syrious/ays-special-from-bosnia-the-unique-solidarity-of-velika-kladu%C5%A1a-a34ed8140357> (6. december 2019).
- Are You Syrious (2019a): *AYS special from Bosnia: Killing Solidarity in Velika Kladuša*. Dostopno na: <https://medium.com/are-you-syrious/ays-special-from-bosnia-killing-solidarity-in-velika-kladu%C5%A1a-be9045b1dfec> (6. december 2019).
- Are You Syrious (2019b): *AYS Daily Digest 8/11/2019: Around 800 people to be moved from Vučjak to other camps in BiH*. Dostopno na: <https://medium.com/are-you-syrious/ays-daily-digest-8-11-2019-around-800-people-to-be-moved-from-vu%C4%8Djak-to-other-camps-in-bih-ba50aadb415c> (6. december 2019).
- Andersson, Ruben (2014): *Illegality, Inc.: Clandestine Migration and the Business of Bordering Europe*. Oakland: University of California Press.
- Berg, Mette Louise in Elena Fiddian-Qasmiyeh (ur.) (2018): Hospitality and Hostility Towards Migrants: Global Perspectives. Tematska številka. *Migration and Society* 1(1).
- Beznec, Barbara, Marc Speer in Marta Stojić Mitrović (2016): *Governing the Balkan Route. Macedonia, Serbia and European Border Regime*. Beograd: Rosa Luxemburg Stiftung Southeast Europe. Dostopno na: <https://bordermonitoring.eu/wp-content/uploads/2017/01/5-Governing-the-Balkan-Route-web.pdf> (6. december 2019).
- Bjelica, Maja (2018): *Filozofsko-antropološka študija možnosti etike gostoljubja: Dih, tišina in poslušanje v prostorih intersubjektivnosti*. Neobjavljena doktorska disertacija. Univerza na Primorskem: Fakulteta za humanistične študije.
- Border Violence Monitoring Network (2019): *Illegal Push-backs and Border Violence Reports, Balkan Region October 2019*. Dostopno na: https://www.borderviolence.eu/wp-content/uploads/October_Report_2019_.pdf (6. december 2019).
- Božič, Kristina (2016): Militarizacija mej in ilegalizacija ljudi: Dobičkonosni napad na človečno in demokratično družbo. *Casopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 264: 236–247.
- Bužinkić, Emina in Marijana Hameršak (ur.) (2018): *Formation and Disintegration of the Balkan Refugee Corridor: Camps, Routes and Borders in Croatian Context*. Zagreb in München: Institute of Ethnology and Folklore Research, Centre for Peace Studies, FPZ - CEDIM in bordermonitoring.eu.

- Candea, Matei (2012): Derrida en corse? Hospitality as Scale-Free Abstraction. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 18: S34–S48.
- Candea, Matei In Giovanni Da Col (2012): The Return to Hospitality. *The Journal of the Royal Anthropological Institute* 18: S1–S19.
- Carpi, Estella in Hatice Pinar Şenoğuz (2018): Refugee Hospitality in Lebanon and Turkey: On making 'The Other'. *International migration* 57(2): 126–142.
- Davy, Jones (2019): In the Early Hours of Friday, 22nd November 2019, a Large-Scale Police Eviction Took Place in Šid, Serbia. Videoposnetek, objavljen na družbenem omrežju Facebook, 25. novembra 2019. Dostopno na: <https://www.facebook.com/watch/?v=973792239674633> (19. december 2019).
- Derrida, Jacques (1999): *Adieu To Emmanuel Levinas*. Stanford: Stanford University Press.
- Derrida, Jacques (2000a): *Of Hospitality: Anne Dufourmantelle Invites Jacques Derrida to Respond*. Stanford: Stanford University Press Books.
- Derrida, Jacques (2000b): Hostipitality. *Angelaki: Journal of the Theoretical Humanities* 5(3): 3–18.
- Derrida, Jacques (2002): Hostipitality. V *Acts of Religion*, G. Anidjar (ur.), 356–420. New York in London: Routledge.
- Derrida, Jacques (2005): *The Politics of Friendship*. London in New York: Verso.
- Dnevnik (2002): Babo vztraja. *Dnevnik*, 2. avgust. Dostopno na: <https://www.dnevnik.si/28553> (18. december 2019).
- Doupona Horvat, Marjeta, Jef Verschuere in Igor Ž. Žagar (1998): *Pragmatika legitimizacije: Retorika begunske politike v Sloveniji*. Ljubljana: Open Society Institute.
- European Commission (2019): *Bosnia and Herzegovina*. Dostopno na: https://ec.europa.eu/echo/where/europe/bosnia-and-herzegovina_en (18. december 2019).
- Evans-Pritchard, Edward Evan (1993[1940]): *Ljudstvo Nuer: Opis načinov preživljanja in političnih institucij enega izmed nilotskih ljudstev*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Fekete, Liz (2017): Introduction. V *Humanitarianism: The Unacceptable Face of Solidarity*, 1–5. London: The Institute of Race Relations. Dostopno na: https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/wpmedia.outlandish.com/irr/2017/11/10092853/Humanitarianism_the_unacceptable_face_of_solidarity.pdf (18. december 2019).
- Flynn, Michael (2013): *The Hidden Costs of Human Rights: The Case of Immigration Detention*. Global Detention Project. Dostopno na: <https://www.refworld.org/docid/545b41570.html> (20. december 2019).
- Frontex (2019): *Budget 2019*. Dostopno na: https://frontex.europa.eu/assets/Key_Documents/Budget/Budget_2019.pdf. (16. december 2019).
- Gadzo, Mersiha (2018): "Solidarity, Understanding, Humanity" Welcome Refugees in Bosnia. *Aljazeera*, 7. oktober 2018. Dostopno na: <https://www.aljazeera.com/news/europe/2018/10/understanding-humanity-refugees-bosnia-181004100937794.html> (18. december 2019).

- Geertz, Clifford (1973): *The Interpretation of Cultures*. New York: Basic Books.
- Germann Molz, Jennie in Sarah Gibson (2007): Introduction: Mobilizing and Mooring Hospitality. V *Mooring hospitality: The Ethics of Social Relations in a Mobile World*, J. Germann Molz in S. Gibson (ur.), 1–26. Hampshire, Burlington: Ashgate.
- Gibson, Sarah (2007): "Abusing Our Hospitality": Inhospitableness and the Politics of Deterrence. V *Mooring Hospitality: The Ethics of Social Relations in a Mobile World*, J. Germann Molz in S. Gibson (ur.), 159–174. Hampshire, Burlington: Ashgate.
- Harney, de Maria Nicholas (2019): *The Ritualisation of Hospitality: Comparative Notes at the Frontiers of Migration*. Osnutek. Dostopno na: https://www.academia.edu/33155935/The_ritualisation_of_hospitality_comparative_notes_at_the_frontiers_of_migration (4. december 2019).
- Herzfeld, George (1987): As in Your Own House: Hospitality, Ethnography and the Stereotype of Mediterranean Society. V *Honor and Shame and the Unity of the Mediterranean*, D. D. Gilmore (ur.), 75–89. Washington, DC: American Anthropological Association.
- Hvalc, Luka in Gašper Andrinek (2017): Vsi naši Agrokomerци: Reportaža iz Velike Kladuše. *MMC RTV*, 21. september. Dostopno na: <https://www.rtv slo.si/gospodarstvo/vsi-nasi-agrokomerци/433121> (18. december 2019).
- Jalušič, Vlasta (2001): Ksenofobija ali samozaščita? O vzpostavljanju nove slovenske državlanske identitete. V *Poročilo skupine za spremljanje nestrpnosti 01*, B. Petkovič (ur.), 13–43. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Jalušič, Vlasta (2019): Criminalizing "Pro-Immigrant" Initiative: Reducing the Space of Human Action. *Dve domovini* (49): 105–123.
- Jelnikar, Ana (2015): Hospitality in Colonial India: Ancient Legacy, Modern Tool of Resistance. *Annales* 25(2): 285–294.
- Kogovšek Šalomon, Neža (2019): The Role of the Conditionality of EU Membership in Migrant Criminalization in the Western Balkans. *Dve domovini* (49): 69–86.
- Krajina.ba (2019): Izbjeglice u Velikoj Kladuši: Godinu dana kasnije. *Krajina.ba*, 16. februar. Dostopno na: <https://www.krajina.ba/izbjeglice-u-velikoj-kladusi-godinu-dana-kasnije/> (20. december 2019).
- Kralj, Ana (2008): Nezaželeni? Medijske in politične konstrukcije tujcev v Sloveniji. *Dve domovini* 27: 169–190.
- Križišnik Bukič, Vera (2017): Kmečko uporništvo kot fenomen komunističnih družb in Cazinska buna leta 1950. V *Leukhup! Kmečko uporništvo v obdobju predmoderne – zgodovina, vzporednice, (re)prezentacije*, S. Jerše (ur.), 223–236. Ljubljana: Slovenska matica, Posavski muzej Brežice, Zgodovinski inštitut Milka Kosa ZRC SAZU.
- Lashley, Conrad, Paul Lynch in Alison Morrison (ur.) (2007): *Hospitality: A Social Lens*. Amsterdam: Elsevier.

- Lashley, Conrad (ur.) (2017): *The Routledge Handbook of Hospitality Studies*. London, New York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Leslie, Chris (2018): *In Photos: Migrants Finding Refuge in Sarajevo*. Dostopno na: <https://theferret.scot/finding-refuge-sarajevo-migrants-surviving-bosnias-capital/> (19. december 2019).
- Lin, Ching-Huan (2016): Strangers on the Doorstep: Hostility and Hospitality in A Distant Shore. *American, British and Canadian Studies Journal* (27): 30–43.
- Lipovec Čebren, Uršula (2002): *V zoni prebežništva: Antropološke raziskave prebežnikov v Sloveniji*. Ljubljana: Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Ljubljana.
- Lipovec Čebren, Uršula in Jelka Zorn (2016): Avtonomija in nadzor migracij v evropskih »tamponskih conah«. *Dve domovini* 2016(43): 61–75.
- Mauss, Marcel (1996[1923/24]): *Esej o daru in drugi spisi*. Ljubljana: Studia Humanitatis.
- Meh, Ela (2016): Evropska migracijska politika in ustvarjanje kategorije »migrant« v Srbiji. *Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo* 264: 267–290.
- No Name Kitchen (2019a): No Name Kitchen is Forced to Stop Working in Velika Kladuša. Zapis, objavljen na družbenem omrežju *Facebook*, 18. januarja. Dostopno na: <https://www.facebook.com/NoNameKitchenBelgrade/posts/656667311398223> (6. december 2019).
- No Name Kitchen (2019b): Life at the Border, From One Volunteer. Zapis, objavljen na družbenem omrežju *Facebook*, 14. maja. Dostopno na: <https://www.facebook.com/NoNameKitchenBelgrade/posts/717732088625078> (6. december 2019).
- Pajnik, Mojca, Petra Lesjak-Tušek in Marta Gregorčič (2001): *Prebežniki, kdo ste?* Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Papadopoulos, Dimitris in Vassilis S. Tsianos (2013): After Citizenship: Autonomy Of Migration, Organisational Ontology And Mobile Commons. *Citizenship Studies* 17(2): 178– 196.
- Pavić, Lana (2016): Hospitality as a Virtue of the Place. *Poligrafi* 83/84(21): 27–45.
- Pitt-Rivers, Julian (2012[1977]): The Law Of Hospitality. *HAU: Journal of Ethnographic Theory* 2(1): 501–517.
- Porić, Nevzet, Nedžad Grabus, Amra Halilović Đurković, Ela Porić, Špendi Fidani in dr. (2015): *Tako je govoril poslanec Mohamed, a. s. [Izbor hadisov.]* Ljubljana: Kulturno-izobraževalni zavod Averroes.
- Rivière, Peter (2000): Indians and Cowboys: Two Field Experiences. V *Anthropologists in Wider World*, P. Dresch, W. James in D. Parkin (ur.), 27–44. Oxford: Berghahn.

- Rosello, Mireille (2001): *Postcolonial Hospitality: The Immigrant as Guest*. Stanford: Stanford University Press.
- Rosello, Mireille (2013): Conviviality and Pilgrimage: Hospitality as Interruptive Practice. V *The Conditions of Hospitality: Ethics, Politics, and Aesthetics on the Threshold of the Possible*, T. Claviez (ur.), 127–144. New York: Fordham University Press.
- Rozakou, Katerina (2012): The Biopolitics of Hospitality in Greece: Humanitarianism and the Management of Refugees. *American Ethnologist* 39(3): 562–577.
- Shryock, Andrew (2012): Breaking Hospitality Apart: Bad Hosts, Bad Guests, and the Problem of Sovereignty. *Journal of the Royal Anthropological Institute* 18(S1): 20–33.
- Smith, Valene L. in Maryann Brent (ur.) (2001): *Hosts and Guests Revisited: Tourism Issues of the 21st Century*. New York: Cognizant Communications Corporation.
- Stasch, Rupert (2009): *Society of Others: Kinship and Mourning in a West Papuan Place*. Berkeley: University of California Press.
- Stojić Mitrović, Marta in Ela Meh (2015): The Reproduction of Borders and the Contagiousness of Illegalisation: A Case of Belgrade Youth Hostel. *Glasnik Etnografskog Instituta SANU* 63(3): 623–639.
- Svetovna banka (n. d.): *GDP per capita (current US\$) - Bosnia and Herzegovina*. Dostopno na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=BA> (25. november 2019).
- Tazzioli, Martina (2018): Crimes of Solidarity: Migration and Containment through Rescue. *Radical Philosophy* 2.01: 4–10.
- Tuccillo Castaldo, Imma (2008): Immobilized Citizenship. *Časopis za kritiko znanosti* 228: 156–165.
- Urbańska, Joanna (2019): *Negotiating Marginality. Neobjavljen esej*. Oddelek za etnologijo in kulturno antropologijo, Filozofska fakulteta, Univerza v Ljubljani.
- Webber, Frances (2017): The Legal Framework: When Law and Morality Collide. V *Humanitarianism: The Unacceptable Face of Solidarity*, 7–21. London: The Institute of Race Relations. Dostopno na: https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/wpmedia.outlandish.com/irr/2017/11/10092853/Humanitarianism_the_unacceptable_face_of_solidarity.pdf (18. december 2019).
- 24UR (2018): »Tudi sam sem bil med vojno begunec, 44 mesecev sem živel po tujih hišah.« *24ur.com*, 11. november. Dostopno na: <https://www.24ur.com/novice/fokus/tudi-oni-so-od-nekoga-otroci-ne-morem-vsem-pomagati-ame-zanje-boli-dusa.html> (18. december 2019).

INTERVJU

»Poskusi sinteze
so me pripeljali do
tega, da me najbolj
zanima zgodovina
nedržavnih
prostorov.«

Intervju z Andrejem
Grubačičem

Abstract

»My Attempts at a Synthesis Made Me Particularly Interested in the History of Non-State Spaces.« An Interview with Andrej Grubačič

In the interview, Andrej Grubačič explains his engagement in Rojava, where he was involved with the local university and community. Grubačič's activities are also related to the consciousness-raising campaign about the current situation in this region. The interview also includes a discussion on his theoretical background and syntheses.

Keywords: Rojava, Kurds, democratic municipalism, university, non-state spaces, exilic spaces

Povzetek

V intervjuju Andrej Grubačič pojasnjuje svoj angažma v Rožavi, na tamkajšnji univerzi in v skupnosti. Njegove aktivnosti so vezane tudi na kampanjo ozaveščanja o trenutnem dogajanju na tem področju. Pogovarjamo se tudi o njegovih teoretskih izhodiščih in sintezah.

Ključne besede: Rožava, Kurdi, demokratični municipalizem, univerza, nedržavni prostori, *exilic spaces*

V intervjuju smo se pogovarjali z Andrejem Grubačičem, aktivistom in akademikom, predstojnikom Katedre za antropologijo in družbene spremembe na kalifornijskem Inštitutu za integralne študije (*California Institute of Integral Studies – CIIS*). Grubačič, ki se akademsko posveča zgodovini in antropologiji nedržavnih prostorov, je eden najvidnejših podpornikov demokratske revolucije v Rožavi, kjer je deloval tako aktivistično kot raziskovalno. Zato je bil pogovor, posnet v času njegovega gostovanja na ljubljanski univerzi, osredinjen na dogajanje v regiji in njegovo analizo.

Kako si se vključil v kurdsko gibanje?

Okoli leta 2014 sem v Chiapasu, med opravljanjem neke raziskave, na večerji v ožjem krogu ljudi srečal pripadnico kurdskega gibanja; ta mi je začela pripovedovati zanimivo zgodbo o Rožavi, ki sem jo takrat slišal prvič, in me je povsem prevzela, saj je pripovedovala o pravkar potekajoči revoluciji. Sogovornico sem vprašal, kako se lahko na primeren način vključim v gibanje in njen odgovor je bil zelo zanimiv. Rekla mi je: »Veš kaj, vrni se domov, daj mi naslov in poslala ti bom knjige, preberi jih in se šele nato odloči.« Tako sem tudi storil. Poslala mi je knjige Abdulaha Öcalana, ki so bile prevedene v zelo slabo angleščino: izdala jih je neka norveška založba, prevod je bil iz arabščine, mislim, da je del ene teh knjig izdal tudi Pluto. In dejansko sem jih prebiral kakšno leto ali dve. Nato so me nekega dne povabili, naj pridem v Evropo na sestanek, na katerem sem spoznal takratnega predsednika politične stranke Kurdov v Siriji PYD (Stranka demokratske unije) Saliha Muslima in fantastično žensko, ki ji je bilo ime Fouza Yusuf, gverilko, ki je bila v času Asadove vladavine v zaporu. Impresivna, močna, karizmatična oseba, ki je bila takrat sopredsednica regionalne federacije. To je bilo leta 2016, ko so že sprejeli znamenito ustavo, dogovor o Rožavi oziroma o Demokratični federaciji Severne Sirije. Vprašali so me, s čim lahko prispevam, kakšna dela me najbolj zanimajo, in takoj sem jim odgovoril, da je to avtonomno izobraževanje, izdelovanje in razmišljanje o kurikulumu, ustanovitev nedržavnega izobraževanja, nedržavna pedagogika. Potem sem še rekel, da me glede na to, da sem iz nekdanje Jugoslavije, strašansko zanima tisti del o demokratski naciji, o kateri piše Öcalan, tj. ideja o nacionalni identiteti, ki je osvobodena dominantne nacije, dominantnega jezika. Da me torej zanima medetnično sobivanje brez države in kaj to pravzaprav pomeni. Kmalu po tem sem s še nekaj ljudmi začel promovirati ideje, ki so navdihnile idejo revolucije v Rožavi, to je Öcalanove ideje in njihove različne interpretacije s strani različnih kurdskih mislecev in politikov.

Kako je izgledala ta promocija?

Šli smo na zelo plodno turnejo po Španiji, govorili smo s katalonskimi separatisti, ki smo jim predstavili model demokratične avtonomije, za katerega se nam je zdelo, da bi lahko bil primerna oblika njihove organizacije. To so bili zanimivi pogovori, ideja jim je bila blizu. Še zanimivejši je bil pogovor, ki smo ga imeli v Baskiji: srečali smo se z Anadom Ortegom, ki je bil takrat predsednik baskovske socialistične stranke Sortu, in nekdanjimi člani prepovedanih terorističnih organizacij. Pogovarjali smo se o demokratičnem konfederalizmu, ki so ga sprejeli v Rožavi, in o njihovem konceptu levega nacionalizma, torej leve nacionalne države. Kazali so veliko simpatijo do naše ideje, jih pa nismo prepričali: menili so, da so njihov edini pravi zaveznik Irci, vsi so se celo učili irsko (gelščino).

Po drugi strani so v tistem času, tj. leta 2016, v mestu Kamišli ustanovili Univerzo v Rožavi. Prosili so me, da organiziram konferenco, na kateri bi sodelovali raziskovalci, akademiki iz različnih delov sveta, ki bi Univerzi v Rožavi podelili legitimnost. Te konference smo nato organizirali vsako leto, zadnje leta 2019. Sočasno sem začel tu predavati sociologijo svobode. Takrat smo se začeli ukvarjati z Öcalanom kot filozofom, v njegovih delih sem začel odkrivati nianse, ki so zelo zanimive in izvirne.

In kakšen je ta tvoj angažma v ZDA, kjer živiš?

V Berkeleyju sodelujem pri pisanju treh knjig o Öcalanu, ki bodo izšle v kratkem. Zadnja je *Sociologija svobode*, predgovor zanjo bo napisal John Holloway; za dve drugi, prva nosi naslov *Z druge strani države in nasilja*, druga pa *Umetnost svobode*, pišem predgovor jaz. Poleg tega pravkar snujem panameriško zvezo za osvoboditev Öcalana, kjer se prav tako ukvarjamo z raznovrstnim promoviranjem njegovih osnovnih idej: objavljamo Öcalanova besedila, prevode, knjige, ki smo jih naslovili *Dialogi z Öcalanom* in pri katerih je sodelovalo več kot dvajset relevantnih mislecev in piscev, ki so spisali razne dialoge, pri katerih je v središču Öcalanova misel; med njimi sta na primer Antonio Negri in David Graeber. Sam sem napisal iz naše perspektive zamišljen dialog med balkanskim federalistom Svetozarjem Markovićem in demokratskim konfederalistom Abdulahom Öcalanom. To je poskus legitimizacije nekega filozofa in zelo izvirnega misleca.

Kako so bila videti omenjena predavanja, konference, kako ste jih organizirali?

Organizirali smo jih skupaj z akademskimi delegacijami, ki smo jih pripeljali v Rožavo; bila so zelo učinkovita. Spomnim se trenutka, ko smo sedeli z odborom za kurikulum, ki se je ukvarjal z izobraževanjem za vso Rožavo. V njem je bilo okoli sedemdeset ljudi, polovica je bila Kurdov, polovica pa Armencev, Sirijakov itd. Razmišljali so o tem, kako organizirati izobraževanje. S svojo jugoslovansko izkušnjo sem pripovedoval, kakšno je bilo politehnično izobraževanje v pozni Jugoslaviji, ker me je to zelo spominjalo na to, kar so delali v Rožavi. Obiskali smo vrtce, v katerih so bili vzgojitelji in otroci organizirani v svete, spomnim se otrok delegatov, ki so prihajali na učiteljske svete, skratka pogovorov z ljudmi, ki so se v Rožavi ukvarjali z razvijanjem izobraževalnega sistema. V teh pogovorih niso toliko omenjali kapitalizma, gre za nedržavni sistem izobraževanja, ki ne izobražuje in oblikuje za nacionalno državo, temveč za demokratični konfederalizem. Zato je bilo poglavitno vprašanje, kako na vseh stopnjah vzpostaviti takšen izobraževalni sistem, da bo odgovarjal na potrebo po demokratični vzgoji in izobraževanju za ljudi, ki živijo v demokratičnem konfederalizmu, torej v obliki organizacije družbe, ki ni država. To je bil velik izziv. Pri večletnem delu, pri katerem sem sodeloval z različnimi revolucionarji, učitelji, profesorji, sem spoznal ljudi, o katerih zdaj berem v časopisih: generala Mazluma Kobaneja Abdija¹ in Nasrin Abdullah, ki je trenutno poveljnica ženskih zaščitnih enot YPJ. To so zelo karizmatični, sposobni in skromni ljudje; ljudje, ki so skupaj s člani PYD in drugih kurdskih strank, vključno s stranko Prihodnost Sirije, katere predsednico Hevrin Khalaf so pred nekaj dnevi ubili,² sodelovali v revolucionarnem preosmišljevanju družbe. Vsi so gverilci, revolucionarji, ki so vse življenje preživeli bodisi v bojih na terenu ali v zaporu, ali pa so v Evropi opravljali propagandno delo. Njihov sistem kadrovanja je, da se ukvarjaš ali s političnim delom v Evropi ali z vojaškim delom v gorovju Kandil na severu Iraka.

Kakšna so poglavitna spoznanja, ki ti jih je prineslo terensko delo v Rožavi?

V vsem tem času, ki sem ga preživel z njimi, sem ugotovil, da aktualnega kurdskega gibanja, pravzaprav tudi Rožave ni mogoče razumeti brez konteksta kurdskega osvobodilnega gibanja, ki traja že štirideset let. Rožava se

1 Vrhovni poveljnik Sirskih demokratskih sil (SDF) (op. prev.).

2 To je bilo 12. oktobra 2019 (op. prev.).

ni zgodila kar na lepem, Rožava ni nenadoma skočila na svetovno zgodovinsko sceno leta 2011 ali 2012, temveč so jo skrbno pripravljali štirideset let. Pripravljali so jih skozi različne diskontinuitete. PKK kot prva, osnovna in najpomembnejša osvobodilna skupina Kurdov je šla skozi različna obdobja, ki niso bila zelo simpatična. Prvo obdobje je bilo verjetno najnaivnejše: to je bil čas spoznanja, da so »notranje kolonizirani« oziroma, kot ga imenujejo v zgodovini PKK, čas študentov; drugo obdobje se začne, ko Öcalan odide v hišo v Kobaneju, kjer so uredili muzej, v kateri zakoliči PKK, ki je bil ustanovljen nekaj let prej v kurdskem delu Turčije, v Bakurju. Öcalan v Kobaneju dejansko s pomočjo Sirije organizira trdno strukturo, ki ves čas deluje pod vplivom maoistične ideje kritike in samokritike. Zelo zanimivo je bilo njihovo širjenje, ker je bistvo celotnega razvoja organizacije ideja izobraževanja. Kurdi to imenujejo *perverde* (slo. izkušnje) v zelo specifičnih institucijah, ki se imenujejo *tekmil*. Ideja je, da vsi skupaj, torej člani organizacije, kritizirajo drug drugega. Po tem se ta politična kritika, ki ni nesmiselna kritika, ni osebna kritika, temveč kritika političnih ciljev in načinov, kako se pride do njih, snema na VHS-trak. To so poslali v vsako vas v vse štiri dele Kurdistana. Te posnetke so ljudje gledali – namesto turških žajfnic so gledali, kako PKK organizira in vodi svoje sestanke! Spomnim se nekega zelo lepega trenutka v Rožavi, poroke, na kateri nevesta v zaobljubi svojemu bodočemu možu reče, da ga ima tako rada, kot imajo kadri PKK rad svoje sestanke. Ta njihova ideja sestankov, na katerih se pogovarjajo in ki so zelo dobro organizirani, je bila torej izjemno pomembna za vzpostavljanje dinamičnosti same organizacije, ki je leta 1993 ali 1996 zabredla v resno krizo. In v tem trenutku se začne ... hm, feministična revolucija je verjetno pretežek, preresen izraz; začne se preobrazba PKK. Takrat je Öcalan pisal vplivni esej *Killing the Male*, ki smo ga morali prevesti v *Killing the Dominant Male*, da se moški ne bi prestrašili. V njem Öcalan trdi, in to je njegova prva takšna analiza, da sta glavni problem prevladujoča moškost in podreditev žensk ter da je edini način, da se osvobodimo kapitalizma, spoznanje, da dominacija pravzaprav traja pet tisoč let in da se je začela z dominiranjem nad ženskami. Ta ideja je številnim povzročala težave in takrat je zaradi Öcalanovih stališč veliko ljudi izstopilo iz PKK. On se je odzval tako, da je v Damasku organiziral akademijo; Kurdi imenujejo akademija tiste izobraževalne institucije, ki so v nasprotju z univerzami izključno politične – tako obstajata tudi v Kamišlu Mezopotamska akademija družbenih ved, ki je povsem politična, in Univerza v Rožavi, kjer sem predaval, ki je odprta za vse znanstvene discipline. To razlikujejo.

Kakorkoli, Öcalana leta 1999 ujamejo, Turki ga hočejo obsoditi na smrt, potem ga zaprejo na otok İmralı, od koder pošilja svojih trinajst znamenitih

knjig. Leta 1999 v teku sodnega postopka Öcalan doživlja, kot pravi, svoje tretje rojstvo. Prvo rojstvo je biološko, drugo je ustanovitev PKK, tretje rojstvo pa pomeni odpoved ideji nacionalne države. To izzove zelo velik spor v kurdskem osvobodilnem gibanju, ki se medtem združuje v Kurdskem kongresu KCK.³ Pogovarjal sem se z ljudmi, ki so bili na teh sestankih, kjer so se postavljala vprašanja, kot so: »Kaj je za nas pomembnejše: država ali svoboda?« In vsi hkrati so odgovorili: »Država.« Potem so vprašali še enkrat: »Država ali svoboda?« »No dobro, svoboda,« so odgovorili. To se ni zgodilo kar nenadoma. In še en mit o Rožavi je, da se je Öcalan nekega dne odločil, da bo tako, in so ga vsi poslušali. V gibanju je bilo veliko pogovorov in razprav o zelo težkih dilemah, v katerih je nazadnje zmagala apoistična⁴ struja.

Kako bi opisal temeljne ideje te struje? Vemo, da je na Öcalana močno vplival Bookchin, v Rožavi so razvili povsem svoje ideje organizacije, pa žineologijo ...

Jedro ideje je, da nova ideja nacionalne osvoboditve pomeni predvsem osvoboditev od ideje nacionalne države. Druga stvar, ki jo je razvil Öcalan pod vplivom Murraya Bookchina, je ideja socialne ekologije, tj. odnosa do narave in njene osvoboditve od kapitalizma. In na koncu še ideja o osvoboditvi politike od države skozi prakse neposredne demokracije. Za Öcalana je bil to še posebno pomemben dejavnik, ko govorimo o osvoboditvi žensk; ideja je zelo zanimiva in bolj ko razmišljam o njej, več smisla ima. Öcalan nekje piše, da je ideja o tem, da je velike skupnosti in federalne strukture nemogoče organizirati po demokratičnih načelih, popolnoma napačna – ker je v resnici najteže reformirati male organizacije, zlasti družinske strukture, ki so največji problem: najteže je reformirati, uničiti dominantno moškost in ženskost, tj. žensko identiteto, ki jo oblikuje hegemonski sistem. Čeprav nisem nikoli zasledil, da bi se sklicevali na marksistični feminizem, pa uporabljajo termin, ki bi ga lahko v angleščino prevedli kot housewifeisation, ki ga uporablja Maria Mies. Dejansko menijo, da kapitalizem temelji na brezplačnem ženskem delu; do tega so prišli neodvisno od feminističnega gibanja, ki pa se seveda strinja z marksističnim feminizmom Silvie Federici, Marie Mies, Mariarosse della Costa in drugih. Torej, ta Öcalanova ideja se je najbolj prijela v Bakurju, tj. v turškem delu Kurdistanu, kjer so začeli ustanavljati svete po načelih demokratičnega konfederalizma. Po volitvah leta 2015 se je začela vojna proti mladim organiziranim ljudem v Kurdistanu, ubitih je bilo 40.000 ljudi, to so bili pokoli, v katerih so življenje izgubile cele generacije kurdske mladine. PKK je bil takrat v krizi.

³ Koma Civakên Kurdistan oz. Zveza skupnosti Kurdistanu (op. prev.).

⁴ Vzdevek Abdullaha Öcalana je Apo; od tu izraz apoizem, apoistično (op. ur.).

Toda z letom 2003 se začne tudi v Siriji organiziranje v svete po vzoru iz Turčije. Začne se vzporedno organiziranje alternativnih sistemov – tisto, kar smo nekoč imenovali dvojna oblast, ne vem, ali še naprej uporabljamo ta stari marksistični termin. Leta 2011/2012 je ta sistem dozorel do te mere, da Asadov režim po manjši bitki v mestu Dêrik zapusti kurdsko Sirijo – območje je po štirideset letih zelo napornega dela že organizirano v svete.

Kateri so najpogostejši miti, ki jih imamo o Rožavi?

Obstaja nekaj teh mitov, ki so po mojem mnenju popolnoma napačni. Prvi je, da je Öcalan vse spremenil in da se je vse zgodilo čez noč, drugi je, da je bila revolucija v Rožavi popolnoma spontana, kar ne drži, gradili so jo zelo potrpežljivo, in tretji, ki je precej problematičen, je ideja, da je Öcalan agent Cie in da dela za ZDA. Verjamem, da so dogodki v zadnjih tednih to analizo korigirali; torej idejo, da gre za neiskrenost, da je to še vedno maoistično-stalinistična organizacija, ki hoče pritegniti anarhiste in feministke, da gre za prevaro in manipulacijo. Veliko časa sem preživel z njimi in z veliko gotovostjo lahko rečem, da to ne drži. To je organizacija, ki ima še naprej veliko maoistično-stalinističnih hierarhičnih elementov, to so stare navade, ki pa počasi umirajo. Zagotovo obstajata vrsta in način organizacije, ki sta nenavadni, vendar je to iskren proces spreminjanja celotnega organiziranja, ki ga je mogoče razumeti, ker ne gre za prvo reformo v zgodovini kurdskega osvobodilnega gibanja – to je verjetno četrta ali peta reforma, s katerimi so se od 80. let naprej približevali temu recimo libertarnemu modelu, ki ga zdaj uresničujejo.

Tako da je bila ta revolucija, za katero se zdaj zdi, da počasi izginja pod dogovori, v katere so vpletene Turčija, Rusija, Sirija in ZDA, v polnem pomenu družbena in ne samo politična revolucija, ker je predvidevala preobrazbo družbe, ki se začne z osvoboditvijo žensk in spremembo načina razmišljanja moških; vloga ženske je med drugim ta, da spremeni mentaliteto moškega. Še posebej mi je všeč njihova ideja večne ločitve, *eternal divorce*, v temelju katere je izhodišče, da se mora vsaka zatirana skupina, tj. predvsem ženske, pa tudi mladi, v določenem trenutku in na določen način ločiti od moških, od odraslih, od vseh drugih skupin in na nekem avtonomnem prostoru z distanco okrepiti sebe, doseči samozavest, ki jim bo omogočila, da se bodo ponovno angažirali skupaj z moškimi oziroma drugimi skupinami. To je logika, ki je tudi vodila k vzpostavitvi poznanega dvojnega sistema moških in ženskih vojaških enot, ki nenehno sodelujejo, obenem pa med njimi obstaja distanca.

Rožave ni mogoče razumeti brez tega ozadja, ki ga resda sestavljajo izkušnja PKK, posebna sinteza, ki jo je koncipiral Öcalan, pa seveda improvizacijsko delo, pragmatika revolucije, ki vsak dan prinaša kaj novega. Obstaja

nešteto paradoksov, ki so zelo zanimivi. Na primer paradoks ekonomije, o katerem moji sogovorniki niso hoteli govoriti – niso hoteli govoriti o neenakosti oziroma vsaj kali neenakosti, ki je obstajala. Obstajala je zasebna lastnina, saj niso hoteli odvzeti zemlje Arabcem, ker bi s tem uničili možnost vzpostavljanja demokratične nacije; zemljo so jim pustili, ker so si želeli sodelovati z Arabci. Obstajala je torej zasebna lastnina, bila je dovoljena, sočasno pa so z zelo nizkimi subvencijami snovali siromašno ekonomijo, imenovali so jo komunalna ekonomija ali zadružna ekonomija. Potem je obstajala t. i. odprta ekonomija, ki je bila aspiracija, želeli so, da vstopijo tuje investicije, vendar hkrati podprejo zadružno ekonomijo. Obstajala pa je seveda tudi vojna ekonomija, ki je sestavljala 70 odstotkov celotnega proračuna, samo nakup orožja je stal dva milijona dolarjev. Seveda so trgovali tudi z Asadovim režimom in z islamsko državo. Bile so stvari, o katerih se ni vedno lahko govorilo. V Rožavi so bile razmere take, da so od vsega začetka sklepali vojna zavezništva z različnimi državnimi akterji. Z Asadom so pogovori potekali od samega začetka, nikoli jih niso prekinili, z Rusi so se pogovarjali vse do Afrina in njegove okupacije spomladi 2018, ko so se Rusi samo umaknili. Zato so ljudje v Rožavi zelo jezni nanje, ker so prepustili Afrin Turčiji. Na Asada so jezni, ker so bili Kurdi do leta 2011/2012 v Siriji drugorazredni državljani: niso se smeli niti pogovarjati v svojem jeziku na ulici, niso mogli študirati v svojem jeziku, niso smeli graditi hiš iz opeke in tako naprej. Njihov položaj je bil zelo težak in kot mi je zaupalo nekaj ljudi na razmeroma visokih položajih, so Američane izkoriščali, ker so Američani bolj potrebovali njih kot oni Američane. Verjamem, da je to v nekem trenutku tudi držalo. Zakaj je bil umik ZDA izveden, kot je bil, seveda ne vem, prepričan pa sem, da nihče od vojaške in avtonomne administracije ni pričakoval, da se bo zgodilo tako, kot se je. Pričakovali so, da se bodo Američani umaknili, niso pa pričakovali, da bodo dovolili turško invazijo. To je bilo zanje veliko presenečenje, niso računali s tem. Ko sem bil tam, so gradili predore, pripravljali so se na morebitno turško invazijo, vendar so tudi verjeli, da je Američani ne bodo dopustili, da bo to območje prepovedi letenja. V tistem času so se bolj bali Asada kot Turkov.

Ali misliš, da turška okupacija in dogovor med Turčijo in Rusijo pomeni konec avtonomnih območij in struktur?

Težko si predstavljam, kaj se bo zgodilo, aktivistični del mene se tej ideji upira. Seveda je zelo pomembno, da izvajamo čim večji pritisk na javno mnenje za obrambo Rožave. Rožava je edini demokratični revolucionarni prostor, v katerem obstaja svoboda, ki se mi zdi nujna, zato mora po

mojem mnenju vsak, ki razmišlja politično, braniti idejo Rožave. Braniti mora njeno idejo avtonomije ne glede na to, ali bo to imelo kakšen praktični učinek – o tem nisem prepričan. Težko si predstavljam, da bi Asad, ki ima v tem trenutku absolutno oblast, skupaj z Rusi dopustil Kurdom kaj več kot nominalno avtonomijo, ki bi bila vpisana v novo sirsko ustavo. Bojim se, da za ta božanski eksperiment demokratične avtonomije, kot mu pravijo, ne bo političnega prostora. Kaj to pomeni v praktičnem pomenu, ne vem. Morda bo to nekakšna umirjena, speča avtonomija. Toda Kurdi so, kar se tega tiče, ne glede na vso zgodovinsko trpljenje skoraj nekako neuničljivi, ta njihova politična vitalnost je resnično neverjetna. Če bi mi kdo leta 2012 rekel, da bo na Bližnjem vzhodu v Siriji vzniknila revolucija, temelječa na ideji neposredne demokracije, feminizma in socialne ekologije, bi mu rekel, da je nor. In prav to se je zgodilo. Zato mislim, da je dolgoročno treba biti optimist. Mislim, da sta ideja in obstoj Rožave, to, kar so ti ljudje, ti otroci doživeli v zadnjih sedmih, osmih letih, ko so odrasli v zelo posebnem političnem prostoru, ljudi zaznamovali. To ne bo izginilo.

Kako se tvoj angažma v Rožavi umešča v tvoje akademsko raziskovalno delo? Kaj raziskuješ, kako se prevajajo te izkušnje in pretekli projekti?

Rožava je tudi akademski prostor in z njim se ukvarjam zaradi intelektualnih razlogov, vendar izjemno težko ločim intelektualno zanimanje od političnega. Že odkar sem odšel v ZDA, poskušam kombinirati oziroma narediti sintezo dveh različnih področij: prvo je teorija družbenih sistemov oziroma tisto, čemur rečemo *world system research*, drugo pa so ideje, ki so se razvile znotraj anarhistične antropologije. Ti poskusi sinteze so me pripeljali do tega, da me najbolj zanima zgodovina nedržavnih prostorov. Zanimivo je, da nimamo dobrega izraza za takšne prostore, *stateless* je slab termin. Gre za prostore, ki so svobodni države, ki so torej državno svobodni prostori; in zanima me, kako se ti prostori umeščajo v zgodovini kapitalizma. Kakšen je torej odnos med zgodovino kapitalizma, akumulacijo kapitala, vzpostavljanjem svetovne kapitalistične ekonomije in temi svobodnimi prostori, ki sem jih v svojem delu imenoval *exilic spaces*. Zanima me ta dinamika, odnos med *exilic spaces* – nimam primerne prevoda za ta pojem – in svetovno kapitalistično ekonomijo. Tako sem napisal etnografijo Kozakov, ki so primer zgodnjega državno svobodnega naroda, ki se je formiral v odnosu in proti ruski državi ter se potem popolnoma asimiliral in iz nenačije postal nacionalna manjšina. Nadaljeval sem z zapatisti, ki so že klasični učbeniški primer obstoječe avtonomije, organizirane po načelih

neposredne demokracije in neke boljše in pravičnejše družbe. Naredil sem tudi etnografijo (nekdanjih) zapornikov: pri svojem političnem delu, ko sem bil v stiku z zaporniki v ZDA, sem po naključju odkril nekaj, kar imenujem zaporniški komunizem; ta se pojavi na določenih področjih in v določenih trenutkih. Naredil sem komparativno etnografijo kurdskih zapornikov v Turčiji, irskih zapornikov v Veliki Britaniji – intervjuval sem nekdanje člane Irske republikanske armade, ki so bili zaprti v istem času kot Bobby Sands in so doživeli izkušnjo tistega, kar je danes poznano kot zapor tipa F⁵ – in zapornikov v kalifornijskem zaporu Pelican Bay, ki so med letoma 2011 in 2013 izvajali najmnogičnejšo gladovno stavko v zgodovini človeštva, v kateri je sočasno stavkalo 40.000 ljudi. Organizirani so bili v komiteje, ki so bili po svoje zelo podobni tistim v Rožavi in v Chiapasu, torej v neposredno demokratični delegatski sistem. Torej, moje akademsko delo je predvsem primerjalno proučevanje avtonomnih območij in odnosov do kapitalizma in sistema države, akumulacije kapitala. V zadnjem času sem se pridružil novi smeri znotraj teorije družbenih sistemov, ki se imenuje svetovna ekologija, *world ecology*. Ta perspektiva trdi, da ne moremo razmišljati o kapitalistični civilizaciji brez analize kapitalizma kot načina organizacije narave. Kapitalizem je sočasno akumulacija, politična moč in organizacija narave. Tako me trenutno najbolj zanima ta perspektiva, katere eden glavnih predstavnikov in utemeljiteljev je Jason Moore.

Odhod v Španijo in pogovor s Katalonci je bil zanimiv iz perspektive jugoslovanskega prostora. Če se razprava o nedržavnih, nenacionalnih območjih in načinih organiziranja zdi zanimiva Kataloncem in Baskom, zakaj ne bi zanimala tudi ljudi v Srbiji, Bosni ali Sloveniji? Zakaj mora ta prostor nenehno trpeti zaradi patologije nacionalne države, ki nam skozi zgodovino ni prinesla nič novega in dobrega? Oblika organiziranja po načelih demokratičnega konfederalizma in demokratične avtonomije je nekaj, o čemer bi veljalo razmisliti na tem prostoru s pomočjo kolektivne razprave ljudi, ki bi jih to zanimalo. Ne nazadnje pri nas obstajajo tradicije, ki nas usmerjajo oziroma učijo prav o takšnem sistemu organiziranja, o določeni avtonomiji, o distanci v odnosu do države. Obstaja vzporedni sistem, v katerem se odraža nezaupanje do države, obstajajo tradicionalne oblike organiziranja, ki jih najdemo v Makedoniji, Bosni, in verjamem, da tudi v Sloveniji. Na njih bi morali graditi v nekem drugačnem odnosu do tradicije, ki je ne smemo

5 Zapori tipa F so visokovarovani turški zapori z najstrožjim režimom izolacije, tako od drugih zapornikov kot od zunanjega sveta, razpršeni po vsej državi. V njih so kot politični zaporniki zaprti številni Kurdi; Abdullah Öcalan je pri tem še posebej izoliran, saj je edini zapornik v zaporu na otoku İmralı. Podobnemu režimu so bili podrejeni tudi omenjeni irski politični zaporniki na čelu z Bobbyjem Sandsom, ki so bili zaprti v posebnem zaporu na Severnem Irskem, imenovanem The Maze oz. H-Blocks po florisu, ki so ga imele posebej za ta namen zgrajene stavbe. (Op. ur.)

prepustiti samo desnemu političnemu polu. Sledili bi lahko logiki Kurdov, ki svojo tradicijo, preteklost, berejo na emancipacijski način. Ne vem, zakaj ne bi tega naredili tudi mi, se vrnili k idejam balkanskega federalizma in različnih hajduških ter uskoških skupin, bogomilskih in bosanskih cerkva ter drugih tradicij, partizanskih, narodnoosvobodilnih, ki so del naše zgodovine in ki nas učijo o organizaciji, ki ni državna in ki ni centralna. Če se vrnem k Baskom in Kataloncem, ki imajo manj bogato tradicijo kot mi – no, Katalonci imajo izkušnjo španske državljanske vojne – vseeno mislim, da imamo veliko izkušenj onkraj države, onkraj kapitala. Ker veliko časa prebijem v Mehiki in drugih latinskoameriških državah vidim, da tam obstaja neka popolnoma nova težnja, katere gonilna sila so feministke, kot so Raquel Gutiérrez Aguilar, Verónica Gago in številne druge. Te vztrajajo na tem, da niso, kot je govoril John Holloway, prevajajoč Marxa, *proti in onkraj* kapitalizma, temveč *znotraj, proti in onkraj* kapitalizma. Kako torej gledati na svet prek tistih še obstoječih tradicionalnih oblik organiziranja, ki premagujejo obstoječo obliko kapitalistične in državne organizacije?

Transkripcija in prevod: Nina Kozinc

Izbrana literatura intervjuvanca

- Grubačić, Andrej (2003): *Globalizacija nepristajanja*. Novi Sad: Svetovi.
- Grubačić, Andrej in Staughton Lynd (2008): *Wobblies and Zapatistas: Conversations on Anarchism, Marxism, and Radical History*. PM Press.
- Grubačić, Andrej (2010): *Don't Mourn, Balkanize! Essays After Yugoslavia*. PM Press.
- Grubačić, Andrej (2012): Balkanization of Politics, Politics of Balkanization. *Globalizations* 9(3): 439–449.
- Grubačić, Andrej (2014): Exit and Territory: A World-Systems Analysis of Non-State Spaces. V *Grabbing Back: Essays against the Global Land Grab*, A. Reid Ross (ur.), 159–178. Edinburgh: AK Press.
- Grubačić, Andrej in Denis O'Hearn (2016): *Living at the Edges of Capitalism. Adventures in Exile and Mutual Aid*. University of California Press.
- Grubačić, Andrej (2019): Sweeping The World Clean Of Capitalism: Samir Amin, Abdullah Ocalan and the World of Autonomous Regions. *Globalisations* 16(7): 1073–1078.

AKADEMSKI KOLEGIJ

Akademski kolegij študentom!

V pričujočem razdelku namenjamo prostor pobudi *Akademski kolegij študentom!* (AKŠ!). Skupina predstavlja stanovalce študentskega doma Akademski kolegij, ki so se v začetku odhajajočega leta soočili z grožnjo evikcije zaradi načrtov Mestne občine Ljubljana, ki je po koncu denacionalizacijskega postopka postala lastnica objekta. Mestna občina načrtuje, da bi prenovljen objekt gostil »večjo in manjšo gledališko dvorano za potrebe Mladinskega gledališča z vsemi spremljajočimi prostori in podzemno garažo«, prav tako pa želi »pripobiti dvorano za kulturne prireditve s pomožno in vadbeno dvorano, kavarno in razstavnim prostorom ter foyerjem« (Mestna občina Ljubljana, 2019). Poleg prenove semenišča na MOL načrtujejo tudi ureditev okolice, v katero naj bi bile umeščene sejemske, kongresne, koncertne, poslovne in hotelske dejavnosti (ibid.).

Ti načrti mestne občine so skladni s splošnimi gentrifikacijskimi težnjami v prestolnici, ki se po eni strani zaljša z novimi objekti in prostorsko ureditvijo, namenjeno turistom, poslovnežem in investitorjem, po drugi pa se zaradi vseh teh posegov spreminja v mesto, v katerem je čedalje manj prostora za lokalno prebivalstvo. To se ne kaže le v izrivanju samoniklih, odprtih prostorov in storitev, ki jih za vsakodnevno delovanje potrebujejo prebivalci mesta, na obrobje, temveč še zlasti očitno v čedalje bolj pereči stanovanjski krizi: dostopnih stanovanj primanjkuje, širijo se kratkotrajni najemi ter platforme za oddajanje v turistične namene, novogradnja je usmerjena v luksuz (za podrobno analizo iz leta 2018 glej Blagojević in dr., 2018). Zato moramo zgodbo Akademskega kolegija in boj študentov, ki so se uprli takšni (ne)politiki, ki oblikuje mestno krajino, razumeti prav v kontekstu dejanskega in simboličnega izrivanja populacije, ki ne prinaša dovolj dobička – študentov, najemnikov v neprofitnih stanovanjih, mladih družin in tako naprej.

Čeprav je bila skupina *Akademski kolegij študentom!* najprej osredinjena na vprašanje konkretnega študentskega doma (o njihovi

dejavnosti lahko več preberete na spletni strani <http://akademc.tk/>), pa je kmalu prerasla svoje okvire in začela delovati širše v mestu. Na svojih skupščinah, naslovljenih s *Kje bomo pa jutri spali?*, se lotevajo širše stanovanjske problematike, že julija, ob odločitvi vlade, da zemljišč v lasti DUTB na stanovanjski sklad ne bo prenesla brezplačno, ampak jih bo odkupila po tržni ceni, pa so organizirali protest, na katerem so opozorili, da bi morale imeti stanovanjsko vprašanje, katerega del je tudi zagotavljanje zemljišč za javnostanovanjsko politiko, prednost pred dobičkom državne DUTB. Pozornost širše javnosti je skupina pritegnila s septembrsko akcijo *Kje bomo pa jutri spali? Pred parlamentom*. Protestniki so pred parlamentom predstavili zahteve, vezane predvsem v širjenje fonda javnih najemnih stanovanj, regulacijo stanovanjskega trga in izvajanje zemljiške politike tako, da bo omogočala dostopno stanovanjsko preskrbo. Predstavitvi zahtev so sledili skupščina in predavanja, nato pa so prespali pred parlamentom (Be. B., 2019).

V besedilih, ki sledita, se avtorja posvečata gradnji in dogajanju v zvezi z objektom Akademskega kolegija ter nastanku skupine, ki se je prvič sestala v januarju 2019, ko so nekateri prebivalci po neuradnih kanalih slišali govorice o predvidenem zaprtju doma. Pogajanja med Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport (ustanovitelj zavoda Študentski dom Ljubljana, ki upravlja študentske domove, je namreč Vlada RS, zato je vprašanje v pristojnosti MIZŠ) ter Mestno občino Ljubljana naj bi se po neuradnih informacijah začela decembra 2018, končala pa so se oktobra tega leta z dogovorom, da se študentski dom ne zapre pred začetkom obnovitvenih del, kar naj bi bilo leta 2021, vendar pa mora MIZŠ v tem času za objekt plačevati najemnino, ki je višja od neprofitne. Problematika pomanjkanja študentskih postelj v mestu pa s tem še zdaleč ni rešena: po podatkih zavoda ŠDL je bilo leta 2015 (in položaj se do danes ni zares spremenil) na voljo manj kot 7500 postelj (Študentski dom Ljubljana, n. d.), kar je ob skoraj 40.000 študentih ljubljanske univerze občutno premalo. Študenti, ki ležišča ne dobijo v študentskih domovih, morajo rešitev iskati na trgu, ki je tako pod še večjim pritiskom – in le vprašanje časa je, kdaj bo počil.

Literatura

Akademski kolegij študentom! (AKŠ!). Dostopno na: <http://akademc.tk/>.

Be. B. (2019): Kje bomo pa danes spali? Pred parlamentom. *Delo*, 20. september. Dostopno na: <https://www.delo.si/novice/slovenija/kje-bomo-pa-danes-spali-pred-parlamentom-229591.html> (12. oktober 2019).

Blagojević, Aleksandar, Rok Čigon, Alenka Drobňjak, Maša Hawlina, Dora Kavčič, Uroš Mikanovič, Maruša Novak in Špela Perner (2018): Analiza stanovanjske problematike v Mestni občini Ljubljana. *Časopis za kritiko znanosti* 273: 195–213.

Mestna občina Ljubljana (2019): *Baragovo semenišče*. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/ljubljana-zate/pregled-vseh-projektov/baragovo-semenisce/> (12. oktober 2019).

Študentski dom Ljubljana (n. d.): *Osnovni podatki o zavodu*. Dostopno na: <http://www.stud-dom-lj.si/zavod/o-zavodu> (12. oktober 2019).

Časovnica dogajanja v zvezi s stavbo Akademskega kolegija

1938	Začetek gradnje Baragovega semenišča.
1945	Zaradi prostorske stiske stavbo naselijo s študenti in jo poimenujejo Akademski kolegij.
1992	Škofijski ordinariat v Ljubljani (katerega pravna naslednica je Nadškofija v Ljubljani) vloži zahtevek za vračilo nepremičnine.
2016	Ministrstvo za kulturo zavrne denacionalizacijski zahtevek, saj stavba pred podržavljanjem sploh ni bila v lasti ordinariata.
2017	Upravno sodišče dokončno zavrne denacionalizacijski zahtevek, s čimer uradna lastnica postane MOL.
2018, december	Mestna občina Ljubljana obvesti Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport o zaprtju študentskega doma, začnejo se pogajanja.
2019, januar	Študenti so (po neuradnih kanalih) obveščeni o načrtovani izselitvi, oblikuje se študentsko gibanje <i>Akademski kolegij študentom! (AKŠ!)</i> .
2019, april	Na pobudo članov AKŠ! nastane stanovanjska skupščina <i>Kje bomo pa jutri spali?</i>
2019, oktober	Pogajanja med Ministrstvom za izobraževanje, znanost in šport in Mestno občino Ljubljana se sklenejo s podpisom najemne pogodbe za dve leti. Usoda Akademskega kolegija ostaja negotova.

Zgodovinski oris nastanka Akademskega kolegija

Abstract

Building Akademiški kolegij: A Historical Outline

The text offers a short historical overview of the location that hosts the unfinished building Akademiški kolegij. The building was originally designed to be a seminary, but was never used as such. After the Second World War, the building started being used as a student dorm, and it continues to perform this function to this very day. However, Akademiški kolegij was included in the denationalisation process after Slovenia gained its independence and the Municipality of Ljubljana, which is now the building's rightful owner, does not treat the building as a communal space in its plans for the future.

Keywords: Bežigrad, parish, Akademiški kolegij, Jože Plečnik

Blaž Šenica is a student of the Architecture master's programme at the Faculty of Architecture, University of Ljubljana. He is also an external contributor for the magazine Outsider, and an active member of the Working Group for Space and Design, which is hosted by the Faculty of Architecture and the Academy for Fine Arts and Design. (blash.senica@gmail.com)

Povzetek

Prispevek podaja kratek zgodovinski oris lokacije, v katero je umeščen nikoli končani objekt Akademskega kolegija. Ta je bil najprej zamišljen kot semenišče, vendar se v ta namen nikoli ni uporabljal. Kmalu po drugi svetovni vojni so stavbo začeli uporabljati kot študentski dom, kar ostaja še danes. Po končanem denacionalizacijskem postopku, ki se je začel po osamosvojitvi, je lastništvo dokončno prešlo v roke mestne občine, ki pa v svojih prihodnjih načrtih ne upošteva skupnostne naravnosti objekta.

Ključne besede: Bežigrad, župnija, Akademiški kolegij, Jože Plečnik

Blaž Šenica je študent enovitega magistrskega študija arhitekture na Fakulteti za arhitekturo v Ljubljani. Je zunanji sodelavec revije Outsider in aktivni član Delovne skupine za prostor in oblikovanje, ki deluje na Fakulteti za arhitekturo ter Akademiji za likovno umetnost in oblikovanje. (blash.senica@gmail.com)

Na območju današnjega Bežigrada ni zabeleženih zgodovinskih naselij, vendar je čez to območje vodila pomembna prometna in trgovska pot, ki jo danes poznamo kot Dunajsko cesto (Saria, 1940: 19). Zgodovinar Viktor Steska v zborniku *Naš Bežigrad* zapiše, da so prostor ob cesti zaznamovale predvsem gramozne jame, vse do dekreta cesarja Jožefa II., ki je prepovedal pokopališča v mestih. Tako so leta 1779 v Ljubljani opustili pokopavanje v mejah mesta in si pri svetišču sv. Krištofa, ki je stalo tik ob današnjem vhodu v Gospodarsko razstavišče,¹ oskrbeli novo pokopališče. Ob cerkvi je bila gramozna jama, ki je bila do leta 1872, ko so razširili pokopališče, kraj veselja za ljubljansko in okoliško mladino. Po procesiji na veliki ponedeljek, ki se je zaključila v cerkvi sv. Krištofa, se je v t. i. Turški jami tradicionalno razvila velikonočna kanonada. Rajanje, ki naj bi privabilo večji del prebivalstva, je bilo prostor neformalnega druženja in s cerkvijo ter pokopališčem vzpostavljalo prostor skupnosti, ki je zaznamoval identiteto kraja (Steska, 1940: 28–31).

Prve večje zazidave se za Bežigradom začnejo proti koncu 19. stoletja, ko ob Dunajski cesti sezidajo nekaj tovarn in livarn ter nemško kolonijo. Leta 1910 se je iz mestnega središča začelo preseljevati vedno več obrtnikov, industrialcev in drugih meščanov. Po vojni je v Ljubljani nastala velika stanovanjska stiska in prav za Bežigradom je mestna občina zgradila vrsto uradniških in delavskih kolonij. Premožnejši meščani so si tam začeli urejati lične vile, medtem ko so si revnejši sloji v gramoznih jamah gradili lastne kolonije skromnih bajtic. V tem času je bil prav Bežigrad najhitreje rastoči del Ljubljane (Vidic, 1940: 33–36) in četudi je bil že od vsega začetka meščanska četrt, saj se »ni [se] najprej zazidal z domovi malih ljudi kot skoraj vsa ljubljanska predmestja, temveč se je takoj zazidal z domovi pravih meščanov – od vsega začetka si je nadel gosposko obleko« (Lenarčič, 1940: 36), je pomenil možnost gradnje lastnih domov tudi veliko ljudem iz nižjih slojev, ki so material za gradnjo našli kar na sami lokaciji. Tako se je

[I]z tesnobe pisarniških sob, iz prenatrpanosti učilnic, iz zatohlih delavnic v kletih, v barakah, iz kanalov, iz stisnjenih trgovin, kjer bi bilo zraka komaj za dva, pa se mora z njim zadovoljiti po šest življenj, [se je] človek pognal k soncu in za sonce in pobegnil iz mesta. (Plestenjak, 1940: 14)

1 Prvi pisni viri o svetišču sv. Krištofa segajo v leto 1497, J. V. Valvasor pa cerkev, ki je bila zgrajena v gotskem slogu, omenja kot podružnico ljubljanske župnije sv. Petra. To cerkvico so na začetku 18. stoletja zaradi slabega stanja porušili in leta 1708 zgradili novo (Župnija Bežigrad, n. d.).

Ustanovitelj bežigrajske župnije P. Kazimir Zakrajšek je v duhu velikega priseljevanja in hitre rasti okraja Bežigrad zagovarjal ustanovitev samostojne župnije, saj je nastajajoča četrt potrebovala skupnostno središče. Leta 1934 so bila njegova prizadevanja uslišana in v svetišču sv. Krištofa je nastala nova župnija ter ta prostor zakoreninila kot središče takratnega severnega okraja Ljubljane Bežigrada (Zakrajšek, 1940: 57–59).

Za območje Bežigrada je bilo izdelanih več regulacijskih načrtov. Omeniti velja načrt Maksa Fabianija (1899), ki se je prvi celostno ukvarjal s širitvijo mesta na sever in je po potresu leta 1895 naredil celoten regulacijski načrt Ljubljane in nastavke za njeno širitev (Valenčič, 1968: 103). Prav tako velja omeniti načrt, ki so ga mestne oblasti leta 1928 naročile pri Jožetu Plečniku (Korošec, 1991: 183). Zamisliva je skupno, da kot prostorsko središče zasnove razumeta območje cerkve sv. Krištofa in pripadajočega pokopališča. Predvsem se je treba osrediniti na Plečnikov podroben prostorski načrt za t. i. Svetokriški okraj, ki je bil zasnovan kot bodoče središče severne Ljubljane. Okraj je zasnoval v obliki četrtkrožnega izseka, ki ga je umestil med železniško progo in Dunajsko cesto, v samo središče pa je postavil prav območje pokopališča. Ker so zaradi prostorske stiske glavno pokopališče že preselili k sv. Križu (sedanje Žale), cerkev sv. Krištofa pa je postajala premajhna, se je Plečnik lotil tudi podrobnega preoblikovanja te lokacije (Stele, 1940: 44). Na severu bi lokacijo zamejil z novo Linhartovo cesto, ki bi kot promenada z dvostranskim drevoredom postala nova hrbtenica okraja, celotno območje pa bi po dolgem razdelil na tri pasove. V prvem, ob Dunajski, naj bi stala povečana stara cerkev in novo poslopje na vogalu parcele, med njima pa bi bil glavni vhod na pokopališče. V drugem pasu si je Plečnik zamislil monumentalno slavnostno cerkev Hram slave, ki je v njegovi zamisli Ljubljane kot novih Aten predstavljala Panteon (Krečič, 2017: 76). V tretjem pa bi staro pokopališče preobrazil v častno pokopališče zaslužnih Slovencev oziroma v spominski park. Po teh načrtih je bil izveden samo prizidek k cerkvi sv. Krištofa, ki je dobil ime po sv. Cirilu in Metodu (Stele, 1940: 46–48).

Ker ni prišlo do ureditve spominskega parka, je staro pokopališče propadalo in počasi tonilo v pozabo, zato so osrednji del namenili gradnji semenišča, v vzhodnem pa so uredili manjši spominski park Navje (Štrukelj, 1940: 69). Četudi Plečniku zamisel o zazidavi starega pokopališča s semeniščem ni bila po godu, se je lotil načrtovanja. Zasnoval je mogočno okroglo stavbo s premerom sto metrov. Za krožno zasnovo naj bi se navdahnil pri rimskem Koloseju in Angelskem gradu, notranja organizacija prostorov pa se opira na model samostanskega bivanja (Hrausky, 2017: 198–199). Kot tlorisno in prostorsko središče si je zamislil trakt z dvorano in kapelo, po obodu pa je nanizal skromne sobe za semeniščnike, ki jih na notranji strani

poveže hodnik. Ta se z okni odpira na notranji polkrožni atrij in tako vzpostavi vizualno povezavo z zunanjim skupnim prostorom. Krožna zasnova se na severu rahlo stika s podolgovatim volumnom, ki bi stal vzdolž predvidene nove Linhartove ceste in bi bil namenjen upravnim in servisnim prostorom semenišča. Jasna je hierarhija prostorov; njihov značaj postopno prehaja od najbolj zasebnih na obodu stavbe do najbolj skupnih v njenem središču (soba-hodnik-stopnišče-atrij-dvorana). Krožna zasnova prav tako vzpostavlja enakomerno oddaljenost med sobami in tako omogoča vsaj prostorsko enakopravnost med stanujočimi.

Semenišče so začeli graditi leta 1938. Ker že od samega začetka Plečnik ni bil navdušen nad idejo, prav tako pa je bil v slabih odnosih z glavnim pobudnikom gradnje, nadškofom Jegličem, je izdelal samo načrte v velikem merilu. Zato vodi zazidave in Plečnikovemu bližnjemu sodelavcu Antonu Suhadolcu ni preostalo drugega, kot da se je gradbenih načrtov lotil sam. Plečnik ga je obtožil, da dela na lastno pest, in se že na samem začetku gradnje odpovedal avtorstvu. Andrej Hrausky (2017: 198–199) ugiba takole:

Povsem mogoče je, da je Plečnik sam ustvaril konflikt s Suhadolcem, da bi se lahko odpovedal projektu, ki mu ni bil po volji. Anton Suhadolc pa je gradnjo vodil do leta 1941, ko je škof Gregorij Rožman že po italijanski okupaciji gradnjo ustavil.

Tako prvotni načrt ni bil nikoli uresničen, že takoj po vojni leta 1945 pa so zaradi prostorske stiske v stavbo naselili študente in jo poimenovali Akademski kolegij² (Univerza v Ljubljani, 1969: 119). V petdesetih letih je arhitekt Anton Bitenc prostore preuredil v skladu s potrebami študentskega doma. Med drugim je podrl zvonik, ki je stal na strehi kapele, v glavni dvorani uredil Festivalno dvorano, v kleti pa prostore kina Soča. Prostore kina je še pred koncem desetletja prevzelo Slovensko mladinsko gledališče (Hrausky, 2017: 198 –199). Leta 1958 so zaradi začetka gradnje Gospodarskega razstavišča, za potrebe VII. kongresa KPJ, porušili staro cerkev sv. Krištofa s prizidkom sv. Cirila in Metoda in s tem močno posegli v del Bežigrada, ki je bil do tedaj veljal za središče tega okraja (Lavrič, 2012).³ S temi posegi so znatno otežili dostop do tega dela mesta, ki od takrat stagnira ter se počasi spreminja v urbano praznino, črno pego mesta, čeprav se je leta 1963 v del stavbe Akademskega kolegija naselil Pionirski dom, ki skupaj s

² Drugo ime zanj je Baragovo semenišče.

³ Nadomestna objekta so po istih Plečnikovih načrtih zgradili nekoliko severneje, na Vodovodni cesti (sedanja župnijska cerkev sv. Cirila in Metoda) oz. na Kuzmičevi ulici, kjer je zdaj sedež župnije Ljubljana Bežigrad (Župnija Bežigrad, n. d.).

Slovenskim mladinskim gledališčem bogati kulturno krajino mesta. Po dolgem denacionalizacijskem postopku je stavba Akademskega kolegija leta 2017 nazadnje pristala v lasti Mestne občine Ljubljana.

Za razumevanje današnjega položaja je pomemben tudi odnos med mestom in univerzo oziroma študenti. Ana Abram (2010: 5) takole opredeli vlogo univerze:

Slika 1: Urbanistična zasnova območja – Baragovo semenišče in Gospodarsko razstavišče. Vir: Mestna občina Ljubljana, 2019. Avtor fotografije: Arhiv MOL.

S svojo fizično prisotnostjo univerza mesto programsko bogati in mu daje dodatno identiteto. Zaradi prisotnosti univerzitetnih vsebin v mestnih predelih se zvišuje kvaliteta bivanja, večja je ponudba programov, ki mesto bogatijo, ti pa so ključni dejavnik socialnega razvoja mesta. [...] Tako kot mesto črpa dobrine univerze, je tudi akademsko življenje, v katerem se čuti mestni utrip, obogateno na fizični in ideološki ravni.

Strinjamo se z opažanjem Zupančič Strojanove (1997: 93), da so študenti eden bistvenih mestotvornih elementov; študentska populacija je tako v 20. stoletju igrala ključno vlogo pri preobrazbi Ljubljane iz provincialnega mesta v intelektualno in kulturno prestolnico regije. In nasprotno: preplet z mestom je igral ključno vlogo pri razvoju ljubljanske univerze. Vendar danes mestne oblasti študentske populacije ne vidijo več kot ključni mestotvorni element in tudi za univerzo preplet z mestom ni več eden ključnih razvojnih konceptov. Študenti so čedalje bolj odrinjeni na mestno

obrobje,⁴ saj jih mestna občina ne prepozna več kot populacijo, ki soustvarja mestno vzdušje, ampak kot uporabnike, ki ne prinašajo zadostnega dobička mestu, katerega razvojni model temelji na privabljanju tujega kapitala in s tem čim bolj dobičkonosni izrabi prostora. Ta logika je vodilna tudi v primeru Akademskega kolegija. Iz objave na spletni strani občine razberemo, da želijo območju nekdanjega pokopališča povrniti značaj središča južnega Bežigrada, a tokrat bolj za takšne in drugačne turiste, kot pa za prebivalce okraja in mesta (Mestna občina Ljubljana, 2019). Mladinsko gledališče in Pionirski dom naj bi v prenovljeni in dozidani stavbi končno dobila primerne prostore za normalno izvajanje programa, obenem pa bi tako, upoštevajoč dejstvo, da je že sami stavbi pripisana velika kulturna in umetniška vrednost, zagotovili kulturno oziroma kreativno središče kot ključen element vsake sodobne prostorske »revitalizacije«, ki teži k privabljanju t. i. kreativnega razreda. Območje bo postalo zaokrožen mestni predel centralnih dejavnosti z razširitvijo Gospodarskega razstavišča in bo namenjeno sejemski, koncertni ter kongresni dejavnosti, ki bodo vključevale ljudi le kot pasivne porabnike in obiskovalce spektakla. Takšna naj bi bila tudi nova podoba območja – spektakularna. Na vizualizacijah vidimo tri ekspresivno oblikovane stolpnice, preoblikovan zahodni del razstavišča in nizko stavbo organskih oblik (slika 1). Objekti, ki naj bi območju s spektakularno in ekspresivno arhitekturno zasnovo prinašali dodano vrednost.

Pri teh velikopoteznih zamislih pa se popolnoma zanemari pereča stanovanjska kriza v mestu, ki ob nezadostni preskrbi študentskih domov (ŠDL, 2019: 20) močno vpliva tudi na problem študentskega bivanja; študentskega doma se v načrtih občine ne omenja. Študentom je bila kot rešitev predstavljena selitev v dom študentskega naselja Rožna dolina, ki je zdaj namenjen študentom programa Erasmus. A potemtakem bi si bili tuji študenti prisiljeni poiskati stanovanje na trgu, kar bi še poslabšalo splošno stanovanjsko stisko. Z izgubo prostorov v Akademskem kolegiju, ki študentom ponuja najcenejšo nastanitev (ŠDL, 2019: 3), bi ŠDL prav tako izgubil veliko večino samskih sob, ki naj bi bile v študentskih domovih prava redkost. V oči bode tudi avtorski način delovanja nove lastnice, torej občine. Po pričanju stanovalcev študentskega doma so za morebitno deložacijo izvedeli iz medijev, od takrat naprej pa od odgovornih institucij (Mestne občine Ljubljana, Študentski dom Ljubljana in Ministrstva za izobraževanje, znanost in šport) kljub nenehnemu spraševanju dobivajo le skope informacije. Zaskrbljeni študenti prav tako opozarjajo, da ni sodelovanja med

4 Na primer, Univerza v Ljubljani je napovedala gradnjo novih objektov Fakultete za strojništvo in Fakultete za farmacijo, ki pa ju je umestila na skrajni rob Ljubljane.

samimi odgovornimi institucijami, ki kdaj prej kot na javne institucije, ki naj bi skrbele za javno dobro, spominjajo na konkurenčna podjetja.

Odnos odgovornih institucij, v tem primeru predvsem občine, do bivanjske problematike se kaže tudi v razumevanju prostora in stavbe Akademskega kolegija, ki je kulturni spomenik državnega pomena. Za prenovu je načrtovan arhitekturni natečaj, po katerim naj bi dobili najboljšo rešitev za zaokrožitev Plečnikove kompozicije, takšno, ki bi na spoštljiv in originalen način vzpostavljala dialog z arhitekturnim izrazom Jožeta Plečnika ter tako omogočila stavbi, da končno zaživi v zamišljeni in avtentični kompoziciji. Vendar pa sam arhitekturni izraz, zasnova detajlov in celotna likovna podoba stavbe v resnici niso Plečnikovo avtorsko delo, temveč delo njegovih učencev Suhadolca in Bitenca, ki sta bila spoštovanja vredna arhitekta, vendar se nikoli nista približala ravni svojega profesorja. Če naj bi torej bil nov Akademski kolegij nekakšen poklon Plečnikovemu delu, potem se moramo pri njegovem vrednotenju prej kot likovnim prvinam in arhitekturnemu izrazu posvetiti prostorski razčlembi stavbe, njeni artikulaciji in organizaciji, notranjemu razmerju med zasebnim in skupnim ter povezanosti prostorov v funkcionalno celoto. Stavba je namreč vrhunski primer združitve tipologije skupnostnega bivanja in kulturne dejavnosti in če občina vztraja pri argumentu spoštovanja Plečnikovih idej in ohranjanju njegove dediščine, mora vzpostaviti odnos predvsem do tega njenega vidika: stavba je zaradi prostorskih danosti primerna za specifičen način bivanja in brez večjih posegov popolnoma neprimerna za drugačno rabo. Občini se v tej luči ponuja možnost, da pri prenovi spoštuje tipologijo stavbe in, kar je še pomembnejše, ravna skladno z obstoječo stanovanjsko stisko. Skladno s tem bi bila smotrna prenova študentskega doma in osrednjega kulturnega prostora ter dozidava bodisi z novimi študentskimi sobami, bodisi z občinskimi stanovanji, bodisi s podpornimi prostori, ki bi bogatili bivanjsko kulturo prebivalcev stavbe in okolice. Kot pravi Miloš Kosec (2019), pa je še bolj kot neuresničeno idejo treba spoštovati dejavnosti, ki že več kot šestdeset let naseljujejo stavbo, omogočajo bivanje in kulturno udejstvovanje več generacijam ter soustvarjajo identiteto prostora. Tako stavbe niti ni treba dozidati, saj jo v zaključeno celoto povezuje prav ta splet vsebin in zgodb. Vsekakor pa sta stavba Akademskega kolegija in njena okolica dotrajani in potrebni celovite prenove, ki mora nujno težiti k ponovni vzpostavitvi tega območja kot središča južnega Bežigrada, to pa lahko postane samo tako, da prostor na dnevni ravni uporabljajo ljudje, ki tam tudi živijo.

Literatura

- Abram, Ana (2010): *Predlog urbanistične zasnove novega študentskega kampusa v Ljubljani*. Diplomsko delo. Ljubljana: Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta.
- Hrausky, Andrej (2017): *Plečnikova arhitektura v Ljubljani*. Ljubljana: Muzej in galerije mesta Ljubljane, Galerija Dessa.
- Korošec, Branko (1991): *Ljubljana skozi stoletja: mesto na načrtih, projektih in v stvarnosti*. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- Kosec, Miloš (2019): Lepo zaokrožena gentrifikacija. *Outsider*, 30. maj. Dostopno na: <https://outsider.si/lepo-zaokrozena-gentrifikacija/> (26. november 2019).
- Krečič, Peter (2018): *Ljubljana – i mediteranski grad? Plečnikov pokušaj. (Ljubljana – tudi mediteransko mesto? Plečnikov poskus.)* Zagreb: Vijeće slovenske nacionalne manjine Grada Zagreba (Svet slovenske nacionalne manjšine Mesta Zagreb). Dostopno na: <http://www.slovenski-zagreb.hr/wp-content/uploads/2017/02/Ljubljana-i-mediteranski-grad-Plecnikov-poku%C5%A1aj-Ljubljana-%E2%80%93-tudi-mediteransko-mesto-Plecnikov-poskus.pdf> (26. november 2019).
- Lavrič, Ana (2012): Cerkev sv. Krištofa za Bežigradom. *Pot po baročni Ljubljani, virtualna razstava sakralnih spomenikov*. Dostopno na: <http://barok.zrc-sazu.si/Spomeniki/Kristof.aspx> (26. november 2019).
- Lenarčič, Vinko (1940): Razvoj Bežigrada. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 36–44. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigraski dom.
- Mestna občina Ljubljana (2019): *Baragovo semenišče*. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/ljubljana-zate/pregled-vseh-projektov/baragovo-semenisce/> (26. november 2019).
- Saria, Balduin (1940): Bežigrad v starem veku. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 19–25. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigraski dom.
- Stele, France (1940): Veliki načrti. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 44–55. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigraski dom.
- Steska, Viktor (1940): Iz nekdanjih dni. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 25–31. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigraski dom.
- Štrukelj, Tomaž (1940): Baragovo semenišče. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 69–71. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigraski dom.
- Študentski dom Ljubljana (ŠDL) (2019): *Prednostna lista*. Dostopno na: <http://www.stud-dom-lj.si/bivanje/razpisi/informativna-prednostna-lista> (26. november 2019).

- Univerza v Ljubljani in Roman Modic (ur.) (1969): *Petdeset let slovenske univerze v Ljubljani: 1919–1969*. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Valenčič, Vlado (1968): Regulaijski načrt severnega dela Ljubljane. *Kronika (Ljubljana)* 16(2): 102–113. Dostopno na: <http://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:doc-F080ZQMS> (26. november 2019).
- Vidic, Franc (1940): Spomini. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 32–36. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigranski dom.
- Zakrajšek, Kazimir (1940): Od sv. Krištofa do sv. Metoda in Cirila. V *Naš Bežigrad: v luči zgodovine, kulture, gospodarstva*, V. Fajdiga in F. Jesenovec (ur.), 56–68. Ljubljana: Stavbna zadruga Bežigranski dom.
- Zupančič Strojan, Tadeja (1997): *Univerza in mesto: ubikacijski razvoj Univerze v Ljubljani*. Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo.
- Župnija Bežigrad (n. d.): *Zgodovina župnije*. Dostopno na: http://zupnija-bezigrad.si/zgodovina/zgodovina_zupnije/ (27. november 2019).

Kje bomo pa jutri spali?

Abstract

Where Will We Sleep Tomorrow?

The following text offers insights on the circumstances under which the *Where will we sleep tomorrow?* initiative was formed. The initiative has been active since the first half of 2019, when the student residents of the dorm *Akademski kolegij* found out about their possible eviction. The students quickly started organising events to inform the public and eventually connected with related housing initiatives to provide a critique of (non-)existent housing policies.

Keywords: Akademski kolegij, housing politics, Municipality of Ljubljana, Ministry for Education, Science and Sport

Marija Glavaš is a student of cultural studies at the Faculty of Social Sciences (UL). As a resident of Akademski kolegij, she has been tackling the problem of its closure ever since it became apparent. She is also active in the initiative Where will we sleep tomorrow?, which started right in the atrium of Plečnik's legacy. (marija.glavas6@gmail.com)

Povzetek

Besedilo daje splošen kontekst, v katerem je nastala študentska pobuda *Kje bomo pa jutri spali?* Ta je začela delovati v prvi polovici leta 2019, ko so bili študenti, ki bivajo v študentskem domu Akademski kolegij, seznanjeni z grožnjo izselitve. Pobuda je začela organizirati javne dogodke, na katerih so študenti opozorili na perečo problematiko, kmalu pa je prerasla svoje meje ter se povezala s sorodnimi skupinami, ki izražajo kritiko (ne)obstoječe stanovanjske politike.

Ključne besede: Akademski kolegij, stanovanjska politika, Mestna občina Ljubljana, Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport

Marija Glavaš je študentka kulturologije na Fakulteti za družbene vede (UL). Kot stanovalka Akademškega kolegija se s problematiko zaprtja študentskega doma ukvarja že od njenega nastopa, aktivna pa je tudi v stanovanjski iniciativi Kje bomo pa jutri spali?, ki je prvič zadihala ravno v atriju Plečnikove zapuščine. (marija.glavas6@gmail.com)

Prebivalke in prebivalci Ljubljane malone kolektivno prestajamo travmo neobstoječe stanovanjske politike. Na eni strani stanovanjska kriza in visoki stroški bivanja potiskajo čedalje več ljudi na obrobje in v revščino, na drugi pa smo od mesta samega in njegovih vsebin odtujeni do te mere, da se v njem počutimo kot oskubljeni turisti. Ljubljana v tem sicer ni nič posebnega, pravzaprav se je globalnim trendom pridružila sorazmerno pozno. V času socialističnega sistema je bila ena osrednjih prioritet republike dobra stanovanjska politika, tej dediščini pa smo se ob osamosvojitvi s privatizacijo žal odpovedali. Poleg tega je država svojo odgovornost dodatno zreducirala tako, da mora po 78. členu ustave zgolj še ustvarjati možnosti, da si državljani lahko pridobijo primerno stanovanje sami (Ustava Republike Slovenije, 1991 in dop. 2006). Lokalna oblast v Ljubljani se je skladno z novimi svoboščinami v obliki deregulacij in uveljavljanja tržnih mehanizmov odločila mesto spremeniti v *pravo* globalno prestolnico, vzporedno s tem pa prenehala zagotavljati socialno varnost svojim prebivalcem.

Zdi se, da smo na neki točki pokopali idejo o skupnem dobrem in njegovih manifestacijah v obliki percepcije stanovanja kot temeljne človekove pravice in javnih površin kot prostorov udejanjanja skupnosti. Mestu danes, vsaj tako se zdi, v resnici sploh več ne vladajo ljudje, temveč investitorji in špekulativni kapital. Kakšnega upora demokratično izvoljenih predstavnikov ljudstva, torej tistih, ki bi praviloma morali uveljavljati ravno interese večine, ni čutiti niti na lokalni niti na državni ravni. Vedno znova se vsi podrejajo nagibom prostega trga in deregulacije, trdeč, da so tako ali tako neizogibni, še več, celo nujni. Pri tem so povsem neobzirni do tistih, katerih življenjski standard iz dneva v dan upada. O tej neobzirnosti smo se stanovalci študentskega doma Akademski kolegij lahko prepričali na lastni koži.

Objekt, v katerem delujejo javni zavod ŠDL, Slovensko mladinsko gledališče in Pionirski dom, je bil vse od osamosvojitve v denacionalizacijskem postopku. Ta se je po nekaterih virih z odločitvijo sodišča, da ljubljanska nadškofija ni denacionalizacijska upravičenka, končal že sredi leta 2017, čeprav smo bili stanovalci doma o tem z nepotrjenimi govoricami in opozorili obveščeni šele v januarju 2019. Paradoksalno se je *denacionalizacija* končala s prepisom objekta na MOL, kar pa bi moralo za lokalno skupnost ob predpostavki, da bi občina delovala družbeno odgovorno in v interesu svojih prebivalcev, pomeniti olajšanje. Žal pa smo bili hitro soočeni z dejstvom, da našega obstanka znotraj stavbe ni ogrožal kakšen zasebnik ali župnija, temveč sama občina.

Občina je po prevzetju lastništva nad stavbo leta 2017 kristalizirala svojo vizijo južnega Bežigrada, v katerem naj ne bi bilo več prostora za študente, saj naj bi jih nadomestile bolj dobičkonosne dejavnosti, na primer kavarna,

podzemna garaža in podobno (MOL, n. d.). Na začetku te zgodbe, ko našega problema nismo znali niti še artikulirati, je prevladovalo prepričanje, da je to res tudi edino smiselno. Povsem logičen in racionalen sklep. Na eni strani Akademski kolegij tako ali tako propada, kot najugodnejši študentski dom ne prinaša dobička, njegovo sprotno vzdrževanje je velikansko breme, denarja za obnovo ni. Na drugi strani pa lahko občina kot dobra gospodarica izkoristi njegov potencial, vanj ogromno investira in ga zapolni z vsebinami, za katere predvideva, da ji bodo investicijo tako ali drugače povrnila. A takšno razmišljanje je v resnici le še en odraz ideologije, ki na prvo mesto postavlja kapitalski dobiček, s čimer pogosto neposredno siromaši življenje ljudi – država in njene institucije pa ji pri tem pomagajo. Ko razmišljamo o vrednosti nekega bivalnega objekta, nikakor ne bi smeli gledati le na njeno menjalno, temveč predvsem na uporabno vrednost. Povedano drugače: iz enačbe ne bi smeli izpustiti ljudi, katerim ta objekt pomeni dom, torej primarno izhodišče za dostojno življenje.

Marsikomu se zdi na prvi pogled verjetno smešno, da se je skupina stanovalcev študentskega doma, ki slovi ravno po tem, da ne dosega niti osnovnih standardov bivanja, uprla njegovemu zaprtju. V kontekstu najemniškega trga v Ljubljani pa nista niti navezanost na dom niti strah pred njegovo izgubo neutemeljena. Kot ugotavljamo na lastni koži, se položaj za najemnike v Ljubljani iz leta v leto slabša, čeprav lahko o dejanskem dvigu najemnin zaradi nekakovostnega in pomanjkljivega poročanja najemodajalcev, kot utemeljuje GURS v *Poročilu o najemnem trgu nepremičnin za leti 2016 in 2017* (2018), samo ugibamo. V raziskavi *Stanovanjska problematika v Mestni občini Ljubljana* (2018) pa so na Inštitutu za študije stanovanj in prostora (IŠSP) v sodelovanju s Fakulteto za družbene vede (FDV) in Inštitutom za politike prostora (IPoP) ugotovili, da lahko posameznik s povprečno plačo najame zgolj osem odstotkov nepremičnin, ki so bile na portalu nepremicnine.net ponujene dne 30. oktobra 2018. Po anketah sodeč več kot 60 odstotkov anketirancev za stanovanjske stroške nameni več kot tretjino mesečnih dohodkov, kar po definiciji Združenih narodov ni vzdržno. Kar 97 odstotkov anketirancev pa je kot glavno oviro pri doseganju želenega stanovanja navedlo ravno finančni vidik. Po raziskavi je večina stanovanjskega fonda tudi zastarelega in ne ustreza več sestavi prebivalstva, medtem ko so novogradnje namenjene pretežno premožnejšim slojem, na kar nakazuje gradnja čedalje večjih in večsobnih stanovanj, čeprav se delež manjših gospodinjestev povečuje, kupna moč prebivalstva pa stagnira (IŠSP, FDV in IPoP, 2018). GURS je prav tako ugotovil, da je več kot 70 odstotkov tržnih najemov stanovanj (na področju vse Slovenije), ki se oddajajo za več kot pol leta, sklenjenih za obdobje do 12 mesecev, medtem ko se jih

za nedoločen čas sklene le še od 15 do 20 odstotkov. Opozarjajo tudi na trend kratkoročnega oddajanja prek spletnih platform, kot sta AirBnB in Booking.com, kar dodatno obremenjuje stanovanjski fond (GURS, 2018). Na razpisih za neprofitna stanovanja v Ljubljani je vsakokrat uspešnih manj kot 15 odstotkov prijavljenih, hkrati pa primanjkuje najmanj 4000 javnih stanovanj (IŠSP, FDV in IPoP, 2018).

Pri vsem tem sploh ni smiselno izgubljati besed o lastništvu, saj naša generacija o tem niti sanja ne več. Največ, kar si upamo želeti, so dostojni pogoji najemanja, glede na trende pa postaja tudi vse to bolj nedostopno.

Velika večina stanovalk in stanovalcev nas je v Akademskem kolegiju našla dostopno in dostojno zatočišče pred neizprosnim trgom. Čeprav imamo opravka z očitnimi primanjkljaji, saj ni kuhinje in je stavba dotrajana, in smo bili v zvezi s svojim bivalnim položajem doslej deležni zgolj pomilovanja, nas dom dejansko rešuje pred nemogočimi pogoji tako znotraj zavoda ŠDL kot tudi na zasebnem najemniškem trgu. Kot je priznal tudi nekdanji direktor zavoda ŠDL Igor Brlek, si čedalje več študentov želi ravno enoposteljnih sob in mirnega okolja, na kar nakazujejo dolge čakalne dobe tako za enoposteljne sobe kot tudi za tihe domove (Kapitanovič, 2016). V Akademskem kolegiju, ki je zaradi svojega slovesa dolga leta ostajal pretežno prazen, pa je več deset enoposteljnih sob, dvoposteljne sobe so relativno prostorne, nahaja se na centralni lokaciji, ki ni segregirana od ostalega prebivalstva in dogajanja v mestu, prav tako pa tudi finančno ostaja najdostopnejši študentski dom v Ljubljani. Naj vas torej ne preseneča, da smo za pogoje, kakršne imamo, pripravljene vzeti v zakup tudi staro pohištvo in opozorila, da od našega doma odpada omet. To je začaran krog, kjer nas razmere v zavodu, ki naj bi univerzitetno mesto opremljal s študentskimi namestitvami, odrivajo na trg, razmere na trgu pa nas potiskajo nazaj v zavod. Tako ali drugače smo se prisiljeni sprijazniti s pogoji, ki nam ne ustrezajo, in v teh razmerah študirati ter se postopoma, vsaj tako še vedno verjamemo, osamosvajati. Na tej točki velja omeniti zgolj še to, da je imel v Sloveniji povprečni študent po raziskavi Evroštudent VI (2018) na voljo 433,90 evra mesečnega dohodka, njegovi skupni mesečni življenjski stroški pa so znašali 468,40 evra.

Zaradi prostorske stiske, ki je doletela zavod ŠDL v študijskem letu 2018/2019, in pobude stanovalcev doma se je v boj za ohranitev študentskega doma naposled podalo tudi pristojno ministrstvo, ki je ustanovitelj zavoda ŠDL. Ministrstvo za izobraževanje, znanost in šport je tako sprva na občino apeliralo, da je zaradi prostorske stiske v ŠDL in stanovanjske krize v univerzitetnem mestu edino smiselno, da stavbo še naprej brezplačno upravljajo v javnem interesu. Občina je ponudbo zavrnila in predlagala najemno pogodbo, po kateri bi za Akademski kolegij odslej plačevali 8

evrov/m² (42.930 evrov) mesečne najemnine brez zagotovila, da bo ministrstvo po obnovi objekt še lahko upravljalo. Ministrstvo je ponudbo zavrnilo, saj bi dvig najemnin izničil smisel študentskih domov, ki morajo cenovno ostati dostopni ravno najranljivejšim skupinam, ter predlagalo plačevanje neprofitne najemnine, ki bi znašala 2,70 evra/m² (14.488,88 evra). Občina je ponudbo zavrnila in vztrajala pri začetni ceni. Ko smo se na župana mesta obrnili sami, nas je ta celo brez premisleka odslovil, češ da študenti nismo občinski, temveč državni problem. Zagotavljanje študentskih ležišč naj bi bilo v pristojnosti države in ne občine, občina pa mora s svojimi nepremičninami ravnati gospodarno in ne socialno. Tako nekako so minevali meseci, stanovalci pa smo vedno znova slišali le, da so pogajanja še v teku ter da občina ne odstopa od svojega. Z grozo smo opazovali, da med občino in državo dejansko ni dialoga, temveč zgolj goli konflikt. Na eni strani prizadevanje za ohranitev minimalnega socialnega varstva (zavod ŠDL že tako pri 37.874 študentih Univerze v Ljubljani razpolaga z zgolj 7453 ležišči), na drugi pa pritisk gentifikacijskih – bojda neizogibnih – nagibov.

O tem, da je za občino, ki s svojim ravnanjem deluje proti javnemu interesu, dobiček pomembnejši od dostojnega bivanja, smo se zares prepričali šele v zadnjih mesecih. MIZŠ in MOL je namreč po skoraj letu dni pogajanj uspelo podpisati pogodbo. Ta ne predvideva zaprtja študentskega doma pred začetkom obnovitvenih del leta 2021. Za trenutne stanovalce doma je bila to sprva odlična novica, saj s tem vsaj še dve leti ne bomo živeli v negotovosti glede našega bivališča in ne bomo prepuščeni trgu. Pa vendar tega nikakor ne smemo razumeti kot zmago. Nova najemna pogodba namreč temelji na mesečni najemnini 3,40 evra/m² (18.200 evrov), kar presega ocenjeno neprofitno najemnino za objekt. Povedano drugače: smo v položaju, ko MIZŠ občini plačuje tržno najemnino za objekt, ki je primarno namenjen ugodni in dostopni namestitvi študentov, ki si sicer življenja v Ljubljani ne bi mogli privoščiti. Tako bo pristojno ministrstvo v dveh letih občini plačalo kar pol milijona; spet brez zagotovila, da bo po obnovi še lahko upravljalo objekt. Gre za denar, ki bi moral biti namenjen gradnji novih primernih študentskih domov, obnovi starejših domov (ne nazadnje samega Akademskega kolegija) in sploh kakovostnemu in smotrnemu financiranju javnega zavoda ŠDL. Nikakor pa ta denar ne bi smel iti v žep oderuški občini, ki z njim ne bo ravnala družbeno odgovorno.

Zanemarjanje javnega zavoda ŠDL na eni strani in izsiljevanje na drugi škodita vsemu mestu oz. bolje rečeno vsem prebivalcem. Študenti, ki jim stanovanjskega vprašanja ne uspe razrešiti prek zavoda, so prepuščeni trgu in ga posledično dodatno obremenjujejo. Posledice tega čutijo vsi, ki si iščejo dom v prestolnici. Ravno študenti smo namreč tisti, ki se hitreje spri-

jaznimo s slabšimi pogoji, iz obupa zavestno preplačujemo ležišča in se že zaradi narave našega bivanja pogosteje selimo. Povrh vsega nas je veliko, zato zaostrujemo konkurenco. Danes je v Ljubljani normalno, da se oddajajo postelje v sobah in ne stanovanja. Oddajajo se za manj kot leto dni, čedalje več pa se jih sploh ne oddaja več prebivalstvu, temveč turistom prek spletnih platform. Problemov že dolgo ne čutijo le tisti z minimalnimi dohodki, ki so iz prestolnice tako rekoč izrinjeni, temveč zaradi pomanjkanja najemniških stanovanj za daljše časovno obdobje in dvigajočih se cen tudi srednji sloj. Čedalje več se nas sooča z bivanjsko negotovostjo, družbena neenakost pa se pogloblja.

Literatura

- Geodetska uprava Republike Slovenije (GURS) (2018): *Poročilo o najemnem trgu nepremičnin za leti 2016 in 2017*. Dostopno na: https://www.e-prostor.gov.si/fileadmin/etn/Porocila/Porocilo_najemni_trg_2017.pdf (2. december 2019).
- Gril, Alenka, Igor Bijuklič in Sabina Autor (2018): *Evroštudent VI. Socialni in ekonomski pogoji življenja študentov v Evropi 2016–2018. Nacionalno poročilo – Slovenija*. Ljubljana: Pedagoški inštitut. Dostopno na: https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EVROSTUDENT_VI_Porocilo_SLO.pdf (2. december 2019).
- Kapitanovič, Pija (2016): Vse več študentov želi enoposteljno sobo in mir. *Delo*, 19. avgust. Dostopno na: <https://www.delo.si/nedelo/vse-vec-studentov-zeli-enoposteljno-sobo-in-mir.html> (2. december 2019).
- Mestna občina Ljubljana (MOL) (n. d.): *Pregled vseh projektov – Baragovo semenišče*. Dostopno na: <https://www.ljubljana.si/sl/moja-ljubljana/ljubljana-zate/pregled-vseh-projektov/baragovo-semenisce/> (2. december 2019).
- Inštitut za študije stanovanj in prostora, Fakulteta za družbene vede in Inštitut za politike prostora (2018): *Stanovanje – sanje? Stanovanjska problematika v Mestni občini Ljubljana*. Dostopno na: <https://danesjenovdan.si/stanovanja/raziskava.pdf> (2. december 2019).
- Ustava Republike Slovenije*. Uradni list Republike Slovenije št. 68/06. Dostopno na: <http://www.us-rs.si/media/ustava.republike.slovenije.pdf> (2. december 2019).

SOLIDARNOSTNE EKONOMIJE

(let. XLVI, št. 271)

Številka odpira ključna vprašanja s področja solidarnostnih ekonomij, s posebnim poudarkom na združništvu. Poleg teoretskih in konceptualnih premislekov ter primerov dobre prakse, predvsem iz lokalnega okolja, prinaša tudi prvi prevod štirih temeljnih mednarodnih združniških dokumentov v slovenščino.

AVTONOMNA TOVARNA ROG

(let. XLV, št. 270)

»O Rogu morajo pisati rogovci,« je bilo osnovno vodilo 270. številke. V njej je dvanajst po obliki in vsebini raznolikih prispevkov, v katerih se avtorji oziroma kolektivi ukvarjajo z umeščenostjo Roga v mesto, njegovo notranjo dinamiko in posameznimi vprašanji, ki ga prečijo. Tudi vse objavljene fotografije so priskrbeli rogovci.

INVENCije PROSTORA/ ARHITEKTURA IN SUBJEKTIVACIJA

(let. XLVI, št. 274)

Avtorji prvega bloka zimske številke se ukvajajo z novimi percepcijami in invencijami prostora, ki jih omogoča spoj umetnosti, znanosti in filozofije ter na katere močno vplivajo digitalne tehnologije. V drugem bloku pa pisci predstavljajo primere arhitekturnih praks, ki v središče postavljajo uporabnika in njegovo subjektivacijo ter arhitekturo razumejo kot dejavnik mogočih družbenih sprememb.

ZASEBNI ZAVOD: KULTURA

(let. XLVI, št. 272)

Številka se ukvarja s stanjem na področju neinstitucionalne kulturne produkcije. Avtorji, tudi sami ustvarjalci na tem področju, se posvečajo vprašanjem kulturne politike, razmišljajo o konceptih, ki jo opredeljujejo ter kritično orisujejo stanje v posameznih umetnostih in razpravljajo o prekrarnosti.

ODRAST / STANOVANJSKE POLITIKE

(let. XLVI, št. 273)

Blok o odrasti je prvi zaključen izbor znanstvenih in strokovnih besedil na to temo v Sloveniji. Avtorji razmišljajo o okoljskih omejitvah ter možnostih nove politične in ekonomske organizacije, predstavljamo pa tudi dva prevoda, ki sta pomembna za opredelitev samega koncepta. Drugi blok odpira perečo temo stanovanjske preskrbe, pri čemer je poudarek na političnosti vprašanja, kar uvaja novo branje problematike. Blok vsebuje tudi štiri manifeste, katerih avtorji so snovalci različnih evropskih stanovanjskih alternativ.

SAMOODLOČBA

(let. XLVII, št. 276)

Tematska številka o samoodločbi problematizira ujetost tega koncepta v kapitalistično in evropsko moderno, po drugi strani pa nakazuje potencial koncepta, če ga postavimo v altermoderno matriko.

institut
časopis
za
kritiko
znanosti

NASILJE NAD LGBT-MLADINO IN ODRASLIMI

(let. XLVII, št. 275)

Avtorji in avtorice se v tematskem bloku posvečajo različnim vidikom in posledicam nasilja nad populacijo LGBT ter razmišljajo o mogočih taktikah boja proti njemu. V rubriki Članiki predstavljamo prispevke o uveljavljanju interseksionalne analize pri raziskovanju diskriminacije, o načinih spopadanja s stigmatom ter politološko analizo o alternativah predstavniki demokraciji.

••••• VESOLJSKA DOBA 50 LET PO APPOLU •••••

••••• Tematska številka je nastala ob 50. obletnici prvih človekovih korakov na Luni. Avtorice in avtorji v besedilih, intervjujih in skozi vizualni esej razpravljajo o tem, kakšen je danes pomen tega dogodka. Objavljena je tudi zmagovalna kratka zgodba prvega literarnega natečaja ČKZ.

SPREMLJAJTE NAS:

www.ckz.si

FB: www.facebook.com/CKZrevija

TW: www.twitter.com/CKZ_revija

NAROČITE SE NA ČASOPIS ZA KRITIKO ZNANOSTI

PRIDRUŽITE SE NAŠIM ZVESTIM BRALCEM IN SE NAROČITE NA ČASOPIS ZA KRITIKO ZNANOSTI. LETNA NAROČNINA JE 30 EVROV, ZA ŠTUDENTE IN BREZPOSELNE PA 20 EVROV (40 OZ. 60 Odstotkov prihranka). NAROČNINA VELJA OD DATUMA PLAČILA, ZA NASLEDNJE ŠTIRI ŠTEVILKE.

Vsak novi naročnik prejme darilo: eno od zadnjih osmih števil (našteti na prejšnji strani) po lastni izbiri.

Časopis za kritiko znanosti, domišljijo in novo antropologijo je uveljavljena družboslovna in humanistična znanstvena revija. Zavezani smo kritični misli in transdisciplinarnosti, osvobajajočim epistemologijam in odpiranju akademskega prostora. Govorimo o tistem, o čemer se ne govori. Brcamo proti toku in izumljamo nove sloge plavanja. Vsako leto štirikrat, že od leta 1973.

Svoje naročilo nam sporočite na elektronski naslov narocnine@ckz.si.

Na obvestila se lahko naročite na povezavi <http://www.ckz.si/narocanje-in-nakup>.

NAPOVEDUJEMO OKOLJSKI BOJI

(let. XLVIII, št. 279)

